

БРАНИЧЕВ

часопис за књижевност и културу ● број 5-6 / 2020

БРАНИЧЕВО

Часопис за књижевност и културу

5-6/2020

БРАНИЧЕВО

Часопис за књижевност и културу

Покренут 1955. године

Година LVIII, број 5-6/2020

Август-Децембар, 2020.

Часопис излази 2 пута годишње

Оснивач и издавач:

Центар за културу Пожаревац,

Јована Шербановића бр. 1

За издавача:

Галина Павленко Перић

Досадашњи уредници:

Војислав Живковић, оснивач и уредник (1955-1974),

Милисав Миленковић (1975-1982), Александар Саша

Марковић (1983-1987), Јован Рајковић (1987-1994),

Александар Лукић (1995), Љубиша Ђокић (1996-2003),

Славољуб Обрадовић (2004), Биљана Миловановић

(2004-2008), Александар Лукић (2009-2013), Драги Ивић

(2013-2019)

Уредник:

Александар Лукић

На корици:

Бојан Николић – *Хијеронимус Бош: Стирајући суд, иријивих,
дејала*

Припрема за штампу и штампа:

Штампарија “Терција” ДОО Бор

e-mail: ebranicevo@mts.rs

телефон: 012 522 481, 541 350

Тираж: 300 примерака

ISSN 0006-9140

Пожаревац 2020.

Садржај:

НЕБОЈША ВАСОВИЋ: КОГА БРАНЕ КИШОБРАНИ (Филип Давид и његови пионири)	5
Уместо предговора.....	5
Инвизитор са маском просветитеља (Скица за портрет Филипа Давида)	8
Како је Слобин војник постао Европска бабица (о Саши Илићу)	35
Шињел Теофила Панчића	48
Стручњак за двојне идентитете: Миљенко Јерговић.....	58
Земичка на четири ноге – у облику краве (Одговор Јовану Зивлаку).....	65
Дебелокожни портотфранкиста: Вуле Журић.....	72
Извозник сувих шљива и шљивиног пекмеза: професор Владушић.....	86
Како је Београдски хрватолог постао Давидов кишолог (Одговор Тихомиру Брајовићу).....	99
Од мрске Србије до жуђеног израиља (Мирко Ковач, <i>Писање и носилаија</i> , Фрактура, 2008)	118
Белешка о писцу	141
БЕЛА ТУКАДРУЗ: „ТРЕЋА СРБИЈА. Одабрана места“	142
БОШКО ТОМАШЕВИЋ: ИЗЛОЖБА ВАСКРСЕЊА	216

НЕБОЈША ВАСОВИЋ

КОГА БРАНЕ КИШОБРАНИ

(Филип Давид и његови пионири)

**A slave is one who waits
for someone to come and free him.**

Ezra Pound

**Роб је онај ко чека
да неко дође и ослободи га.**

Езра Паунд

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

Књига која је пред читаоцем одбијена је код следећих
издавача:

ИП „Филип Вишњић“, Београд

Orpheus, Нови Сад

Књижевни центар Новог Сада, Нови Сад

Еврођунти, Београд

Жагор, Београд

Службени гласник, Београд

Мали Немо, Панчево

Културни центар Грачаница, Грачаница

Catena mundi, Београд

Печат, Београд

ИП „Вечерње новости“, Београд

Албатрос плус, Београд

Bulevar Books, Нови Сад

Бернар, Београд

Udruženje za afirmaciju kulture – Presing, Младеновац

Нишки културни центар, Ниш

Да се нисам у једном тренутку зауставио, не сумњам да би списак обухватио и на десетине других „храмова” српске књиге. Све бајке о некаквим разликама међу нашим издавачима чиста су илузија. Кад треба одбранили култ Данила Киша и књижевну мафију која овог писца намеће као највишу вредност српске књижевности и планетарног хуманизма, издавачке разлике нестају и остаје само цензура – као једини континуитет српске културе.

Да ли наши издавачи слове као левичарски или десничарски, национални или окренути Бриселу, дворјански или борхесовски, комерцијални или некомерцијални, традиционални или модерни, државни или приватни, београдски или грачанички, латинични или ћирилични, мали или велики – резултат је исти: оно што је забрањено одозго, не може бити објављено. А ако се, којим случајем, и објави – оно мора заједничким снагама бити поплувано или – исто тако заједничким договором – маргинализовано и прећутано.

Занимљиво је и то што је моја књига о кишобранима била одбијана чак и од оних издавача који су раније објављивали моје књиге, и то не само песничке, већ и полемичке. На сајамској промоцији књиге *Евројски давишљељи из нашеј со-кака* („Бернар”) издавач пред публиком најављује и објављивање моје следеће књиге *Која бране кишобрани*, али је потом био приморан да се предомисли. Постоји очито зона интереса у коју не сме да се крочи.

Неко ће упитати зашто сам уопште нудио књигу издавачима кад се данас скромним средствима може објавити приватно издање. Учинио сам то зато да бих проверио има ли у нашој култури стварног интереса за предмет полемике, у коју се својевремено уплела цела Србија – традиционална и модерна, медијска и кулоарска, стручна и аматерска. И дошао до изнуђеног закључка да не само што нема интересовања за стање наше књижевне науке, него ни интересовања за дело Данила Киша, којег су српски „доктори” и новинарска булумента колико јуче бранили с пеном на устима, одрађујући своје „НВО” хонораре и испуњавајући еснафско-клановске обавезе према својим шефовима.

Читаоце који нису упознати са оним што се дешавало после објављивања моје полемичке књиге *Лажни цар Шћепан Киш* подсетићу укратко на неке чињенице:

Прва фаза обрачуна са мојом критиком Кишовог дела и нашом књижевном науком била је у знаку одстрела њеног аутора (класични *character assassination*), а друга у знаку потпуног прећуткивања моје потоње књиге *Зар ојетї о Кишу* (Конрас, Београд, 2013). Медији су потпуно прећутали да је ова књига добила награду „Задужбине Николај Тимченко“, као и то да је била у најужем избору за награду „Никола Милошевић“. Било је веома важно не обнављати полемику, а аутора сматрати мртвим иако се понаша као да је жив. Исто игнорисање наставило се и после објављивања моје књиге *Евройски давийџељи из нашеї сокака* (Бернар, Београд, 2016).

Како објаснити да су сви они страсни бранитељи Кишовог дела и српске књижевне науке одједном постали неми када сам новим књигама исцрпно одговорио управо на питања која су ми сами поставили? Није ли то доказ да је данашње игнорисање мојих књига, баш као и њихово блаћење пре тога, било дириговано из једног центра? Сада је коначно јасно и то да је теже објавити књигу о нашим кишобранима него књигу о Кишу, мада ни то не беше лако.

Да се од времена објављивања *Лажної цара* у српској књижевности макар нешто покренуло на боље, можда ову књигу не бих ни нудио читаоцима. Али истина је да се чак и властодршци смењују, док један те исти литерарни картел полаже право на монопол већ скоро тридесет година, прогањајући оне малобројне ауторе који имају друга мерила и другачији начин размишљања. Најдубљи степен репресије у Србији управо је у култури, а о томе нема никакве дебате нити се против тога ико буну. И тако је све на свом месту, у потпуној „хармонији“.

П. С. Читалац ће приметити да су текстови у овој књизи – како објављени, тако и они необјављени – писани у протеклих петнаест година. И једни и други су овде дати у оригиналним верзијама, значи – без подешавања датума који се у њима помињу према години издања „Кишобрана“.

П. С. 2. Наставак мог дијалога са „Кишобранима“ биће објављен у посебној књизи под насловом *Оклаија Докшора Јеркова*.

ИНКВИЗИТОР СА МАСКОМ ПРОСВЕТИТЕЉА

(Скица за портрет Филипа Давида)

У интервјуу за Б-92, „Пузећи и отворени антисемитизам у Србији”, који је пренесен и на сајту „Gay-Serbia”, Филип Давид помиње моју књигу *Лажни цар* у контексту расправе о антисемитизму у Србији. У књизи која покреће низ питања, од етике до естетике, Давид се ухватио за један фрагмент, убеђен да је нашао опипљив доказ за мој „пузећи антисемитизам”! Давидова критичка метода неодољиво подсећа на ону бољшевичку: неко је написао књигу, али се у једном фрагменту те књиге огрешио о комунисте, и сада ће му страдати књига, а са књигом и он сâм, на поуку другим некомунистима, а све у име „истине” и „општег добра”, чији је Давид врховни заступник. Елем, да видимо како изгледа Давидова критика моје књиге:

„И кад споменух Киша, не могу да не кажем да се појавила недавно једна књига и то код врло угледног издавача, Народне књиге, која се апсолутно исто заснива на овим стереотипима. Свако има право да критикује Данила као писца. Допада вам се, не допада вам се. Али, овде је критика њега као Јеврејина, између осталог, и као православца, пошто је сахрањен по православном обреду.”

А сада, да видимо шта пише у *Лажном цару*:

„Да се подсетимо: Киш је своје место у литератури градио најпре на јеврејству, а потом на преласку у православље. Увек је некоме морао да припада, да буде нечији. Из лобија Хорхеа Луиса Борхеса, овај се постмодерниста, у пет до дванаест, пребацио у лоби Немањића, добивши као награду за ту своју последњу пресвлаку и гроб у 'Алеји великана'. Као што се некада одрицао српске средине, у којој је постао писац и доживео највећи успех, тако се Киш на крају свог живота одрекао и јеврејства, на којем је толико инсистирао као на сржи свог идентитета (...) Прешавши у 'слатко православље', показао је да јеврејство за њега и није било друго до имиц, потрошна роба.” (*Лажни цар...*, Народна књига, Београд, 2004, 5–6)

Већ и из ових неколико наведених реченица *Лажног цара* и Давидове критике није тешко видети да Давид намерно

искривљује смисао текста који анализира. Јасно је из наведеног читата (а из књиге још више) да се у *Лажном цару* ниједног тренутка не бавим ни Кишовим јеврејством ни Кишовим православљем, као његовим личним избором, већ се бавим Кишовом УПОТРЕБОМ СЛИКЕ ИДЕНТИТЕТА (где су и јеврејство и православље у подједнакој мери тек „имиџ“) у функцији његове књижевне каријере. Да то није некаква моја исхитрена тема (злонамерно примењена само на примеру Данила Киша), може се видети и на основу мог критичког текста о Б. М. Михизу, објављеном пре *Лажног цара*, у којем стављам под лупу лажно дисидентство једног од наших најпознатијих националиста. Оно што је за друге лични, интимни избор, Кишу је послужило као средство рекламе, а ја сам се усудио да приметим да свака реклама, па и Кишова, има неке мотиве који са књижевношћу немају везе. Но, вратимо се наставку Давидове критике у поментуом интервјуу:

„А онда каже да је Данило Киш заправо био експонент неких страних спољних сила јеврејских и да су преко њега они контролисали српску литературу и српску културу. И онда, узгред набраја да су рецимо писци као што су Давичо, као што је Кош, као што је Ели Финци, Ото Бихаљи Мерин, да су они заправо имали задатак да српску културу ставе под контролу, под јеврејску контролу. То је потпуни апсурд, јер ти писци су прво значајни писци на српском језику (...) А то што су били Јевреји, то је чиста случајност, чак се нико од њих није изјашњавао као Јеврејин, апсолутно не.”

А сада *Лажни цар*:

„Киш, који је ’храбри’ борац против комунизма, није уједно и борац против комуниста у култури. Смита му комунизам, али му не сметају комунисти: Моша Пијаде, О. Б. Мерин, Ели Финци, Оскар Давичо, Ерих Кош ... И заиста, док су ’јеврејски’ писци као Црњански или Растко Петровић гладовали по белом свету (први у Лондону, а други у Вашингтону), дотле су ’Срби’ као Моша Пијаде, О. Б. Мерин, Ели Финци, Оскар Давичо, Ерих Кош – одређивали културну политику Србије у распону од пола века. Киш прелази преко свега овога, па једног јединог критичара (Јеремића) проглашава утемељивачем комунистичке, конформистичке критике.” (*Лажни цар*, Нав. издање, 7)

И овде је Филип Давид потпуно погрешно протумачио наведени одломак. Зар је неистина да поменути писци нису били некакви угрожени аутори, дискриминисани на верској и расној основи? То признаје чак и академик Предраг Палавестра

у својој политички подобној студији *Јеврејски писци у српској књижевности* (Београд, 1998). У противном, зар би заузимали неке од кључних позиција у институцијама комунистичке Југославије? У томе, наравно, нису били ни бољи ни гори од својих партијских колега (Срба, Хрвата, Словенаца и осталих) који су у једнопартијском систему власти имали неограничене привилегије и могућност да своја уметничка дела прикажу као највише домете уметности, склањајући у страну, па и забрањујући све оно што им није било по вољи. Нема на нашем тлу никакве историје јеврејског културног дисидентства, на коју је Киш хтео да се надовеже, што, наравно, не значи – нити ја то у књизи игде тврдим – да су само јеврејски писци наметали комунистички културни модел. А ако су Срби од давнина са страшћу прогањали своје најкреативније људе (као што су Црњански и Растко Петровић), зар би ико нормалан могао за то кривити Семите, Ескиме или кога другог? Сасвим супротно ономе што ми Давид подмеће, у својој књизи управо указујем на српску (а не на семитску) патологију односа према сопственом идентитету и сопственом интересу. А то да ли су наведени писци само „случајно Јевреји”, како каже Давид, и како су се изјашњавали у погледу свог идентитета, уопште није предмет моје расправе. Ја само у наведеном фрагменту *тврдим да нико од њих, укључујући и Киша, није био дисидент*. Односно, да су наши највећи ствараоци и прави дисиденти до дан-данас остали у сенци ових кобајаги дисидената, који су у комунизму, баш као и Филип Давид, уживали највеће могуће привилегије. Својим неограниченим наступима у јавности, Давид је одузео глас хиљадама људи који такође имају нешто да кажу. Но, то га не спречава да и даље игра улогу жртве, која му нимало не лежи и којом не досеже ниво чак ни прве године студија глуме. Озбиљност глумачке улоге коју је на себе преузео требало би да га обавезује, ако не према јавности, а оно према његовим студентима „Факултета драмских уметности”, где – када не ради на утеривању „новог културног модела” – убија слободно време као професор.

Да јеврејски писци које помињем у горе наведеном одломку нису били некакви прогоњени аутори у српској књижевности, како то Давид жели да представи, већ управо прогонитељи уметничких слобода, послужиле неколико примера.

У тексту „Сартрове прљаве руке” („Књижевне новине”, 20, 1948, 2), Ерих Кош је тврдио да су Сартр и Малро издајници

радничке класе и да се са таквим непријатељима треба обрачу-
нати. Није тешко замислити како се Кош обрачунавао са мање
познатим ауторима.

Моша Пијаде под псеудонимом Псић Зубатић у „Књи-
жевним новинама” 1949. објављује текст „Крилов или Езоп”.
Наравно, биле су забрањене „Књижевне новине”, а Моша је
остао недодирив као и пре објављивања дотичног текста.

Један од најгрлатијих просветитеља наше чаршије био је
Давичо. Он је писао: „Постоји истина. То је стварност. То је до-
мен писца.” (Маринко Арсић Ивков, *Кривична естетика*, 2003,
332) Кад није витлао естетиком „једине истине” и забрањивао
књиге, Давичо је прерађивао и цензурисао књиге својих коле-
га. Тако је из романа Младена Маркова *Вечни сан, мрачни свече*
лично избацио политички неподобна места, променивши овом
роману чак и наслов у *Мейровка*, што је био предуслов да дело
уопште буде објављено.

И Ели Финци се отворено залагао за гушење уметнич-
ких слобода, а у име једино исправне идеологије – комуни-
стичке. У тексту „Како деловати против негативних појава у
култури” („Борба”, 28. октобар 1969), он пише: „Ако некеме за-
брањујемо политички збор зато што је уперен против једне по-
литике, зашто не бисмо забранили и једну песму чији је циљ у
суштини исти.” (М. А. Ивков, Нав. дело, 35) Баш као и у случају
Е. Коша, Финцијеве прогонитељске намере нису се ограничава-
ле само на српску књижевност. О познатом француском пис-
цу Андреу Жиду Финци је писао: „За више од педесет година
активног књижевног рада није било порока, опачине и наказ-
ности, које Андре Жид није, у име свог ’неконформистичког’
морала и своје субјективистичке књижевне перверзије, поку-
шао да уздигне до уметничког значаја...” (Ивков, Нав. дело, 243)
У својим мемоарима, Светозар Влајковић сведочи: „Финци
је тада био страх и трепет у нашем позоришном животу. (...)
Постављен са највишег врха, тај врховни судија је неумољиво
делио правду, није било могућности жалбе.” (*Дон Жуан деоџраг-
ски у шуми чудноватој*, Просвета, Београд, 2005, 18).

Захваљујући политичким чисткама унутар Партије, Ото
Бихаљи Мерин се „преко ноћи од администратора, од трговач-
ког и пословног човјека – преобразио у правог диктатора наше
лијеве књиге, који не само да је сада суверено одлучивао што
ће се у том заједнички основаном лијевом предузећу издати,

него је углавном одређивао и то, што ће се по нашим лијевим књижевним часописима писати о појединим књижевницима, о књигама и о нашем књижевно културном животу уопће” (*Зли волишебници, Полемике и ѓамфлејџи у срјској књижевности 1917–1943*, књига трећа, 1983, 793). Колику је моћ Бихаљи Мерин имао у нашој средини говори и чињеница да је био један од ретких који је могао да се замери чак и Титовом куму, М. Крлежи, без имало ризика по своју личност и своју каријеру. Зар наведене чињенице могу говорити у прилог дисиденства поменутих аутора?

Филип Давид, барем на речима, воли да се представља као заштитник јеврејских писаца. Колико је и како штитио јеврејске писце, нека нам послужи следећи пример. Одлуком Комунистичке партије 1987, скинута је с репертоара народног позоришта у Приштини драматизација Кафкиног романа *Процес*. Данас се питамо: где је тада био Филип Давид да једног од најпознатијих јеврејских писаца модерне књижевности заштити од приштинских вахабија? Где је био заговорник светске културе да се побуни против комунистичке цензуре?

Киш је у *Часу аналџомије* себе приказао као симбол жртве (између осталог и због свог јеврејства), а српске критичаре као прогонитеље који му раде о глави из неких крајње сумњивих разлога, а један од њих је и антисемитизам. Сада се поново, поводом *Лажној цара*, а у циљу одвраћања пажње са много важнијих тема којима се ова књига бави, поново потеже тема антисемитизма чиме се практично тврди да друге критике Кишовог дела и нема, осим – антисемитске. Но, ако само српски антисемити оспоравају Киша, како онда објаснити да је и познати енглески писац који је и сáм пореклом Јеврејин, Габријел Јосиповици (*Gabriel Josipovici*), дошао до готово истоветних увида у недостатке Кишове прозе као и београдски критичари? И зашто Филип Давид, кад већ није српски паланчанин, не одговори на критику јеврејско-енглеског писца у Европи, где је та критика и настала? Зашто и њега, у име интелектуалне доследности, не прогласи проклетим антисемитом, кад је све тако јасно као дан? А могао би да просветли и познате писце Мајкла Хофмана и Петера Хандкеа, који о Кишовом таленту такође немају позитивно мишљење. Давид, дакле, или нема увид у рецепцију Кишовог дела – што значи да је његово бављење овим писцем аматерско – или, пак, има увид, али примењује двоструке аршине тако што српске критичаре блати и напада, а стране прећуткује – као да не постоје.

Овде морам да истакнем оно што би сваки озбиљан критичар моје књиге морао да помене, а то је – елементарна информација о садржини књиге. *Лажни цар* обухвата петнаест краћих полемичких есеја: „Између Давидове звезде и слатког православља”; „Укус пилећих батака или немоћ имагинације” (анализа уметничког поступка у *Раним јадима*); „Башта, пепео”; „Пешчаник”; „Киш и књижевна критика”; „Киш и публика”; „Литература као документ и проблем извора”; „Српски старци и Данило Киш”; „Писац и искуство”; „Историјска истина и књижевна истина”; „Плагијат и вечно враћање истог”; „Писац и његова припадност”; „Киш као критичар књижевности и уметности”; „Критичар национализма”; „Духовна традиција наспрам историјске традиције”. Зар је, имајући на уму наслове наведених есеја, могуће и замислити да се у свим овим есејима не бавим ниједном другом проблематиком осим семитском, како би Филип Давид хтео да убеди потенцијалне читаоце моје књиге? Јасно је да се Филип Давид не бави мојом књигом, већ једним њеним фрагментом, чије је значење прилагодио својим политичким амбицијама.

Давидова критика *Лажног цара* није друго до најобичнија идеолошка дисквалификација и, као таква, она представља оживљавање најмрачнијих бољшевичких метода. „Књижевно-критичка” метода Филипа Давида неодољиво подсећа на иследничку методу Кишовог јунака из приче *Гробница за Бориса Давидовича*, комунистичког иследника Федјукина. По тој методи доказивања нечије кривице, човек најпре бива оптужен за нешто да би се потом сâм чин његове одбране од неосноване оптужбе прогласио тек сумњивим маневром, односно – доказом његове кривице. Тако и Давид спаљује моју књигу скретањем пажње на нешто чега у њој напросто нема.

Ако на критику за антисемитизам не одговорим, значиће (верује Федјукин-Давид) да сам признао кривицу. Ако ли, пак, одговорим, то ће значити да сам ипак ухваћен на делу, јер зашто бих се бранио ако нисам крив. Овакве полицијске замке заиста су далеко и од књижевне критике и културног дијалога, за који се Давид тобоже залаже.

Филип Давид већ више година води кампању против *Лажног цара*, летећи из једног телевизијског програма у други, са једних радио-таласа на друге, са једне трибине на другу, са једног форума на други. Тако је наступио и у оквиру трибине „Културни модел у медијима” (<http://antimediji.ndnv.org/>

tribina3.htm) у разговору чија тема зрачи старозаветном патетиком: „Може ли се прескочити сенка зла?” Пре него што пређе на *Лажној цара*, Давид нам, по ко зна који пут, објашњава узроке расула у нашој култури и нашем друштву.

„Суштина је прича о културном моделу. Зашто је наша ситуација оваква, шта се овде догађа? Све изгледа као једна велика збрка, један велики хаос. Међутим, ако се аналитички посматрају ствари, види се да иза те збрке стоји културни модел, који је остао непромењен и доминантан. Тај културни модел је паланачко-популистички културни модел.”

Давид, који одлучно одбија сваку идеју конспирације, и сâм посеже за конспиративним моделом тумачења наше стварности. По његовом тумачењу, оно што изгледа хаотично заправо је организовано, оно што изгледа као неред заправо је ред, оно што изгледа случајно – у суштини се одвија по плану „паланачко-популистичког” културног модела. Специфичност ове конспирације јесте у томе што њу не намеће мањина већини, већ овде већина грађана Србије, које Давид назива паланчанима, ствара матрицу поменутог културног модела, а та матрица угрожава просветљене духове попут Давида. Авај, ако у Србији постоји само један културни модел – онај паланачки, како онда Давид, као представник радикално другачијег модела, уопште опстаје у тој Србији? И не само да опстаје, већ у тој истој српској „паланци” ужива највеће могуће привилегије: професорско место на државном факултету, безгранични приступ медијима, потпуну контролу над издавачком кућом „Форум писаца”, улогу дежурног судије о питањима људских права?

Филип Давид открива:

„Овде бих поједноставио тезу из толико цитиране *Филозофије њаланке* Радета Константиновића, из које бих извукао једну реченицу као закључак, која је за нас у овом политичком тренутку битна, а то је да паланачки модел пре или касније ствара нацизам. И ту је Раде врло јасан и категоричан: српски нацизам.”

Сада је више него јасно: пошто само код нас има паланке (у Европи тога нема), а пошто паланка нужно рађа нацизам, јасно је да је нацизам специфично српски производ. Све је то лепо објаснио Раде Константиновић, кад није писао полтронске говоре у част Тита и Крлеже. Да поједноставимо: сви Срби су нацисти, а Филип Давид и Раде Константиновић су христолке фигуре које своје дубоке филозофије стављају на крст, е

да би грешном племену отворили очи. Али ако су Срби нацисти, како онда објаснити да Филип Давид од тих истих нациста прима националну пензију, додељену му за „допринос националној култури“? Зар Давид нема ама баш никаквих принципа кад је у питању новац?

„Шта је заправо културни модел? Ту има доста неразумевања. Културни модел је укупни начин мишљења који се формира, не у једном тренутку, него негде деценијама, негде годинама, а негде богами и вековима. Као што је Данијел Голдхаген у својој књизи *Хитлерови добровољни целаци* доказао по мом уверењу. Хитлеров културни модел стваран је 150 година и више, Хитлер је био само крајњи домет тог модела, неко ко је извршио оно што је у том културном моделу било садржано, а то су страшни злочини који су се дешавали у Другом светском рату.”

Али зар мишљење не подразумева разлику, несводивост, дијалог, оспоравање? Где има мишљења – нема укупности, зато је и сама синтагма „укупни начин мишљења” чиста бесмислица. Немогуће је реконструисати „укупни начин мишљења” једног јединог човека, а камоли читаве заједнице. Постоје заједничка веровања, опсесије, представе, митови, али не и заједничко мишљење, па ни то што је једном колективу заједничко не утиче на ток историје као по неком рецепту. Јасно је по теорији Голдхагена, и његовог тумача Давида, да се појмом „укупни начин мишљења” историјска кривица пребацује са једне групе Немаца на све Немце, чиме се приближавамо расистичкој теорији која неодољиво подсећа на нацистичку, иако са другачијим предзнаком. Тврдити да читаве генерације Немаца, у периоду од 150 година пре Хитлеровог доласка на власт, нису радиле ништа осим што су припремале појаву свог *Вође* који је већ постојећем културном моделу дао коначни облик, представља пример расистичког начина мишљења и кривотворења историје, прећуткивањем свих оних других токова у немачкој култури који се не могу ни довести у везу са фашизмом, а камоли изједначити са њим. Голдхагенов и Давидов став веома је близак ономе што Давидов врли пријатељ Мирко Ковач предлаже у једном писму Филипу Давиду: „Ако не постоји колективна кривња, мислим да би је требало наметнути како би и они поспе недужни сћењали под тим теретом кривње да би се ипак ушјецало на праве кривце и да би дошло до колективної покајања.” (Књига *Исама* 1992–1995, Београд, 2003, 221, курзив НВ) И у изнуђивању кривице, дакле, треба жртвова-

ти оне недужне, баш као и у самом злочиначком чину! Нема сумње да би модел колективног покајања за који се залажу ови „европски духови” био повратак у неки облик племенског живота, у којем ће све бити колективно – од кривице до покајања, од мисли до дела. Али како сад слатке фразе из демократског речника повезати са идејом културне хегемоније, за коју се залаже Давид? Зар после толико заклињања у принципе демократије Давид нема да нам понуди ништа друго до културну (читај: политичку) хегемонију, колективизам у новом руху? И коначно, пошто нам је објаснио културни модел који влада у Србији, Давид, прелази на *Лажној цара*:

„Та књига је типични производ културног модела о којем говоримо, тог начина мишљења. Није у питању критичка књига него, рекао бих, подмукло дело које покушава да на површину изнесе тезе паланачког мишљења. (...) Могло се очекивати да ће велики број писаца стати у одбрану Данила Киша, јер многи су из његовог шињела изашли, међутим, књига је од наше чаршије чак рекао бих свесрдно била прихваћена и мало је оних који су о њој критички говорили.”

Ако су тезе *Лажној цара* више него познате стога што су узете из репертоара паланачког мишљења, није јасно зашто би ова књига била „подмукла” – како то тврди Давид, а још је мање јасно зашто бих ја уопште морао да „износим на површину” нешто што је у нашој култури свеprisутно и доминантно – како то тврди мој критичар? Својим етикетирањем моје књиге као „подмукле”, Давид је себе препоручио као оличење врлине, као човека који своја схватања износи без мане и страха. Нажалост, многи ће се сетити да је Филип Давид у јеку ратне кампање против Србије хвалио лист „Време” из периода док је одражавало дух и уверења његовог оснивача, адвоката Срђе Поповића. А дотични адвокат је био један од потписника петиције „светских интелектуалаца” за бомбардовање Београда, човек који је за загребачки недељник „Глобус” 1994. дао следећу изјаву: „Нема мира док Србија не буде војно поражена.” Господин Давид никада није отворено тражио да се бомбардује Београд, он је само хвалио људе и гласила који су се за то залагали. А то је чинио зато јер није подмукао.

А шта тек рећи за Давидову тврдњу да је књига била поздрављена од чаршије и да није било критичких одговора на њу? Да ли ово ваља схватити као Давидово признање да негативни прикази *Лажној цара* и нису били друго до наручени

напади? Да је Давид успео да клонира читаву генерацију својих следбеника, видимо и из иступања нашег „филозофског писца” Бранимира Стојановића, који на поменутој трибини сведочи: „Ја сам са покојним Стојаном Церовићем још 1994. године на Дурмитору разговарао о томе зашто 'Време' нема добру културу. Он ми је одговорио – па шта ће нама култура, ми се бавимо политиком. *Да, али љреко кулџуре се љрави идејна хеџемонија и 'Време' би морало да ради на једној љоџијуно друџачијој кулџурној хеџемонији.*” – додаје овај српски „филозоф”. (курзив НВ) Другим речима, култура није друго до средство остваривања хегемоније у служби дневне политике. Овакав концепт, по својој дрскости и искључивости, неодољиво подсећа на златно доба стаљинизма. А, ето, он нам се данас нуди као сама суштина европске културе у коју тек треба да се укључимо. Јасно је да Давидово освртање на моју књигу нема никаквог другог повода осим промовисања његових идеја о златном добу идејне хегемоније која нас чека у једноумној Европи под једном банком и једном полицијом, чему би сваки Србин морао да се радује.

Када се већ упустио у анализу мотива за писање моје књиге, о којој нема да каже ама баш ништа осим то да се она не уклапа у његове политичке комбинације, надам се да ми Филип Давид неће замерити што ћу и ја морати да се позабавим његовим ликом и његовим идејама. Видећемо ускоро да Давидов „интелектуални ангажман” не извире из његовог живота, већ из његовог самозаборава. Говорећи о судбини својој и своје породице за време Другог светског рата, Давид сведочи:

„Рецимо, мој отац је морао да оде у партизане, иако он није био неки велики ратник, али да би сачувао ... А нас је сакрио у једно село ту испод Фрушке горе, Мађело се зове, где смо ми читаво време рата преживели захваљујући људима који су нас крили, који су знали ко смо и шта смо, и сакрили су нас, били су према нама изузетни. Уопште се не може говорити у категорији народа – да ли је један народ антисемитски.” („Пузећи и отворени антисемитизам у Србији”, Б-92)

Најпре, село у којем је Давид провео ратне године као дечак не зове се Мађело, већ Манђелос. Свој живот Давид има да захвали српском сељаку који није знао шта значе речи „демократија” и „Европа”, али је знао да Давиду и његовој породици у најтежим тренуцима сачува живот! Па, ако се о антисемитизму не може говорити „у категорији народа” (мада Давид на основу неколико фрагмента Николаја Велимировића већ

годинама прозива српски народ као антисемитски), како онда схватити тврдњу да у српској култури постоји један једини модел: паланачки. У својим наступима, Давид је *час њросвејишиел* заостале Србије, а *час жрѣва* српског „паланачког мишљења”. Додуше, не каже нам зашто му то паланачко мишљење није сметало у периоду комунизма, у којем је имао више него повлашћен положај у српској средини. Колико год флертовао са имиџом дисидента, Давид ипак није успео да сакрије оно што се не може сакрити. У *Књижи њисама 1992–1995*, он пише:

„Могуће је да сам и ја са својом укупном биографијом само потврда Финкелкраутове тврдње о постојању ’имагинарног Јеврејина’, о ’наследству патње коју нисам искусио, ’прогнаника који није био угњетаван’. Својим пореклом, сенком трагедије у којој сам одрастао добио сам како каже француски филозоф *своју (незаслужену) индивидуалност и њоседност*. Нисам имао разлога ни стидети се, ни жалити, *моје јеврејство ми је давало неке ѡредности у односу на друге*. У школи су ме брже запажали него моје школске другове, у књижевност сам већ са првом књигом ушао као ’писац са јеврејском тематиком’. *Моје ’јеврејство’, дакле, није било ојшерећење, неѡ ујраво сујројно*. Како сада, одједном, прихватити сасвим нову ситуацију, постати жртва, испунити се страхом, осећати се прогоњеним, обновити историјску улогу странца у страном свету, када сам се тако *дубоко укојао у ову културу, чак и ако ме она неће*. Немам никакав други алат осим језика којим говорим а тај језик ме је *заувек сместио њу иде сам*. *Свуда друге дих био без идентитетѡа, расѡворио дих се у нишѡа*.” (Филип Давид, Мирко Ковач, *Књижи њисама 1992–1995*, 92; курзив НВ)

Све оно што Финкелкраут примећује за виртуелног Јеврејина, и што и сѡм Давид прихвата за опис сопствене егзистенцијалне ситуације, ја сам у *Лажном цару* анализирао на примеру Киша и његове литерарне каријере. За дивно чудо, ја сам испао антисемита, а Финкелкраут је, како видимо, чист филозоф. Пошто је признао да му јеврејство у српској средини „није било оптерећење него управо супротно”, Давид би одједном, а у складу са новим политичким трендовима, да постане жртва која није. Па тако средина која га никада ничим није спутавала постаје средина „која га неће”, а заправо неће он њу јер је од исте те средине већ добио и више него што му треба. Није ли Давидово искуство, онакво каквим га је он описао, највећа могућа негација његове тезе о репресивној природи српске средине, у којој је провео живот? С којим правом, интелектуалним и етичким, Давид одједном присваја патњу дру-

гих, из које остварује свој „интелектуални” профит, безочно флертујући са улогом интелектуалца-дисидента, самосталног у односу на чаршију чије је мезимче био до јуче, а чији је данас, на њену радост, племенити просветитељ? Своју „незаслужену индивидуалност и посебност” – како би то рекао омиљени му Финкелкраут – Давид нам већ годинама продаје као своје интелектуално постигнуће, како би прикрио истину своје конформистичке биографије.

Како схватити да „светски човек”, Давид, тврди да нема никакав други алат осим српског језика, те да се због тога „заувек упоао у ову (српску) културу”? Зар велики Европејац никада није помишљао да научи неки од европских језика? Коначно, зар није слобода изнад језика? Без језика, истина, нема могућности интелектуалног деловања, али без слободе нема људскости. Зар није слобода ипак изнад језика? Судећи по Давиду, није. На ово питање, он нам одговара (управо попут паланчана које тобоже презире) да је завичајни језик јачи од СВЕТА, јер без њега Давид би се – његовим речима – у страном свету „растворио у ништа”. Давид очито нема велико искуство с ништавилом. Зашто би неко ко напушта матичну средину постао ништа? Одлазећи из Србије, која га гуши, Давид би постао исто оно што и неких четири-пет милиона Срба који у том свету живе, и који Давид обожава идеолошки, али се од њега плаши као од ђавола. Не, Давид не треба да се плаши света, он у њему не би постао нико и ништа. Он би постао молер, улични чистач, продавац хамбургера, разносач пике – радио би исте оне послове које раде и милиони расељених Срба, од којих су многи далеко школованији и талентованији од њега, али немају ту привилегију да у Србији буду „жртве српске средине”. Нико од тих расељених Срба не живи долећи памет локалном становништву о људским правима, а о трошку невладиних организација. Нигде се у свету, осим у Србији, не може живети од „интелектуалне” мржње према средини у којој мрзилац-интелектуалац живи. Давидов страх од ништавила, то је паланачка математика профита, по којој је и „било шта” боље него ништа. Сликајући себе и своју судбину, своје страхове и своје паланачке представе о свету, којег се он више плаши неголи најзабаченији српски шумар, Давид је доста рекао о свом европском опредељењу које он, очито, препоручује само другима – онима који би требало да се одлазећи у бели свет растворе у ништа. Како би у Србији остао само Давид у идеалном, нераствореном стању.

У Давидовој анализи паланачког менталитета централно место имају ратна митологија, опседнутост ратом и слављење рата. Српски песимизам је, по Давиду (а и по Константиновићу) декадентан, он обнавља митове прошлости, па стога не може да се одупре злу, пошто га својим фатализмом непрестано дозива. Овакви ставови су нека врста *new age* филозофије, по којој се човеку дешава само оно што је сâм дозвоао својим мислима, па они који не мисле на бомбе никада не би вају бомбардовани! И таман када смо помисли да је историјско зло један од изузума српске паланке, Давид нам у *Књизи йисама 1992–1995*, открива следеће:

„Иначе, немам никаквих илузија да је 'добро' надмоћно над 'злом' и да ће коначно тријумфовати. Ни када су у питању појединци, ни читаве скупине. Добро је некако слабашно, компромисно, у сталном повлачењу и изврдавању. Зло је фасцинантно. Зло је опсесивно. *Кабалисти су њвргдили да и зло йоџиче ог Боја.*” (Исто, 227, курзив, НВ)

А сада замислимо да неко од српских „паланчана”, у духу Кабале, примети да зло потиче од Бога (а не од Србислава Србиновића), те да и ми на то Божје зло имамо права одговорити својим (вражјим) интересом! Тај би „кабалиста” био разапет на европски крст, специјално направљен за српске паланчане, или би завршио у Хагу, што већ зависи од дужине кабалистичког стажа. Ако и зло потиче од Бога (а људи су само оруђе тог зла), како нас из прве руке обавештава Филип Давид, зашто и тог Господина Бога нема у Хагу? Позваћемо кабалисте за сведоке.

И тек што нам је објаснио да паланачко мишљење већине може да доведе до насиља и рата, да оно нужно – како би то рекао Константиновић – води у нацизам, Давид у својој *Књизи йисама 1992–1995*. пише: „Зар није Енценсбергер негде записао како је довољно да у некој земљи има 2–3 процента наоружаних људи који хоће рат – и рата ће бити.” (Исто, 147) Но, ако мањина може да манипулише судбином већине како то тврди Енценсбергер, зар се тиме поново не враћамо на неки облик конспирације? Ако је тако како пише Енценсбергер, на који начин већина може бити одговорна за насиље коју неколико процената њеног становништва чини у њено име? Зашто би читава заједница морала да плаћа за недела једне њене групе, Давид нам не каже. Да је теорија о културном моделу паланке само изговор за мржњу према читавом народу, Давид – и поред свих

својих довијања – не може да сакрије. Давид је од свог отпора Милошевићевом режиму направио мит. Стога би било логично очекивати да ће имати макар симпатије за оне представнике наше „паланке” који су се такође борили против тог режима. Но, не лези враже, у *Књизи њисама*, Давид констатује:

„Прошла је пуна година од оних деветомартовских демонстрација у којима је било свега, од популизма и стварне жеље да се заустави стрмоглаво кретање према пропасти до очајања, беса и популистичких заблуда. (...) Режимима као што је овај повремено су потребни такви вентили за испуштање накупљеног незадовољства. Масовни протести који не доведу до остварења постављених захтева имају дуготрајно неповољно дејство и заправо само учвршћују режим који су покушали да сруше.” (Исто, 31)

Значи, побуна против режима није била друго до нека врста „популистичке заблуде”. Ако се нико не буни против режима, онда је то стога јер су људи постали робови „филозофије паланке”. Ако се, пак, масе побуне, оне само „учвршћују режим који су покушали да сруше”. Елем, штагод „паланчани” урадили, биће погрешно, само ће Давидова интерпретација њихових поступака бити исправна. До које мере Давид нема саосећања према људима у невољи, говори и његов осврт на аферу са приватним банкама које су у једном тренутку опљачкале народ.

„Фантомске банке које су давале огромне камате одједном су се расплинуле као и читав систем заснован на обманама и привидима; лоповлук је огољен. Али то није довело до побуне, до социјалних немира. Па чак ни до кајања или стида. Уместо тога – само резигнација.” (Исто, 107)

Али нисмо ли од истог Давида већ сазнали да је свака побуна само „вентил за испуштање накупљеног незадовољства” и да се њоме ништа не мења? Немајући ниједну критичку реч за банке, Давид пребацује опљачканима што се нису уздигли барем до покајања и стида, ако већ нису до побуне. Зар ово није очигледан пример да Давид презири народ чак и кад је исти тај народ жртва очигледне неправде? Није тачна Давидова тврдња да није било побуна и немира поводом банкарског криминала. Истина је да су ти немири сузбијани од полиције истог оног режима који Давид тобоже критикује. А о сарадњи приватних банкара и ондашњег режима Давид нема много да каже, као ни о томе да је пљачкање не само приватних рачуна, већ и наших националних резерви обављено уз сарадњу са *банкарима*

Зайага, истог оног Запада који се у митологији данашњих мондијалаца представља као наш Спаситељ.

У својој *Књиџи йисама 1992–1995*, у писму Мирку Ковачу од 28. јула 1993. Давид се осврће на политичку ситуацију у Србији. Убеђен да у политици све зна и све може да предвиди, он пише: „Пре неколико дана дошло је некакво наређење да се сви подруми у зградама очисте и припреме за склоништа. Ствара се фама да ће неко (НАТО, Хрвати, Американци?) бомбардовати Београд. И сада многи стрепе и брину од тог фантомског, измишљеног бомбардовања...” (Исто, 125–126) И шта се потом десило? Управо оно што је Давид тврдио да се неће десити. „Глупи паланчани” су још деведесет и треће знали да ће Београд бити бомбардован; то није знао, а ни могао да предвиди, само препаметни Давид.

Сваки Давидов наступ, сваки текст – па и његова *Књиџа йисама*, која није некаква случајна приватна преписка са Мирком Ковачем, већ је замишљена да буде сведочанство једног мрачног времена – обилује тезама које Давид не успева логички да повеже и осмисли. Пошто нам већ више година објашњава да је српска паланка најгора од свих, да су наши паланчани затуцани, инертни, затворени у себе, примитивни, необавештени, необразовани и зли, Давид нам нуди и овакве бисере. Осврћући се у једном писму на боравак његове кћери у Израелу и њена запажања о тој земљи, Давид пише:

„Хана је провела три фасцинантна дана у пустињи. Завлачила се у пећине у којима су живели први хришћани. Ноћила под нестварним пустињским небом. Пише како се млади Израелци не одликују неком нарочитом интелигенцијом. И деца неких наших йријателја на школовању у Америци, истіо йако констатіују како је коефицијент интелигенције њихових америчких вршњака досіа низак. Ја сам уверења да су такви закључци последица разлику у васпитању, па и степену обавештености. Наша деца добијају многа обавештења из различитих извора, знају од свега по мало а на Западу се цени специјализација у појединим областима што опет иде на штету тог некаквог општег образовања. Па и мени се каткад учини у сусретіма и разіоворіма са сйранцима који овамо долазе да у обіљу информација којима су свакодневно заііријавани нема селекције на важно и неважно, на діітно и недіітно, йа не разумеју оно шііо се нама чини очевідно. Но, то су већ разлике у менталитету и култури. Не бих се сложио да је то питање памети или глупости.” (Исто, 93, курзив НВ)

Али ако се деца из „наше паланке” не осећају нимало инфериорно у страном свету, већ, штавише, супериорно, како онда схватити Давидову тезу о инфериорности нашег културног модела? Ако деца у Србији „добиају обавештења из различитих извора”, ако је акценат нашег школства на општем образовању а не само на знањима специфичних области, како то тврди Давид, како онда да верујемо да код нас постоји само један културни модел: паланачки? Како објаснити да та паланка даје децу знатижељну, отворену према свету, обавештенију и образованију него што је случај са децом из далеко богатијих земаља (у овом случају Америке и Израела)? Па и Давиду се – како он каже – често чини да западњаци које је имао прилике да сретне не разликују битно од небитног, „па не разумеју оно што се нама чини очевидно”! Да човек просто зажали што Давид нема прилику да чешће среће западњаке. Давид ниједног тренутка не увиђа да би управо на основу сопственог искуства могао да о нашој „паланци” извуче сасвим супротан закључак од оног који нам већ годинама намеће.

У једном свом писму Мирку Ковачу, Давид пише:

„Стари кабалисти су говорили да ће онај ко установи прави ред речи у Тори (Петокњижу) добити моћ да ствара чуда. Дакле, све је у тексту, у интерпретацији текста. Али како то учинити када постоји не једна, него шест стотина хиљада Тора, онолико колико је било Јевреја који су били са Мојсијем када му је Господ диктирао свете речи.“ (Исто, 168)

Ако сваки Јеврејин има право на своју личну истину – чак и у погледу *Торе*, као врховног духовног ауторитета – зашто онда и сваки Србин не би имао слободу у погледу културног модела? Није ли мало комично да Давид са својим културним моделом очекује већу моћ над Србима него што је *Тора* има над Јеврејима? Па ако чак ни религија не подразумева једноумље, на основу чега Давид од Срба очекује да колективно прихвате његов „културни модел”? Давид нас упорно убеђује да његова размишљања о српској паланци ваља схватити као добронамерна. Али замислимо да неки српски интелектуалац из године у годину пише како је јеврејска заједница оличење паланачко-популистичке свести, како робује погрешном културном моделу, који би требало под хитно да промени. Да ли би ико такво мисионарење схватио као добронамерно? Зар такав облик просветитељства не би био означен као антисемитски? А ево, Давид већ годинама милионској маси становништва Ср-

бије намеће свој културни модел и чак очекује да буде произведен у народног хероја, просветитеља са вечним заслугама за народ.

Друга теза коју од Давида слушамо већ годинама је она о паланачком (читај: српском) презиру грађанског друштва. Колико ова тврдња има основа? Оставимо сада на страну оне Србе који су грађанско друштво у Србији изграђивали пре него што се Давид и родио. Задржимо се на једној другој чињеници. Није никаква тајна да су међу најистакнутијим носиоцима градске културе у Србији били Цинцари. Ако су српски паланчани били увек против градске културе, није ли за очекивати константну напетост, ако не и отворени сукоб између Цинцара и Срба? За дивно чудо, таквог сукоба нема, као што нема ни захтева за увођењем закона против антицинцаризма. Сасвим супротно Давидовој тези да код нас постоји презир према грађанском, могло би се чак рећи да опседнутост грађанском културом код нас иде до фетишизације. У једном писму Филипу Давиду Мирко Ковач пише: „Читам у независном црногорском тједнику 'Монитор' да је неки енглески публицист прије стотињак година написао: 'Када би било могуће одвући Србију на сред мора и потопити је, Европа би била чистија!' Та је окрутна метафора изричај свјетске немоћи пред том тврдоглавом, вулгарном, и 'крвавом цинцарско-чокалијском дипломацијом Србије', како је давно рекао један Црногорац.” (Исто, 122) Авај, ако су наши паланчани затворени у себе, откуд им „цинцарско-чокалијска димпломација”? Критикујући српску затвореност и српски национализам, Давид и Ковач немају да нам понуде ништа боље од геноцидних и шовинистичких изјава једног енглеског публицисте и једног анонимног Црногорца, који би ваљда требало да представљају сâм цвет европске толерантности. Да ли је могуће и замислити да неко јавно критикује српску дипломатију као „јеврејско-чокалијску”? Свакако да не, јер то би било шовинистички и неумесно. Али је зато „цинцарско-чокалијска дипломација” нешто сасвим у границама политичке коректности за какву се залажу Ковач и Давид. Овде није на одмет сетити се да наши Цинцари никада нису тражили да се српски интелектуалци хапсе, а њихове књиге спаљују у име некаквих мањинских права, чиме су, за разлику од неких других мањина, показали изузетан степен толеранције према слободи туђег мишљења.

Да ли се отпор великог броја људи према Давидовим идејама може објаснити тиме што Давид критикује лоше стране српског менталитета, како би он то хтео да представи? У тако нешто могао би да верује само неко ко уопште не познаје ни српску културу ни српску књижевност. Велики Јован Стерија Поповић (који је пореклом био Цинцарин), ето, сликао је, много убедљивије и оштрије, и српско каћиперство и снобизам и малограђанштину. Да ли је српски народ због тога мрзео Стерију? Није, већ га је признао за једног од највећих писаца српског језика. Исто се може рећи и за комедиографа Нушића, који је пореклом такође Цинцарин. Да ли је ико у српској паланци икада мрзео ове „странце” што нам говоре да бисмо могли бити бољи и мудрији него што јесмо? Није ли и Данило Киш о српској средини писао у крајње критичком, чак ниподаштавајућем светлу? И није ли и он, упркос томе, канонизован од стране највиших установа, чак сахрањен у „Алеји великана”. На основу каквих података и увида, каквих нових открића, Давид изводи црно-беле судове о српској култури, сликајући је као легло најгорег могућег шовинизма које неминовно производи нацизам?

Говорећи о моделима јеврејског идентитета, Давид у *Књизи йисама* примећује да постоје два основна начина „јеврејског понашања у нестабилним ситуацијама и опасним временима”. Први је асимилација, потпуно брисање јеврејских корена и утапање у другу нацију или групу што, по његовом мишљењу, представља синдром „јеврејске самомржње” (зар не би по тој истој логици хистерично европејство данашњих Срба било пре свега неки облик српске самомржње?). Друга могућност је затварање у јеврејство по цену изолације и искључивања из савременог света. Поводом ових модела понашања Давид каже: „Сваки од ова два приступа у доброј мери је понижавајући. Одабирам стога трећи, за мене једино прихватљиви пут: непризнавање и неприхватање било каквог условљавања сопственог понашања ...” (Исто, 32) Овакав став Филипа Давида ми се чини потпуно разумним и прихватљивим. Но, како се Давид односи према правима других? Не само што Давид ниједном становнику Србије не дозвољава слободу избора „трећег пута”, коју у његовом случају сматра неприкосновеном, већ годинама прогања све оне који не прихватају пут асимилације и губљења националног идентитета. Ако је утапање у туђу нацију (или наднационални *le monde*) подједнако понижа-

вајући избор као и уповавање у матични колектив, зашто Давид управо тај, понижавајући избор намеће Србима?

Да би што боље осликао културни модел за који се залаже, Давид већ годинама води кампању против дела Николаја Велимировића, као представника оних вредности које Давид сматра паланачким. Дао бих сабрана дела многих наших теолога заједно са сабраним делима Филипа Давида за неколико есеја Исидоре Секулић. Но, то ме нимало не чини слепим за сагледавање интелектуалне методе коју Филип Давид користи у свом „дијалогу” са Велимировићем. Већ почетна Давидова претпоставка да је филозофија српске паланке најбоље оличена у делу Николаја Велимировића нема никаквог основа. Упркос томе што је канонизован од Цркве, Велимировић није ни изблиза толико популаран нити читан, како то тврди Давид. Већина данашњих Срба су атеисти, модерни људи који будућност своје деце свакако не виде у забаченим манастирима, већ у градовима, нашим или страним. Ако је веровати Давиду, у данашњој Србији постоје само два пута: један је онај који мирише на прошлост и тамјан (оличен у делима Велимировића), а други је онај који мирише на будућност и прогрес (оличен у медијским наступима Филипа Давида). Другим речима, данашњи Срби (а поготову омладина) не раде друго осим што грицкају нокте, двоумећи се за који културни модел да се одреде: Николајев или Давидов. Дивна потка за неку комедију, али не и за озбиљан разговор о „нашој стварности”. Основни културни модел данашње Србије није Николајев, већ онај који одликују бела куга и бежање из земље у којој је свака следећа гарнитура моћника још гора од претходне, без обзира на то којом се идеологијом оправдавала. Ову очигледну истину Давид, наравно, не може да призна јер се не живи од истине, већ од продавања магле.

Давид тврди да је више пута прочитао Велимировићево дело. И из Велимировићевих књига је, као најважније, издвојио неколико „антисемитских фрагмената”, од којих већ годинама прави свој „европски” капитал. А у позадини овог капитала јесте вишеструка манипулација. Најпре, ничији опус, па ни Велимировићев, не може се свести на неколико фрагмената. Ни поједине књиге – а камоли фрагменти – не могу се исправно разумети без историјског контекста у којем су настали, без анализе целог опуса њиховог аутора. Није кључно то да ли у нечијем опусу постоји фрагмент овакве или онакве садржине,

већ какво је место тог фрагмента у делу дотичног аутора. Давид има обичај да читав опус једног писца сахрањује једним јединим фрагментом, што пре подсећа на модел полицијске истраге неголи озбиљне културолошке расправе.

1. Ако би поменути „антисемитски фрагменти” били библија српске паланачке свести, онда Давид не би могао да буде њихов Колумбо! Истина је сасвим супротна од оног што Давид хоће да докаже: док Давид није почео да рекламира поменуте фрагменте, они су широј читалачкој публици били непознати.

2. Николај није у народу познат, нити је икада слављен, као антисемита. Нема ниједног доказа да је „антисемитизам” неколико Николајевих фрагмената утицао на његову канонизацију од стране Цркве. Црква није канонизовала Николаја због антисемитизма, што Давид жели да инсинуира. Напротив, Српска православна црква никада није довела у питање идеју „Изабраног народа”. Она, која себе види као водитељку српскога народа, и сама робује семитским митовима, у којима нема ни српске историје ни српског имена. Заправо, Црква је прва и утемељила културни модел наших данашњих Европејаца: „Изабрани” су за нас само они који за нас нису ни чули, или који нас сматрају другоразредним материјалом историје, топовским месом којим се плаћа пут ка прогресу и грађанском друштву. За Цркву – ми смо другоразредни у име семитске историје, за Другове Европјевце – у име европске историје.

3. У *Књижици њисама 1992–1995*, Давид пише: „У Србији се диче четницима. У Хрватској величају усташе. Измишљају некакве ’заслуге за народ’ Љотићу, Недићу, Николају Велимировићу, или на другој страни Павелићу и њему сличнима.” (Исто, 241) Авај, једно је критиковати Николаја, његово дело или његову канонизацију од стране Цркве, а сасвим друго изједначавати га са једним од највећих злочинаца двадесетог века – Павелићем. Писац једног „антисемитског” фрагмента Давиду је подједнако антисемита као и човек који је на територији НДХ клао Јевреје! Ако је и од Давида, много је.

4. Највећи Давидов приговор Николају, поред антисемитизма, јесте у томе што је у затвору логора у Дахау провео „само” три месеца! Па ако је дужина затворског стажа оно што одређује статус нечијег мучеништва и његов интелектуални профил, нека овде буде речено и то да Давид у затвору није био

ни једног јединог минута. Напротив, он је био верни послушник исте оне партије која је људе слала на Голи оток. Ако је дужина логоровања оно што Давида фасцинира, зашто се онда не бави животом свештеника Саве Банковића, који је у затворима Југославије провео „само” осамнаест година!

5. Антисемитски фрагменти нису никаква специјалност Николаја Велимировића, већ се могу наћи у изобиљу у *Стишаром завету*, као и у делима многих значајних европских писаца и мислилаца: Онореа де Балзака, Франсиса Бекона, Ота Вајнингера, Оскара Вајлда, Д. Х. Лоренса, Имануела Канта, Томаса Карлајла, Баруха Спинозе, Роберта Луиса Стивенсона, Сигмунда Фројда, Мартина Хајдегера, Томаса Хакслија, Дејвида Хјума, Вилијема Шекспира, Артура Шопенхауера, Џорџа Бернарда Шоа, и сличних „анонимуса”. Просто је невероватно да се „европски дух” Филип Давид није већ прославио у Европи као критичар антисемитизма у делима поменутих аутора. И како објаснити да „наше” невладине организације још увек нису почеле да финансирају и такве пројекте. Кад уђемо у Европу, неће нам бити досадно: наши ће болшевици моћи се обрачунавају са антисемитизмом Шекспира, док ће наши војници (овога пута без опасности да заврше у Хагу) моћи да у саставу изабраних јединица „Нато-војске” („бечка школа – истурено одељење”) – коју муслимане по Ираку и Авганистану. А кад се пензионишу, писаће мемоаре и бити лидери нове хуманистичке мисли.

У причи о културним моделима свакако није на одмет сетити се до недавно најутицајнијег рабина Израела, Рабина Овадије. Он је јавно и поносно тврдио да су нејевреји само животиње створене да служе јеврејској раси; да је проблем муслимана могуће решити само ако се поубијају сви до једнога. Исти је Овадија, као оснивач и духовни вођа „Шас” партије, био партнер Бенцамина Нетанјахуа и владајуће партије „Ликуд”. Иако критикован, па чак у једном тренутку на кратко и приведен, остао је у Израелу звезда, а када је умро на сахрану му је дошло „најмање 800 000 људи”, како извештава „Јерусалим пост” од седмог октобра 2013. Била је то највећа сахрана у историји Израела. Занимљив *културни модел*, о којем Давид још увек није изнео своје мишљење.

Филип Давид се већ дуже времена залаже за увођење закона против антисемитског деликта зато што му је потребан

посебан закон који би га заштитио у полемикама. Није ли то генијалан изум: треба само увести антисемитске законе, па ће свако ко буде критиковао иједно Давидово слово веома брзо упознати живот иза решетака. Чињеница да овај „мислилац” тражи да буде заштићен од својих опонената некаквим посебним законом, довољно говори колико верује у своју мисао. У многим својим наступима Давид се пита како изаћи на крај са негативним појавама у нашем друштву, како спречити мржњу и остварити отворени дијалог. И даје једноставан одговор: забраном свега што њему није по вољи. На питање новинара Александра Тимофејева да ли би забрана књига уредила плодом, Давид примећује:

„Пазите, постоји у закону да је забрањено изазивање расне, верске мржње и не знам шта све још. *Треба само постојати по закону*, јер најмање што се може тражити је да се забране. Какве књиге? Па, нико неће забрањивати књиге, то је недопустиво. Али, *још нису књиге, још је чисти отров који трује народ*, то су памфлети, то су измишљотине.”

Дакле, не треба забрањивати књиге, осим оне које су „чисти отров”, а ко ће бити специјалиста за отрове ако не Филип Давид. Још нешто, не забрањује Давид књиге зато што оне њему сметају, већ зато што трују НАРОД, а ако ико воли наш народ – онда је то Филип Давид! На основу чега Давид говори у име народа, на основу чега само он зна шта је то што трује народ, а шта оно што га храни? Није ли ово класичан пример популистичке пропаганде? Авај, ако бисмо поступили по законима расне, верске и идејне толеранције на које се Давид позива, онда би и он сâм морао да се нађе међу деликвентима. Осим ако нам не докаже да Николаја Велимировића презире из чисте љубави, да православље презире због верске толеранције, да Србе проглашава највећим нацистима Европе само зато јер им жели све најбоље.

Да Давидова кампања за увођење инквизицијског надзора онога што људи мисле није некакав узгредни хир, говоре његови готово свакодневни медијски наступи. Тако у интервју за „Пешчаник” (25. април, 2011) Давид по ко зна који пут прозива српску средину због тога што се *Пројоколи* и Хитлерова *Моја борба* продају у нашим књижарама. Он очито не зна да се ове књиге продају у свим земљама света, а не само у Србији. Скраћено издање Хитлерове књиге штампано је и у Израелу (Види: Akademon, Hebrew University Students' Press). Чудо једно

шта се све људи штампају иза Давидових леђа! И таман кад смо помислили да се ради о неколико наслова, Давид објашњава: „Својевремено сам, као врсту упозорења, направио списак од стотињак књига изразито антисемитске садржине које се, упркос захтевима за забраном, данас прештампавају и продају у београдским књижарама.” Дакле, од неколико наслова, списак је нарастао на неких „стотињак” (шта је то „стотињак” наслова, поготово са „меким н” – мњачји кашаљ). Давид је властима и медијима проследио свој инквизицијски списак као неку врсту „упозорења”. Али реакције није било, па се – упркос „захтевима за забраном” (сада већ није ствар о „упозорењу” него захтевима?! – ове опасне књиге и даље штампају и продају.

„Да се разумемо – наставља овај просветитељ – од власти не тражим да забрани књиге, да их спали на ломачи; није реч о књигама...” На питање новинара о чему је заправо реч ако не о забранама, Давид објашњава: „Не можете свако злочиначко ђубре третирати као књигу. Демократија се некада мора бранити казним одредбама.” Значи, не ради се о забранама, већ о томе да се књиге забране! А кад се забране све те проклете књиге које шире мржњу, живећемо у љубавном рају. Како је све једноставно, као по рецепту инквизитора Торквемаде. Једина разлика је у томе што је Торквемада књиге спаљивао у име Цркве, а Давид их забрањује у име демократије.

И врапци знају да се Давид као књижевни стваралац већ годинама шлепује у генерацијском квартету који, поред њега, чине Борислав Пекић, Мирко Ковач и Данило Киш. Део своје литерарне славе дугује миту по којем он дели нека битна естетска и етичка опредељења са овим писцима, али и миту о нераскидивом пријатељству, међусобном уважавању и поштовању. Колико овај мит има реалну основу, проверићемо на једном примеру. На јавној трибини одржаној у Кикинди, а изложеној на интернету под насловом „Може ли се прескочити сенка зла”, по ко зна који пут срећемо незаобилазног Филипа Давида. У једном тренутку учесник трибине Бранимир Стојановић, који се представља као „филозофски писац”, овако тумачи генезу наше пропасти. Говорећи о шездесетим и седамдесетим годинама као годинама процвата српске културе, Стојановић примећује: „То је традиција којој треба да се вратимо, а осамдесете треба заборавити. Осамдесетих је у Србију продро Љотићевски дискурс, а његов први промотер био је Борислав Пекић, који је ујединио Солжењицина, Љотића и критику за-

падног материјализма.” Авај, ако један мондијални пропагандиста попут Стојановића може да на овакав начин одстрељује једног од наших значајних писаца, па још у присуству његовог старог пријатеља Филипа Давида, зар је онда важно јесмо ли у шездесетим или осамдесетим? Оно што је још занимљивије од овог става Б. Стојановића је то да Филип Давид није нашао за сходно да каже ни једну једину реч у Пекићеву одбрану! Зашто би се он бавио таквим „ситницама” сада када треба наметнути нови „културни модел”? Деценијама се дружити са Бориславом Пекићем, а на јавној трибини дозволити да се целокупно дело тог човека сведе на „љотићевски дискурс”, то је ваљда доказ високих моралних и интелектуалних принципа Филипа Давида. Човек појединац, жив или мртав, чак ни као пријатељ, нема за Давида никакву вредност. Вредност има само „културни модел”, нова утопија коју је Давид одлучио да наметне не само живима него и мртвима.

У чему је разлика између нас и Запада, откуда сумње и неспоразуми који доводе до конфликта? Давид *ишше* (а ја га у заградама подсећам на оно што он не зна или не жели да зна):

„Запад симболизује хришћанско друштво, а ми смо још увек у руралном, патријархалном прехришћанском друштву (доказ: милионске масе Срба који живе у српским градовима, уз четири-пет милиона Срба који живе у западним метрополама јер су 'рурални'). Два основна, темељна постојања на којима заједна друштва заснивају свој историјат (читај колонијално исисавање богатства малих земаља) али и остваривање су модернизација и остваривање индивидуалности (са чиповима за даноноћно ухођење и свакодневним сумњичењима за тероризам). А то је управо оно што подрица и разара друштва заснована на митовима и колективизму (амерички и индијански национализми нису нимало у служби митова и колективизма, већ у служби слободних индивидуа)! Оштра дубока и трајна несигурност са тековинама западне цивилизације, оштра мржња према њој свету који је друштва, уређенији и неупоредиво динамичнији од овога у којем живимо (пошто Давид никада није живео игде осим у својој соби, шта му друго преостаје него да верује да је свет динамичан).” (Исто, 210)

Давид се пита зашто Срби још увек живе на периферији космоса. Шта је пут модерности и изласка из проклете патријархалности у друштво просперитета западног типа? Не морамо ићи далеко, то је нова држава „Косова”, Халибартон-Вахаби демократија са војном базом као центром просперитета и нововековне хуманости. Модел економије: препро-

даја оружја, људских органа и кокаина. Најпопуларнији спорт: спаљивање православних манастира под заштитом УН-трупа. А ко то не уме да схвати и прихвати, тај још увек робује „косовском миту, од којег се не живи”. Чекао сам годинама и још увек чекам да велики хуманиста Филип Давид каже макар једну реч о расељавању Срба са својих огњишта, о батинању монахиња, деце и стараца у тој „новој држави” направљеној по рецепту модерних Американаца, али узалуд. Он уме да пева само једну песму: о српској кривици.

„Западне грађанске демократије овде никада нису биле узор, бар не у оноликој мери у којој су то биле источне деспотије. Није чудо да је многим овдашњим интелектуалцима, и не само њима, ближа и разумљивија утопија о некаквој новој источној империји 'од Владивостока до Книна' него реалност која је на дохват руке – постати саставни део грађанске и демократске Европе.” (Исто, 210)

Давид је један од оних срећника који све виде црно-бело. Ни амерички генерали више не пишу о Западу овако како он пише. Давиду смета непостојећа *Имџерија* од Владивостока до Книна, али му нимало не смета итекако реална америчка империја са осам стотина војних база у осамдесет и четири земље света. А шта тек рећи за „реалност на дохват руке” – уместо да узмемо оно што је близу и што нам нико не нуди, ми маштамо о немогућем и оном што је далеко! Авај, ако би Европа нашим „руралним паланчанима” понудила неколико милиона радних виза и могућност исељења, тек онда бисмо могли да проверимо колико је Филип Давид видовит. Тек онда бисмо видели да ли би паланчани отишли за евром, или би остали у Србији – из љубави према „миту”. А док та времена не дођу, имаћемо „на дохват руке” само филозофију Филипа Давида – да нас храни физички и духовно. Индоктриниран комунистичким идејама, Давид верује да је суштина грађанства у томе да се мрзи село, да се грађанско друштво креће линијом незаустављивог прогреса, да идеја просперитета није ни у каквом сукобу са идејом индивидуалних слобода! Да ово пише неки средњошколац па и да разумемо, али ово пише човек који тврди да је открио мудрост новог културног модела!

Да бисмо схватили до које мере је Давидова „европска мисао” није нимало европска, већ је најобичнија локална интрига, вреди нам вратити се његовој *Књизи њисама 1992–1995*, у којој своје утиске о нашој култури и историји размењује са

писцем Мирком Ковачем. Ко год је читао ову књигу, видео је да није у питању никакав дијалог два саговорника, већ два *истиомишљеника*, уз то провинцијалца, пошто осим Срба и Србије и немају других тема о којима би разговарали. Ако се на тренутак и дотакну неке друге теме, то је само зарад стилског ефекта; садржина је увек једна те иста: мрачно и репресивно деловање српске културе на ове светске духове. У једном писму Филипу Давиду Мирко Ковач се исповеда како се „након петнаестак и више година први пут латио стихова”, па је написао циклус песама под насловом „Зимска идила”, коју је читао и на хрватском радију, у програму који воде Ловреновић и Јерговић (исти онај Јерговић који ће касније „прославити” негативном критиком *Лажног цара*). Овај поетски циклус, за који Ковач каже да представља ни мање ни више него „комуницирање с паклом”, чуо се све до Њујорка. Ковач пише: „Неки дан ми је факсом стигла пјесма на енглеском у пријеводу гласовитог слависте Francisa R. Jonesa који је своједобно преводио поезију Васка Попе и пријатељевао с њим.” (Исто, 104–105). Да бисмо схватили трендове нове „светске поезије”, ваља нам цитирати макар нешто из дотичне „Идиле”:

Идила зимска
под снегом врт
песнику српском
мио је напитао
од крви смрт!

Под изговором да пише поводом рата, Ковач посеже за најмрачнијим уопштавањима и шовинистичким квалификацијама. Дакле, Срби су убице чији песници воле да пију људску крв. Какви ли су им тек ратници?

У
колени клеча
опсовах свеца
рафали оспу
у њину Госпу
у срца Босну
у круне грб
и Бог је Срб
а свети Сава
уз мене бдеје
док у сакристији
с католикиње двеје

(Исто, 105–106)

Као што видимо, то што Свети Сава није имао ниједан антисемитски фрагмент, није му помогло да умакне мржњи „европских просветитеља”, да чак буде проглашен силеџијом невиних католикиња, па још и у сакристији! Ковачева рима „бдеје/двеје”, његово кичерозно политиканство које је испод нивоа пригодних говора једне Мадлен Олбрајт, свакако је врхунац светске поезије! А све то преводи Френсис Р. Џонс, човек који је некада преводио Попу, па ако он не зна шта је квалитет – ко онда зна? Човек се неминовно пита да ли би господин Џонс са истом брзином превео и објавио и неку песму у којој се на сличан начин карикира рабин Овадија, католички папа или пророк Мохамед. И да ли би та песма била проглашена великом поезијом? Својевремено је Давичо назвао Светог Симеона „сифилистичарем”, а добитник Хердереове награде за књижевност, као и награде Курт Тухолски, Мирко Ковач, само варира дијагнозу доктора Давича који је српском књижевношћу јахао од краја рата па до своје смрти, што је, наравно, само доказ опаког антисемитизма, док су пљуцкања по Светом Сави из пера комунисте Оскара и његовог настављача у стиху Мирка Ковача живи пример европског интелекта, који себе не уме да дефинише осим на фону пакленог Саве и паклене Србије. А где је Давид у свему томе? Па, он је чист да не може бити чистији, он само цитира оно што је проглашено „светском лириком”.

Филип Давид је пример провинцијалца који мисли да ће мржњом према провинцији (која је само огледало његове сопствене судбине) постати нешто друго: европски иберменш. Степен његове нетолерантности, његова неспособност за иронију и потпуно одсуство смисла за хумор, склоност ка пропагандистичком етикетирању, спремност да читаве опусе појединих аутора своди на један једини фрагмент – у маниру комунистичких иследника из златног периода стаљинизма – довољно говоре о његовим интелектуалним донетима и његовој „књижевно критичкој методи”. У данашњој пропалој, колонизованој, корумпираној Србији свако може да буде Филип Давид, па чак и Филип Давид лично.

(Небојша Васовић, *Полемике и њориреџи*,
Задужбина Николај Тимченко, Лесковац;
Altera Books, Београд, 2015, 71–112)

КАКО ЈЕ СЛОБИН ВОЈНИК ПОСТАО ЕВРОПСКА БАБИЦА

*Не моју да дам неки рецејџ како ђо
Србија да ради, али мислим да моју
да кажем како ђојединци у својим
сферама моју ђо да раде.*

Саша Илић

Своју критику *Лажној цара*, под насловом „Мој угао: царски рез”, Саша Илић је изложио, колико знам, на три сајта: Б-92, Gay and lesbian Serbia (новооснована академија за проучавање Кишовог дела), као и у троцкистичком подлистку „Бетон”. Чувено гласило за европску књижевност „Монитор” (State of Montenegro) није издржало а да не преузме Илићев текст и понуди га својим читаоцима на чистом *црнојорском* језику. Но, оваква медијска присутност Илићу није довољна. Он би хтео да се представи као цензурисани аутор, па наводи имена листа који су, тобоже из идеолошких разлога, одбили да штампају његову критику моје књиге, што је доказ да живимо у „тампонираној култури у којој је проток критичког дискурса смањен” и вазда у сенци „дисконектовања”, како то поетично каже Саша Илић. Погађате већ, цела Србија ради за мене, а против Илића и демократије:

„Овај текст је настао марта 2005. године као одговор на објављивање књиге Небојше Васовића *Лажни цар Шћејан Киш* у издању Народне књиге. Текст сам понудио тадашњем уреднику листа Данас – Грујици Спасовићу, затим редакцији Времена, Гласу јавности, Летопису Матице српске као и Корацима. Једино је уредник крагујевачких Корака показао заинтересованост за његово објављивање. Међутим, сутрадан је текст одбијен на састанку редакције Корака уз образложење да се ’бави политиком а не поетиком’, тј. да је превише новински и да му није место у књижевном часопису. У наредном броју је, упркос таквом ставу, у поменутом часопису објављен интервју са Васовићем у коме је он образлагао свој став према демократији, променама у Србији и НАТО интервенцији, али то се савршено уклапало у естетски концепт редакције. Овим не желим да омаловажим напоре чланова редакције Корака, нити да прозивам уреднике културних рубрика којима сам понудио ’Царски рез’. Напро-

тив, то ми је само потврдило уверење да се налазимо у таμπο-нираној култури у којој је проток критичког дискурса смањен као код dial-up конекције на пулсној централи, уз ризик не-престаног дисконектовања. Стога је и 'Царски рез' напослетку објављен у виртуелном простору, у рубрици 'Мој угао' на сајту Б-92 (1. април 2005). У том тренутку сам мислио да је то најгора солуција, али се испоставило да боље место нисам ни могао да нађем."

Иако су му уредници неких листова и часописа скренули пажњу да је претерао са својим потказивањима, Илић ниједном није посумњао да је његов текст значајан критички допринос у тумачењу моје књиге. Дакле, текст под насловом „Царски рез” је одбијен у неколико листова, који су – како тумачи Илић – у некаквом дослуху са мном, ако већ нису и под мојом контролом. До које мере је Илић спреман да изврће чињенице, убрзо ћемо видети.

За дивно чудо, редакција „Корака”, која је, по Илићу, само продужена рука мојих тајанствених утицаја, објавила је најпре полемички текст *йроийив* моје књиге из пера Кишовог преводиоца на украјински Але Татаренко. Мени је омогућено да на критике упућене мојој књизи одговорим, што сам и учинио у облику интервјуа, у следећем броју „Корака”. Илић очито мисли да је требало објавити два текста против *Лажној цара*, Але Татаренко и његов, а ниједан мој одговор. То би, по њему, био сигуран доказ да су „Кораци” непристрасни као часопис. Иако се у свом интервјуу у „Корацима” осврћем на друштвени контекст који је обележио рецепцију моје књиге, није тачно да се – како то Илић тврди – у свом интервјуу бавим искључиво политичким темама; проблем је што те друге теме и садржаји до њега напосто не допиру. Не могу да верујем да европски дух Саша Илић јавно цмиздри што му нису објавили текст у једном од центара српске провинције – Крагујевцу! А још више ме чуди да европски часописи из Берлина, Париза и Лондона остају глуви за књижевне критике овог ватреног европејца.

Супротно ономе што тврди Илић, и часопис „Време” објавио је негативни приказ моје књиге из пера Теофила Панчића, који је – гле чуда – у свом политикантском кичерају готово истоветан Илићевом „Царском резу”! Ако Илић мисли да је он једини политички доушник у Србији, јако се вара; конкуренција је све већа, што показује и сударање таквих генија као што су Панчић и Илић, не само у простору, већ и у „Времену”.

И „Глас јавности” је објавио разговор о мојој књизи са изразито негативном критиком од стране водитељке разговора Татјане Чанак. И коначно, једини лист који у то време није водио кампању против моје књиге јесте најстарији књижевни часопис у Србији (старији од Џорџа Буша), „Летопис Матице српске”, који је објавио приказ *Лажног цара* из пера Мила Ломпара. (Нека овде буде речено и то да је Ломпаров приказ моје књиге претходно одбијен у „Нину”.) Зар је за чуђење да „Летопис”, у којем сам сарађивао пре него што је Илић и почео да се бави писањем, објављује један озбиљан критички приказ књиге свог сарадника, уз то из пера озбиљног критичара, а не објављује политикантске тираде С. Илића, у којима ме овај транзициони полтрончић оптужује за сарадњу са Стаљином и Хитлером? Неки људи ме ипак мало дуже и боље познају од Илића, и ја му ту не могу помоћи. И поред тога што је од првог објављивања Илићевог приказа моје књиге протекло више година, он наставља да га с несмањеном жестином прештампава и излаже на разним сајтовима, убеђен да ће квантитетом свог виртуелног присуства успети да постигне оно што није постигао аргумен-тима. Али једно је написати утемељену критику неке књиге, а савим друго из њеног контекста истргнути неколико детаља, па поводом њих, с пеном на устима, излагати свој (а заправо туђ) политички програм, како то чини Илић. Но, пређимо коначно на Илићев „Царски рез”:

„Недавно су тзв. интелектуалци београдске паланке добили своју књигу. Ради се о књизи која је изгледа дуго чекана. О књизи која је дуго најављивана. Та књига је интегрисала све расуте гласове разних Курира, Национала, Идентитета, нечасних сведока који су годинама покушавали да артикулишу проблем своје паланачке изузетости из историје. Ради се о књизи његошевског наслова (*Лажни цар Шћепан Киш*) која је у издању Народне књиге, баш као и њена претеча (*Гвоздени ров*) коју поједини интелектуалци стављају у ранг Вијона или Бродског, објављена и промовисана под геслом 'прве полемичке књиге која се после смрти Данила Киша бави преиспитивањем његовог дела.”

Већ и сâм почетак овог текста показује да се Илић у свом приказу моје књиге служи најјефтинијим политикантским оптужбама, нетачностима и подметањима. Елем, да видимо колико у наведеном одломку има логике. Моја књига *Лажни цар Шћепан Киш* је – тврди Илић – „изгледа дуго чекана”. Да ли то само „изгледа” или је стварно чекана и *ко ју је чекао?*

Штавише, она је „дуго најављивана”. Сад, ако је најављивана, *где је то најављивана*, и зашто се дежурно око, Саша Илић, поводом тога није огласио? Она је – штавише – интегрисала гласове разних „Курира”, „Национала” и „Идентитета”, који већ годинама покушавају да објасне своју „паланачку изузетост из историје”, у коју је Илић, као надпаланчанин, укључен до балчака. Друга важна чињеница о мојој књизи јесте да је објављена код „Народне књиге”, према којој Илић гаји отворени презир, другим речима – објављена је у истој кући као „и њена претеча”, *Гвоздени ров* Улемека (Легије). Зашто би само *Гвоздени ров* био „претеча” моје књиге, кад је у истој кући, пре *Лажног цара*, објављено на стотине аутора најразличитијих естетских и идеолошких опредељења? И зашто бих ја био одговоран за сва издања једне издавачке куће, остаје нејасно. А шта да радимо са чињеницом да је „Народна књига” објављивала и Данила Киша, па би – по Илићевој логици – Киш био Легијин „претеча”?

Дакле, недостаци моје књиге о Кишу су следећи:

1. Она је „дуго најављивана”.
2. Она обухвата гласове Илићу мрских гласила чији је учинак у историјским збивањима неупоредив са Илићевим.
3. Објављена је код „Народне књиге”, чије „политичке премисе” Илићу нису по вољи. Илић тврди да ова издавачка кућа није објављивала књиге, већ „политичке премисе”?
4. Објављена је у истој кући у којој је објављен Легијин *Гвоздени ров*, дело које неки наши интелектуалци (недостају имена, НВ) пореде са поезијом Вијона и Бродског.

Ето, тако укратко изгледа анализа моје књиге *Лажни цар Шћейан Киш*. Кад је овако темељно и стручно изанализирао *Лажног цара*, Саша Илић је прешао на анализу личности њеног аутора. Просто је невероватно шта све о мени зна Саша Илић. Ако је веровати овом зналцу наше књижевне сцене, ја сам се у „недавној прошлости београдске паланке прославио епитафом за Михиза”, што ће рећи да пре тога нисам ништа објављивао нити сам се ичим бавио. Нажалост по Илића, не пишем епитафе, свој текст о Михизу објавио сам за Михизовог живота, а пре тог текста имао сам више објављених књига код наших најпознатијих издавача; а то што он за њих није ни чуо, само показује колико озбиљно приступа послу књижевне критике. Да је прочитао макар мој „епитаф” Михизу, видео би да сам се и у том тексту, као и у *Лажном цару*, бавио темом лажног

дисиденства, критикујући употребу слике лажног идентитета у функцији литерарног успеха, и то на примеру аутора о којем слободни духови попут Илића нису смели да зуцну, иако им се деценијама нудио као национална икона. Наравно, зашто би се Илић качио са Михизом кад то није смео ни Киш који се пома-ло са овим критичарем „пецкао”, али га је ипак уважавао и од овог „националисте” очекивао похвале за своје дело, редовно му са посветама шаљући сваку нову књигу (копија једне такве посвете објављена је у зборнику о Михизу коју је приредио В. Јанковић).

Но, да видимо шта још о мени зна Саша Илић? Док су на Кишовим полицама – пише он у приказу моје књиге – била дела највећих великана светске литературе, на мојој „емигрант-ској полици” су „изгледа књиге Љотића, Јеремића, опата Баруела и ко још”? Дакле, списак није потпун, али за сада тако „изгледа”. Када следећи пут буде претресао моје полице, нека састави детаљан списак да не бисмо морали да нагађамо чега све ту има. За сада, како изгледа, Илић није добро обавио свој посао. Дакле, аутор *Лажног цара* је човек који се прославио једним јединим епитафом, а у целом свом животу је прочитао само три књиге – једну од Љотића, једну од Јеремића и једну од опата Баруела. Па, зар је чудно што није могао о Кишу написати сувислу књигу! Као прави светски дух, Илић је одлучио да истину о мојој личности рашири и на друге континенте, и то лично – попут језуитског мисионара. Тако је, као представник америчке колоније која се формално назива „Србија”, а чији је он државноподобни представник, имао прилику да на неколико дана посети и Торонто како би на највећем факултету града Торонта, на изложби „Српске књиге и српске културе”, изложио издања Хелсиншког комитета за људска права као врхунац српске књижевности, са његовим сопственим романом као круном. Где се појави роман Саше Илића, ту – наравно – нема места за дела Његоша, Црњанског, Исидоре Секулић, Борислава Пекића и других мање подобних „европских” списатеља, па није за чуђење што је ова имена Илић на поменутој изложби одстранио из српске књижевности. У трансу своје дипломатске мисије, а како би што више оправдао новац уложен у његов политички подобан „посјет”, Илић је одлучио да канадским Србима отвори очи и у погледу аутора *Лажног цара*, па је у овдашњем листу „Ми магазин” (новембар 2006, 25), без икаквог повода са моје стране, изјавио да је Небојша Васовић „пијанац

и националиста”! Ово сведочи човек који ме никада није срео и који, по сопственом признању, од мојих петнаест објављених књига познаје само једну. Ако овакво Илићево цинкарење није најбољи пример паланачког простаклука – против којег се Илић тобоже буну – шта би могло бити?

Иако Илић, као што ћемо видети, тврди да не воли *Прошхоколе сионских мудраца*, није незанимљиво сетити се шта пише у „Протоколу 23”: „Пијанство ће такође бити забрањено законом и кажњиво, као злочин против човечности људи који се под утицајем алкохола претварају у животиње.” (Види: Олег Платонов, *Зајонейка сионских йрошхокола, Прошхоколи сионских мудраца*, превео Мирослав Јовановић, Београд, 2002, 187) Дакле, Господин Илић, који не воли *Прошхоколе*, о конзумирању алкохола мисли исто што и сионски конспиратори. Није ли то дирљиво? Но, није све у Илићу, већ и у онима који га шаљу преко Океана. Ако Serbian Pretenders престану да у Канаду шаљу просветитеље попут Илића, обећавам да ћу полицију OSS-a (Occupied State of Serbia) редовно извештавати о томе шта сам у међувремену попио. Тако би власт уштедела нешто новца, који јој је, претпостављам, потребан за слање Саше Илића и на друге континенте.

У свом приказу *Лажној цара*, Илић пише:

„Наводећи ’невидљиве светске режисере’ као главне кривце, он препознатљивим језиком Протокола захтева одступање од званичне историјске верзије, тражећи виновнике зла с ону страну здравог разума.”

Елем, док ја тражим „одступање од званичне историјске верзије”, Саша Илић верује у званичну верзију историје: зато и јесте „слободни мислилац”; а пошто је „слободан”, не преостаје му друго него да буде политички подобан и употребљив за оне који ту званичну историју и пишу. Док ја тражим виновнике зла „с ону страну здравог разума”, он их тражи с ове стране здравог разума, којег он лично има на претек. Илић пише: „Једина разлика коју бих могао да уочим у типу дискурса *Лажној цара* и *Прошхокола сионских мудраца* је у преименовању ’јеврејске финансијске моћи’ у ’књижевну моћ Јевреја света.” Авај, да би језик *Прошхокола* био препознатљив, он прво мора да се познаје. За дивно чудо, у *Прошхоколима* нигде не постоји синтагма „јеврејска финансијска моћ” коју Илић цитира, а ако ми не верује, нека наведе тачно страницу и годину издања. Даље, у

мојој књизи нигде не постоји синтагма „књижевна моћ Јевреја света“! Није ли то занимљиво, Илић пореди две синтагме из две књиге, а ниједне од тих синтагми у тим књигама нема, осим у његовој политички подобној машти. Синтагма „књижевна моћ Јевреја света“ коју је он тобоже нашао у мојој књизи, значила би (колико ја разумем српски) да Јевреји имају моћну књижевност, да су моћни у књижевном смислу, а то никако није оно што би Илић хтео да ми подметне, већ нешто сасвим друго. Чак и када подмеће лажне цитате, Илић не уме да их логички осмисли из угла критике коју ми упућује. Сада је коначно јасно и зашто две синтагме које Илић пореди припадају истом типу дискурса; како и не би, кад их је измислио исти човек – „дискурзивни“ Саша Илић.

Истини за вољу, треба рећи да је Саша Илић покушао да укаже на неке пропусте моје књиге. Тако ми замера што сам *Ране јаве* назвао романом а не књигом прича, сугеришући да сам једини који је ово дело сврстао у жанр романа, што наравно није тачно. Када професионални кишолози говоре о *Породичном циркусу* као романескној трилогији, онда је то у реду и не поставља се питање жанра за сваки део трилогије? Илић ми такође приговара да не знам да је роман *Башића, њејео* претходио *Раним јадима*, заборављајући да је и сâм Киш, упркос хронологији издавања на коју се Илић позива, предложио овакав распоред у штампању делова његове трилогије (види Кишову напомену из 1973. у предговору *Породичног циркуса*, Просвета, Београд, 2001). Другим речима, ја сам се у анализи Кишове трилогије држао управо оног редоследа који је предложио сâм Киш. Не видим на који начин би Кишу ишло у прилог да сам, држећи се хронологије објављивања првих издања, анализирао најпре *Башићу, њејео*, а потом *Ране јаве*, који су тек разводњена и поједностављена верзија *Башиће, њејела*. Саша Илић свој текст завршава у екстатичном, старозаветном тону:

„Ради се такође о злоупотреби имена Данила Киша да би се напала она позиција у савременој српској књижевности, која је са Кишовом и Пекићевом смрћу, те одласком Мирка Ковача и Боре Ћосића из земље, изгубила своје праве протагонисте. Међутим, оно што је заиста ново у националистичком дискурсу (...) представљају отворени антисемитски ставови којима се настоји објаснити промашај европске књижевне опције у Србији. Уколико такви ставови буду превладали, *изјубићемо шансу за љојравни исјић*, а неостварени писци из емиграције могу да рачунају на своје коначно остварење.” (курз. НВ)

Пошто нам је објаснио да је *Лажни цар* написан да би се оправдали Стаљинови и Хитлерови злочини, сада Илић одједном тврди да је аутор ове књиге имао далеко скромнији мотив за писање дотичне књиге, а он је у томе да обезвреди „европску књижевну опцију у Србији“! Претпостављате већ да Илић види себе као главног заговорника те опције. Помињући европску опцију увек у једнини, Илић показује потпуно неразумевање саме суштине европске културе, за коју се тобоже залаже. Дакле, ако сви не устану против политички неподобних писаца из иностранства, *Ilić&Eurokrem* ће изгубити право на поправни испит, јер у српској култури и нису били друго до извођачи пољских радова по налогу неименованог спахије из Брисела. Илићева мржња према мени само је страх послушника да неће обавити задатак како ваља, па стога неће имати право на „поправни испит“, већ ће бити замењен млађим снагама. Отуда страх, отуда паника, отуда трибални позив да се „благовремено обрачунамо“ (у множини) са проклетим писцем из емиграције. Јер ако то не учинимо данас, Илић ће завршити у корпи за европске отпатке и бити замењен неким још беспризорнијим и још трезнијим јуношом.

На основу наведеног цитата из пера Европеуса Илића, није јасно како се европска опција у нашој књижевности може свести на имена тек неколицине писаца, а поготово није јасно зашто се међу тим именима налази Мирко Ковач, осим ако не зато што је подстицао и оправдавао „европску опцију“ расељавања Срба из Хрватске. Наравно, кад је посао обављен, Ковач се из табора ратних хушката поново пребацио у табор глагољивих „гандиста“ који, кад се уморе од љубави према човечанству, воле да се исповедају Папа Давиду, који их једини разуме и све им прашта. Штавише, штампа њихова писма као „потресно“ сведочанство једног времена, као да нам није довољно потреса и без њихових писама. Ковач није никада био европски писац, њега читају још само мазохистички Срби, исти они који су до јуче читали Крлежу, читали га тим више што их је он више мрзео. А што се тиче Боре Ћосића, он је неко време лебдео на крилима политичке коректности у једној бечкој улици, док најзад није пао у европски заборав. Изгледа да је за озбиљније присуство у европској књижевности потребно много више од мржње према једном српском лидеру. Европски писац није ни Пекић – не зато што то није хтео да буде, већ што Европу његово дело напросто не занима. Како каже ста-

ра пословица: „За љубав је потребно двоје.” Заслепљен славом појединих литерарних имена, Илић не увиђа да се „европским писцима” не проглашавају они најбољи, већ они који су политички употребљиви.

Конечно, ако су писци које Илић помиње напустили „нашу средину” због европске књижевне опције, и ако та опција код нас никако не пушта корене, шта спречава Илића да и сâм пође њиховим трагом? Ако толико воли Европу, шта још увек тражи у „српској паланци”? И мене је некада сврбела северноамеричка „опција”, па сам спаковао кофере и ево ме на том континенту већ двадесет година. Илић би требало да предузме нешто слично, осим ако није наумио да живот проведе кукајући и оптужујући друге за свој кукавичлук. Или он можда верује да се од наше пустиње може направити рајски врт? Ако је тако, нека онда то ради с ентузијазмом, и нека не кукумавчи. Кад већ има бољшевичке идеје, не би било лоше да покаже и нешто од бољшевичког полета.

Но, да ли Илић заиста мрзи српску паланку као што тврди? Није ли та иста паланка онај неизбежни антипод без којег он не би умео да нацрта „европску опцију”? Да нема наше паланке, зар би Илић могао бити њена авангарда; да нема наше пропасти, зар би било потребе за спаситељем; да нема нашег слепила – зар би било потребе за водичем Илићем да нас проведе кроз густу мрак? Да нема наше учаурености у прошлост, зар би Илић могао бити транзициони кондуктер који нам продаје улазнице за светлу будућност? Нико не рекламира нашу паланку и не подиже јој толико цену као њени тобожњи критичари, који од ње највише и профитирају. Механизам ове манипулације објашњен је у једној малој књижици која је угледала светлост дана пре више од сто година:

„Ми рачунамо нарочито на провинцију. У њој морамо пробудити оне наде и тежње, с којима бисмо се могли увек обрушити на престоницу, истичући их престоницама као аутентичне наде и тежње провинције. Јасно је да ће њихов извор бити један те исти – наш. Нама је потребно да понекад, док још нисмо у пуној власти, престонице буду запљуснуте провинцијалним мишљењем народа, то јест већине приправљене од стране наших агената.

(...) Из свега овог ћете увидети да задобијајући мњење масе, ми само олакшавамо ток нашег механизма, и ви можете да приметите да ми не тражимо ободрење делима, већ речима изговореним поводом овог или оног питања. Ми стално прокламујемо

да се у свим нашим предузимањима мера руководио надом, спојеном с убеђеношћу да служимо општем добру.” (Пройоколи сионских мудраца, 161–162, под. НВ)

Дакле, паланка о којој говори Илић није категорија простора и стања духа, већ исфабрикована слика једне „стварности” из које нас просветитељи попут Илића изводе на прави пут. Тако, Илић кука на провинцију, а не мрда из ње; једно прича а друго ради, баш у маниру јунака *Пройокола*. Тако Илић говори и подучава, али не доказује и делом оно у шта верује, јер зна да није важно „ободрење делима”, већ пука говораница „поводом овог или оног питања”. Зато Илић никада не говори о **свом** путу у Европу, већ искључиво о **нашој европској опцији**; не говори у своје име већ у име апстрактне заменице МИ. Невероватно је да Илић, као стручњак за дискурсе, још увек није уочио сличност између свог дискурса и дискурса *Пройокола*! Овде, наравно, треба разликовати конвенционално коришћење заменице „ми” којим су се писци полемика одувек користили и којом се користи и писац ових редова, од Илићеве употребе ове заменице која није нимало формална, већ је позив на ураниловку, на колективну акцију против његових неистомишљеника. Ево како то изгледа:

Уколико ставови попут оних у *Лажном цару* буду превладали, пише Илић, ИЗГУБИЋЕМО ШАНСУ (КОЈИ СМО ТО МИ? – НВ) ЗА ПОПРАВНИ ИСПИТ ...

Ако сви не устанемо (**ми** је Илићева мантра) против аутора *Лажног цара*, изгубићемо шансу за поправни испит, а сазнаћемо ускоро и код кога се тај испит полаже. Илић је јасан: постоје две групе људи у космосу, ОНИ и МИ. Видели смо шта треба да урадимо МИ (на челу са Илићем), а сада да видимо чиме се баве ОНИ.

У интервјуу „Критика као јавни чин” („Dnevnik online”, 11. септембар 2004, у рубрици „Култура”), Илић каже: „Чак су покушали да направе бренд од писца Горана Петровића. То, међутим, није прошло на граници. Мислим да са њим могу да послују само у Русији и Кини.” Дакле, неки људи су покушали да преко границе прошверцују дело Горана Петровића, али су их будни граничари-кертеси, под руководством идејног вође Саше Илића, у томе спречили. Са делом Г. Петровића, каже Илић, може се „пословати” само у банаана државама као што су Русија и Кина. У европском Лихтенштајну и европском Луксем-

бургу, а у Монаку поготово, закључујем, Петровић нема шансе! Авај, једно би било критиковати, на пример, Петровићево ослањање на Павићеве маниризме – што је сфера књижевне критике; а сасвим друго је нападати Петровића због некаквог замишљеног политичког ефекта које би његово дело могло да има – што није друго до чисто подметање.

Но, да видимо шта су још радили ОНИ, које Илић никако да именује: „Паралелно са тим процесом текла је и канонизација Радована Белог Марковића. Ето, на пример, његову књигу Девет белих облака су објавили као јубиларну, стоту по реду, у знаменитој едицији 'Албатрос'. И МИ НА ТО НИСМО РЕКЛИ НИШТА. КЛИМНУЛИ СМО ГЛАВОМ, ЈЕР СМО НАВИКЛИ да се такве ствари догађају.” А шта је требало урадити, похапсити чланове редакције дотичне издавачке куће, па као стоту по реду објавити неку Илићеву књигу? Дакле, не само у случају „Народне књиге”, већ и у случају других издавача, Илић би да одређује ко ће, како и кад бити објављен. Коначно, ево и саме основе књижевно-критичке методе за коју се залаже овај светски дух: „Наш проблем је у томе што се културни модел не мења. Исти ти људи (читај: албатроси, НВ) данас заговарају пут у Европу преко Лајковца или још боље скелом, па полако. Ради се, заправо о томе, да тај пут не води преко Лајковца и Краљева, него преко Хага.”

Ако је веровати Илићу, највећа мана литерарних опуса Петровића и Марковића јесте у томе што су њихови аутори рођени – први у Краљеву, а други у Лајковцу, уместо да су рођени у Јагодини, великом центру европске културе, у којем је рођен господин Илић. Зашто би у случају писаца као што су Петровић и Бели Марковић пут у Европу водио преко Хага? Да ли Илић жели да каже да су ови људи ратни злочинци? Нема сумње да би Илић своје литерарне амбиције најлакше остварио ако би све српске писце послао у Хаг. У Србији би остали само он и Филип Давид, па би Давид био наш највећи писац, а Илић његова „европска секретарица”.

Ако овакви Илићеви ставови представљају „културни модел” о којем говори, онда није чудо што „европска опција” постаје све непопуларнија. Процењивање појединих књижевних дела и појединих аутора из угла политичке утопије (по рецепту Филипа Давида) подсећа на најмрачнији период болшевичког терора. За „писца” Илића литература је само погод-

но средство за наметање једне политичке утопије. Но, зашто је баш Илић погодан за наметање дотичног „културног“ (читај: идеолошког модела). У једној старој књижици, пише:

„Ниједан новинар неће се одлучити да изда тајну, јер се ниједан од њих не пушта да пише ако у његовој прошлости нема неке срамне ранице. Те ране би одмах биле отворене.” (*Прошколои*, 161, под. НВ)

Да бисмо схватили шта је то што у биографији Саше Илића овог „писца” посебно препоручује за улогу политички-подобног трубача европске интернационале, да бисмо схватили Илићеву „срамну раницу”, послужићемо се подацима о животу овог списатеља изнетим на сајту „Радио Слободна Европа” (slobodnaevropa.org, 29 oktobar/listopad 2006). Читамо:

„Запослен је у Народној библиотеци. Уредник је стручних издања. Завршио је Филолошки факултет. Нажалост (*али што девојци срећу квари*, НВ) војни рок је морао да одслужи у најмрачнијим временима. **Био је у морнарици када се шенлучило по Боки Которској, када се гранатирао Дубровник.** Илић о томе бриљантно и храбро пише у роману *Берлинско окно*. У књижевности, у култури, отворио је тему о неопходности суочавања са стварношћу недавне прошлости. (...) **Саша Илић нерадо прича о себи. (...) Па ипак, у разговору сам дознала да је желео да буде доктор.** Завршио је медицинску школу у Љуприји.”

Дакле, писац који би да своје колеге одреда шаље у Хаг био је Слобин војник, и то „у најмрачнијим временима”, када се – како то живописно каже новинарка „Слободне Европе” – „шенлучило по Боки Которској, када се гранатирао Дубровник”. О свему томе је после дотичних гранатирања „бриљантно и храбро” писао овај Европејац, који је, као сви велики реалисти, прикупљао литрерарну грађу „на терену”. Да није био Слобин војник, Илић би можда постао доктор, што је желео да буде. Али историја га је гурнула у правцу „европске опције”. Неостварени лекар намах је схватио да је лакше лечити све Србе ђутуре (идеологијом), неголи једног по једног (медицином). Имајући на уму Илићеву агресивност према мени лично, а и према мојој књизи *Лажни цар Шћейан Киш* (у којој се његове личности и његових тужних покушаја у области прозе не дотичем ни у једном једином трену), не могу а да не упитам: како би тек изгледао дијалог између мене и Илића да сам ја гранатирао Дубровник, а он живео у Канади од марта 1988.

до данас? Илићева „европска опција” само је тужни покушај заташкавања невеселих чињеница његове биографије, исте оне биографије коју би он да подметне другима. Тако се Илић, који је лично учествовао у рату, појављује у улози утеривача кривице онима који у рату нису учествовали. Тако Илић, који не сме да пређе зону београдске Славије, воли да о Западу и западном „културном моделу” попује управо онима који о томе знају далеко више од њега – знају не само на основу лектире већ и на основу живљења у западном „рају”, о којем Илић може само да машта. Отуда и Илићев „Царски рез”, ноћна мора Слобиног војника који је у међувремену постао европска бабица.

ШИЊЕЛ ТЕОФИЛА ПАНЧИЋА

У недељнику „Време” (739, 3. март 2005) појавио се линчујући приказ *Лажног цара Шћейана Киша* из пера медијске звезде Теофила Панчића, под насловом „Неписмено ципеларење”. Ево како овај писмени ципелар, почиње своју критику:

„У шпајзу има један сира ... Е, тај је сира Небојша Васовић с посебном пажњом обогатио љупком уранијумском инјекцијом своје мржње и нетрпељивости, и потом покојнику, али не и мртвом писцу Данилу Кишу поставио кишоловку. Кад оно – међутим: Кишу ништа, ама се Васовић Небојша не осећа баш најбоље! Лови, а уловљен! Поливач, а поливен! Само му се књига јоште постојано осећа, што јес’ јес’”

Књижевни критичари потоњих времена имаће шта да науче од овог брилијантног стилисте код кога се уранијумске инјекције мешају са њушкањем сира, дубока запажања о феномену „покојног али не и мртваг писца” расплићу гецованским доскочицама у стилу „кад оно – међутим”, „ама се не осећа баш најбоље”, „што јес’ јес’”. Уранијумски озрачен, Панчић је понос српске књижевне критике. Стварни уранијум – који су му његови данашњи послодавци колико јуче посипали по глави и који и дан-данас удише – доживљава као мелем. Смета му само уранијум у књигама. Да би нам се по ко зна који пут препоручио као подобни утеривач модерних, читај: еу-ропских вредности, овај је критичар – по већ познатом клишеу – осликао аутора *Лажног цара* као политички неподобну, опасну особу. Ја сам, дакле, све оно што Панчић није, па његов текст и није друго до нарцистичко самопортретисање обучено у рухо књижевног приказа, идеолошка жвака за овчице заглибљене у блату „транзиције” што чекају Меркел-Теофила да их из блатице извуче. Ствар је јасна да јаснија не може бити: да није мене и моје најновије књиге, Срби би, предвођени Панчићем, већ били у Европи. Овако, мораће још мало да сачекају. Но, да видимо шта Панчић замера мојој књизи.

За разлику од мене који сам се – тврди овај критичар – у својој књизи бавио Кишовом личношћу и његовим делом на један непристојан начин, Панчић нам нуди модел објективне, цивилизоване критике. Ево како то изгледа. Ја сам – тврди

Панчић – националиста и мрачњак „са адресом у Канади”! – за разлику од светског човека Панчића који никако да оде са Балкана, иако га светски градови просто преклињу да се у њима настани. И не само да га иритирам својом адресом – што је по њему књижевна чињеница *par excellence*, већ сам и писац чије су све књиге, укључујући и песничке, толико безвредне да је просто чудо што се Панчић већ није прославио као њихов гробар... Као критичар, ја сам – тврди Панчић – „неписмени ципелар”, нека врста Доктора Мабузеа из чије се „мабузеовске лабораторије” може свашта очекивати. Као човек сам „помпезни мегаломан” (за разлику од скромног мегаломана Теофила Панчића). Ето како изгледа културна критика по Панчићевом рецепту, критика у којој нема вређања, већ само чистих, метафизичких истина. Ништа, баш ништа што сам икада написао – тврди овај стручњак – не вреди три луле дувана. Моја књига о Кундери није друго до „слабо сувисли укоричени памфлет”, дакле не само „слабо сувисли” већ и – ово је већ неопростиво – „укоричени памфлет”, што јој је ваљда посебна мана. О мојој најновијој, такође укориченој књизи, има још горе мишљење. Пођимо редом.

Лажни цар Шћейан Киш је – тврди Панчић – „књижуљак опакe мржње”, нека врста „мизеристичког манифеста” после чијег је објављивања „Дно српске књижевности” померено наниже (Панчић *дно* пише великим словом јер од њега живи). Она је пример „нетрпељивости политичке, светоназорне, чак и ’расне’ нарави”. А све то само зато јер сам тврдио да је свођење ма којег колектива (а овде говоримо о јеврејском колективу само зато што је то тематика Кишове прозе) на једну ознаку, на једну једину мустру, у историјској науци неодрживо, а у *уметности* *још* *више* *неубедљиво*. Сведок ми је управо Кишово дело. Књига је антисемитска и зато јер – открива Панчић – Н. Васовић тврди да је Киш постигао успех захваљујући својим јеврејским везама. Нисам тврдио то, већ нешто много страшније по нашу културу. Иако су у промоцији Кишовог дела значајан допринос дали и неки јеврејски писци и критичари, било би смешно тврдити да су само они створили култ Данила Киша. Напротив, и у *Лажном цару*, а и у новој књизи *Зар ојет* *о Кишу?*, показао сам да су у изградњи и неговању Кишовог мита подједнако учествовали не само страни писци и издавачи, већ и српски писци различитих генерација, српска књижевна наука, српски комунисти, српска Академија, Српска православна црква. Нема у Србији те установе која није даноноћно укључе-

на у одржавање Кишовог списатељског рејтинга, и то је један феномен који нашу културу чини погодном за посматрање, као што се у психијатрији посматра лудило. И као што се у периоду комунизма Кишово име користило пре свега за то да се оцрни српска култура као националистичка и стаљинистичка (на тој „истини” је изграђен култ овог „писца дисидента”), тако се у данашњој окупираној Србији, ништа мање титовској и према сопственом народу шовинистичкој, Кишово име користи на исти начин и са истим циљем. Тај циљ, како сам истакао у *Лажном цару*, никада није имао везе са литературом.

Зато је крајње време разобличити основни мотив за одржавање Кишовог култа и његове списатељске недодиривости. Коначно, и када бих о Кишу као писцу имао најбоље мишљење, истоветно ономе које гаје чувари његовог мита, сматрао бих и даље да је такав мит непотребан и репресиван.

И док се љутња на моју књигу од стране оних који су провели године студирајући и докторирајући Киша може схватити макар из једног субјективног угла, није нимало јасно зашто се Панчић са толико страсти бави одбраном једног одавно канонизованог писца. Да ли он има ишта ново да каже о Кишу? Нажалост, не само да нема да каже ништа ново, већ не познаје ни оно што је о Кишу већ написано. Ни у једној јединој реченици свог приказа Панчић не показује да се икада озбиљније бавио Кишовим делом, нити да о било којој Кишовој књизи има своје мишљење. У Панчићевом тексту не постоји ниједна алузија на било ког Кишовог тумача која би макар донекле показала да познаје тематику којом је одлучио да се бави. Он брани Киша у трансу, као да нико пре њега то није радио. Сопствену успаљеност (стварну или глумљену, свеједно) он нуди као књижевну мисао. Зато његова одбрана Кишовог дела представља замену теза, јер он не брани књижевно дело једног писца, већ његов култ, његову недодиривост. Управо зато Панчићев напад може бити све само не књижевна полемика, можда тек документ о стању новинарства у земљи у којој влада диктатура медиокритета. А то што господин Панчић из дана у дан, из једног медија у други, расправља на неколико хиљада тема од којих не познаје ниједну, није само слика његове болесне мегаломаније већ и слика данашње Србије, којом харају овакви свеупотребљиви свезналци.

Моја књига – тврди Панчић – писана је „са нескривеном намером „идеолошке ’одбране’ национализма као узви-

шеног и племенитог осећања достојно само Бољих Духова”. Нису ли овакве оцене најбољи доказ да Панчић о мојој књизи нема шта да каже, већ се њоме користи у неке друге, *ћпросветићићељске* сврхе? Како би себе насликао као антинационалног хероја, Панчић ми подмеће да сам се у књизи о Кишу бавио промоцијом национализма, малтене износио национални програм као коначно решење свих наших проблема. Свако ко уме да чита увериће се већ и из садржаја моје књиге да се у *Лажном цару* не бавим темом национа, већ Кишовим књижевним делом и друштвеним механизмима који су омогућили његову канонизацију. Темом национализма бавим се само у једном поглављу књиге, у којем показујем да Кишове дефиниције овог феномена пате од поједностављених увида и отрцаних клишеа. Исписујући своје патетичне тираде против национализма (у којима, узгред речено, нема ничег оригиналног), Киш је био убеђен да се феномен национализма може дефинисати (па и жигосати) за сва времена и у свим историјским ситуацијама. Ја, пак, верујем да коначне дефиниције било ког феномена, истргнуте из историјског контекста и пласиране као мантре једног идеолошког дискурса, нису никакво интелектуално постигнуће. Такође, није на одмет упитати се да ли је случајно што је управо Кишова тирада против национализма његов најцитиранији текст – како јуче у титоизму, тако и у данашњој Србији, која се кобајаги ограђује од искуства комунизма.

Данашња употребљивост Кишовог имена у својству великог борца против српског (**и само српског**) национализма је сама основа Кишовог мита и његове књижевне славе. И гле чуда, баш као и Киш, и Панчић из дана у дан рони сузе сваљујући своје личне проблеме на српски национализам. А то што му десетине медијских кућа увек стоје на располагању за ритуално иживљавање над српским национом, то је вероватно зато што Србијом владају проклети националисти?

Наравно, Панчић се потрудио да покаже како недоста-так моје књиге није само у њеној политичкој неподобности. До крова скаче овај новинар нашавши у мојој књизи три штампарске грешке: није Михајловић него Михаиловић, није „хроника” него „кроника” и није провинијенција него провенијенција. Ловећи ове грешке, он се толико занео да је заборавио да наслов Кишове трилогије није „Породични циклус” већ *Породични циркус*. Свакако, Кишова трилогија се може сматрати породичним циклусом, али Панчић ставља све то под наводнике, па

још и великим словом, као да је реч о наслову трилогије, правећи тако на само једној страни свог приказа далеко већу грешку од свих оних грешака које је успео да пронађе на 154 стране *Лажног цара*. Приписавши неколико штампарских грешака ни мање ни више него мом непознавању матерњег језика, Панчић указује на трагедију у којој смо се нашли – „чак и ови веселници који Киша оптужују да је плагијатор морали би да му признају да је макар добро преписивао”. Дакле, Киш је макар умео да преписује, а данашњи Срби (попут мене) не умеју ни то, закључује Панчић. Потпуно се слажем са Панчићем да у преписивању туђих текстова Кишу нисам ни до рамена. Он је у преписивању уживао и бранио га је као књижевни поступак, док ја преписивање (цитирање) сматрам најдосаднијим делом књижевног посла.

Постоји још једно место у Панчићевом тексту на којем он не увиђа да ми заправо даје за право. На моју анализу Кишових стилистичких недостатака Панчић одговара нападом на моју писменост, признајући притом да је савршенство стила немогуће тражити и код највећих писаца: „Тек понегде Васовићеве стилске примедбе имају неког смисла, али се ради о минорним стварима – још се није родио тај мајчин син (или кћер) чија ће свака икада написана реченица бити 'савршена'”. Неколико словних пропуста у мојој књизи сасвим су довољан разлог за њен одстрел, док се на стилистичка несавршенства у Кишовој прози (која су итекако одраз пишчевог „талента”) мора гледати кроз прсте јер нико није савршен?! Панчић не успева да одбрани Кишов стил од моје критике ни у једном конкретном примеру, што на индиректан начин само даје за право мојој критици. Он Киша брани нападом на мој стил и моју писменост, не увиђајући да је то много горе по Киша него по мене. Јер Киш је тај који је проглашен светским писцем и великим стилистом, а не ја.

Од свих приговора који ми Панчић упућује најбезочнији је онај да сам у својој књизи „брљавио са ијекавицом”. Значи, тридесетак уредника мојих досадашњих књига и исто толико критичара, међу којима су и многа позната имена српске књижевности, нису приметили да ја заправо не владам екавицом, већ „брљавим са ијекавицом”. Заиста невероватно откриће. О чему се заправо ради? На 68. страни *Лажног цара* пише:

„Већ смо указали да се у сликању портрета Едуарда Сама у роману *Башиџа, њејео*, Киш служио казивањима 'непоузданих сведока'. Сада се, пак, у случају *Гробнице за Бориса Давидовича* позива на 'поуздане' и 'часне' сведоке. Киш има читаве тимове 'сведока' који раде за њега, већ према тренутним литерарним потребама. Отуда се његова проза креће у распону од 'филозофске неопредељености' (у том 'департману' Кишове књижевне радионице раде непоуздани), па до историјски документоване прозе (коју Киш поверава само оним провереним сведоцима историјских збивања). Све у свему, огромна радионица, пуна трудбеника. А над свима њима 'шједи директор Киш.' (*Лажни цар Шћејан Киш*, 68)

Колико човек треба да буде зао или неинтелигентан, па да не примети да је један једини ијекавски израз (и то не случајно у црногорској варијанти) овде употребљен у хуморно-иронијском смислу, као критика одређеног књижевног поступка? Колико површан па да не примети да је једна једина ијекавска реч овде стављена под наводнике, чиме се јасно сугерише да се аутору није тек тако отела, већ је употребљена свесно и саврло прецизним ефектом? Шта је овакво Панчићево тумачење мог језика и стила ако не пример подле подметачине, само дно критичарског морала?

Но, кад већ причамо о стилу, осврнимо се и на полемички стил самога Панчића. Већ сам цитирао неке од његових стилистичких бисера: „кад оно – међутим”, „ама се ... не осећа баш најбоље”, „што јес' јес”. Пре него што пређе на сецирање моје књиге, Панчић се – у маниру келнера који вам испоручује рачун – пита: „Елем, шта смо овде имали?” Ево још једног примера Панчићевог полемичког стила: „Где год се Васовић лати директног сецирања Кишове текстуалности настане леле и куку – ама не за Киша.” Панчићев покушај да буде духовит, то је кич народне фразе којом он жели да придобије читаоца, што јасно указује на то за коју публику овај критичар пише. Није незанимљиво да овај куку-лелиста себе приказује као критичара популизма. Али ако је стил оно што одаје човека, шта је онда Панчићев стил ако не мекетање једног популисте, човека који се служи говором народа како би му народ поверовао. На једном месту у свом тексту Панчић моју критику проглашава „мизантропским памфлетом”, изједначајући Кишову појаву са васколиком људском расом. Тако, бранећи Киша, Панчић не брани само Киша, већ брани човечанство од моје мизантропије. Није ли оваква патетика школски пример кича, не само као мисао већ и као стил?

„Васовић покушава да, методом која би имала подсећати на оно што је Киш у 'Часу анатомије' урадио Брани Шћепановићу а заправо је њена ненамерна травестија, сецира Кишове реченице из трокњижа 'Породичног циклуса'...”

Зашто је важно да моја травестија Кишове полемичке методе буде проглашена „ненамерном”? Зато што у том случају Панчић не мора њоме да се бави. Ако ме већ оптужује да сам намерно хтео да умањим значај Киша као писца, зашто ми Панчић оспорава да сам, такође намерно, исмејавао и Кишову критичарску методу којом се овај писац користио у *Часу анатомије*? И не само да сам је намерно исмејао, већ и показао како она изгледа када се примени на делу Данила Киша. Па ако је од наше критике ова метода проглашена постигнућем од универзалног значаја, зашто се забрањује њена примена и на делу њеног славног „изумитеља”? Како моја травестија може бити ненамерна (читај: случајна) када у књизи изричито цитирам Кишова вредносна мерила која је он применио у анализи дела Б. Шћепановића, проверавајући потом та иста мерила на делу самога Киша? Па није ваљда да сам све то чинио ненамерно? Или сам можда и целу књигу написао несвестан шта радим, у ком случају се поставља питање смисла Панчићеве критике. Моја критика – истиче овај бранилац неоспорних вредности – представља „(свесно?) игнорантско заплитање одавно расплетених чворова”. Ни овде Панчић није сигуран да ли да ме критикује јер сам „свестан” онога што чиним или зато што сам просто „игнорант” који заплиће одавно расплетене чворове. А те чворове расплели су ауторитети које Панчић не помиње, али се на њих позива као на Божји закон. И тако, док ја заплићем давно расплетене чворове, Панчић чува предивно коначне истине у његовом расплетеном стању. Своди расправу о књижевним вредностима на контраст између заплете-них и расплетених чворова, како то чини Панчић, представља онај тип имагинације који је Абрахам Мол сматрао поузданом одликом кича: „Кич би се могао мерити степеном баналности својих асоцијација.” Панчић у свом приказу не наводи ниједну целу реченицу из *Лажног цара*, али ми зато пребацује што сам из Кишових дела цитирао „само” одломке. Моја књига се – тврди овај критичар – „своди на тенденциозно и недуховито поигравање цитатима изолованим од изворног смисла у целини текста”. Авај, зар постоје цитати који нису изоловани? Када кишолози цитирају из Кишових дела, они, наравно, не скрнавe

изворни смисао текста јер обављају једну литургијну радњу. Када се, пак, одломци из Кишовог дела подвргну критичкој процени и негативним судовима, они су атак на „изворни смисао”, нека врста херменеутичког злочина.

Удубљен у највећу мисију своје интелектуалне каријере: пљуцање по књизи *Лажни цар Шћейан Киш*, Панчић поручује: „Начелно, нема ничега лошег у томе да се о Кишу, или било којем другом ’канонизованом’ писцу, пише с изразитим критичким отклоном, чак и страсно негаторски.” Да ли овде Панчић говори у своје име или у име оних који одређују шта је „начелно добро” а шта „начелно лоше”? И зашто нам некаква општа начела продаје за своје интелектуално постигнуће? Значи, „у начелу”, Киш се може критиковати, али се свака конкретна критика (чим се појави) мора прогласити неуспелом, злонамерном, мрзилачком. Па ако то, драги публикуме, нисте схватили на примеру Јеремићеве књиге, схватићете на примеру инквизицијске рецепције нових књига Н. Васовића и Тање Росић, које ће бити отписане управо у име тих толерантних начела кишологије на које се позива Панчић. Својевремено је Марко Ристић, у есеју „Три мртва песника”, писао: „Ми знамо шта је поезија.” А у тексту „Тито је наш”, тврдио је овај надреалиста да је наш однос према Титу „ОДГОВОР НА ЈЕДАН ОДГОВОР ИЗА КОГА НЕ СТОЈИ ВИШЕ НИКАКВО ПИТАЊЕ” (*Јосићу Брозу Тићу, ђесници Јујославије*, Књижевна заједница „Петар Кочић”, Београд, 1980). Панчић Кишово дело види у истом светлу у којем је Ристић видео Титово – као нешто о чему се не може мислити, чему се мора само дивити. Другим речима, проблеми око Кишовог дела су разрешени једном за свагда, па је отуда свако критичко преиспитивање Кишове литературе сувишно, нека врста цивилизацијског прекршаја, остаје само кишологија као удобно занимање, богом дано поклапање књижевне науке са чарима конформизма.

У маниру титоистичког иследника, Панчић ме у свом тексту позива да „накнадно објасним да сам се само шалио, мистификовао, пародирао и навлачио на танак лед”. И даље, овај племенити човек нуди ми, чак, сламку спаса: „Ваистину, ЊЕНОМ БИ АУТОРУ БИЛО БОЉЕ ДА ’ПРИЗНА’ ДА СЕ САМО РУЖНО ЗЕВЗЕЧИО.” Дакле, овај модерни Европејац, миропомазани инквизитор за сербску област, јавно ми нуди последњу шансу да се спасим линча. Он то чини крајње „културно”, стављајући реч *призна* под наводнике, као да ме не ислеђује

он лично, већ сâм Свевишњи. Авај, вечном враћању Истог никад краја, јер оно што ми великодушно нуди Панчић већ су на Голом отоку робијашима нудили њихови мучитељи. У књизи *Сећај се вечкрај на Вали* Александар Тишма пише:

„Оно што се током година сазнало о Голом отоку указује на то да је то био радни кажњенички логор са једном југословенском специфичношћу: од кажњеника се захтевало да ревидирају, то јест да измене оно своје мишљење због кога су кажњени. То је било нешто што ни проналазачи савремених концентрационих логора, Енглези, нису захтевали од својих противника, антиколонијалистичких побуњеника, ни СС од Јевреја и комуниста, ни НКВД од противника стаљинизма. Од памтивека се сматрало да је казна одмазда за преступ и да је самим њеним спровођењем изравнан рачун између друштва и оног ко је својим преступом угрозио друштво. Но чувари на Голом отоку *шражили су од кажњеника не само да шуцају камен и љреносе ђа љод бајинама у бродове, нећо су шражили од њих да јавно искажу да су били на љојреишном љућу када су чинили оно збој чеја су били кажњени.*” (А. Тишма, *Сећај се вечкрај на Вали*, Нови Сад, 2000, 118, под. НВ)

Другим речима, кажњеници су морали да јавно признају да су се – како би то рекао Теофил Панчић – „САМО РУЖНО ЗЕВЗЕЧИЛИ”. Толико година после Голог отока, исто то од мене тражи Панчић и то поводом једне књиге која му није по вољи и коју у једној хистеричној кампањи проглашава опасном по развој нашег друштва и демократије у њему. Баш као што се некада Јосип Броз у иностранству кезио и блесио, а код куће мрштио и слао људе на Голи оток, тако и Теофил има два лика, два профила, један за инострану, а други за домаћу употребу. Још 25. маја 1999. постављен је на интернету упитник на којем овај демократа светског калибра износи своје племените погледе на живот и демократију као његову суштину. Немојмо се чудити што су његове велике мисли преведене на језик Шекспира:

”Therefore when I talk about democracy I prefer less ideologically loaded terms, less concerned with fleeting 'isms'. I prefer terms such as tolerance or permissiveness as opposed to intolerance, that's what we need most.”

Како је лако залагати се за толеранцију на енглеском, па још преко интернета, у виртуелном простору, који не обавезује ни на шта! И како је тешко бити толерантан у оној стварности у којој живи виртуелни просветитељ Теофил Панчић. Као књи-

жевни критичар, Панчић тражи уважавање личности писца, а сâм се користи најпогрднијим изразима на рачун аутора књиге коју приказује; критикује мржњу, а пише текст који цепти од мржње; устаје против нетрпељивости, а сâм пати од ње; тврди да је *Лажни цар* безначајна књига, а сâм јој даје значај опасног штива која угрожава идеологију земље која – узгред речено – уопште и не постоји; залаже се за слободу мишљења, а истовремено прети потенцијалним читаоцима књиге коју приказује; представља се као демократа, а пише о уметности из угла политичке подобности – као да је тек јуче изашао испод шињела комунистичког цензора Радована Зоговића. Ако је уопште и изашао? „Писмени” ципелари долазе и пролазе, али шињели су вечни. И препознатљиви.

СТРУЧЊАК ЗА ДВОЈНЕ ИДЕНТИТЕТЕ: МИЉЕНКО ЈЕРГОВИЋ

У загребачком „Јутарњем листу” (7. јул 2005) објављен је приказ *Лажној цара Шћейана Киша* из пера Миљенка Јерговића, под насловом „Шутња или шамар – Анализа једне литеарне сачекуше”. Да видимо шта је то инспирисало познатог хрватског писца да се осврне на моју књигу.

На уводној страници „тједног прилога за културу”, дата је велика Кишова слика и поред ње фотографија омота моје књиге коју „Јутарњи лист” овако најављује, „Миљенко Јерговић пише о књизи Душана Васовића (баш тако – Душана, НВ): *Лажни цар Шћейан Киш*”. Но, „Јутарњи лист” и његов критичар не дају погрешно само име аутора књиге, читалац такође сазнаје да књига има 190 страница (нажалост, има само 154). Али откуд баш 190 страница, а не 170 или 230? Одговор је веома једноставан: на неколико сајтова који дају информацију о мојој књизи погрешно је наведено да књига има 190 страница. Ово свакако наводи да се упитамо да ли је Јерговић уопште и видео *Лажној цара* или је приказ о овој књизи написао на основу информација скинутих са интернета. Ако неко приказује књигу коју је управо прочитао, он се о броју њених страница свакако не информира преко интернета. Већ на основу ових података видимо колико Милован Јорговановић (пардон, Миљенко Јерговић) озбиљно приступа послу књижевне критике. Као и многи други текстови посвећени мојој књизи, и овај је писан у грчу, тако да се читалац може питати да ли је овај приказ нека врста освете за „скрнављење” Кишовог имена, чијим се следбеником у прози сматра Јерговић, или је, пак, наручен у оквиру политичке кампање против дотичне књиге и њеног аутора.

Сасвим исправно ће Јерговић на једном месту у свом приказу приметити да књига о Кишу није антисемитска и да су инсистирањем на тој теми београдски критичари „промашили лопту”, то јест тему. Но, иако књига није антисемитска, Јерговић је одлучио да тумачење исте уоквири следећом анегдотом. Каже овај писац како је једном приликом од неке загребачке професорице чуо да је једна ученица у свом школском раду за-

писала како су „нацисти убијали Жидове јер их је ирититало што ови носе жуту звијезду на рукаву”. Какве сад везе има ова анегдота са мојом књигом? Има, јер – по Јерговићу – моја књига почиње у маниру управо наведеног школског рада. Другим речима, баш зато што није антисемитска, моја књига јесте антисемитска, а доказ за то јесте управо запамћена анегдота коју је некада испричала неименована загребачка професорица. Истина о мојој књизи је, дакле, садржана у једној анегдоти коју је Јерговић чуо давно, пре него што је моја књига и написана?!

Сада, да не бисмо причали на памет о нацистима и Жидовима, да не бисмо ишли на територију Немачке, кад имамо и много ближе примере, није на одмет сетити се да Јевреји у Јасеновцу нису убијани зато што су носили жуте траке, већ због Павелићеве политике етничког чишћења, која је до краја остварена тек у модерној и демократској Кроацији, у којој, по свом избору, живи за судбину Жидова забринуте Јерговић.

Својом књигом ја сам, каже Јерговић, успео да обманем „простодушан свет којег је лако опчинити причама о поријеклу, као и већина стада која вјерује у непорецивост математике у националном и вјерском одређењу, иста она већина која би била иритирана жутим звијездама на рукавима, признат ће Васовићу како је у праву И ПОЖАЛИТ ЋЕ ШТО ДАНИЛО КИШ НИЈЕ ЖИВ, ПА ДА ГА СЕ ЈОШ ЈЕДНОМ УБИЈЕ” (под. НВ). Овде смо већ у водама једног кичерског стила који се служи најгнуснијим подметањима. Најпре, простодушни Срби никада нису спаљивали Јевреје нити су познати по спаљивању писаца, чиме су се још од времена инквизиције прославили неки европски народи пред којима „простодушни Срби” данас клече како би били примљени у Европу. Јерговићева забринутост за Кишову судбину нема никаквог основа – никада Киш у Србији није био линчован, линчовани су само они који га не сматрају великим писцем. Киш је канонизован, славом овенчан, тамјаном окаћен, од стране највиших српских институција.

Како у контексту Јерговићеве забринутости за судбину појединих писаца схватити дубоку „моралну” и „интелектуалну” дилему коју он ставља већ у наслов свог текста: „Шутња или шамар”. Јер, вели Јерговић, то су два начина на која би ми Киш морао одговорити да је жив: шутњом или шамарчином. Трећег начина, барем у Европи, нема. А пошто Киш није жив, шамарчином ми одговара његов обожаваалац Миљенко Јерго-

вић, забринут за судбину свог идола и за свој статус његовог следбеника у контексту „свјетске” књижевности. Стављајући шамарчину већ у наслов свог текста, овај културни Европејац је доста рекао о себи и свом виђењу полемике као књижевног жанра.

Јерговић ће у свом тексту објаснити и зашто се бавим мртвим писцем, то је зато – верује он – што сам живећи у далеком свету, изгубио моћ разликовања мртвих и живих. Још додаје: „да је с пребивалиштем мало ближе, ударио би по живоме”. Но, како видимо, физичка раздаљина не спречава Јерговића да ми одговори на начин „културног Европејца” – шамарчином интерконтинентале. Да макар мало познаје моје текстове, знао би Јерговић да никада нисам критиковао писце по критеријуму умрлице. А да је читао *Лажној цара*, као што тврди да јесте, морао је приметити да у тој књизи не критикујем само мртве писце већ и у време објављивања књиге још увек живе тумаче Кишовог дела, као што су Никола Милошевић и Предраг Палавестра.

Јерговић тврди да је писање полемичких књига попут моје постало популарно после пада комунизма. Истина је, нажалост, да су полемике на нашим просторима веома ретке. На хиљаде паучинасто-модерних и махом монолошких романа једва да дође једна полемика. Али то је још увек боље од онога што нам нуди хрватска књижевна сцена. Не само што у Загребу не може да се појави ништа слично *Лажном цару*, већ не може да се појави ни оригинална критика *Лажној цара*. Добар пример за то је управо Јерговићев текст који представља преживакотину онога што је већ речено у београдској штампи. Јерговић примећује да је моја књига „изазвала скандал на српској књижевној сцени, те низ полемичких текстова на страницама 'Нина'. Васовићево право на овакву књигу бранио је његов уредник, писац и критичар Васа Павковић, док су Киша од овакве књиге бранили бројни српски књижевници средње и старије генерације.” Није тачно да је моју књигу бранио само мој уредник, већ и Тања Росић, Мило Ломпар, Љиљана Шоп, Љиљана Ђурђић, те руски писац и преводилац Иља Числов. Својевремено је Киш Јеремића назвао „књижевним швиндлером” само зато што није поменуо и критичаре који су похвално писали о једној његовој књизи. Треба ли ја сада да назовем Јерговића неком врстом швиндлера јер намерно не помиње и позитивне критике моје књиге? Посебан бисер у Јерговићевом приказу *Лажној цара* је-

сте његова тврдња да сам узео на мету познатог писца како бих се, пишући о овој светској величини, и сâм прославио. Неко ће упитати зашто онда Јерговић, који је далеко превођенији и познатији писац од мене, напада моју маленкост. Да ли он то чини да би постао мање славан него што јесте? Како би свом тексту дао ауру објективног критичара, Јерговић ме на једном месту назива „одличним песником”. Не знам шта је до сада спречавало Јерговића да похвали и неку од мојих „одличних” књига, већ је деценијама чекао да напишем и нешто што није „одлично”, како би могао да ме оцрни, подижући уједно рејтинг своје политичке подобности. Коначно: шта је смисао писања оваквих „политички коректних” текстова у држави која је етнички чиста, шовинистичка творевина?

Уместо да нам одговори на ово питање, које би несумњиво осветлило моралне висине са којих ми упућује критику, Јерговић се сетио да управо мене оптужи за шовинизам и расизам. Каже он, говорећи о проблему човековог идентитета, да бих ја „морао знати како човек може бити и једно и друго, а можда и треће. Не само да то не смије бити предмет моралних дисквалификација, него је сваки покушај таквога морализирања нужно националистички, шовинистички, расистички. Шовинист је сваки онај који не уважава да нетко за свога живота може бити жидов и православац, Хрват и Босанац, Циганин, Нијемац и будист.”

Овде најпре треба рећи да ја никада нисам анализирао Кишову или ма чију веру, националност или расу зато што ме оне занимају по себи, зато што уживам да копкам по нечијој интими. Ја сам се у својој књизи бавио искључиво начином на који је Киш користио слику (или боље рећи – *слике*) идентитета у функцији свог литерарног успеха. Киш је градио свој литерарни успех на фону слике свог идентитета, који је он увек чинио *јавним и њознајим*. Дакле, ја ниједног тренутка не извлачим из Кишове биографије оно што је он желео да сачува као своју интиму, већ анализирам оно од чега је сâм Киш начинио циркус, да не кажем – маркетинг. Моја књига поставља питање где је граница у игрању са идентитетом? Ако те границе нема, онда нема ни личности; а ако нема личности, шта је онда још остало? Може ли се у времену које је камелеонство уздигло до нивоа практичне мудрости још увек доживети и приказати трагика људског искуства, на којој толико инсистира Киш? Оваквим питањем се, наравно, не негира постојање трагике у

историји, већ се поставља питање аутентичности нашег сведочења о њој.

Наравно да Киш није једини који се служио сликом идентитета зарад пласмана својих књижевних творевина, радили су то и раде дан-данас многи писци – како страни, тако и наши. Но, моји критичари никако да ми одговоре зашто се само на Кишовом примеру о томе не сме размишљати, а да се не падне у шовинизам. Да ли онај који критикује Ћосића нужно постаје шовиниста који мрзи све Србе? Да ли је онај који анализира Ћосићево камелеонство у распону од комунизма до србизма нужно шовиниста? Својевремено је Данило Киш Добрици Ћосићу посветио песму у којој је с правом исмејавао боравак овог „дисидента” на Титовом броду „Галеб”. Где је тада био Јерговић да нам каже како је и Ћосић „и једно и друго и треће” – и комуниста и дисидент и светосавац – те да се у свету тајну шизофрене тројичности никако не сме дирати, јер ћемо тако завршити у шовинизму?

На крају, морам да признам да је Јерговић својом критиком успео да ме од срца насмеје, и то два пута. Први пут када је тврдио да сам се о Кишове текстове огрешио јер сам „чупао (ваљда цитирао, НВ) из текста метафоре и успоредбе”. А шта сам друго могао, да при помену било које Кишове идеје, било ког пасуса његове књиге, наново цитирам целу књигу како бих стекао право да је анализирам?! Треба ли ја сада да похвалим Јерговића што из моје књиге ништа није „чупао” (читај: цитирао), већ о њој расправља онако напамет, као субјект у кафани?

Други духовити моменат представља Јерговићева примедба да сам у својој критици Кишовог језика заборавио оно што бих као песник и сâм морао знати, а то је „да се ријечи осим по значењу бирају и по осјећају и звуку”. Елем, употреба речи по осећају и звуку у поезији и прози је битно различита. Киш је у својим делима хтео да наслика трагику људи под тоталитарним режимима. Да би та трагика била препознатљива, неопходна је извесна доза препознатљивости, односно реалистичности. Идеја да би се слика стварности која у себи нужно носи трагове реалистичког представљања дала исказати језиком попут оног у поезији, језиком који се поводи за „осећајем и звуком”, заиста је оригинални Јерговићев допринос књижевној теорији.

П. С.

Јерговић је у многобројним интервјуима износио своја мишљења о многобројним темама. Такође и у својим новинским чланцима и критикама. На мисаоне потенцијале овог прозног лиричара указаћемо само укратко, на примеру његовог интервјуа датог „Времену” (2. новембар 2006):

МЈ: „Ја сам у ствари хтио да се моја хрватска и босанска издања почну продавати у Србији као да су србијанска, као што се, рецимо, плави ронхил продаје као да га је направило у Нишу.”

НВ: Књиге су, јасно, роба, и требало би да се продају свуда као Ронхил, јер ако се нешто не продаје онда оно и не постоји. А што се у Србији Ронхил боље продаје од Јерговићевих књига, криви су пушачи националисти.

*

МЈ: „На крају сам, не без осјећаја некаквога ратног по-
раза, схватио да ће прије у Београду Карађорђева шницла по-
стати Загребачки одрезак, него што ће се хрватске књиге про-
давати у београдским књижарама.”

НВ: Чињеница ради, нека буде речено да се Јерговићеве књиге продају у Београду. И не само то – Јерговић је стални сарадник познатог београдског листа „Политика”. А то је, наравно, доказ српске затворености и неизлечивог шовинизма. (Има ли иједног српског писца који је на сличан начин добродошао у Загребу?)

*

МЈ: „Уосталом, и нисам баш јако толерантан, нити ми је стало до церемонијалних дијалога с припадницима некога етноса, српскога или монголскога, свеједно.”

НВ: Нека у следећем интервјуу храбри Јерговић помене хрватски етнос у пару са монголским, па да видимо хоће ли му продужити хрватски пасош.

*

МЈ: „Црнковић ме је у поводу мога новог романа прогласио мрзитељем Загреба, али – посредно – и антисемитом. Нисам му на то одговорио, нити заправо имам што одговорити...”

НВ: Јерговић је веома брзо схватио да је много лакше прогањати друге за антисемитизам, него се од такве оптужбе бранити. Отуда не одговара Црнковићу, већ неосновано напада мене за исту ствар. Има ли у овоме икаквог морала, интелектуалног достојанства? Ја га не видим.

*

МЈ: „Нема сумње да је Хрватска данас нормалнија земља од Србије и да је хрватско друштво на вишем цивилизацијском стадију од србијанскога ...”

НВ: То знамо још од времена Павелића, само што је Павелић прешао са речи на дела, а Јерговић још увек није јер је превасходно лиричар.

*

МЈ: „Веће друштвено богатство, барем на Балкану, производи и вишу друштвену свијест.”

НВ: Другим речима, база дрма надградњу, као што је то говорио Маркс. Али о којем друштвеном богатству говори Јерговић? Данас постоји само приватно богатство банкара, тајкуна, политичара, мафијаша и турбо звезда. Судаћи по марксисти Јерговићу, они су та „виша друштвена свијест”, јер је сво богатство у њиховим рукама.

*

МЈ: „Нећу рећи нешто јако паметно, нити оригинално ако примијетим како се хрватство у великој мјери дефинира као не-српство. (...) Да нема Срба како би се уопће знало што је то што човјека чини Хрватом?”

НВ: Заиста, Јерговић нам не открива ништа паметно ни оригинално. У име Ваших читалаца, ја Вам се, господине Јерговићу, захваљујем, па јавите се кад будете имали нешто своје, нешто што нисте преузели из београдских новина.

ЗЕМИЧКА НА ЧЕТИРИ НОГЕ

– У ОБЛИКУ КРАВЕ

(Одговор Јовану Зивлаку)

Својим текстом „Вечно враћање истог”, објављеним у прошлом броју „Нин” (17. март 2005), Јован Зивлак је на најочигледнији начин потврдио моју тезу да у СЦГ на једног ставночника долазе барем два кишолога. Феномен необјашњив не само из угла естетике, већ и из угла физике. Елем, и Зивлак, као и његов духовни лидер А. Јерков, покушава да докаже вредност Тасићевог награђеног романа тако што напада моју књигу *Лажни цар Шћейан Киш*. Кад наш човек не зна да уради једну ствар, он се обично лати још једне ствари коју такође не зна да уради.

Зивлаков текст, који се споро чита а тешко памти, тужан је пример аматерског покушаја у области књижевне критике. Док Јерковљев полемички стил зрачи комсомолском ургентношћу, дотле Зивлакова реченица подсећа на клопарање неког воза у провинцији. „Оригиналност” Зивлака као кишолога јесте у његовој страсти за квантитативним сагледавањем уметности и живота уопште. Велики недостатак моје књиге – сматра Зивлак – јесте у томе што је у питању књижица од 150 страница крупног слога. Елем, ту моју књижицу од 150 страница крупног слога он је одлучио да сахрани на две странице ситног слога. Остаје му још доста да напише како би ме оспорио у равни квантитета, на којој толико инсистира. Моје тумачење Киша је „недоучено и непродуктивно”, тврди Зивлак. Како непродуктивно, када сам управо продуковао, као на траци, још једног кишолога, господина Зивлака, са свим оним особинама које један кишолог обично има – осећај свезнања, чопоративни инстинкт који га наводи да се увек у друштву острвљује на сваку нову идеју или процену неког књижевног феномена. Наставља Зивлак: „Не знам како би користио своје привилегије да испитује Хорација или Лазу Костића.” Није ми јасно шта овде треба да значи реч „привилегија”, али рећи ћу да ја Киша никада нисам испитивао, већ сам само анализирао његово дело. Не видим зашто бих на Зивлаково ишчикавање нападао Костића и Хорација, које ни у пијаном стању не бих поредио са Кишом. Али очекујем да нам Зивлак у неком свом тексту, од најмање

150 страна крупног слога, открије шта га је инспирисало да Киша упореди са овом двојицом.

Пребацује ми Зивлак и то што сам узео улогу „социолога књижевног живота” – како бих сугерисао да је Киш живео у благодању. А није тако било, примећује Зивлак: „Киш је становао у собици од 20 квадрата.” Кад је Зивлак у улози „социолога књижевног живота”, која му очито више лежи него мени, ишао да премерава Кишову собицу, која, за стандарде француске градње, није никаква собица већ собетина, остаће тајна светске књижевности. Оно што Зивлака препоручује као могућег настављача научне медоте доктора Јеркова јесте управо његова прецизност, Јерков би рекао – „акрибичност”. У поређењу са нашим највећим писцима, Киш јесте живео као бонвиван, и то нико – па чак ни Зивлак као стручњак за француске собице – неће моћи да оспори. Док је Црњански радио физичке послове, кад је уопште имао прилике да ради, Киш је – тешког ли посла – мало лекторисао а мало променадисао француским градовима. Зивлак брани и Кишово опредељење да, упркос свом лагодном и безбрижном животу, пише на тему холокауста. Никада нисам бирао тему ниједном писцу, па ни Кишу, али сам тврдио да је Кишово бављење овом темом више ствар помодарства неголи уметничке неминовности. Поводом теме холокауста, Зивлак наставља: „Свакако да је људска патња универзална и да постоје и други народи (осим јеврејског, НВ) који су били и сада су изложени патњи.” Гуд морнинг, Колумбо! И немој се изненадити ако те ускоро нападну за антисемитизам, упркос томе што си открио читав један континент. Но, шалу на страну, сад кад смо од Зивлака сазнали да је људска патња универзална, можемо с пуно права очекивати да макар један страни писац обради тему Јасеновца, као што су наши писци у својим делима обрадили тему јеврејског холокауста. А ако се то не деси, онда ће и Зивлакова идеја о универзалности људске патње морати да падне у воду. Али, боже мој: да нема воде, не би било ни Колумба!

А сада главни приговор Зивлака моме тумачењу Кишовог дела. Ја сам се, тврди Зивлак, у тумачењу Кишове прозе руководио принципима реалистичког представљања стварности, па је тако моја критика промашила циљ јер једног постмодернисту критикујем из угла реалистичке поетике. Зивлак очито не зна да уметничке слободе нису исто што и уметност,

заборавља да је и сâм Киш из истог угла из којег ја критикујем неубедљивост његове прозе у *Раним јадима* критиковао прозу Шћепановића. У *Часу анаџиомије*, Киш пише: „Шћепановић се чува као од живе ватре да у било ком детаљу, у било којој речи да неку конкретну, социолошку, антрополошку, етнолошку, географску или лингвистичку чињеницу, неки могући код који би произвољности приче наметнуо неку уметничку обавезу, неко нужно, стваралачко ограничење.” (*Час анаџиомије*, 316) Елем, да видимо како ствари стоје у прози самог Данила Киша, који толико мрзи **произвољности**. У *Лажном цару Шћейану Кишу*, поводом Кишовог дела *Рани јади*, примећујем: „Али ако је све могуће у сновима једног дечака, није све могуће и у уметничкој прози о сновима. То Киш заборавља, па себи дозвољава неவிђене бесмислице. Већ и сама имена људи, предела, биљака и животиња указују на потпуну извештаченост Кишове књижевне творевине. У мађарском селу (а то је 'место радње' ове књиге) у којем живе Ахасвероши, Хермани, Молнари и сл, једна од јунакиња Кишове прозе, иначе крава, зове се ни мање ни више него 'Наранџа'. А једна мање значајна крава од Наранџе зове се – 'Земичка'. Ето како људи у једном мађарском селу крсте своје краве.” (*Лажни цар*, 10)

На мој приговор уметничким произвољностима у *Раним јадима* Д. Киша, Зивлак ми одговара: „Процените мотивисаност имена Наранџа, у дечачком слугинском и убогом изгнанству. Који се ефекат тиме у приповедању контрастно производи, може ли то један неинвентивни и нарогушени тумач да разуме.” Дакле, ја – као „нарогушени и неинвентивни тумач” – не разумем какав је ефекат Киш постигао када је „контрастно”, на фону изгнанства убогог дечака, јунакињу краву назвао Наранџом. Али ко овде говори из угла реализма, Зивлак или ја? Гледајући у краву која се зове Наранџа, Кишов јунак – верује постмодерниста Зивлак – утољује своју глад, и то на два нивоа: најпре на сибмоличком плану: изгнан из земље наранџи – он и у крави види наранџу (то јест – домовину). Ово је тим „убедљивије” што Киш земљу изгнанства нигде није ни дотакао, па се наранџа појављује као идеални симбол за нешто о чему можемо само да нагађамо. Но, то није све, како је дечачић још и слуга, а слуга је увек гладан, Киш убија две муве једним ударцем, па користи краву Наранџу да би утолио и физичку глад свог јунака. Да је Киш заиста хтео да свој књижевни лик избави од глади, говори нам и једна друга јунакиња Кишове

прозе – крава „Земичка”. Зашто се крава у *Раним јадима* зове Земичка? Пошто земичка као таква утољује глад, има ли ишта логичније из угла постмодернизма (који не „ферма законе стварности”) него да се крава назове „Земичка”? Додуше, могла би се звати и „Крухичка”, с обзиром на то да јој је власник, ако се добро сећам, нико други до госпон Молнар. „Земичка” на четири ноге, а у облику краве, ето како је Киш изашао на крај са реалистичком илузијом у *Раним јадима*. Овде треба рећи и то да присуство реалистичког дочаравања стварности у Кишовим делима нема естетску, већ идеолошку основу, јер је Киш хтео да сведочи извесне историјске истине као неоспорне. У својој књизи *Лажни цар Шћейан Киш* посебно се бавим Кишовом распетошћу између реализма, који је у функцији историјске истине, и модернизма, који је у функцији литерарног експеримента; а експеримент, ако је прави, не мари ни за какве истине. Киш је хтео да помири „одговорност пред историјом” и слободу књижевне имажинације, а то је нешто што нису успели да помире ни много већи таленти од њега.

Док је Киш из француских енциклопедија сазнавао како су људи патили у логорима, па нам потом то нудио као своје велико „уметничко” откриће, дотле кишолог Зивлак из речника сазнаје како цветају канадске тополе. Бранећи естетску вредност једног места из Тасићевог романа које се не може одбранити ничим осим љубављу према кичу, ево како Зивлак тумачи следећи литерарни бисер: „канадске тополе су сејале трагове своје пожуде”:

Пита Зивлак: „Зна ли Павковић (који због ове слике критикује Тасића, НВ) да се канадске тополе размножавају семеном и вегетативно, да sazревају у мају и јуну и да имају мушки и женски цвет?” Ево докле је догурао постмодерниста Зивлак, да се у тумачењу једне литерарне чињенице служи најбаналнијим реализмом, реализмом речника. Једини његов аргумент у одбрани једне естетске чињенице јесте оно што је записано у речнику, јер немојте ми рећи да је овај „љубитељ природе” лично гледао шта раде канадске тополе у мају и јуну. Зивлак жели да каже следеће: кад бисмо као читаоци и тумачи књижевности знали како ствари стоје са тополама у РЕАЛНОСТИ, онда бисмо били иницирани у књижевну вредност наведеног кичерозног одломка. Зивлак се, дакле, позива на „реалне” радње мушких и женских цветова како би објаснио Тасићев

„пожудни” постмодернизам! А мени пребацује да литературу сводим на реалистичке премисе!

Оквир Зивлакове естетике јесте провинцијски конформизам, реализам убуђалих речника и кишовских референци, зато Зивлак и јесте водећи светски стручњак за канадске тополе. А ако му се једнога дана омакне да један од својих речника отвори на слово „и”, можда ће постати стручњак и за игуане, зашто да не. Без оног што је већ кодификовано као „реално”, постмодерниста Зивлак не би имао шта да каже. Да би уопште нешто рекао, он мора да цитира. А то што он цитира, могао би цитирати и неко други. Под условом да је један од она два кишолога по глави становника.

(„Нин”, 24. март 2005)

П. С. 1

Како су Јован Зивлак и Валтер Броз бранили Сарајево

69

Као што смо видели, Јован Зивлак ми пребацује што сам у књизи *Лажни цар Шћейан Киш* тумачио дело једног постмодернисте из угла реализма, што је моје тумачење скренуло у погрешном правцу. Да бисмо боље схватили Зивлаково схватање појмова реализам и постмодернизам, нема нам друге него да наведемо његову најамбициознију песму, песму коју је својевремено посветио Јосипу Брозу Титу. Ево како изгледа Зивлаков постмодернизам, у којем се укида свака реалистичка илузија, то средство реалистичке књижевности које он презире:

ВРИЈЕДИ ЖИВЈЕТИ И БОРИТИ СЕ

(*Тијџо*)

*од оних ретјких шјџо їлегаху у очи
уздуј и їџреко шестјарећи у домаји увек беше.
їроучавао је Маркса
чијџао Лењина
їисао їисма друјовима
будан кад кидео се мосїи
їод небом и у хладним закујцима
їроницао је како їїра засун смрїи
и кад су їа їиїїали шїїа сад Валїер
огїоворио је: „вриједи живјєїи и борїи се”.*

*али са прозора са висина
іде леіе само хріе іразних речи ніје іоворіо.
и да и не оікидао је из душе из срца
из једне земље шііо ірожеіа је чистіом вайіром.*

(Јосіу Брозу Тііу, іесници Јуіославіје,
Књижевна заједница „Петар Кочић”, Београд, 1980, 183)

Намеће се питање да ли је у наведеном „бисеру” српске лирике Зивлак био реалиста или постмодерниста? И како се десило да од једног удворичког песника, огрезлог у реализму ијекавице Титовог говора, Зивлак одједном постане адвокат постмодернизма на страницама „Нина”? Како се десило да, од толике љубави према Валтеру, овај брозолог одједном постане кишолог?

П. С. 2

Из архива удворичког бешчашћа

70

Једна од три „песникове” оде посвећене Јосипу Брозу Титу (из књиге *Тііо іисцима, іисци Тііу*, приредили Радомир Андрић и Љубивоје Ршумовић, Издавачка кућа „Књижевне новине”, Београд, 1981):

ОСТАЈЕ ДА ЖИВИ

„Тито је великан историје, историје коју је стварао са најпрогресивнијим снагама једног времена у својој земљи и у свету. Јер, кад је Тито у питању, историја није могла са својим потенцијама бити сила чијем смо слепом диктату препуштени на милост и немилост, тек као храна којом она задовољава сопствене апетите. Апетити овакве историје, апетити су метафизике која инаугурише једну нехуманистичку констелацију, јер човека, нацију, класу – једном речи смисао људског пребивања у свету – своди на голи инструмент химеричке и трансиисторијске воље која ради своје. Тито је такву логику која је рачунала с нама без нас револуционарним делом довео у питање. Он је испоставио и практиковао револуционарну праксу која је рачунала, пре свега, са човеком као субјектом историје, историје са пуним смислом, која се, као таква, по први пут одвијала у нашим просторима измаштана рукама и крвљу наших народа и народности.

Величина Титовог дела је у томе што је он био на челу револуције, која се дешавала и дешава се мимо свих оних логика што су захтевале да наш пут и наша аутентична борба буду тек одблесак једног сценарија створеног за све и за сва времена од једног и јединог непорецивог ума окруженог митолошком ауром вечности. Тито није веровао у такве митове, јер он није дошао из мита, он је дошао из света, из једне земље која је до сопствене слободе, до права да одлучује о себи – да изграђује братство и јединство народа и народности, да буде на историјском путу еманципације и радничке класе, да ствара услове за срећу свих својих синова – дошла кроз судбинске потресе и катаклизме, и кроз које су многи прошли дајући више од живота. И зато Тито и његово дело не могу живети у миту, не могу бити сажети у причи, јер онај који је на тако одговоран и визионарски начин градио нови свет, остаје да живи у свету.”

Јован Зивлак
(Нав. према: Ненад Грујичић, *Руку на срце*,
Службени гласник, Београд, 2014, 116–117)

ДЕБЕЛОКОЖНИ ПОРТОФРАНКИСТА: ВУЛЕ ЖУРИЋ

У режији Татјане Чанак, новинарке „Гласа јавности”, која је, прочитавши моју полемичку књигу о Кишу, преко ноћи постала стручњак за литературу, одржана је серија од три разговора на тему *Лажног цара*. Већ и сами наслови ових разговора јасно показују намеру „Гласа јавности” да дисквалификује књигу: „Напад на мит написан офрље”, „Писац је проблеме решио на 'брзака””, „Прича о Кишу ван књижевних оквира” (14, 15, 16. март 2005). У хајци која је на страницама „Гласа јавности” (сви наводи у даљем тексту потичу из поменутог разговора) вођена из дана у дан, као у златним данима стаљинизма, поред новинарке Чанак учествовали су писац и уредник *Лажног цара* Васа Павковић и писац Вуле Журић.

Већ прве реченице Вулета Журића откривају и разлоге зашто је овај писац доведен да наступи као „стручњак” за Кишово дело: „Ипак, проблем ове књиге јесте што је тема веома занимљива, али је начин на који је обрађена лош, а резултат још лошији. Колико је проблем значајан, толико **књига није значајна.**” Наравно, само зато што је дотична књига потпуно безначајна, против ње се води једна од највећих кампања у последњих неколико деценија, а у ту кампању је укључен чак и квазизначајни Вуле Журић.

Журић наставља: „Као да је писана у журби (Да ли Журић овде говори из свог искуства? НВ). Смета ми што нема ниједне фусноте, што су примјери не из неког константног читалачког искуства Данила Киша, већ бирани офрље, како Васовићу одговара.” Већ овде је јасно да Журић или није читао књигу или уопште не зна шта значи реч „фуснота”. Зато што су наведени извори и референце у главном тексту, а не на дну странице или на крају поглавља, Журић закључује да их уопште и нема. Вреди ли цењеног фуснотичара Журића подсећати да се и сâм Киш користио истим поступком у *Часу анаџомије*? Но, овде треба рећи још нешто што Журић не зна: у књизи полемичка најважније су идеје, а најмање су важне фусноте; критичка апаратура полемике се битно разликује од научног рада. Снага

полемике никада није у фуснотама (у илузији објективности), већ у нескривеној субјективности, која је сама суштина овог жанра. А то што Журић мисли да су најбоље оне књиге у којима има највише фуснота, говори о дубини његовог интелекта. А шта тек рећи за приговор да сам из Кишовог дела бирао примере „како мени одговара”, уместо да сам их, ваљда, бирао онако како одговара Вулету Журићу!

„Дио у књизи о Кишу и Винаверу је најбољи примјер неуспјелости и промашаја. Васовић пише као неки бијесни гимназијалац који је ушао у књижевност па мисли да он то најбоље зна.” Коначно, видимо шта највише највише мучи режимског писца Вулета Журића. Од бројних проблема које покреће моја књига, њему највише смета оно место где указујем да много већи писци од Киша (као што је Винавер) нису морали да глуме дисиденте нити да пљују по српској средини како би били писци, те да Кишово флертовање са митом дисидента, које му је донело успех у иностранству, још увек не мора бити и коначним доказом његове књижевне величине. Штавише, да је неафирмисаност наших најбољих писаца у иностранству (а Винавер је само један од њих) директна последица њиховог непристајања на улогу лажног дисидента, са којом је Киш флертовао на најбаналнији могући начин. Колико моје поређење Винавера са Кишом мучи Журића, види се и по томе што он и у другом по реду разговору посвећеном *Лажном цару* тврди: „Признајем да на поређењу Киш – Винавер књига пада.” Можда на испиту код дежурних чувара Новог светског поретка, али не и код оних који не мисле као Журић и који не деле Журићев морал! А што се тиче поређења моје личности са „бијесним гимназијалцем” (Журић се очито, упркос томе што је од мене млађи шеснаест година, већ осећа успешним старцем), радије ћу бити и гимназијалац него ратни профитер попут Журића, који је од босанског анонимуса постао српски писац пуким пристајањем да у београдској средини игра политички подобног клоуна, што је класична каријера свих провинцијских дођоша. Његово клоунирање биће награђено штампањем његових књига у едицији Б-92, а на једно од таквих ремек-дела ћу се ускоро осврнути.

Синхронизованом акцијом политички подобног пара Чанак–Журић открива се читаоцима „Гласа јавности” и то да ће моја књига бити проглашена антисемитском. Вели Журић:

„Вјероватно ће се разбуктати прича о јеврејству и антијеврејству.” И без субјеката који разбуктавају, разбуктаће се ова прича сама од себе! А ево и зашто. Журић наставља: „На Фесту је недавно био скандал. На пројекцији филма 'Последњи Хитлерови дани', када Хитлер каже 'да је изгубио рат, али да је, ето, решио јеврејско питање', два човека су аплаудирала.” Какве везе сад ова анегдотица има са мојом књигом? Начин на који Журић повезује моју књигу са дотичним догађајем на Фесту подсећа на начин на који доконе бабе у босанској провинцији коментаришу вести из „бијелога свијета”. Судећи по Журићевој опаски поводом Феста, ја бих, иако живим са друге стране Атлантика – у Торонту, требало да будем одговоран за оно што неки људи у мраку говоре после представе на некој Фест-пројекцији у Београду! Но, то није све. Има Журић још нешто да каже на ову значајну тему.

У трећем по реду разговору посвећеном мојој књизи у листу „Глас јавности”, Журић на примедбу новинарке „Гласа”: „Ово је антисемитска књига”, мудро додаје: **„Она ће бити проглашена за такву.”** Какав бисер, Журић (однекуд?) тачно зна којим ће путем ићи дисквалификација моје књиге. Није ли слабак овај пасивни облик глагола (бити проглашена), а опет без субјекта дотичне радње. Пасивних глагола до миле воље, само субјекта нигде. Биће „проглашена за такву”, а ко ће то учинити и ко је већ наредио да се таквом прогласи, е па то Журић (као слободни интелектуалац) не може да нам открије. Не каже Журић да је књига антисемитска, сачувај боже, он само **зна** да „ће бити проглашена за такву”, дакле, он нам овде преноси вест са највишег места, обавештава нас шта ће се тек десити. Па још додаје и овакав бисер: „Да, ми морамо да будемо деликатни када говоримо о књизи која није деликатна. Не треба да будемо грубљи од те књиге.” Пљувати нечију књигу и етикетирати је као антисемитску, па такав „критички приступ” називати деликатним, то може само лицемер попут Журића. Исти човек који се залаже за деликатност, у истом разговору, примећује:

„Треба рећи да је ова књига битна, *значајна и њошредна*, али – *лоша*.” Има ли у оваквом трабуњању икакве логике? Ако је веровати Журићу, моја књига је *лоша* управо зато што је „значајна и потребна”. Да је непотребна и небитна, била би – сасвим логично – добра. Журић наставља: „А Јерков ту књигу потпуно одбацује. Прво је требало да *Лажни цар* прође критички

филтер, да се појави неколико приказа, оваквих или онаквих, и да онда крене полемика.

Нин је требало прво да објави критику, а тек онда Јерковљев текст, јер он пише као да ми сви знамо о чему је реч.” Журић, дакле, признаје да је кампања против *Лажној цара* почела пре икакве критичке рецепције, да је у питању једна класична политичка хајка. Тим се више читалац овог разговора може чудити зашто макар Журић не каже и коју објективну реч о књизи, уместо што се и сâм придружује кампањи коју тобоже критикује. Примећује Журић: „Александар Јерков је ’потегнуо’ Легију, Васа Павковић ’залијепио’ Тасића и Нинову награду, као на оној реклами за ’Пума’ патику, па је сада Васовићева књига та ’Пума’ патика и све се осице сада каче на њу.” Лако ћемо што се каче осице, али што се каче и пчелице попут Журића, то остаје нејасно.

Кишолог Журић износи још једну оригиналну мисао: „Књига би била боља да је Васовић писао **овде**.” (!) Где се налази то *овде* – Журић не каже. Дакле, вредност једне књиге зависи од места на којем је написана!? Но, ако то важи за моју књигу, онда нема разлога да не важи и за књиге других аутора. Да ли је Журић икада критиковао и радове других писаца зато што нису писани „ОВДЕ”? И зашто не именује то овде, кад је пресудно за литерарни квалитет? Какав нонсенс! Па и ја сам своју књигу писао **овде** (у Торонту). Зашто би Журићево **овде** (Горњи Вакуф, Панчево или неко друго место) било супериорно у односу на моје **овде**, он нам не каже.

Журић наставља са својом пропагандом: „Ето шта показује да је књига лоша – управо то што **не знамо шта је Васовић хтио да каже**.” Па ако не знате шта је аутор „хтио да каже”, откудa знате да је књига антисемитска, господине Журићу? И зашто водите кампању против једне књиге чији садржај ни Вама, а ни Вашим послодавцима очито није јасан? Но, Журић тврди да има и других разлога што књига није успела: „Он евидентира проблеме, али их ’на брзака’ решава. Требало је да, можда, **само постави питања**.” Дакле, ја сам проблеме разрешио ’на брзака’ у облику књиге, а Журић их је разрешио натенане и крајње студиозно ћаскајући у „Гласу јавности” са врхунским ауторитетом у области књижевне критике – госпођом Чанак. Ако је веровати Журићу, ја сам у својој књизи о Кишу морао да само поставим питања, али не и да на њих одговорам! Истовре-

мено, осврћући се на то шта је у жанру полемике корисно а шта бескорисно, Журић свом саговорнику Васи Павковићу даје следећи савет: „Мислим да би српска култура (Журић говори у име српске културе! НВ) много више користи имала од Васе (Павковића, НВ) када би написао зашто Ћосић, према његовом мишљењу, није добар писац, него што уређује ове силне књиге.” Гле, у случају Ћосића полемика не би требало да се задржи на постављеним питањима, већ би требало применити методу сасвим другачију од оне коју Журић препоручује на примеру Киша! Постоје писци чије дело заслужује питања, али не и одговоре; а постоје и они други, које треба ударати по глави коначним одговорима критике! Читалац се овде може упитати зашто паметни Журић сâм не напише критичку књигу о Ћосићевом делу, кад му је толико потребна.

Осврћући се на утицаје наших писаца на његову генерацију и њега лично, Журић примећује: „Киш је већ био етаблиран и **ненормално је што се нико против Киша није књижевно побунио.**” Но, чим се појавио *Лажни цар*, у којем се криткује „етаблирани Киш”, Журић је био међу првима да устане против те књиге. Ако је неговање Кишовог (или било чијег култа) у једној средини „ненормално”, како то каже Журић, зар није онда хајка на критику култа још ненормалнија? На који начин Журић доказује своју нормалност бранећи оно што је сâм назвао ненормалним? Како је лако залагати се за критику и слободу мисли у начелу, а како тешко бити толерантан према таквој критици када се и коначно и појави! И има ли ишта „нормалније” него да се таква критика што пре угуши како би све остало *ненормално* као што је и било? Јер само у тој ненормалној Србији, из које је изгнано на стотине хиљада образованих људи, може Вуле Журић да глуми „нормалног” интелектуалца и врховног судију у књижевним полемикама, иако не уме да састави две простопроширене реченице које једна другу не би поништавале.

Забрињавајуће низак степен интелигенције господина Журића види се управо у његовом одсуству смисла за хумор. На упорно блаћење моје књиге на страницама „Нина” из пера Александра Јеркова, ја сам у свом одговору „Нину” написао:

„На крају, хтео бих да се Господину Јеркову захвалим за појачан интерес који читаоци, после његовог напада на мене, показују за моју књигу. Од када Јерков напада 'Лажног цара Шћепана Киша' (не само на страницама 'Нина', већ и на радију), интерес

за ову књигу је упетостручен. То само по себи говори колико је Александар Јерков цењен као научник и књижевни критичар. Да сам по белом свету тражио бољег менаџера од Јеркова, не бих га могао наћи. Ако научник Јерков и даље буде рекламирао моју књигу на страницама 'Нина', ја ћу чак размотрити могућност да му се финансијски одужим за рад на њеној реклами. А ако *Лажни цар Шћейан Киш* постане бестселер, за шта већ има наговештаја, гледаћу да се финансијски одужим и Нину."

Журић је једини човек у васколикој Србији који је ово успео да схвати буквално, као моју бизнис-понуду листу који ме напада! Он каже: „Код Васовића ми је засметало што у књизи оптужује Киша за лукративност, а онда се захваљује Јеркову зато што му 'рекламира' књигу. Е, то је оно докле смо ми дошли." Нисмо ми дошли дотле, него сте Ви, господине Журићу, дошли дотле да резонујете попут Мује и Хасе из оних познатих вицева чији јунаци бивају смешни само зато што су непоправљиво буквални у свом схватању језика и света. Па не мислите ваљда да ме Јерков пањка из броја у број нашег најпознатијег недељника само зато што смо се договорили да делимо профит? Ако је тако, онда би се и Ваше пањкање моје књиге на страницама „Гласа јавности" могло схватити у истом кључу, па бисмо Ви и ја били такође бизнис-партнери! Логично, зар не?

Да Журић упада самом себи у уста, да поништава логику онога што жели да каже, види се из сваке друге реченице у овом разговору. На питање новинарке „Гласа јавности": „Али како га напада?" (У преводу на српски: Како Васовић напада Киша?), Журић одговара: „**Не напада га ништа лошије него Киш Бранимира Шћепановића.**" Аферим, гос'ин Журићу. Па кад је Кишов напад на Шћепановића проглашен бисером критичке анализе и невиђеним полемичким тријумфом, зашто онда водите кампању против моје анализе Киша, ако она није гора од Кишове, што и сами признајете? А сада још један бисер српског новинарства. Новинар Татјана Чанак пита: „Васовић мисли да је помињање Крлежиног имена довољно да ми знамо да је то нешто лоше?" А Журић одговара: „То је његова опсесија, то ће рећи да он Крлежу није читао." Дакле, ако неко не цени Крлежу, онда то може бити само зато што га није читао!? Свако ко није растао на Новом Зеланду, зна да су дела Титовог кума Крлеже била део обавезне лектире не само на факултетима већ и у средњим школама ондашње Југославије. Имајући ту срећу да завршим гимназију, а потом и да дипломирам на

Филолошком факултету у Београду из предмета „Југословенске књижевности са општом”, имао сам и несрећу да сам морао читати крајње досадна и квазиинтелектуална Крлежина дела. Својом тврдњом да сам ја једини који није читао Крлежу, Журић је закорачио у област научне фантастике. Дакле, Госпођа Чанак и Господин Журић су прочитали сва Крлежина дела, док ја нисам ниједно?! Отуда они о Крлежи мисле све најбоље, а ја све најгоре. Боже, како је све једноставно и јасно, као да се радња збива у Србији.

Но, како је господин Журић постао овако значајан писац да се без њега не може? У рубрици „Култура” („Време”, 503, 26. август 2000) сазнајемо и где је Журић обучен за лов на политички неподобне Србе: „Вуле Журић, писац три запажене књиге прича, вратио се у Југославију после године коју је, захваљујући стипендији Међународног парламента писца, провео са супругом у Италији.” Док највећи писци на Западу скапавају од глади, „Међународни парламент писца” одгаја великане попут Журића из специјалних „светских фондова”. А да геније Журић у земљи која обожава странце не би скапао од самоће, финансирају му и женин боравак. (Шта је било са осталом родбином, текст не каже.) И како се провео Журић у Италији? Он сведочи: „Ми тамо за годину дана никакву непријатност нисмо доживјели, **а када смо се вратили примјетио сам да овдје постоје људи којима Кинези сметају, што ме јако плаши.**” Елем, ако би Кинези у Србији били већински народ (а Срби мањина), Журић се коначно не би ничега плашио, био би међу својима.

Журић има и дар да у кратком фрагменту сажме трагедију наше историје, а богами и да понуди рецепт како се у историји ваља понашати. Он наставља: „У Италији сам поново, на италијанском, читао Малапартеа. У његовој књизи *Кожа* цитирана је наредба упућена италијанским војницима после капитулације '43: 'Храбро и достојанствено, баците заставе и оружје и предајте се првом који наиђе.' Ми знамо само за говор мајора Гавриловића. А с друге стране, ми нисмо ни имали коме да се предамо, јер нас нико стварно није ни хтио за заробљеника.” Тако отприлике изгледа кратки курс из наше историје из пера малапартисте Журића. Не објаснише нам само ни Журић а ни Малапарте зашто се италијански војници не предадоше непријатељу и пре четрдесет и треће, кад су били тако паметни.

Сад, да неко не би ово погрешно схватио, Журић навлачи нову маску, па у истом интервјуу патетично изјављује: „Не знам да ли се то догодило у задњих десет, шездесет или седамсто година, али све ми се чини да је основни проблем у томе да овдје има премало људи који воле своју земљу.” Журић је, дакле, један од ретких родољуба код нас – не само што обожава Кинезе, већ воли и своју земљу, а воли је толико да би је – по савету Малапартеа – „предао првом који наиђе”. Своју исповест светског интелектуалца Журић ће наставити следећим бисерима: „Мој боравак у Италији, послје Сарајева, студентских демонстрација, бомбардовања, учинио је да задобијем још једну додатну субјективност. **Иначе, превише је тих субјективно-патетичних ствари премазано преко моје коже и мојих мисли. Ни сам не знам више каквог је укуса та патишпања, знам само да је све дебља, и да због тога може лако да се сроза.**” Да људи дебеле коже (дебелокошци) нису некаква модерна појава, како то мисли Журић, сведоче и бројне народне изреке из препотопских времена, које му могу помоћи да схвати шта га чека са том „патишпањом” коју је навукао на себе, глумећи оно што не уме да одглуми, пропагирајући оно што ни сâм не разуме, непотребно се додворавајући онима који су га већ купили и свели на ниво служинчета из провинције.

Но, зашто је Журић толико усхићен Малапартеом? Свако ко познаје биографију италијанског писца сетиће се да је и Курцио, баш као и наш Вуле, био дебелокожни патишпањац. Ни најбољи биографи не могу да изброје све Малапартеове кошуље и све његове функције: у младости фашиста, Журићев узор ће потом постати члан Комунистичке партије, а пред крај живота обожавалац кинеске диктатуре. Заједничко је Малапартеу и Журићу не само камелеонство и мењање коже, већ и љубав према Кинезима. Док Журић ламентира што у нашим крајевима нема више Кинеза, дотле је Малапарте – у знак љубави према кинеском режиму – своју вилу на Каприју оставио у наслеђе лидерима комунистичке Кине! Колико је искрено волео Кину, може се сазнати од историчара М. Каналија, који у свом есеју „Курцио Малапарте и америчка обавештајна служба” доказује да је славни писац био амерички шпијун! Како богата личност, имао се рашта и родити. Још много тога ће Вуле од њега научити. Мада је много већ и научио. Малапарте је неке од ратних репортажа за „Коријере де ла Сера” писао тобоже из далеке Украјине, а Украјину није ни видео већ је ратне

репортаже писао из своје виле на Каприју. Малапартиста Вуле Журић такође на италијанском сунцу, о трошку Портофранкиста, открива „из прве руке” суровости рата у Босни. И док је Малапарте због обмањивања читалаца добио отказ на послу новинара, наш Вуле не престаје да добија награде и аплаузе. И још их све није добио.

„Ускоро се враћам у Италију”, наставља Журић, „и бићу укључен у два пројекта. Једна ствар је фондација *Portofranco*, основана прије двије године, која се бави промовисањем култура земаља чији емигранти живе у Тоскани. (А пошто Журић не живи у Тоскани, има ли ишта логичније него да и он буде укључен у дотични пројект? НВ). Код њих је мултиетничност **врло у моди** и између естрадног и суштинског рабљења тог појма, мислим да они то **раде суштински**. Организују се бројни летњи кампуси, међу којима и они који се баве књижевношћу. Друга ствар је конкретнија. (Писцу Журићу књижевност очито није довољно конкретна. НВ) У Понтедери постоји група људи која је обезбедила новац за покретање једне издавачке куће у којој желе да покрену библиотеку посвећену савременим балканским књижевностима. Њима је стало да покажу да у Југославији, осим трубача, фудбалера који добро изводе слободне ударце и неких сумњивих колумниста, има и писаца који добро раде то што раде, само што нису у могућности да им то постане посао.” А Журић је, наравно, један од њих, јер добро ради то што ради. Да не ради то што ради, ко би уопште штампао његова дела?

Ако се имају на уму Журићеве активности по интернационалним кампусима за обуку јаничара Новог светског поретка, није за чуђење што је овај „писац” у колонији званој Србија вазношен до неба. Ево како се на интернету рекламира Журићев роман *Tiirero*. О чему се ради у овом тако слатко насловљеном роману? „Кикинда нет” за овај роман каже: „У књизи *Tiirero* говори се о актуелном хватању ратних злочинаца у Србији и Босни, али и о томе ко хвата ратне злочинце.” (...) А уредник књиге Дејан Илић овако тумачи Журићев роман: „Читајући први део романа ићи ће вам сузе од смеха јер је све бескрајно духовито и забавно. У другом делу ће вам ићи сузе али због тога што сте потресени оним што читате. Како се роман ближи крају постајете све забринутими и схватате да није проблем само у хватању ратних злочинаца, већ је много дубљи.” Проблем је, наравно, у томе да сте и Ви који читате ро-

ман ратни злочинац. Јер да нисте, већ бисте лично ухватили макар једног злочинца и предали га у „њежне руке” Карле дел Малапарте!

Но, вратимо се лепшим темама. Вуле Журић себе види као писца. Овде ћемо се укратко осврнути на његов роман *Благи дани зајим йрођу* (Самиздат Б-92, 2001), који је од политички подобне критике проглашен значајним прозним остварењем. Како не волим да читаоце држим у неизвесности, рећи ћу одмах да се ради о најнеписменијој књизи објављеној на српском (или босанској варијанти српског) у последњих педесет година. Писац који се буса као модерниста на трагу Киша овде се открива као архивар најбаналнијег, као писац који натуралистичким бележењем босанског говора покушава да прода некакву егзотику, заборављајући да он ипак не долази из Патагоније и да босански дијалект није нимало егзотичан (како он то замишља). Једино по чему се ова књига може сматрати модерном јесте њено неоправдано флертовање са жанром романа, неоправдано јер је реч о гомили потпуно неповезаних фрагмената обележених бројевима а потом сложеним у веће целине назване поглављима. Погађате већ да је тема рат у Босни и Србији, а цео овај „роман” се састоји од сличица које би требало да дочарају расуло једног времена захваћеног насиљем и неизвесношћу. Ни у једној равни прозног обликовања Журић не успева да се издигне изнад најбаналнијег натурализма којим нам овај „модерниста” дочарава „стварност” из прве руке. Ево типичног дијалога у Журићевом роману:

„Ајмо!”

„Ђе, болан?!”

„У кафану!”

„А вечера?”

„Ма јебо виршле”, рече малени.

„Опет виршле?!”

„Опет.”

„Претворићемо се у ките, Тите ми!”

(В. Журић, *Благи дани зајим йрођу*,
Самиздат Б-92, Београд, 2001, 12)

Дијалога попут наведеног има на свакој страници Журићеве књиге и није лако одабрати оне најбоље јер су сви подједнако „добри“:

„Студент, колико већ има?“, упита га Горан.

„Девет и десет.“

„Ааааа, јебем ли им гађање!“

„Гог, шта се нервираш“, рече Прцика. „Чекаћемо Нову на стрелишту.“

„Па ту одма је и Сикирина кућа. Је ли, Сикира?!“

Сикира се окрену, плуну и врати се у ходник. „Реци, резервни поручниче!“

„Теби је кућа код полигона?“

„И кућа и баба.“

„А камион?“

„Прцојзло, ћути!“

(Исто, 14)

Коначно, стиже и фамозни камион. Журић наставља:

„Фала кууууууурцу!“, продера се Сикира, зграби шлем и пушку, јурну напоље, сиђе низ степенице, оклизну се, и паде.

(Исто, 15)

Код Журића нема књижевних ликова јер је за тако нешто потребно много више од новинарског бележења провинцијског говора. Ликови у Журићевој прози, то су фигуре у пролазу, *йројшув* (Прцика, Сикира и слични) који улазе у кадар да би још брже изашли из њега, као у неком аматерски урађеном филму чији је аутор задовољан самим чином држања камере, из чега стиче утисак надмоћи над призорима које снима. Тако и Журић мисли да је као писац изнад поменутог Прцике, а заправо је тек ехо његове баналности, тек снимак његовог гласа, јер нема ништа да угради у тај глас, никуда да га усмери; јер нема никакав литерарни поступак у којем би тај глас постао ишта осим пуког снимка. Модерниста је постао слуга нејефтинијег реалистичког поступка а да тога није ни свестан. Да овако пише неко ко није финансиран од стране „Парламента светских писаца“, наша би га модерна критика навукла на рокове; али када тако пише Вуле Журић, онда то пролази као модерна књижевност. Дубоких дијалога код Журића има на претек:

„Еј, ба’ ледена Киша! Ајд, болан, попи, шо’с пичка?!“ (...)
Милица нам махну, а Глигор бућну у гомилу.
„Глиго, пичко! Могли сте закаснит.“
„Ма пусти, Ђуро, твоју зајебанцију. Имам пролив.“
„Не сери?!“

(Исто, 74)

Ако је Журић од свога узора Малапартеа научио вештину мењања коже од прилике до прилике, где је у Журићевој прози ма и најмањи траг да је ишта научио од Малапартеа као писца? Или да је ишта научио од Данила Киша, о којег се политички подобно кеша, мислећи да ће тако стећи титулу модернисте? Има ли овде икаквог контекста? На жалост, нема – једини контекст Журићеве прозе јесте у квантитету једног те истог, стога је готово свака реченица подједнако банална. Шта год да цитирате из Журићевог романа, нећете се огрешити о контекст, јер контекст је кобасица провинцијског говора у коме нема ничега осим илузије говора као илузије стварности. Без те стварности, коју он тако „верно слика“, Журић би пао у нестварност, у предео у којем *нема* познатог му говора, и у којем би он морао да занеми, макар остао без свог литерарног опуса.

Пред вратима стоје жене и псују Милојка. Шарене, шљаштеће, дебеле – радосно врисну угледавши Букет.
„Ево нама наше миле Анђе!“
„Ви ко неке вештице, а? Што ми опет дирате Милојка?“
„Море, пусти!“, каже једна. „Боље да ти не причам.“
„Па је ли ту чика Милојко?“
„А мој Горанче, јел чујете музику?“
Букет и младићи њишу главе горе-доле.

(Исто, 104)

„Аиии, види гостију, мајку му!“ арлауче бркати здепавко загрливши Букет око струка. „А Алекса? Где ми је зет?“ Анђа обрише сузе.
„Ради, рекли смо вам још кад!“
„Ау, да!“, ошамари здепавко своје око.
„Па зар чика Алекса није у пензији?“, пита један од високих.
„Још шест месеци“, каже Горанче.
„Пуно вас је поздравио и пита је ли може прекосутра да дође на аутобуску, да пољуби Перицу.“
Букет и Анђа поново плачу, а здепавко зове некога и одлази у димљени сумрак.

(Исто, 104–105, под. НВ)

Да на Балкану има димљених вешалица то смо знали; али да има и **димљеног сумрака**, то нам сада по први пут открива Журић у својој прози. „Димљени сумрак”, не звучи ли то као шунковита ноћ? У Журићевој прози жене су углавном бркате, а „млад’це” неодољиве, а разлог њихове неодољивости Журић слика на крајње оригиналан начин: „’Реци ти њему’, мрмља Уча, ’да млад’ца не би била ’вака, да Дрина зимус није нос’ла тол’ко мртвака.” (Исто, 51) А ево и зашто је рат у Босни био тако страшан: „’Овде су били неки гадни типови’, каже Колумбијац (Колумбијац у Журићевој прози говори екавицом – НВ), притискајући папучицу гаса. ’Можда су дошли чак из Сребренице.” (Исто, 52) Избаците ово „можда”, господине Журићу, па нећете ваљда због ионако лоше литературе извисити за још једну Портофранко стипендију? И не играјте се превише „папучицом гаса”, да не бисте скренули са „правог пута” што води у Европу. У којој Вас чека ловоров венац за овакве литерарне бисере: „смрад који не може да се схвати” (27), „камион натоварен мраком” (33), „стуб који без зноја држи зграду над собом” (71), „лахор црквених звона свлачи шарени покривач његове голишавости” (оваква реченица заслужује макар две стипендије из светских фондова за допринос развоју хомосексуалности у брдима Босне, а можда и око ње); „Задрхта шаш мртваје и једва се искобељасмо, навлачећи, **истина дридаво**, металну чарапу моста под којим се вукао Дунав.” (123, под. НВ); „кокаколски глас” (у фусноти преведен као „леденохладни”!) (145), „шкрипући ходник” (147), „трубећа кола” (148). Све бисер до бисера српског модернизма, а ускоро, богами, и европског. У шта је Европа улагала, то ће и добити.

Коначно, о којој ми модерности говоримо? О којој Европи? Европа не признаје на десетине наших модерниста који су чак преведени на разне европске језике, а истовремено у мозговно-испирајућим кампусима по Италији негује и обучава представнике наше „стварносне прозе” као што је Вуле Журић? Као да ту исту прозу нисмо имали још у деветнаестом веку и то на много вишем уметничком нивоу! Обично не дајем савете финансијерима нове Утопије, али овога пута не могу да се уздржим: није ли боље отворити једну пристојну школу италијанског језика у Београду, неголи бацати паре на Журићеве провинцијализме и његове комплексе од којих се он ионако не може излечити, макар то Европска заједница од њега очекивала. Немојмо бити сурови према Журићу, гурајући га коруп-

цијом у правцу немогућег! Урадимо нешто италијанским новцем и за италијанску културу. А босански дијалект *a la Zurić* оставимо „модерним Србима” – да им се нађе при руци кад уђу у Европу.

ИЗВОЗНИК СУВИХ ШЉИВА И ШЉИВИНОГ ПЕКМЕЗА: ПРОФЕСОР ВЛАДУШИЋ

У последње време Слободан Владушић често наступа као национално свесни интелектуалац који би да националну културу помири са „светским стандардима”. Не воли никакве конфликте, па стога преферира „хармонију сфера”. Но, није увек било тако. Знао је овај писац и професор књижевности да напише и покоји васпитно-казнени текст зарад боље будућности „европске Србије”. Један од таквих текстова био је и напад на књигу *Лажни цар Шћейан Киш* на страницама „Политике” (12. март 2005, „Културни додатак”). Већ на почетку свог едукативног штива „Шта је то српска књижевност”, Слободан Владушић нам открива да је Данило Киш она стожерна тачка преко које се српска књижевност одређује не само у ономе што је била и што јесте, већ и што би требало да буде, а мишљење о овом писцу представљено је као „бити или не бити” за свакога ко жели да се бави књижевном критиком. Просветитељска брига за српску књижевност само је изговор за одстрел моје књиге *Лажни цар Шћейан Киш*. Владушић своју критику почиње у детективском тону, зачуђен откуда одједном два текста против „генијалног Киша”, и то од аутора који живе „са оне стране” Атлантика. Тако он открива да смо босанско-амерички писац Хемон и ја нека врста „северноамеричке повратне спреге”?! Владушић Хемона и мене види као некакав северноатлантски конспиративни дуо, иако и аматер може да види да је Хемон, за разлику од мене, управо наследник и Кишове идеологије и Кишове поетике. Хемоново и моје виђење Киша Владушић доводи у везу без икакве анализе текстова који би то морали да потврде. Уместо ичега конкретног што би потврдило ову његову тврдњу, он посеже за крајње кичерском (па и увредљивом у контексту интелектуалне расправе) сликом двојице одбојкаша који играју тако да није важно ко је „техничар а ко смечер”. Дакле, Хемон и ја наступамо у дуету, а ко од нас двојице излази на мрежу није ни битно јер чинимо један тим. То што је Хемон искључив на један начин, а ја на други, управо нас чини сродним душама, примећује Владушић. Свако ко имало познаје моје и

Хемонове текстове остаће запањен оволиком Владушићевом необавештеношћу, из које произилази и бахатост његових неоснованих тврдњи. Ако ми неко не верује, нека погледа Хемонове текстове и његове наступе после Владушићеве прозивке, јер они најбоље показују да Хемон може чинити „одбојкашки дуо” само са Кишом, али не и са мнош. Ради се о још једном у низу политички подобних писаца чија се књижевна величина мери искључиво степеном његове одбојности према српској књижевности и култури. Владушић би да осветли Хемонovu искључивост према идеји нације и националне културе, а да избегне одговор на много важније питање: како је и зашто управо та одбојност постала предуслов сваког успеха на међународној књижевној сцени, што се најбоље може видети баш на примеру Кишове и Хемонове литерарне каријере.

1.

„Васовић је *Пешчаник* напао (ин)директно, преко критичког текста Габријела Јосиповиција. Доследно праћене главне Јосиповицијеве замерке Кишу – да је *Пешчаник* (неозбиљна) литерарна игра неспојива са озбиљном темом – за своју крајњу консеквенцу имала би истину да је дискурс књижевности, након смрти жанра трагедије, тек неозбиљна игра у поређењу са озбиљношћу историјског знања.”

Владушић тврди да сам се ослонио на Јосиповиција јер ми је било тешко „напасти” *Пешчаник* директно. По тој логици, могао бих и ја рећи да он напада моју књигу јер му је тешко распалити по књигама других аутора. Мораћу да га обрадујем јер у својој новој књизи, *Зар ојетї о Кишу?*, показујем недостатке Кишовог стила и у *Пешчанику*. А да бисмо водили конструктиван разговор на ту тему, очекујем да и професор Владушић понуди колико-толико оригинално тумачење овог Кишовог дела, тумачење које не би било пука рециклажа већ реченог. То би било много озбиљније од новинарског напада на моју књигу – у име већ прихваћене истине.

Авај, оно што Владушић подмеће енглеском писцу управо је Кишова идеја, јер Киш је тај који је тврдио да ће уметник у будућности бити просуђиван на основу свог става према феноменима стаљинизма и нацизма. Шта је ово ако не тврдња да су истине уметности другоразредне у односу на истине историје? Исти Киш рекламирао је безброј пута своје дело тврдњом да се оно заснива на истинитом приказивању исто-

ријских догађаја, отуда позивање на „поуздане сведоке“, отуда „поетика документа“. Можда није на одмет сетити се шта је о овој теми имао да каже Аристотел, кога је и сâм Киш волео да цитира, избегавајући да се суочи са једним од најважнијих места Аристотелове *Поеџике*. У питању је Аристотелово разликовање историографске и уметничке истине, разликовање које Кишову поезију документа и улогу борца против стаљинизма чини напросто смешним:

„Јер историчар и песник не разликују се по томе што први пише у прози, а други у стиховима – јер би се и дела Херодотова могла дати у стиховима, па би она исто тако била историја у стиховима, као и у прози – него се разликују по томе што један говори о ономе што се истински догодило, а други о ономе што се могло догодити.“ (Аристотел, *Поеџика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1966, 16)

Ако се сада сетимо да је Киш махао истинитим приказивањем догађаја у својим књигама, да се хвалио како у сликању „тако важних догађаја није смео да измишља“, онда је јасно да је он своје уметничко дело препоручивао као историјски истинито, што са уметношћу прозе нема никакве везе, поготово модерне, на коју се (већ према прилици) овај писац такође позивао, хвалећи се да је спојио неспојиво. Отуда је Јосиповицијев приговор сасвим на месту – јер ако је трагична визиura историјског искуства у Кишовом роману оно најбитније, чему онда флертовање са лудизмом. Ако је основна нарација у служби историјске истине, чему постмодернистичке дигресије? Хумор у *Пеишчанику* није равноправан са сликом трагике, а није зато што би ово дело истог трена престало да буде политички подобно штиво, чиме би изгубило своју недодиривост за критику. Ослањајући се на слику историјске истине (коју нико не спори, а зар је то и могуће на примеру једног уметничког дела?), Киш је открио свој дубоки конформизам.

Владушић се залаже за поштовање европских књижевности и размену искустава, а из његове критике је очито да уопште не познаје радове Габријела Јосиповиција, који је признат не само као европски, већ и као јеврејски писац. Владушић намерно искривљује Јосиповицијеву критику јер не зна како да на њу одговори. Не пореди Јосиповици уметност са историјским знањем на примеру Кишовог дела, већ указује на књижевне недостатке *Пеишчаника*. Дакле, он Кишову књигу не критикује у име историје (као нечег истинитијег од уметно-

сти), већ управо из угла естетике – као дело чији су основни мотиви и садржаји у потпуном раскораку са формом, сликама, симболима, хумором, који у Кишовом делу делује извештачено и неприродно. Ваљда је свакоме, осим Владушићу, јасно да се комедија не може градити на трагичним ликовима, да се трагедија не може заснивати на комичном заплету. По истој логици, Јосиповици се пита у каквој су вези слике вршења нужде у Кишовом роману са сликом трагике оних људи који су нестали у Другом светском рату. Он пише:

„У *Пешчанику*, мешавина прозних поступака указује на пишчеву склоност ка игри, али та игра не успева да читаоца озари или узбуди, већ га оставља раздраженим. Ако је у овом роману убијен војник, онда је то неминовно у тренутку док врши нужду; ако јабука падне на Њутнову главу, то је у тренутку када Њутн обавља исту радњу. Иако је пишчев циљ вероватно био да укаже на превласт тела и његових функција, једино што нам он овде открива је сиромаштво његове стваралачке имажинације (...)

Тема, колико се она уопште може издвојити, заиста је мрачна: ништа мање него погром Јевреја у Средњој Европи од стране нациста. Данило Киш је одлучио да ову тему прикаже на примеру невеселе појаве средовечног Едуарда Сама, нижег чиновника мађарске државне железнице. Вероватно је осећај немоћи да осмисли своју причу навео Киша да живот свог јунака исприча мешавином стилова: прецизним описима онога што је наизглед банално, списковима имена, трактатом о историји кромпира, питањима и одговорима из полицијских истрага. На жалост, Кишов роман ме ни у једном тренутку није подсећао на непоткупљиву стварност сурових чињеница, већ на литеарне поступке других писаца: Роб Гријеове безличне описе; Набоковљеве игре са временом, меморијом и синтаксом; Џојсов стил питања-и-одговора из претпоследњег поглавља *Улиса*; Гинтер Грасове енциклопедијске описе хране; Кундерина размишљања о кључним тренуцима европске историје; Пенжеов немилосрдан а ипак духовит истражни поступак из његовог *Инквизиџора*; Бекетове бицикле и његове кљасте бициклисте; Переков поступак.”

Киш, дакле, посеже за мешавином стилова управо зато јер му недостаје стваралачке имажинације, а не зато што је оригинални стваралац који је пожелео да се од свог стила на тренутак одмори, користећи литеарне поступке других писаца. Такође, расутост форме и неадекватност слика, симбола и мотива у његовом роману не успевају да оснаже слику траги-

ке, већ само скрећу пажњу на Кишове литерарне узор. Отуда трагичност историјског искуства, о којем је овај писац хтео да сведочи, остаје у сенци пишчевог компилаторског стила (стилова). Посебно је неоправдано истицање Борхеса као Кишовог доминантног утицаја, на чему наша критика (трагом Кишових упутстава) већ деценијама инсистира. Треба ли доказивати да је сведочење историјских истина у Кишовим делима неусагласиво са борхесовским литерарним поступцима, јер су они у дубокој вези са Борхесовим веровањем да стварност остаје несазнатљива, нимало стварнија од наших снова. Форма Борхесових дела је у дубокој сагласности са Борхесовим метафизичким и гносеолошким премисама. Код Киша је она само насилно калемљење модерних прозних поступака на оно што су већ рекли историчари. Целокупна Кишова поетика и јесте један неуспели покушај да се ономе што је на силу спојено да некакво рационално оправдање, да се оно што није оригинално прикаже као свесно осмишљени литерарни поступак, чиме се у центар рецепције Кишовог књижевног дела стављају пишчеве намере, а не само дело.

2.

„Међутим, на страну све то: има једно место у Васовићевој књизи које промиче поред Киша и погађа другу мету – саму српску књижевност. То се дешава када Васовић исправно полемичујући са Кишовом тврдњом да су националне теме недостојне велике литературе, наведе речи Милоша Црњанског који је, залажући се за повратак романтичарској традицији Вука, Бранка и Костића, утврдио, а Васовић чак и подвукао: '(...) да је предатна наша књижевност изгледала смешна у мајмунисању Париза.' Није јасно какве везе ово пре свега формално 'мајмунисање' – које пре свега није мајмунисање – има са садржинским 'одржавањем', а то је оно што Васовић жели да подвуче. Пропуштајући да цитирану реченицу књижевно-историјски уоквири, те да је контекстуализује у оквиру опуса самог Црњанског, Васовић заправо открива темељ свог критичког мишљења. То је енергија искључивања: данас је то Киш, сутра, можда Дучић, прекосутра Костићева последња песма; шта, или ко даље?"

Владушић ме прозива што наведену мисао нисам „књижевно-историјски уоквирио” и објаснио у „оквиру опуса самог Црњанског”. За дивно чудо, ни сам Владушић не објашњава дотични контекст који би – верује он – требало да ослаби мој аргумент, а ојача његов. Када од мене тражи да дефинишем

контекст у којем Црњански изриче наведену мисао, Владушић заборавља (ако уопште и зна) да тај контекст није везан само за мишљење Црњанског. Проблемом уметничке оригиналности наша књижевна критика се бавила од самих почетака двадесетог века. Израз „мајмунисање Запада”, много пре Црњанског, употребио је Светислав Стефановић – још далеке 1901. (Види: Миливој Ненин, *Светислав Стефановић и реишеча модернизма*, Нови Сад, 2007, 169) Дакле, критиком епигонства нису се бавили некакви провинцијални чобани, већ управо наши најобразованији писци, који су и те како познавали стране књижевности и који уметничке утицаје нису мешали са уметничком оригиналношћу.

Осврт на Црњанског, који сматра кључним за моје размевање књижевности, Владушић тумачи потпуно погрешно. Јер ја у наведеном одломку не критикујем потребу за познавањем других култура и погледа на свет нити иједног тренутка тврдим да уметник може без утицаја, већ критикујем стваралачку неоригиналност, а мајмунисање (имитирање и епигонство) били су и остали знаци неоригиналности. Па, ако сам ја толико погрешно цитирајући Црњанског, онда сигурно да ни тај Црњански није много погодио. Остајем у чуду да се храбри Владушић већ није обрачунао са наведеним местом из Црњанског, ако ни због чега, а оно због његовог позивања на српске романтичаре, који су сви одреда били национално опредељени?

Како би избегао да полемише са Црњанским, Владушић нам у једној реченици, која је на самој ивици смисла, саопштава да формално мајмунисање и није мајмунисање у правом смислу те речи?! Црњански је тобоже мислио на то узгредно, формално мајмунисање, а Васовић циља на нешто друго, на „одрођавање” (Авај, зар управо позивање на романтизам у цитату из Црњанског не указује на нешто што Владушић не жели да види?). Најпре, у мојој књизи нигде не постоји појам одрођавања нити се ја бавим тематиком издаје (одрођавања) од некакве матичне („аутентичне”) културе, што ми подмеће Владушић. Отуда је крајње подмукло и некоректно што Владушић реч „одрођавање” ставља под знаке навода, стварајући тако илузију да цитира из моје књиге, док заправо ништа не цитира, већ ми подмеће нешто чега у мојој књизи нема. Ја се бавим оригиналношћу, а мајмунисање о којем су говорили још Стефановић и

Црњански само је метафора за неоригиналност. Но, као да ни ово подметање није довољно, Владушић иде и даље па тврди да ће моја „енергија искључивања” можда већ сутра одстранити и неке друге писце из наше традиције јер је она „темељ мог критичког мишљења”. Али ако су моја тумачења наших писаца неутемељена, откуда оволики страх чак и од мојих ненаписаних текстова? Штавише, Владушић ми приписује моћ какву у своје време није имао чак ни Скерлић. Овакве нечасне подметачине доста говоре о Владушићу као књижевном критичару. Критикујући моју „енергију искључивања”, Владушић се толико занео да није ни приметио да ме на крајње фалсификаторски начин искључује из дијалога о канонизованом Кишу. Вероватно зато што пише ношен енергијом укључивања.

Због оних читалаца који – заузети читањем Владушићевих ремек-дела – нису стигли да прочитају Црњанског, подсетићу да је Црњански био под огромним утицајем руске, италијанске, немачке културе, па и уметности далеког Истока ... Али тај утицај није коришћен у пласману његовог дела као што је то рађено у Кишовом случају, где се сама сума литерарних утицаја приказује као литерарно достигнуће по себи, што није ништа друго до пример провинцијализма. Коначно, како бих могао да се борим против утицаја страних књижевности кад их и у мојим књигама има ништа мање него у Кишовим? Зашто се стручни Владушић прави да не познаје ниједну моју књигу осим *Лажног цара*? Постоје две могућности: или зато што је лењ да их прочита (што га чини критичарем аматером) или зато јер их је прочитао па схватио да му оне нису од користи у одстрељивању књиге коју приказује, што га чини „швиндлером” – како је критичаре његовог кова називао Киш.

3.

„Најпре, треба прихватити, у свим њеним консеквенцама, једноставну истину да је српска књижевност, пре свега, братство по језику. А управо је језик систем који нема свој центар и своју периферију, своје гаване и своје нишче, татине своје синове и ничију копилад, али зато има могућност да васкрсава своје торжествене тренутке и – не треба то заборавити – да прима госте из далеких крајева, на сличан начин на који нам то сазнање о стилској вредности страних речи долази из далеке Стагире.”

Владушић нам открива да је национална књижевност братство по језику. Сад, какве везе има језичка припадност

писца са књижевним вредновањем конкретних књижевних дела, о томе ни речи! Кишову припадност српском језику и књижевности нико никада није ни оспоравао, оспоравана је само вредност његове литературе. Владушић брани нешто што нико не спори, а главни предмет своје полемике оставља по страни. Још један пример замене тезе. Нико не спори да су Црњански и Киш писали српским језиком, тиме се бави лингвистика. Књижевна критика, пак, бави се анализом и вредновањем литерарних остварења.

Како може Владушић да тврди да језик нема ни свој центар ни своју периферију, кад се израдом *Српскохрватској речника* од стране највише српске установе зване САНУ даје више него јасна порука о каквом је центру реч: о истом оном који је и у периоду титоизма разграђивао и поништавао само постојање српске културе. Није ли чак и академик Драгослав Михаиловић изнео довољно примера да постоје варијанте српског које се у речницима дискриминишу како би се осликао тај жељени центар? Није ли очигледно да све док шачица проданих „стручњака” из Кнез-Михаилове одређује стандарде српског језика неће ништа бити од „братства по језику” на које се позива Владушић. Језик није само заједничко власништво, већ и хијерархија, моћ укључивања и искључивања. Нису ли писци који *и својим језиком* подупиру („форвардују”) популарне митове привилеговани писци тог језика? И нису ли они који не пристају да се продају или кокетирају са помодним трендовима смештени на саму маргину наше језичке традиције? И као што никаквог братства нема у оквиру једног језика, још мање га има у односима између различитих језика, будући да језици неминовно наслеђују ону моћ која се темељи на ракетним системима њихових корисника.

4.

„Наиме, читати Киша или готово било ког другог српског писца као транснационалног аутора значи обично следеће: читати га изван књижевно-историјског контекста националне књижевности (Киш: 'Париз никада имао слуха за такве писце као што су Андрић, Крлежа или Црњански, који су моји учитељи'), читати га као низ имитација светских књижевних брендова (по Јосиповицију: *Пешчаник* = Роб Грије + Набоков + Џојс + Гинтер Грас + Кундера + Пенже + Бекет), или, што је исто: прихватати га у оквиру 'политичке рецепције', односно као текст који не припада корпусу лепе књижевности, већ геополитике, са припадајућим искључењима од којих је неке прозreo већ сам Киш.”

Владушић упозорава да се читање једног транснационалног писца често своди на геополитику и дневну политику. Али, зар се то не дешава и у рецепцији оних писаца који нису рекламирани као „транснационални”? Зашто је потребно потезати највише српске установе да спрече овакав рецепцијски малер само у случају Кишове литературе, док сви остали писци српског језика могу да носе етикете које им књижевна критика додељује без икаквог ризика? Ако се Киш у пласману свог дела користи кукањем на српске националисте и стаљинисте, онда је то прихватљиво не само као књишки маркетинг, већ и као доказ уметничке вредности његовог дела. Ако, пак, критичари у Кишовим изјавама, па чак и у његовим делима, разобличују његов политичко подобни „модернизам” као шифру удварања западним издавачима, онда је то недозвољени искорак из књижевне критике у сферу дневне политике! Зар ово нису двоструки стандарди? Киш може да кокетира са дневном политиком у име успеха својих књига на страном тржишту, док критичари овог „транснационалног писца” не смеју да кажу ништа о методама његових маркетиншких стратегија, а да не буду осуђени за уплитање политике у књижевну критику?

„Први сведок таквог поимања културе је Милан Ракић, песник који је своју професионалну каријеру почео као чиновник у Извозној банци. Ракићев првобитни професионални изазов беше продаја сувих шљива и пекмеза што је сјајна синегдоха за песнички и животни опус који се може разумети као трговина између француске књижевности и Јефимије, између црвених божура и црних орхидеја, између Париза и Газиместана. Али, шта управља том Ракићевом логиком културне трговине, те напете размене вредности, тог неизменичког узимања и предавања? По мом мишљењу: разумевање властите културе као оквира, као форме, као машина за прераду новине. Или, речима самога Ракића, изговорених у Женеви 1928. године: 'Наши дедови су проклињали возове који су кварили њихова поља, лепоту њихових пејсажа. Данас један експрес, у сјају челика, искричав од брзине, само је један део наше лепоте.' У Ракићевим речима се та 'наша' лепота репрезентује као лепота укључивања, као лепота синтезе нечег што је изгледало неспојиво.”

Јесте Ракић хвалио возове као знак нове технолошке ере, али то нема баш никакве везе са његовом естетиком, која је била сва на страни традиционалног. Технолошке новине које је Ракић хвалио нису оставиле никаквог трага у Ракићевој умет-

ности, што јасно указује на то да Владушић узима потпуно погрешан пример за тезу коју жели да нам представи. Када новине у уметности пореди са новинама у технологији и науци, Владушић говори као марксиста који напредак у бази препоручује као модел културе („надградње“). Кад каже да је култура „машина за прераду новине“, Владушић (иначе професор факултета!) ствара илузију да су „ново“ и „оригинално“ категорије подједнаког значаја у области естетике. Не, уметничка новина није што и оригиналност. Ново често не значи више него „мали јефтини украс/орнамент“, што је једно од речничких дефиниција ове речи. Оригиналност се, пак, односи или на *извор* или на *креативност*, а у естетици подразумева дубоко прожимање садржаја и форме у једном делу, отуда такво дело јесте оригинал (извор) који се не може тек тако копирати и имитирати. У Борхесов књижевни стил, на пример, могу се унети извесне новине (јефтини орнаменти), али опонашање његових литерарних дела не може бити оригинално; нити, пак, спољашње новине, накалемљене на један оригинални књижевни стил, могу гарантовати вредност какву има литерарни узор. Оно што је код Киша донекле ново јесте агресивно позивање овог писца на литерарне поступке већ канонизованих аутора, позивање које је функционисало, а и данас функционише, као својеврсна уцена књижевне критике. Тако је створена атмосфера да критиковати Киша не значи друго до критиковати читаву плејаду његових књижевних узора, као да се не ради о делима једног аутора него читаве армије духова.

„Срећом, поглед на српску књижевност пружа нам слику једног ванредног експорт-импорт предузећа, које своју дугувечност и виталност дугује управо моћи да себе замисли пре у фигури успешног трговца који купује и продаје, а мање као усамљеног војника на зидини опседнуте тврђаве.”

Какав кич: док ја – потпут војника на тврђави – чувам српску културу од страних утицаја и остале кварежи, Владушић (инспиран Ракићевим предузећем за извоз шљива и шљивиног пекмеза) отвара границе нашег пашалука и омогућује нам да осетимо благодати културног мелтинг пота! Поводом Владушићевог схватања српске књижевности као експорт-импорт предузећа, могао бих навести на хиљаде примера нашег импорта (утицаја ових и оних, идеја, стилова, уметничких праваца), али бих волео да Владушић наведе макар један пример нашег „експорта“ у ту *ошворену* Европу. Кад је ико у Европи призна-

вао утицај или значај било ког нашег писца или мислиоца? Чак и они наши писци који су активно учествовали у авангардним покретима, од зенитизма па до надреализма, избрисани су из европског сећања. Они који су се одrekli српског језика да би писали на немачком (као Мирослав Дорословац, прекрштен у Мила Дора) или, пак, они који су са италијанског преводили на француски „неког тамо Дантеа” (Коља Мићевић), нису ни били примећени. Да ли је ико у Европи приметио оригинално виђење значајних европских стваралаца из пера Станислава Винавера или Сретена Марића? Ко се у Немачкој сећа Анице Савић Ребац, којој су немачки професори завидели не само на познавању античких мислилаца, већ и на познавању немачког језика? Највећи српски писац двадесетог века Милош Црњански није у тој Европи могао да објављује своја дела. Кога је у Енглеској икада занимало шта је Црњански писао о Лондону, у Италији шта је овај писац писао о Микеланђелу, у Португалији шта је овај песник писао о Камоеншу, а камоли шта је писао о некаквој Србији и њеној култури? Они који су добијали награде, попут Андрића, остали су у тој Европи такође непознати, осим неколицини слависта, који их читају по задатку. Није ли и сâм Киш писао да Европа нема интересовања за наше највеће писце, што – за дивно чудо – цитира и сâм Владушић у свом приказу моје књиге, не увиђајући да и тиме обара тезу о „импорт-експорту” као културном моделу? Зато би Владушићев текст о затворености и културној нарцисоидности имао много више смисла ако би био упућен на неку од европских адреса, него на адресу аутора *Лажној цара*, који је своју отвореност према европским писцима доказао безброј пута у својим књигама, истим оним које Владушић прећуткује.

6.

„Стога се код Пекића на више места сусрећемо са императивом сједињавања националног и демократског: 'Стога као демократи никада не допустимо да будемо увучени у вештачку дилему избора између нације и демократије'; 'Али рећи Србија и демократија, симултано и реципрочно, без компромиса у корист једног или друго интереса, значи можда, ако ништа друго, наду да се они могу помирити'; 'Демократска странка се залаже за модерни европски систем вредности у коме родољубље има своје подразумевајуће место, заједно са свим другим демократским и грађанским институцијама, без којих нам, ма како велико и искрено, не би много вредело.'”

Из само њему знаних разлога, Владушић прелази на тему односа нације и демократије. Може се и о томе расправљати, само какве то везе има са књигом коју приказује? Јасно је да Владушић овде није морао да нас подсећа на програм Демократске странке, макар он потицао из пера славног Борислава Пекића. Јер реч је о вредносном суду несводивом на политику било које странке, суду који национално наслеђе ставља по важности у исти ранг са институцијама грађанског друштва. И овде је Владушић промашио тему јер ја се у *Лажном цару* нигде не бавим односом националног и демократског, већ (само у једном поглављу књиге) односом националног и насилно мондијалног, који се данас рекламира као могућност проширења и обogaћења националних култура, док у пракси не значи друго до њихово потпуно потирање – у складу са идеологијом Новог светског поретка. Зато нека лекцију на тему односа демократије и нације Владушић „форвардује” на праву адресу, а после тога ћемо видети који ће страни издавач објавити његове књиге. Довољно је неком бриселском ћати написати писмо у којем се тврди да је опстанак нације итекако усагласив са демократијом, штавише пожељан. Ја сам заиста запрепашћен да он – као следбеник Борислава Пекића – то већ није учинио. Свој текст Владушић овако завршава:

„У таквом поимању националне културе и националног политике, крије се упутство и за будућа читања како Киша, тако и сваког другог српског класика уопште: читати без егзорцистичке жудње, читати без флагенотских испада.”

Неко ће упитати шта је Владушићев приказ моје књиге ако не типичан пример егзорцизма, патетично поучителни текст под фирмом књижевне критике, незграпно мешање једне опште теме (српске књижевности) са приказом једне књиге, стварање илузије да се читава српска књижевност може протумачити преко нашег односа према једном једином писцу – Данилу Кишу. Критичким освртом на моју књигу, Владушић је успео не само да нам дарује вечно „упутство за читање класика”, већ и да дефинише српску књижевност и њен однос према страним културама, као и однос националног и демократског; другим речима – да разреши већину проблема са којима се suo-чава данашње човечанство. Подвиг који ће ући у историју.

Иако је јасно да ниједна српска установа не би дозволила угрожавање већ прихваћеног суда по којем се Киш сма-

тра српским националним благом (о чему сам детаљније писао у књизи *Зар ојетї о Кишу?*), иде се и даље: у прогањање чак и оних изолованих гласова који су се усудили да уопште размишљају о коначним истинама. И ту су сва упуства за читање класика сувишна, јер она нису друго до конформистичко и папабојазно одобравање већ утврђених хијерархија. А то што се у улози прогонитеља неподобних аутора – уместо дојучерашњих комуниста – данас јављају извозници сувих шљива и шљивиног пекмеза, попут професора Владушића, ваљда треба схватити као напредак Србије у правцу „слободног друштва”, по моделу европских узора.

КАКО ЈЕ БЕОГРАДСКИ ХРВАТОЛОГ ПОСТАО ДАВИДОВ КИШОЛОГ

(Одговор Тихомиру Брајовићу)

КО СЕ БОЈИ ПРОТОКОЛА ЈОШ?

У свом приказу моје књиге *Зар ойетї о Кишу*, објављеном у Политици од 29. марта 2014. под насловом „Ко се боји Киша још”, Тихомир Брајовић није нашао ништа што би вредело не само похвале, већ ни елементарног уважавања труда уложеног у писање једне обимне књижевно критичке расправе. Рекло би се да су обимне студије о домаћим писцима у Србији свакодневна појава на коју смо већ оуглали. Таква критичарска надменост не мора сама по себи бити спорна, под условом да критичар успева да пружи макар основну информацију о књизи коју је одлучио да сахрани, и да, наравно, о књизи има да каже нешто смислено. Нажалост, Тихомир Брајовић не само да не пружа ни најосновније податке о садржају моје књиге, већ њене теме заобилази, како би се фокусирао на оно што би могло да буде изговор за њену дисквалификацију. Указаћу само на неке примере критичарева злонамерности и непрофесионалности.

Брајовић ме, на пример, прозива да посежем за биографском методом у тумачењу Кишовог дела, а то исто приговарам другим тумачима. Да је ова тврдња безочна лаж увериће се сваки читалац моје књиге. Истина је да се у поглављима „Завера против Киша” и „Кобајаги дисидент” бавим Кишовом биографијом у циљу раскринкавања Кишовог дисидентског мита (зар сам ту уопште могао избећи биографију човека који је проглашен свецем), али је лаж да сам се и у *једанаестї друїих ѿоїлавља* бавио Кишовом биографијом у циљу оспоравања његове „литерарне величине”. Већ и сами наслови ових поглавља негирају Брајовићево подметање. Но, чак и да сам се у анализи Кишових дела користио биографском методом (попут читаве армије наших доктора кишологије), Брајовићев приговор не би био мање бесмислен, јер се неминовно поставља питање: по чему је онда њихова метода боља од моје? Ако нам је мето-

да иста, због чега су онда њихови радови канонизовани а моји прогањани? Брајовић нас оставља без одговора.

Настављајући да оспорава вредност моје књиге, Брајовић пише: „Онда кад се окрене самим литерарним аспектима Небојша Васовић највећим делом остаје у оквирима који су давно задати критиком Кишовог 'плагијаторства' и 'оскудне имажинације.'” Другим речима, моја књига не доноси ништа чега већ нема у познатој Јеремићевој студији *Нарцис без лица*. И ова Брајовићева тврдња је потпуно без основа јер су разлике између Јеремићеве и моје књиге више него очигледне. Пођимо редом: 1. Јеремић истиче неоригиналност као суштину Кишове литературе, а ја истичем идеологију као основу Кишове поетике и његове литературе. 2. Јеремић је мислио да за разумевање Кишове *Гробнице* није важно то што су Нојман и Новски Јевреји, а ја сам показао да је јеврејство ових ликова сама суштина Кишове идеолошке визуре. 3. Јеремић је заједно са већином других тумача видео Новског као невиног револуционара који страда у борби за светле идеале, ја пак показујем да овакво схватање Новског проистиче из једног много ширег идеолошког оквира: покушаја да се корени револуције и њене методе замагле тако што ће се злочиначка идеологија и пракса бољшевика приписати само једном човеку – Стаљину, чиме се избегава питање одговорности јеврејских револуционара у периоду пре Стаљина. 4. Јеремић је ценио, па и хвалио, прве Кишове књиге, а ја те радове сматрам литерарно неуспелим. 5. Јеремић је био жртва популарног мита да је Киш борхесовац, а ја доказујем да Киш није схватио ни основне поставке Борхесове поетике, те самим тим није ни могао бити његов следбеник. 6. Јеремић је указивао на Кишову језичку аљкавост али се није посебно бавио проблемом стила, ја сам, пак, показао како се Кишов немаран однос према језику одразио на његов књижевни стил. 7. Јеремић је водио полемику са живим писцем, а ја сам своју књигу писао неоптерећен личним односом према Кишу или било ком другом учеснику ондашње полемике. 8. Коначно, ја у својим радовима о Кишу анализирам Кишова дела и критичке радове о Кишу који су објављени после Јеремићеве смрти и за које он није могао знати. Да ли је могуће да један доктор књижевности, попут Брајовића, није успео да примети ништа од овога, а тврди да је читао књигу?

У приказу моје књиге *Зар ойей о Кишу* бранитељ наше официјелне кишологије пише: „Прави 'специјалитет'

и својеврсну кулминацију књиге ипак представља апологија *Пројокола сионских мудраца* током тумачења Кишове приче 'Књига краљева и будала.' Шта значи Брајовићева цинкарошка тврдња да сам бранио „културни и профетски интегритет фамозне публикације” (читај: *Пројокола сионских мудраца*)? А шта је требало да урадим: да анализирајући Кишову причу о *Пројоколима* ниједном не поменем *Пројоколе*, како бих доказао своју политичку подобност? Свођење многих тема и садржаја моје књиге на некаку „семитску проблематику” представља управо онај пример редукционистичког манипулисања који Брајовић тобоже критикује као модел књижевне критике; такође, нечасно обнављање вишегодишње кампање у циљу политичке дисквалификације мојих књига. Да којим случајем нисам поменуо *Пројоколе*, Брајовић не би успео да кулминира. Зашто би се он трудио да оспорава моје идеје, кад може да ме потказује истим оним моћницима који су већ тражили забрану *Лажној цара* и који су ме на страницама „Нина” (у којем је Брајовић годинама био цењено критичарско перо) ставили на списак аутора које треба забранити (види „Нин” 18. марта 2010), претећи потенцијалним издавачима мојих књига, залажући се за најцрњи облик цензуре, а све у име „угроженог Киша”.

Тадашњем „Ниновом” сараднику Брајовићу, наравно, није пало на памет да брани право на слободу мисли и јавне речи, он је тада гледао само своју рубрикицу и свој хонорарчић. Зато данас и јесте моралиста највишега ранга, кишолог за сва времена. Своју високу стручност на тему *Пројокола* Брајовић је доказао у „Нину” (7. јануар 2010, 62) тако што је стрип Вила Ајзнера (који тобоже разоткрива порекло овог документа – кажем тобоже јер се докази о фалсификату мењају од прилике до прилике) промовисао као велико дело светске литературе, прогласивши га најбољом преведеном књигом у *кашјејорији романа* (!!) за годину 2009, па се тако стрип о *Пројоколима* нашао испред дела Војновича, Ишигуре, Клезиоа и других познатих романописаца. Шта би могао бити разлог за промовисање најобичнијег стрипа у велико дело прозне уметности ако не Брајовићева жеља да се овим гестом препоручи оној елити која контролише српску књижевну сцену методама познатим још из времена комунизма. Да ли је случајно што је, баш у време Брајовићеве похвале Ајзнеровог стрипа, Филип Давид предлагао да се овај стрип уведе у *обавезну школску лектуру*, како би

се тиме спречило читање *Пројкокола*, а све у нади да онај ко се стриповао „чистом истином” не мора даље да чита и да истражује?

Брајовић завршава у патетично-поучителном тону:

„Јер, ко се, заиста, после свега још боји Данила Киша и његовог персоналног, тако темељно ’раскринканог’, књижевног ’мита’. Знатно маркантнији, надиндивидуални митови, већ су, чини се, дочекали свој ред за исти ’драгоцени’ третман.”

Брајовић, очито, у својој фиоци има списак митова који су зрели за раскринкавање, али никако да нађе времена да се позабави макар једним од њих. Заиста, било је и у време славне полемике о Кишовим делима и других митова у српској књижевности, много важнијих од мита Драгана Јеремића, али се, за дивно чудо, нико од кишолога није сетио да о томе обавести Киша, како не би губио време на „неважном” Јеремићу.

Извините, докторе Брајовићу, али ако је Киш провео године раскринкавајући Драгана Јеремића, који није био ни близу статуса канонизованог писца у свом времену, зашто ја не бих раскринкавао култ Данила Киша, култ који је далеко репресивнији од Јеремићевог и који се данас намеће још више него за Кишова живота? Биће да се ја ипак бавим много већим и много репресивнијим митом од онога којим се у свом времену бавио Данило Киш. И да, самим тим, ризикујем далеко више од Киша. Да није тако, не бих био прогањан још од 2004, када сам о Кишу објавио своју прву књигу. Али, гле, они који су у нашој култури заиста прогоњени, названи су прогонитељима „невинога Киша”. Киш, пак, који је у српској средини уживао највеће могуће привилегије, што сам у својим књигама доказао на обиљу докумената, проглашен је од стране српских установа мучеником већим и од Исуса Христа. Зар овакво извртање проверљивих чињеница може бити случајно? Зар оно не указује на то да нам је књижевна наука заснована на серији фалсификата?

И зашто се Ви, Господине Брајовићу, буните против раскринкавања оваквог модела идеологизоване и строго контролисане културне сцене, осим ако од ње немате опипљиве користи, што се управо види из Ваше „успешне биографије”, која је у потпуном раскораку са дOMETИМА Ваших књижевних остварења? Чиме сте, којим великим делима, заслужили присуство у раду десетина жирија које Вам даје моћ да одлучујете о књижевним стандардима, чиме сте заслужили даноноћно при-

суство у медијима које Вам омогућује да цинкарите књиге које Вама нису по вољи, Ви чији су критички покушаји подједнако безначајни колико и Ваши рани „песнички радови”? Коначно, ако некоме још увек није јасно зашто је Брајовић типични представник наше кишобранске науке, одговор је једноставан: зато што он о Кишу нема шта да каже, али тачно зна шта се о Кишу не сме рећи.

(„Политика”, Београд, 5. април, 2014,
додатак „Култура, наука, уметност”)

ТИХОМИР БРАЈОВИЋ У УЛОЗИ СИОНСКОГ АДВОКАТА

Одговор на текст Тихомира Брајовића: „Фатални ’стрип’ или како сам постао завереник”, „Политика”, додатак „Култура, наука уметност”, 12. април 2014, стр. 5.

„Политика” је објавио скраћену верзију мог одговора доктору Брајовићу.

Методом полицијског инспектора који окривљеног наводи да призна своју кривицу, Брајовић у свом тексту „Фатални ’стрип’ или како сам постао завереник” кличе што ме је натерао да признам управо оно за шта ме оптужује: да сам се у анализи Кишовог дела (у књизи *Зар ойейі о Кишу?*, Конрас, 2013) бавио јеврејским темама (уместо да сам се бавио кинеским, што би било умесније имајући на уму садржину пишчевих дела?), штавише – да у Кишовом односу према јеврејској историји (сведеној на историју патње и погрома) видим идеолошки угао који у анализи његовог дела, за дивно чудо, увек остаје неосветљен. Оно што је у мојој књизи речено више него јасно, Брајовић проглашава својим новинарским открићем, раскривавањем скривених токова моје мисли!

„Уосталом, у полемичком дискурсу аутора *Лажној цара Шћейана Киша* истина је врло растегљив и крајње функционалан појам, веома подложен уметничком ’дељању’ и ’тесању’.”

Значи ли ово да је „истина” у Брајовићевим текстовима није подложна никаквом „тесању”, будући да је однекуда преузета у довршеном стању? Надовезујући се на познату хајку од пре десет година, Брајовић жели да омогући додатни разлог за негацију моје нове књиге? Јер, шта је изједначавање моје претходне књиге која је била предмет хајке са мојом новом књигом, ако не позив да се и ова нова књига изложи истој врсти гоњења. За овакву препоруку, није потребно никакво критичко „дељање” и „тесање”, довољно је најобичније цинкарење, преузимање негативног суда о *Лажном цару* као једино могуће и његово калемљење на књигу која се тобоже анализира.

„И то је оно што је овде битно. Битна је транспарентност књижевних становишта и културних гестова, јер једино тако вреди дебатовати и полемисати. Крајње транспарентно је, рецимо, да Васовић у свом тексту најпре цитира моју опаску о томе како он 'највећим делом остаје у оквирима који су давно задати критиком Кишовог плагијаторства и оскудне имагинације', да би већ у наредној реченици непорециво тврдио: 'Другим речима, моја књига не доноси ништа чега већ нема у познатој Јеремићевој студији...! Ево, дакле, истинољубивог метода на делу, управо на начин који Васовић неуморно 'тренира' на Кишу: замениш речи ('највећим делом... у оквирима' у 'ништа чега већ нема'), подесиш потребне координате значења ('другим речима'), на-нишаниш, и – трасс! Право у средиште 'истине', коју затим, 'другим речима', 'дељеш' до миле воље.”

Дакле, Брајовић ме је најпре прозвао што сам у својој књизи остао „у оквирима који су давно задати критиком Кишовог плагијаторства и оскудне 'имагинације’”. Борац за транспарентност у књижевној критици не помиње ко је то највише писао о Кишовој неоригиналности и његовом одсуству имагинације! Ко други ако не Драган Јеремић, аутор познате књиге *Нарцис без лица*? Када сам, како бих удовољио Брајовићевом позиву на транспарентност, на Брајовићево подметање набројао осам важних тачака у којима се моја књига разликује од Јеремићеве, он се (у маниру добро дресираног папагаја) поново задржао само на теми јеврејских ликова, а прећутао све друго. Хајде сада, без јеврејских ликова, да погледамо да ли његова тврдња да сам у анализи Кишовог дела следио већ задате токове има основа:

Јеремић истиче неоригиналност као суштину Кишове литературе, а ја истичем идеологију као основу Кишове поетике и његове литературе.

Јеремић је ценио, па и хвалио, прве Кишове књиге, а ја те радове сматрам литерарно неуспелим.

Јеремић је био жртва популарног мита да је Киш борхесовац, а ја доказујем да Киш није схватио ни основне поставке Борхесове поетике, те самим тим није ни могао бити његов следбеник.

Јеремић је указивао на Кишову језичку аљкавост али се није посебно бавио проблемом стила, ја сам, пак, показао како се Кишов немаран однос према језику одразио на његов књижевни стил.

Јеремић је водио полемику са живим писцем, а ја сам своју књигу писао неоптерећен личним односом према Кишу или било ком другом учеснику ондашње полемике.

Конечно, ја у својим радовима о Кишу анализирам Кишова дела и критичке радове о Кишу који су објављени после Јеремићеве смрти и за које он није могао знати.

Да ли је могуће да један доктор књижевности попут Брајовића није успео да примети ништа од овога, а тврди да је читао књигу?

Зашто Брајовићу само смета оно што сам писао о јеврејству у Кишовој прози, а не смета му све ово друго, које се итекако односи на процену Кишовог литерарног значаја, то ће најбоље знати он сам. Ово је први пут да неко јавно признаје да су теме оригиналности, имагинације, књижевног стила, поетике и постмодернистичког конформизма, које сам у својој књизи анализирао на примеру Кишовог (и Естерхазијевог) дела, потпуно неважне и да је важна само јеврејска тематика. Киш је својевремено писао да су јеврејски ликови у његовом делу „у функцији онеобичавања”, на шта му је Јеремић, сасвим исправно, одговорио да се поступак онеобичавања може односити само на форму, али не и на садржину књижевног дела. Дакле, док је Киш хтео да своју јеврејску тематику (макар на нивоу поетичког објашњења) издигне изнад пуког садржаја и да у њој види и елемент форме, дотле је његов бранитељ Брајовић сасвим задовољан јеврејском тематиком као таквом! Отуда и потпуно пренебрегавање питања уметничке оригиналности, форме и стила, борхесовске поетике, односа литерарног дела и нелитерарних извора, поетике и стваралаштва, што су важне теме моје књиге које Брајовић уопште и не помиње.

У мојој књизи Брајовић види ни мање не више него „опсесију 'сионским' завереништвом”!? Штета што нам овај критичар није понудио и доказе за оно што тврди. Какве везе са „сионским завереништвом” имају моје анализе катастрофалног стања не само наше књижевне критике већ и европске, анализа Кишовог стила, поетике, документа, уметничке имагинације, односа литерарних дела и нелитерарних извора, анализа поетике постмодернизма на примеру Кишовог и Естерхазијевог дела, анализа неосноване квалификације Киша као Борхесовог следбеника ...? Да ли ја игде тврдим да наши кишолози препишу Киша и то подмећу као коначну истину о овоме писцу због

сионске завере? Да ли ја игде тврдим да је Киш био лош стилиста зато јер је то део сионске завере? Да ли ја игде тврдим да Киш није схватио основне поставке Борхесове литературе због сионске завере? Да ли су поетичке контрадикције у Кишовом *Часу анаџомије* и његовим другим текстовима објашњене сионском завером? Да ли моје залагање за оригиналност у литератури има икакве везе са сионском завером? Да ли ја тврдим да је идеолошки угао у Кишовој литератури резултат сионске завере или, пак, одсуства пишевог талента и његове жеље да се већ избором теме издавачима препоручи као политички подобан писац? Да ли је критика патолошке потребе за митовима у српској средини (види поглавље „Кобајаги дисидент”) објашњена позивањем на сионске завере? Сионски адвокат, професор Брајовић, мораће да логично и документовано одговори на ова питања, ако имало држи до своје докторске титуле.

Зашто је Брајовић у свом осврту на моју анализу приче „Књига краљева и будала” промашио тему? Зато што он жели да расправља о *Пројоколима сионских мудраца*, а не о Кишовој причи. Ја сам у својој књизи покушао да покажем зашто је Кишова прича неуспела као књижевно дело. Овакав мој суд не може се оспорити расподелањем о некњижевном извору (у овом случају *Пројоколима*), јер то није предмет моје критике, већ начин на који је Киш један нелитерарни документ користио као инспирацију за своју причу. Моје указивање на Кишову неупућеност у хронологију издања овог документа, сложеност његове рецепције и његовог садржаја, на одсуство ма и најмањег трага оригиналности у обради једне познате теме, Брајовић проглашава ни мање ни више него „апологијом” *Пројокола*, јасно нам дајући на знање да не разуме шта реч апологија значи. Да ли би бављење историјским документима које је Андрић користио у *Травничкој хроници*, у циљу бољег разумевања Андрићевог романа, представљало апологију тих докумената? Судећи по Брајовићевом схватању речи „апологија”, одговор би морао бити позитиван.

Шта значи Брајовићева примедба да сам у својој књизи бранио „културну и профетску вредност” *Пројокола*? Па, профетски значај *Пројокола* признаје чак и циониста Норман Кон, из чије је књиге Киш крпио своју причу (види: Норман Кон, *Позив на јеноцид*, 64). Узалуд, Брајовић би да буде већи циониста чак и од Кона! Нека буде, само какве то везе има са

литературом и књижевном критиком? Шта значи Брајовићева примедба да сам нелитерарни извор Кишове приче анализирао на десетинама страница, поготово ако се има на уму да ову причу до сада нико није подвргао детаљној анализи? Зашто би детаљна анализа било чијег дела била нешто лоше и колики је број страница требало да посветим овој Кишовој причи? Да ли је посао књижевног критичара да другима одређује о чему ће и на колико страница писати или да изнесе логички повезано и утемељено мишљење о књизи коју анализира? Где је макар и један аргумент који би оспорио моју тврдњу о Кишовој неупућености у нелитерарни извор којим се он у својој причи бави, неупућеност из које су проистекле бројне бесмислице у сликању ликова, фабуле, хронологије догађаја? Где је иједан доказ да ова прича представља уметничко дело, а не тек политичко подобни памфлет под маском уметничке приче, што тврдим у својој књизи и што сам детаљно анализирао? Какве везе има Кишов неспретни реализам, који он примењује у овој причи, са поетиком модернизма којом кишолози дан-данас машу као Библијом? Било би добро да нам Брајовић каже нешто о томе, макар и на неколико десетина страница.

Брајовић је на моју анализу Кишове приче могао одговорити оспоравањем онога што сам у својој књизи рекао (чега у његовом приказу нема) или, пак, нуђењем другачије анализе, која би на индиректан начин оспоравала моје закључке, чега у његовом осврту на моју књигу такође нема. Уместо да полемику води о Кишовој уметности, он се пребацује на цинкарошко достављање и саме теме – *Пројокола* – као да сам ја бирао о чему ће Киш у својим причама писати! А пошто је тема Кишове приче везана за „мрачну књигу”, каквом је Брајовић назива (какав подвиг интелекта!), онда и моје размишљање о Кишовој причи која се бави „мрачном темом” не може бити друго до доказ мојих „мрачних” побуда! Брајовић, очито, не разликује литерарно дело од нелитерарне грађе, не разликује моје размишљање о Кишовој причи која се бави *Пројоколима* од самих *Пројокола*. Тиме што *Пројоколе* сматра „мрачном књигом”, Брајовић није доказао уметничку вредност Кишове приче. Чак и кад бисмо сви исто мислили о нелитерарном извору (*Пројоколима* или којем другом), то још увек не значи да морамо исто мислити о уметничком делу које се инспирише таквим извором. Брајовићева осуда *Пројокола* као „мрачне књиге”, очито, има други циљ: да упозори да је свака осуда ове

књиге дело високе уметности, док критичко преиспитивање такве „уметности” не може бити друго до доказ критичаревог антисемитизма!

Брајовић ме такође оптужује да ауторима *Пројокола* опраштам шеснаест посто текста преузетог од Мориса Жолија (откриће које приписује мени, иако у књизи јасно стоји да је у питању резултат аналитичке обраде текста од стране Питера Мајерса), док исто то (плагирање) критикујем код Киша. Да ли је могуће да професор факултета не разликује проблем оригиналности документа (чије се порекло сматра спорним) од оригиналности уметничког дела, чије ауторство не подлеже никаквој сумњи? Као што је Брајовић показао да не разликује стрип од романа (у противном не би стрип Вила Ајзнера сврставао међу значајне романе светске књижевности!), тако професор Брајовић не разликује оригиналност историјских докумената (читај: нелитерарних творевина) од оригиналности књижевних дела. Авај, да би тајни план за манипулацију масама био успешан, он не мора бити оригиналан, што сам јасно у својој књизи рекао, указујући на сличност идеја *Пројокола* са идејама других, старијих извора. Да би, пак, једно уметничко дело било вредно, оно мора бити оригинално, макар утолико да не понавља општа места и већ прихваћене истине, на шта се у крајњој линији своди Кишова прича. Брајовић жели да оправда Кишову неоригиналност позивајући се на неоригиналност *Пројокола*, што је невиђени бисер наше књижевне науке. Пошто су *Пројоколи* однекуда преписани (иако до дан-данас не знамо одакле), што онда и Киш не би преписивао из књига које денунцирају *Пројоколе* и то представљао као дело уметничке прозе? Док би *Пројоколе* требало ако не спалити а оно свакако забранити због неоригиналности, дотле Кишово дело треба промовисати у оригинално управо зато што је његов аутор („поетички-свесно”) преписивао из *Позива на ѱеноцид* ционисте Нормана Кона?! Осим политичке подобности, Брајовић не уме да пронађе ништа друго због чега би Кишову причу препоручио као књижевно успелу. Он Кишову причу брани тако што напада *Пројоколе*. Тако је на најочигледнији начин доказао оно што сам тврдио у књизи која је предмет његове критике: да „књижевна вредност” Кишових дела најчешће нема другог ослоњаца осим у политичкој подобности (читај: идеологији) њиховог творца.

Брајовић ми, такође, пребацује што дешавања на нашој књижевној сцени тумачим у конспиративном кључу. Али ако се у нашем књижевном животу све дешава спонтано и без икаквог конспиративног деловања, нека Брајовић објасни како је оптужба за антисемитизам постала најлакшим и најбезбеднијим начином дисквалификације српских аутора. И зашто управо таква оптужба има тежину коначне пресуде? Како је и од када огрешење о Семите постало највиши критеријум књижевног и критичког вредновања у српској култури? Ако овакво стање српске културе и не би било конспиративно, оно не би било мање патолошко и вредно проучавања. Зашто „слободним мислиоцима” попут Брајовића смета постављање оваквих питања? Коначно, зашто Брајовићу толико сметају *Пројоколи*, а не сметају му, рецимо, политичке идеје Џорџа Сороша, који је главни финансијер и контролор српске културне сцене, а чије су усређитељске идеје истоветне са идејама *Пројокола*? Исто би се могло рећи и за једног другог „добротвора”, господина Рокфелера, који кроз своје „племените” фондације помаже разградњу српске и осталих националних култура управо по рецепту који је дат у *Пројоколима*? Како је могуће да професору Брајовићу толико сметају *Пројоколи*, а није му сметало да буде стални сарадник „Нина”, на чијим страницама банкар Жак Атали на најдиректнији начин рекламира идеје *Пројокола*, лажно их представљајући као своје сопствене („Нин”, 26. фебруар 2009)?

У ту сврху опортуно је, изгледа, писати о десетотомном опусу познатог писца с обиљем увреда и без иједног афирмативног суда (!).

Како може бити опортуно критиковати најпривилегованијег писца модерне српске књижевности, писца чије је дело претворено у камен темељац данашње политичке коректности? Да није овде опет на делу Брајовићево непознавање страних речи, које воли да користи? Да је пажљивије читао књигу коју је одлучио да прикаже, могао је овај критичар приметити да управо у анализи приче „Књига краљева и будала”, преко које и денунцира целу књигу, износим позитиван суд о Кишовој причи „Лаута и ожиљци” коју сматрам успелијом од приче „Књига краљева и будала” (види: *Зар ојей о Кишу?*, 345). Зашто је Брајовићу потребно да ме оптужи за нешто у шта се сваки читалац може уверити као у најбедније подметање? Како

једна дијалогска књига у којој је дато обиље Кишових цитата (понекада и читавих страница у континуитету) може бити „ружење”? Да није ружење оно што ради Брајовић у својој критици када из моје књиге не наводи ниједан одломак, када лажно приказује садржину књиге сводећи је на „апологију *Прошкола сионских мудраца*”? У Брајовићевом приказу нема ни трага претпоставци да би моју књигу требало прочитати како би се примедбе мога критичара и провериле. Зато овакву критику можемо сматрати цинкарошком. Он од читалаца тражи да о мојој књизи суде на основу моје политичке неподобности. За разлику од оваквог схватања књижевне критике, ја у својој књизи о Кишу позивам на поновно читање Кишових књига, упркос мом негативном суду о њима: „Конечно, шта остаје од Кишовог *Часа аналитике*, и Кишовог дела уопште, ако се одузме мит Киша као највећег тумача сопственог дела, мит великог znalца књижевне теорије и књижевне критике, мит дисидента, мит великог сведока историје, мит великог стилисте? Остаје дело без вредносног и идеолошког предзнака, *дело које њек њреба њро-чићати*.” (*Зар ојет о Кишу*, 191)

„Аутор екстензивне пасквиле *Зар ојет о Кишу* у својим критичким радовима већ десетак година, баш као и у овој полемици, полутранспарентно али упорно, додуше и понешто радикализовано, заправо заговара делу интелектуалне елите и те како привлачан концепт етно-конфесионално ексклузивне, пуристички самодоволне књижевности и културе као одбрамбеног бедема пред растачућим тенденцијама и претећим силама савременог света.”

Стручњак за „екстензивне пасквиле” ме оптужује да већ „десетак година” (у преводу: од када сам објавио *Лажног цара*) једном делу српске елите намећем „привлачан концепт” (...) самодоволне књижевности и културе као одбрамбеног бедема пред растачућим тенденцијама и претећим силама савременог света”. На основу чега Брајовић тврди да је поменути концепт привлачан? И ако је већ привлачан, зашто бих онда ја морао да га било коме намећем? „Претеће силе савременог света”, које плаше провинцијалца Васовића, мачји су кашаљ за професора Брајовића, који (из своје професорске фотеље) у савременом свету највише обожава управо оно што прети и растаче. Нема сумње, Брајовић је модерни дух у чијим жилама тече крв епског јунака који се ничега не плаши. Но, колико је ово што мој критичар пише заиста храбро и колико ново? Баш нимало,

јер његова критика није друго до плагијат онога што је поводом *Лажној цара*, управо на страницама „Политике“, својевремено писао Слободан Владушић („Културни додатак“, 12. март 2005): тврдња да се залажем за провинцијализам и авлијски концепт културе. Пошто ни Брајовић, баш као ни Владушић, не може да оспори ниједан од мојих аргумената у вези са Кишом, они су посегнули за самим коренима мог мишљења. А корени мојих радова о Кишу јесу у томе што сам ја један (ваљда по природи) провинцијалац, који се залаже за авлијски концепт културе. Шта је овакво „откриће“ ако не школски пример онога што се у логици зове *genetic fallacy*, где се конкретна мисао (дело) објашњава пореклом те мисли (дела), а не самим значењем реченог. Уместо да се говори о нечијим идејама и аргументима, заговорник ове критичке методе има лакши пут негирања онога што му не одговара: увид у порекло самога дела.

Како Брајовић доказује провинцијалност мог концепта културе? Једним јединим цитатом из моје књиге која до сада није ни примећена, *Дневника 1*. Господин Брајовић је, очигледно, са цинкарењем ове моје књиге закаснио неких десет година, што баш и није нека препорука за посао којим се бави. Ево одломка из мог *Дневника* који Брајовић сматра кључним доказом мога провинцијализма: „У Андрићевим романима срећемо Турке, у Пекићевим Цинцаре, у Павићевим Хазаре, у Кишовим Јевреје ... Српски писци су одавно увели санкције над књижевним ликовима српског порекла.“ Нажалост, професор Брајовић је из средине наведеног цитата изоставио следећу реченицу: „Чак је и Црњански у свом *Роману о Лондону* за главни лик узео Руса, а не Србина.“ (*Дневник 1*, 34) Уочавање једног парадокса наше књижевности, изречено на крајње непретенциозан и, рекао бих, духовит начин, што је одлика не само овог фрагмента већ и целе књиге из које је преузет, Брајовић својим буквалним читањем претвара у „камен темељац“ моје књижевне мисли.

Шта је изостављање целе реченице из једног кратког одломка ако не доказ да је за мог критичара (послужићу се његовим речима) „истина врло растегљив и крајње функционалан појам, веома подложен уметничком 'дељању' и 'тесању'“. Зашто је било важно изоставити реченицу о Црњанском? Зато што се из ње види да писца који је неоспорно српски не одвајам од писаца о чијој се припадности још увек воде спорови. Није ли из целине одломка такође очигледно да јеврејске ликове

стављам у исти ранг са другим ликовима (Цинцарима, Русима, Хазарима, Турцима)? Зашто бих то радио ако ми сметају само јеврејски ликови и јеврејска тематика, како је Брајовић тврдио у свом првом нападу на моју књигу? Видевши да је са својом оптужбом за антисемитизм упао у живо благо, Брајовић потеже једну много ширу оптужбу, у којој антисемитизам остаје као могућност, али не и као доминантна оптужба моје књиге. Сада се тврди да ја мрзим све што је страно и етнички другачије! Но, пре него што писца ових редова пошаљемо на вешала, вратимо се још једном тексту наведеног одломка. Да ли наведени фрагмент из мог *Дневника* предлаже одстрањивање страних ликова/средина/култура из наше књижевности или поставља питање: зашто „отвореност за друга порекла и другачија културно историјска искуства” искључује могућност српских ликова у српској прози? Може ли неко бити отворен према другима ако није отворен према себи? Не открива ли човек *gruioi* и *gruio* и у самој себи (што је одавно доказала психологија), а не само у човеку друге расе и друге нације? Како објаснити да је, за разлику од српске књижевности, којој недостају српски ликови, енглеска књижевност богата енглеским ликовима, француска француским, а немачка немачким? Да ли бисмо на основу тога, како недвосмислено сугерише Брајовић, морали да закључимо да су писци ових земаља провинцијални духови који се нису отварали за „туђа искуства”? Зашто Брајовићу омиљени Томас Бернхард пише о Аустријанцима, а не пише о Банту црнцима кад је толико отворен? Зашто је пожељније мрзети своју матичну културу (Аустрију), неголи мрзети Банту црнце? У чему је овде разлика осим у сорошевској мудрости да нико боље не разграђује националну културу него њени сопствени припадници. Дакле, нека Бернхард пљује по Аустријанцима, а Банту писци ће пљувати по Банту племену када за то дође време, а то време ћемо препознати по Сорошевим добротворним улагањима за „спасавање” Бантуа као таквих.

Брајовић би да одбрани наше канонизоване писце од моје критике позивајући се на светла начела отворености према другим нацијама и културама. Али, гле чуда: Пекић (полу-Цинцарин) пише о Цинцарима, а не о Перуанцима; Киш (полу-Јеврејин) пише о Јеврејима, а не о Ескимима; Андрић (који се бавио српском историјом) пише о Турцима не зато што их воли, већ зато што су део српске историје. Где је ту отвореност оног типа за коју се залаже Брајовић? Ако би се дослед-

но применили Брајовићеви вредносни критеријуми, морали бисмо да књижевно вредним сматрамо само оне теме које нас не додирују ни географски, ни културолошки, ни историјски ни генетски. Крајњи исход овакве идеолошке естетике био би да се пише само о ванземаљцима јер ту је изазов љубави према *групима* највећи.

Пошто ме Брајовић прозива за националистичку искључивост, хтео бих да овом приликом изађем у сусрет његовим космичким видцима. Верујем да се стручност у било којој области не може мерити расном, верском, националном или политичком припадношћу, већ само стварним знањем и делом. Зато сам спреман да Филолошком факултету, на којем Брајовић слови за стручњака из области хрватске књижевности (без иједног рада који би оправдао ову његову позицију), понудим списак од 100 (а могао бих и више) хрватских писаца који би своју књижевност у Београду тумачили далеко стручније од Брајовића. Заиста, нема никаквог разлога да Брајовић своју професуру сматра вечном само на основу своје српске адресе. Или на основу своје спремности да прогања већ прогоњене књиге.

БАТИНА ЗВАНА ТОМАС БЕРНХАРД

Пошто није могао да изнесе ниједан нови аргумент у прилог Кишове књижевне величине, нити да у своја два полемичка осврта оспори моју анализу Кишовог дела, Брајовић је у свом нападу на позитиван суд Мила Ломпара о мојој књизи, „Бернхард и ми” („Политика”, 26. април 2014), одлучио да потражи срећу са новом темом: ко је већи усамљеник: Васовић или Томас Бернхард. Какве то везе има са Кишовим делом, које је у своја два текста покушао да одбрани од моје критике – то зна само Брајовић. Бернхарда не помињем ни у књизи о Кишу ни у свом одговору на Брајовићев приказ. Па, о чему се онда ради? Брајовићево скретање почетног полемичког правца представља одговор на тврдњу Мила Ломпара да је моја позиција у српској књижевности усамљеничка. Иако ме у свом новом тексту не помиње по имену, јасно је да, одговарајући Ломпару, Брајовић Бернхардово усамљеништво пореди са мојим, а у циљу оспоравања мога критичарског морала. Мило Ломпар на то недвосмислено указује када пише:

„Ова тврдња је усмерена на моје схватање самотништва као језгра поезије Небојше Васовића. Како Бернхарда чини истинским самотником – по овом виђењу ствари – 'обрачун с лажним сентиментом према сопственом пореклу, језику, култури, повести, државној политици и њеним експонентима', онда овај обрачун не би требало да буде присутан у делу Небојше Васовића који читају само 'декларативно самотништво.'" („Васовић и Бернхард, *via* Михиз", „Печат", 317, 9. мај 2014, 57)

Но, да видимо зашто по Брајовићу моје усамљеништво није аутентично, за разлику од Бернхардовога. Као доказ великог слободоумља и храбрости овог аустријског писца наводи се његова критика нацизма. Авај, каква је храброст напасти нацисте, поражене још 1945? У години када се Бернхард окомљује на нацизам, нацизам одавно не постоји. Објашњавати левтаргију, корупцију, конформизам и провинцијализам једног друштва (о чему Бернхард пише у сваком свом делу) појмом нацизма је потпуно депласирано јер је свега тога било, и то у свим људским друштвима, и много пре појаве нацизма. Оно што, међутим, Бернхард не помиње у тренутку када „храбро” напада аустријски нацизам је кршење људских права у новооснованој јеврејској држави, што не би била незанимљива тема тим више јер је савремени „писци хуманисти” упорно заобилазе. Да ли је тешко замислити шта би било од Бернхардове књижевне каријере да је којим случајем нешто рекао и о томе?

Само неко ко није читао моје књиге може да тврди да се у њима нисам обрачунавао са лажним сентиментом према средини из које сам потекао, напротив – критиковао сам и наше лажне писце и наше труле институције и наше лицемерје и конформизам. Само неко ко је спреман да лаже може да тврди да сам икада гајио икакав позитивни сентимент према „нашој државној политици и њеним експонентима”. Недостаје само цитат, какав било, па да се сви уверимо да научна метода професора Брајовића није тек пука подметачина. Управо чињеница да је моје дело све супротно од онога каквим га види Брајовић, најбоље објашњава мој статус маргинализованог писца. За разлику од статуса Томаса Берхарда, који је, из само њему знаних разлога, читавог живота прихватао награде од највиших установа државе коју је тобоже презирао.

Ако је веровати Брајовићу, Бернхард „афирмише истинско на рачун тек декларативног самотништва иза којег лако провирује популистички схваћен ресантиман и невешто пре-

рушене колективне фрустрације”. Али, зар се у Бернхардовим критичким тирадама на рачун своје земље не читује „колективна фрустрација” народа који би да се обрачуна са сопственом прошлошћу? Зар се и Бернхард, по истом принципу, не би могао прогласити лажним усамљеником? Јер шта је Бернхардова мржња према нацистима ако не ехо окајавања кривице целог једног народа, тек одраз „колективне фрустрације”. Али снага Бернхарда као писца лежи негде другде, свакако не у његовој критици нацизма, што данас представља опште место, мисао без имало ризика. Бернхард је свакако много сложенији него што би данашњи промотери југо-сфере хтели да признају, отуда редуковање овог писца на општа места о нацизму и плувању по сопственој нацији, а све у циљу обучавања млађих српских писаца како и о чему да пишу. А треба смело распалити по нацистима који су поубијани пре седамдесет година или по матичној држави – тим више што је та да држава окупирана, опљачкана и обесправљена. Треба испољити исту ону дозу храбрости коју су показали амерички војници када су (што смо видели на документарцу који је обишао свет) мокрили по мртвим талибанима.

Али не ствара ли се тако један „нови” колективни дух, нова хистерија просечности коју би Бернхард, да је жив, верујем, ништа мање презирао? Да, верујем да би управо он презирао његове промотере из југо-сфере који оперишу под кишобраном тренутно најмоћније и новцем најпоткованије идеологије и који, као такви, о некаквом усамљеништву и снази индивидуалног духа могу само да сањају. Када је Бернхард критиковао Аустрију и Аустријанце, он то није чинио јер је био на платном списку неке НВО. Његови бранитељи и промотери на простору бивше Југославије махом су плаћеници ових организација који у фигури овог писца виде згодно средство за промоцију својих мондијалне идеологије. А та се идеологија промовише непрестаним нападима на сваку посебност, било какву традицију, поготово националну. Тако Бернхард постаје користан на начин на који су то у совјетској држави били корисни писци соцреалисти. Они који су читали моје књиге, знају да сам српске институције критиковао пре него што је то постао уносан бизнис, финансиран од банкара Сороша, дакле – у времену када је то био ризик. Штета што се Брајовић тада није сетио да ме мало упореди са Бернхардом? Вероватно није стигао, с обзиром на то да је у то време градио каријеру у тим истим институцијама.

У контексту слављења Бернхарда као литерарног узорa југо-сфере, посебно је смешан Брајовићев приговор да сам у обе књиге „ружио” Киша. Авај, зар ружење није основни покретач Бернхардове инспирације? Зашто је Бернхардово ружење познатих имена аустријске и немачке културе пожељно, а моје „ружење” Данила Киша неприхватљиво? Зашто се српском писцу унапред ускраћује иста она слобода која се хвали код писца Аустријанца? Зар је Бернхардово исмејавање Аустријанаца који купују Витгенштајнова сабрана дела само зато да их не би ни читали, различито од мојег исмејавања српских „кишобрана” који своју љубав према Кишу вазда заснивају на туђим мишљењима? Зар неоригиналност и конформизам које у својој књизи критикујем (не само код наше књижевне науке већ и књижевне публике) нису слични оном типу малограђанштине који је толико пута жигосао Томас Бернхард? У свом тексту о Томасу Бернхарду и нашој књижевној сцени („Поља”, 482, 2013, 192), Бошко Томашевић цитира:

„Оно, (дело му) нема никакве везе са слободом уметности. То су (дела му) увреде части, хуљења, клевете на текућој траци, дакле, у свему, повреде закона.” (Cato, псеудоним аутора, „Пред заласком сунца”, „Vor Sonnenutergang”, *Neue Kronen Zeitung*, 11. X 1988)

Шта је данас остало од овакве критике Томаса Бернхарда? Исто оно што ће остати и од Брајовићевог схватања књижевне критике као полтронског неговања књижевних митова.

(Небојша Васовић, *Полемике и њорџреџи*,
Задужбина Николај Тимченко, Лесковац;
Altera Books, Београд, 2015, 243–263)

ОД МРСКЕ СРБИЈЕ ДО ЖУЂЕНОГ ИЗРАИЉА

(Мирко Ковач, *Писање или носџалџија*,
Фрактура, 2008)

О каквој се „носталгији” ради у Ковачевој мемоарској књизи, аутор нам ниједног тренутка не објашњава, па наслов књиге делује више као покушај намамљивања читалаца него што одговара самом садржају књиге. Ни реч „писање” није добила никакав смисао у Ковачевој књизи јер он се не бави толико проблемима писања (естетике), већ мемоарско-анегдотским колажирањем оних ситуација у којима овај писац себе представља као значајно име југословенског књижевног простора, штавише као жртву српског национализма, са којим је он у перманентном рату, како би – дивне ли логике – оправдао своје живљење у етнички чистој држави Хрвата! Ковачева књига је писана стилем јефтиних фељтона из „Бурде” и „Базара”, она је попис трачева, свих оних момената у којима је српска средина увредила овог „великана”. Тај попис огрешења потом се представља као повод и оправдање за Ковачеву анимозну кампању против српске културе.

Да је овај писац имао снаге за оспоравање литерарних домета једне генерације српских писаца (којима је играм судбине био савременик и пријатељ), ову би књигу требало поздравити као допринос самоосвешћивању о нашим књижевним донетима. Но, основни циљ ове књиге није расправа о књижевности, већ држање лекције оним српским писцима који су се у току распада Југославије приклонили српском, уместо америчком национализму, чиме су – ако је веровати Ковачу – починили неопростив грех. Накнадно паметовање о људским поступцима у једној трагичној историјској ситуацији Ковач нам подмеће као некакву просветитељску мисао, као сартровски ангажман којем ниједан писац осим њега није дорастао.

Пошто се, у односу на београдске писце своје генерације, не осећа супериорним као уметник, што и сâм признаје, Ковач се досетио да своју супериорност докаже на плану идеологије. И ту на сцену ступа не Ковач писац, већ Ковач инквизитор који гони и спаљује националисте. Као што је познато,

Ковач се у јеку највеће сатанизације српског народа ставио на страну НАТОа, а тај свој избор дан-данас покушава да представи као узвишени хуманистички ангажман. Но, ради се о најобичнијем ратном профитерству. Да је овај писац у бекству од „српског национализма” побегао у неку другу причу (настанио се, на пример, у Бразилу), још бисмо могли и говорити о некаквом ставу. Али, Ковач је од „српских националиста” побегао у Натом заштићену Хрватску (ништа мање националистичку), е да би одатле, уз подршку америчких генерала, поповео Србима о национализму. Продавати тај свој избор као некакав узвишени морални чин представља немишљени цинизам.

Просуђујући увек с висине поступке других, Ковачу не пада на памет да би се и о његовим поступцима и идејама могло критички судити. Дијалог је стран овом аутору, па није чудо што ова књига зрачи дозом инфантлности, која је сасвим непримерна аутору његових година. Зато у својој борби против национализма, Ковач звучи као млађани припадник неке НВО, никако као писац који о феномену национализма има нешто да каже. Он то, наравно, неће ни моћи све док национализам проглашава аутохтоно српским производом и док се његова критика одвија са територије етнички чисте државе Хрватске, о чијем национализму „мудро” ћути. А зашто? Ако је хрватска средина себе цивилизовала и издигла изнад националне хистерије, онда ни критика хрватског национализма не би требало да представља некакав ризик, поготово за познатог писца, какав је Ковач? Уклањајући из своје књиге ову кључну истину о себи и новој средини за коју се определио, Ковач се баца на анализу српских националиста, делећи им поуке и подуче, узвраћајући им невероватном количином мржње за све оно што су му учинили нажао. Но, ни у свом глумљењу жртве, Ковач није оригиналан, он само иде стопама свог идола Данила Киша, којег опонаша до неукуса.

Конечно, откуда то да се у свим својим размишљањима о животу и литератури овај писац неминовно враћа у српску средину, коју у својим мислима ниједног тренутка није напустио, ваљда и зато јер би престанак мржње према њој био губитак једине инспирације за писање коју још има. Ковач ниједног тренутка не објашњава како су српски писци, којима и он сâм признаје високе домете, потпуно уклоњени са српске књижевне сцене (Б. Пекић, М. Булатовић, Ж. Павловић), док он у тој

истој средини поново бива слављен и вазношен? Која је то идеолошка вредност која Ковача поново уводи кроз велика врата на српску књижевну сцену? Није ли то иста она вредност коју је у комунизму оличавао велики „србофоб” и Титов полтрон – Мирослав Крлежа? Не ради ли се овде о поновном наметању хрватског културног модела српској средини, модела који је темељно разобличен у књизи *Дух самојорицања* професора Мила Ломпара? Оно што је у Ковачевој књизи крајње провидни интерес, Србима се препоручује као слика њиховог идентитета. Па, тако, да није било Ковачеве „оправдане мржње” према Србима, проклети Срби не би ни знали да су ту мржњу заслужили. А то што велики светски писац, М. Ковач, не пише на друге (много важније и рискантније теме) ваља схватити као саможртвовање ове списатељске величине не би ли се српски народ најзад привео памети.

Шта је ово ако не пад у популизам, јер популизам није само удварање масама, већ и потреба да се масе просветле и изведу на прави пут у име некакве више, „над-националне” вредности. На тешком послу просветљивања српскога народа Ковач ради већ годинама, не увиђајући до које мере је постао досадан чак и онима који су некада имали стрпљења за његове књиге.

Ковач је најбољи пример да понављање антинационалистичке мантре није у суштини различито од националистичких булажњења. У оба случаја ради се о већ усвојеној фразеологији која се протура као нека дубока идеја. Не, антинационализам данас није никаква оригинална мисао, у питању је мантра бриселских бирократа, белосветских банкара и корпорацијских власника, који од те „мисли” остварују трилионске добити експлоатацијом националних економија. Отуда приказивање антинационализма као хуманистичког идеала који извире из свеопште љубави према човечанству као таквом, може бити тек грађа за неку комедију. Ковач верује да светску политику кроје локални келнери (Слоба, Изет и Фрањо), као и да таква политика не би могла да се оствари без подршке писца националиста. Да човек Ковачевих година ништа не зна о утицају великих војних савеза попут НАТОа, војно-индустријског комплекса, светског банкарства и моћних корпорација на одлуке локалних политичара, готово је невероватно. Из те почетне необавештености о хијерархији моћи у савременом свету, по-

тиче и Ковачева заблуда о улози уметника и интелектуалаца у спровођењу националистичке политике. Заиста, да није било планова великих сила да распарчају Југославију, да на Косово поставе највећу војну базу у Европи, да се домогну природних богатстава по најнижој могућој цени, да милионе људе опљачкају кроз банкарство и приватизације, каквог би домета могла имати родољубна пискарања полугладних уметника са оба-ла Мораве и Дунава? Али, врага, Ковач верује да се рат могао избећи: да су пре распада Југославије сви били паметни попут њега, ратова и распарчавања земље не би ни било. Задивљени интелигенцијом и „козмополитизмом” грађана Југославије, а поготово њених писаца, Западнаци би од својих планова одустали?! Ето, то мисли и то верује велики стручњак за светску политику – Мирко Ковач. За њега нема никакве сумње да су од бомбардовања Србије профитирали једино четници на челу са Дражом Михаиловићем, док су сви други: Весли Кларк, Мадлен Олбрајт, Kouchner&Organ Trafficking, Натови генерали и хашке судије, хрватски лопови српске имовине и пјевац Томсон, имали само штете?

Миро Главуртић, срам га било, критикује Запад

121

У свом портрету Мира Главуртића, који се после вишегодишњег боравка у Београду преселио у Хрватску, Ковач цитира једну Главуртићеву изјаву: „Више вриједи једна година у Београду него десет у Загребу.” Још је тврдио католик Главуртић да су „Хрвати некултурни” и да „Хрватска није католичка.” (58–59) Уместо покушаја да схвати овакве ставове М. Главуртића, Ковач их напросто отписује: „С његовим се изјавама о Хрватској и Загребу што сам их малоприје цитирао не слажем; више су гњевне и произвољне него точне.” (60) Како новокомпоновани Хрват Ковач жури да избегне сваку полемику на рачун хрватске средине! Отуда му не пада на памет да се упита: зашто је повратник Главуртић (Хрват и католик) уопште гневан на хрватску средину и зашто Београд сматра градом у којем има више живота него у Загребу? На тему хрватског национализма, Миро Главуртић примећује следеће:

„Сада ћу Вам рећи, Ковач ће то сигурно записати и то на онај његов начин да ме карикира и представља луђаком, али свејед-

но, рећи ћу да ће се Антикрист устоличити управо у Загребу, јер је хрватска национална држава компромитирана од националиста, то Антикристу лежи и одговара му да нема противника. Загреб је идеалан град за устоличење Антикриста.” (73)

И шта поводом овако тешке оптужбе хрватске средине због национализма (његове омиљене теме) има да каже Ковач:

„Филипа (Давида, НВ) и мене није одвећ занимао Антикристов долазак, па ни сједиште његове владе; нас је и надаље копкала опорука нашег блиског пријатеља Данила Киша, која нас је још онда зачудила, а то је сахрана по православном обреду.” (73)

Зар ово није пример Ковачевог кукавичлука да се на тему хрватског национализма осврне макар у пролазу. Уместо и најмањег коментара наведене Главуртићеве изјаве, Ковач се баца на тумачење Кишовог тестаментa. Заиста, да је Киш одлучио да се сахрани као католик, не би било разлога за чуђење, био би то још један разлог више да се мит овога писца подигне за неколико облака у висину.

Сличну врсту аутизма и неспособности да критички про-
коментарише оно што је сâм издвојио као занимљиво срећемо при сваком Ковачевом покушају разматрања појма Запад и западна политика, макар у оном најширем смислу. Осврћући се на Главуртићева политичка схватања, Ковач пише:

„У више је наврата понављао да ће 'доларска диктатура' доживјети пропаст као и она бољшевичка те да је Америка још посљедња тоталитарна сила у којој 'привид демократије' замагљује неслободе, расизам, ропство, социјалну биједу, порнографију, свећеничку педофилију, сиду итд. Он је говорио да је у смислу невјерности вриједностима Америка далеко гора од негдашњегa Совјетског Савеза, а њезино је рушење процес, а не догађај; неће бити спектакуларног пада неког америчког Берлинског зида, него ће се дугорочно и полако рушити њени симболи попут WTC-а. 'Није торњеве близанце рушила исламска урота, него унутарња америчка урота', рекао је.

Филип (Давид, НВ) и ја нисмо протуријечили, хтјели смо заобићи приче о уротама и избјећи оне теме које би нас могле довести до трзавица ...” (71)

Дакле, кад се ваља суочити са западном хипокризијом и лажном демократијом, Ковач радије избегава „теме које могу довести до трзавица”. Да ли је случајно да је управо Ковач, у мрачном периоду југословенских ратова, од тог истог Запада (о чијим бомбама он не воли много да прича) био награђиван

„европским наградама” за књижевност, док је један други писац, далеко значајнији од њега, Петер Хандке, био кажњаван не само ускраћеним му књижевним наградама већ и кампањом против његове личности и дела, скидањем његових комада са позоришних дасака, итд? Зар то не говори о културним стандардима данашње Европе, који су потпуно потчињени тренутним политичким потребама, као у златним данима комунизма?

Жика Павловић и „свиње у благу”

Како би умањео Павловића као писца и интелектуалца, Ковач ће цитирати неколико његових мисли, које по правилу тумачи погрешно. Најпре, Павловићо мишљење о демократији: „Мислим да нису сва друштва способна за демократски принцип који захтева суптилан метод владања да се робови у њему не би осећали робовима.” (151) Наведено Павловићево запажање Ковач овако тумачи: „Засигурно знам да никад није био опијен демократијом, нити је вјеровао да тај ’систем вриједности’ погодује балканскоме менталитету.” (150–151). Ковач уопште не увиђа Павловићеву иронију на рачун западне демократије. Јер, успешност демократије у западној варијанти није у њеној аутентичности, већ управо у механизму стварања илузије да су робови слободни. Другим речима, Павловић, за разлику од Ковача, увиђа да је идеологија једно, а реалност друго. Још каже Ковач да би овакво Павловићево схватање прихватили „данашњи антиглобалисти”. Чињеница да се Ковач ограђује од овакве дијагнозе западне демократије недвосмислено указује да себе види као глобалисту који мале национчиће прогања са бичем у руци, а у име нечега што и не постоји, осим као пука идеолошка доскочица. Павловићева размишљања о „кристалној цивилизацији”, о исламу као „надирућој пријетњи Западу”, Ковач напросто проглашава „небулозом”, иако се – управо из данашње перспективе – Павловићева запажања чине више него умесним:

„Био је увјерен да ће религије све више имати политичку улогу, а све мање вјерску и духовну, али је гријешио када је ’политизацију религије’ приписивао понајвише исламу, јер је кршћанску цивилизацију сматрао пасивном и немоћном да пронађе у себи самој било какав потенцијал.” (152)

Данас на Западу има много интелектуалаца који би Павловићу дали за право. Оно што би у најмању руку могло бити тема једног озбиљног дијалога, Ковач унапред одбацује као бесмислено, а за то не даје никакве разлоге.

Једно од ретких места у књизи где се Ковач бави проблемима естетике је када пореди уметничке домете сексуалне тематике у Павловићевим филмовима наспрам његових прозних остварења. У циљу доказивања своје тезе да је Павловић у сликању сексуалности далеко више постигао у филму него у прози, Ковач цитира опис оралног секса у Павловићевој прози у којем писац примећује да је јунакиња за време односа „набирала чело као да је раздиру бриге, и муке ...”, а не мушкарчев уд. Ковач у оваквој сцени види само вулгарност, али не увиђа смисао описане сцене. А он је у томе да Павловић указује на неоргазмичку природу наших балканских нарави, на чињеницу да наши људи у све (па и у сексуални чин) уносе бригу јер немају снаге за самозаборав, без чега се ни у чему, па ни у сексу, не може уживати. Ако наведено Павловићево дело и није велика литература, оно није лишено антрополошке перцепције, која сведочи о пишчевој способности да своју културу види са дистанце. Још каже Ковач да „Павловић не познаје њежну терминологију” (156), па у поучителном тону пореди Павловићев и Апдајков опис женског полног органа:

„Успоредбе ради, тај ’процеп између њених ногу’ (цитат из Павловића, НВ) амерички писац John Updike описује као ’мале ружичасте усне’, као цвјетић ’који дахће у роси њене тоpline.’” (157)

Могу се сложити са Ковачем да су многи описи сексуалног чина код Павловића изнуравајуће предвидљиви, али се не могу сложити са избором Апдајка као некаквог узора у том смислу, јер славни Американац описује жену у стилу кичерозних таблоида. Павловић макар иритира, док Апдајк напосто успављује.

Но, откуда овај чистунски, моралистички тон и бон-тон у сусрету са Павловићевим „вулгарностима”? Да ли он има оправдања из угла Ковачеве сопствене литературе? Нажалост, нема. О пренаглашеном натурализму Павловићеве прозе могао би говорити неко коме је такав натурализам стран, али не и Ковач, који се од истог тог стила учио и чије књижевно дело није без истих оних натуралистичких „морбидности” које он

критикује у прози Жике Павловића. Не опрашта Ковач Павловићу такве наслове као *Задах њела* или *Исиљувак њун крви*, а заборавља да се и сâм њима напајао и своја дела насловљавао у истом стилу. Чуди се Ковач Павловићевој опсесији женском утробом, чију је слику овај писац користио до неукуса, а ја се, опет, чудим откуда Ковачу крајње „укусни” наслов његовог романа – *Враћа од ујиробе*? Чуди се Ковач Павловићевој кованици „крystalна цивилизација”, а ја се, ето, чудим откуда Ковачу наслов романа *Кристалне решетки*?

Иако помиње да је Павловићева књига *Исиљувак њун крви* била забрањена 1984, уз судску одлуку о уништењу целог тиража књиге, Ковач напросто прелеће преко те чињенице, која би у случају његовог идола Киша добила невиђене пропорције. Па, кад се има на уму да је Павловић био забрањиван као писац, а да Киш то искуство није имао, како онда схватити Ковачево запажање да су ова два писца били „политички на различитим позицијама” (144)? Која би то била Кишова позиција, ако је супротна позицији забрањиваних аутора? Није на одмет сетити се да Живојину Павловићу нису спалили само књигу, већ су му забрањивали и филмове. Но, ако је веровати Ковачу, дисидент није био Павловић, већ Киш!

У својим сећањима на разговоре са Кишом, Ковач цитира свога литерарног идола: „Не могу читати књигу у којој се главни јунак зове Живорад.” (144) Живорад је, наравно, само једно од српских имена, па би се ова Кишова мисао могла овако превести: „Не могу да читам књигу чији је главни јунак Србин.” Јер, заиста, шта је то што Кишу смета код Живорада, ако не његово српско порекло? Гледано у смислу професије или друштвеног статуса, Живорад може бити радник или председник политичке странке, пијачни продавац или интелектуалац, отац троје деце – али и „геј”; у смислу вере: атеиста или православлац; у смислу политичком – нема разлога да Живорад не буде шта му се хоће: од левичара до десничара; у смислу моралном: од поштеносца грађанина до криминалца. Има Живорада на свим могућим странама, има их и међу савременим писцима и читаоцима који обожавају дела Данила Киша. Дакле, само име не сугерише никакву *групу припадности осим еџничке*. Да Кишова процена имена „Живорад” као потенцијалног књижевног лика није друго до шовинизам лако ћемо се уверити ако преокренемо улоге. Замислимо да српски писац, рецимо Жика Пав-

ловић, изјави да не би могао да чита роман чији се главни лик презива Леви или Бронштајн! Другим речима, да један роман не може бити добар ако за главног јунака има Јеврејина. Да ли би то могло да прође као естетско запажање или би било тумачено као пример крајње нетрпељивости према читавом једном народу, чијим се уметницима оспорава право да пишу о људима своје нације? Да ли је ико икада био толико паметан да јеврејске писце саветује да за своје јунаке не узимају Јевреје – већ Бразилце, Нигеријце или Кинезе?

Истина је да Ковач нема оригиналне критичке увиде у стваралаштво оних о којима пише. Зато се Живојину Павловићу подсмева аргументима које преузима од Киша, а прена-трпану архитектонику Пекићевих романа оспорава цитирајући Михиза. У тексту о Мешу Селимовићу рециклира опште место наше критике да је Селимовић писац једног јединог дела, као да се та истина не сме ничим допунити, а камоли довести у питање. Као члан жирија за доделу Андрићеве награде (1987), послужиће се једном Андрићевом изјавом како би присилио жири да награду додели његовом пријатељу Филипу Давиду. Андрић, истина, јесте у једном интервјуу поменуо Давида као талентованог писца једне генерације, али никада није хвалио ниједну Давидову књигу, а поготово не ону којој је Ковач доделио награду. Зашто је Давид од „српских паланчана“ уопште примао било какве награде? И шта ће Мирко Ковач у жиријима за доделу награда српским писцима кад га српска књижевност – како истиче у својој књизи – никада није интересовала?

Коначно, ко су „свиње у блату“ које Ковач ставља у наслов свог есеја о Павловићу? Позивајући се на Павловићеву слику ходања по блату као симбол борбе уметника са средином у којој је потекао, њеним илузијама и конформизмом, историјом и митовима – дакле, користећи једну метафору која би се могла повезати са уметником уопште, без обзира на националност и порекло – Ковач на крајње подмукли начин сугерише да су свиње које се ваљају у блату нико други него Срби као народ. Како би колико-толико замаскирао своју шовинистичку поруку, он у закључку овако тумачи наслов свог есеја:

„Поглавље о Жики Павловићу намјерно сам назвао 'Као свиње у блату', иако је за мој укус тај наслов прејак и одбојан, али сам хтио његову симболику уткати у текст који је истодобно и homage пријатељу и великом аутору којему не могу наудити чак ни неке моје добронамјерне стрелице.“ (161)

Схватили смо, господине Ковач, да се именица у множини („свиње”) не може односити на Павловића, већ само на групу људи. Заиста, која би то група могла бити: Хрвати, Монголи или неко трећи? Ах, како Вас је тешко одгонетнути, Господине Ковач!

Да ли би неко могао да под насловом „Као свиње у блату” објави текст о Крлежи (који се у својим делима такође бавио блатом – ах та „петхиљадугодишња блатна Панонија”), и да то чак представи као „омаж” аутору, а да при том не буде проглашен за шовинисту који преко слике уметничких ликова сугерише „истину” о свињским својствима народа којем ти ликови припадају? Како схватити морал једног писца који у описивању женског полног органа предлаже „њезну терминологију”, а у опису средине и народа у којем је провео готово цео свој век, посеже за клишеима из времена усташког геноцида?

Данило Киш

Познато је да је Ковач, поред Филипа Давида, један од највећих фурунција и чувара Кишовог мита, од чијег неговања ова два писца дан-данас убирају каматне стопе, а уједно уцењују српску културу на неодређени период. Понекад, Ковач у својој књизи описује сцене са Кишом које његовог идола откривају у много неповољнијем светлу него што то аутор и примећује. Тако је једном Главуртић сручио Кишу у лице следеће запажање:

„Не можеш ти изигравати антикомуниста, а у својим текстовима стално цитирати онога маоистичког гада Sartrea. Јебо те Sartre! (...) Киш је био затечен, али се брзо сабрао и довикнуо за њим: 'Јебо те папа!' Главуртић се удаљио, а сјећам се да ми је Киш рекао: 'С овим човјеком нећу више никад проговорити.'”
(62)

Ковач не види да Кишов одговор Главуртићу нема никаквог смисла. Јер, папа није ни у каквом нескладу са католичком вером, коју је Главуртић прихватио, док је улога писца „дисидента” Киша неускладива са позивањем на једног обожаваоца Мао Цедунга, какав је Сартр био. Док Главуртић указује на контрадикцију Кишовог позивања на дисидентство, Кишово пљување папе нема никаквог другог смисла до исказивања религиозне нетрпељивости, јер Киш никада није имао снаге за

било какав критички дијалог са католичанством, а камоли са јудаизмом, док је Главуртић – иако католик – много пута искакао из дефиниције послушног верника.

Да Ковач има дубоки проблем са идентитетом, открива нам и задња корица његове књиге, на којој се налази фотографија Данила Киша, као да је аутор његове књиге Данило Киш. Да ли ово брендовање Ковачеве књиге, са милион пута репродукованом Кишовом фотографијом, ваља схватити као хомоеротску опсесију или као пуки рекламни трик? Или, пак, као заклањање иза имена најзаштићенијег писца новије српске књижевности? Да ли је могуће замислити Камивија или Селина како, зарад придобијања публике, на корице своје књиге не стављају своју фотографију већ Сартрову?

О српским жртвама

Ковач не крије да је још као дете имао потребу да се смеје српским жртвама рата, па је тако још као „школарац” у спрдајућем маниру прерадио „Крваву бајку” Десанке Максимовић, у којој песникиња опева злочиначко стрељање деце у окупираном Крагујевцу. Човек се пита: како то да се овај дрчни школарац није сетио да у истом маниру исмеје и неко дело посвећено јеврејским жртвама рата, или хрватским, тим пре јер као млађан и наиван „није знао шта ради”? Дакле, много пре него што су српски националисти зацарили космосом, Ковач је имао неку дубоку потребу да се смеје српским жртвама рата, а чињеница да су жртве у поменутој песми Д. Максимовић била деца као да га је посебно инспирисала и забављала. Ову инфантилну опсесију он ће у својим зрелим годинама само надграђивати такозваним интелектуалним ангажманом, разлози за презир српске средине ће се ту и тамо мењати али не и снага тог презира, која се временом чак увећавала, а да овом писцу није донела никакво смирење. Остала је само горчина и потреба да се стара мржња брани новом, још већом.

„Такођер сам био затечен Даниловом причом како је на једној вечери у Паризу врштао на Мирка Галића, дописника загребачког *Вјесника* из Париза, спочитавајући му хрватске злочине у Јасеновцу и вичући како нетко мора клекнути и испричати се за тај геноцид. Тада сам му озбиљно приговорио и рекао: ”То није твој стил. Као да је из тебе говорио Матија или Михиз. На-

шао си недужног човјека да му то говориш. Упао си у властиту замку, у контру својим бриљантним текстовима на ту тему. Да ми је нетко други причао, рекао бих да лаже.' 'Знам, у праву си,' рекао је. 'Жао ми је, био сам мало више попио.'" (76)

Дакле, помињање Јасеновца није наставак Кишових опсесија феноменом логора, већ „контра бриљантним текстовима на ту тему“?! Али ако су све жртве било ког геноцида трагичне и достојне поштовања, зашто је онда помињање српских жртава некаква „контра“ ономе што је Киш већ писао на ту тему? На који начин српске жртве из Јасеновца могу бити икаква „контра“ и конкуренција јеврејским жртвама о којима смо читали у Кишовим књигама? Цензорски тон којим Ковач учува Киша да се о Јасеновцу не може тако говорити (заправо не може никако), наводи Киша да се одмах извини: „Жао ми је, био сам мало више попио.“ Дакле, да је Киш мање попио, Јасеновца не би ни било, а камоли потребе да се он и помиње. Толико о Кишовом „универзалном хуманизму“. Посебно је занимљива и Ковачева примедба да је помињањем Јасеновца Киш говорио као Матија или Михиз? Другим речима, проблем Јасеновца није историјска чињеница коју је Титов режим крио читавих пола века, већ болесна опсесија двојице српских националиста. Не знам шта би на ову примедбу одговорио најпознатији писац књиге о Јасеновцу, Виктор Новак (који није био Србин), као и стотине других историчара широм света који су се бавили феноменом јасеновачког геноцида. Бавили се вероватно зато што су мало више попили, па им се Јасеновац само причесало.

О Миодрагу Булатовићу

Портрет Миодрага Булатовића Ковач је зачинио многим кичерозним и сасвим непроверљивим исповестима. Тако су једном у далеким брдима били само њих двојица, Булатовић је добио напад епилепсије, а Ковач му је држао главу. И шта је ту порука писца: да није био присутан, Булатовић би можда ударио главом о камен, овако Ковач спасава један људски живот?! Шта је смисао оваквих неукусних описа осим ако не да се помоћу њих задобије поверење читаоца јер, ето, писац Ковач нам све ово говори са самог врела искуства, а таквима морамо веровати?

У свом осврту на аферу око Кишове *Гробнице за Бориса Давидовича*, Мирко Ковач овако описује један свој сусрет са М. Булатовићем:

„Иако смо се већ били удаљили, покушао сам утјецати на њ, за спас душе, па смо се једном нашли у кавани хотела Метропол, било је то у јеку афере, не бих ли га наговорио да занијече све то што Киш о њему прича. Рекао сам: 'Буле, нигдје не постоји ниједан писани доказ да Киша сматраш плагијатором. Постоји ли?' 'Не, нигде', узвратио је брзо и одрјешито, као да је у тој малој констатацији нашао сламку спаса, јер га је Киш у свим новинама већ разапињао као смутљивца називајући га 'самозваним гонкуровцем', (Буле је годинама причао да само што није добио угледну француску Goncourtovu награду). 'Ако је тако', рекао сам, 'онда Киша заскочи и изјави да га не сматраш плагијатором. Испадни господин'. Лецнуо се и трен-два шутио гледајући ме очима које су добиле онај свој луђачки сјај, а онда је изустио као да приопћава неку коначну самоспознају: 'Али ја нисам господин, ја сам олош!'” (97–98)

Дакле, Ковач није само писац, већ и нека врста свећеника који „спасава туђе душе”. А душе се спасавају тако што сваки писац мора да се поклати пред Данилом Кишом и да му се извини ако је, не дај боже, о њему помислио ишта критички! Оно што Ковач назива Булатовићевом „коначном самоспознајом”, признањем да он и није друго до „олош”, само је потпуно неразумеване хумора и доследности овог писца за којег Ковач у једном тренутку чак тврди да му је био „књижевни узор” (95), а којег – како видимо – схвата буквално, боље рећи – површно. Јер, шта је то Булатовић овим хтео да каже Кишовом адвокату Ковачу: то да га уопште не занимају малограђанске етикете („господин” и сличне), а поготову то да му не пада на памет да се до титуле господина домогне тако што ће се извињавати своје колеги по перу, Данилу Кишу. И када Булатовић за себе каже да је „олош”, онда то није некаква „коначна самоспознаја” о сопственом карактеру, како би то Ковач хтео да представи, већ Булатовићево ниподаштавање финих мисионара попут Ковача, јер боље је бити и „олош” неголи човек који у књижевности не води своје већ туђе битке, наговарајући друге како да мисле и коме да се клањају. Не могу а да не упитам: када се то Ковач јавно извинио иједном од писаца које не цени, како би и сâм постао Господин? Ја за тако нешто не знам. А ако никада није постао Господин, шта би онда (по истој оној логици коју примењује на М. Булатовићу) могао бити?

Булатовић није био ни моралиста ни „мождани испирач” (писац који друге подучава како да га исправно читају), већ аутор чија је визија људске природе крајње негативна; он никада није створио тип хероја (жртве), на чему је Киш градио своју књижевну каријеру. Супротстављен малограђанштину у највећем степену, као и званичним тумачењима историје, тражио је мотиве за људске поступке у сфери ирационалне (готово урођене) склоности ка злу. Отуда код њега нема хуманистичког и политичког ангажмана који „краси” дела Данила Киша. Можда у овим чињеницама ваља тражити разлоге зашто је Булатовић данас уклоњен из нашег памћења, док се Кишово име надувава на свим нивоима. И када читамо следећи пасус из Ковачеве књиге, онда неминовно мислимо и на Киша, који је, као канонизован аутор, добио све оно што Булатовић није, јер Киш – као што знамо – није био „олош”, већ послушни грађанин Титове Југославије који се лажно представљао као дисидент, док је истовремено уживао све оне привилегије које су у комунизму уживали само „честити” Југословени:

„Ако је Данило Киш *post mortem* обљубљен у београдској чаршији, чак до својеврсне *кишоманије*, а да се није трудио постати миљеником, нити је кому било када угађао, Буле је пак све чинио да задобије љубав и углед, а како то није постигао за живота, тако је остало и последице смрти – сада је посве заборављен, нитко га више не спомиње, нитко се не позива на њ, нитко га не цитира, није у школским лектирама, не обнављају се издања његових књига, ни вани ни код куће, чак ни они који имају његова сабрана дјела на полицама, не узимају их у руке, нити отпухују прашину с њих, јер на то их ништа не потиче, нитко не магистрира на његовим дјелима; ниједна библиотека, књижара или школа не носи његово име, нема своју улицицу у Београду, као што је имају његови мртви другари – Буле је одјездио у неповрат, унаточ тому што су иза њега остале сјајне прозе, четири књиге које ниједна литература на свијету не би отписала и тако сурово гурнула у заборав.” (110–111)

Значи, Булатовићу (и многим другим српским писцима) је ускраћено оно што је поклоњено Кишу, па је неопходно упитати: да ли је кишоманија само резултат књижевног обожавања једног писца или има и неку ширу, политичку позадину која баш овог писца из дана у дан митологизује и издваја као недодириву фигуру, јер Киш је данас задобио онај статус фараонске недодиривости који је некада имао само Тито. Авај, ако Киш није ништа радио на својој слави и није „никому било

када угађао”, откуда толика слава у средини која му је – како је он тврдио – радила о глави? Па неко је ваљда морао да поради на тој слави, неко ко има моћ да писце канонизује, неко ко има новац да дан за даном славу великана пропагира у медијима. Ко би то могао бити? Ковач, нажалост, на то питање нема одговора.

Зашто неки писци остају канонизовани иако их мало ко чита (за дивно чудо, у мало читане спада и слављени Киш, што су у недавној анкети о нашим писцима признали читаоци), док други – не мање значајни – бивају осуђени на заборав? Ковач сасвим умесно примећује да је Булатовић као писац заслужио много више од заборава, али се нимало не удубљује у разлоге за његово уклањање из нашег књижевног канона.

Да ли је случајно да се данас управо Киш и хрватски писац Ковач нуде српској књижевности као књижевни стандард, а све под изговором „неоспорне литерарне квалитете”, као да тога нема и у делима других писаца? Како објаснити да су сви они који су до јуче били уважавани (Александар Тишма, Меша Селимовић, Миодраг Булатовић, Живојин Павловић, Слободан Селенић, Борислав Пекић, Милорад Павић) одједном стављени на маргину? Да и не помињемо Растка Петровића, Милоша Црњанског, Исидору Секулић и друге писце старијих генерација.

Иако су неки од овде поменутих вазношени од књижевне критике, они су ипак истиснути из сваког јавног дијалога, а то је учињено зато да би се Данило Киш и Мирко Ковач поставили као узор и стандард српској књижевности. Но, чак и под претпоставком да су ова два писца заиста највећа, ваљало би одговорити на питање: зашто је у светлу те „неоспорне чињенице” непоходно све друге српске писце држати под тепихом? Да ли Ковачева и Кишова величина могу само да се докажу у одсуству других писаца? И ако није тако, како онда објаснити да се само овај двојац промовише у српским медијима? Двојац чија је припадност била и остала један уходани систем уцене: јер ако их сматрате српским писцима – бићете проглашени лоповом који присваја туђе (јеврејско и хрватско). Ако их, пак, не сматрате српским писцима, прогласиће вас шовинистом који нашу традицију „чисти од страних елемената”.

Има ли некаквог трећег, дозвољеног пута?

Има, да се не дира у феномен припадности ових писаца (који је ионако неухватљив као у лошем роману и са којим чувари њиховог мита располажу већ према својим тренутним потребама), али да се они признају за узор српске књижевности. Али, ако се ради само о литерарним вредностима, зашто онда узор не би били Рабле, Сервантес, Шекспир, Хелдерлин, Рембо, Монтерлан, Хамсун, Чехов, који су далеко изнад Ковача и Киша?

Коначно, да ли је српска традиција толико затворена и национално искључива како се то из дана у дан у свим медијима приказује? Филип Давид је више пута истицао Ковача као „нашег” највећег писца. Сад, шта значи ово наш, ако не „највећи српски писац”? Али како може Ковач бити највећи српски писац када се сам изјашњава као хрватски? Када се овакве подмукле стратегије Филипа Давида&Со обелодане као логички бесмислене, увек се појави неки геније да упита: „Аман, зар је важно ко је чији, важна је уметност.” Тачно, али то ћемо поговорати када неко у Јерусалиму предложи Хамсуна за стандард јеврејске књижевности или у Загребу Црњанског као стандард за хрватске писце. И не само да их предложи, већ и да почне са прогонима свих оних који се са таквим понуђеним стандардом не слажу. А за прогоне увек има довољно изговора: отвореност према другима, светски стандарди, глобалне вредности, обрачун са домаћим шовинистима.

Кратка дигресија о поетичким крадучкањима

Данас је Ковач вазношен као племенити хуманиста и борац против национализма, следбеник Данила Киша. Но, није увек тако било. Видећемо из једног интервјуа датог Исаку Црногорском за „Књижевну реч” (1972), а поновљеног на страницама „Е новина” (24. април 2014), да је Ковач заговарао супротну поетику од оне која ће му, много година потом, донети међународна признања. То није била поетика на трагу Киша, већ поетика у духу онога што је говорио и стварао Миодраг Булатовић. Ево само неких Ковачевих сентенци из поменутог интервјуа који илуструју ову тврдњу, уз наше коментаре који се из данашње перспективе чине неизбежним:

МК: „Страшни су књижевници који хуманост постављају као неки виши циљ. Све је то смишљен посао, једна дилетантска режија. То је она савршена лаж на коју се ми навикавамо.”

НВ: Није ли то иста она лаж на којој је изграђен култ Данила Киша? И, у периоду распада Југославије, култ Мирка Ковача?

*

МК: „Ако писац није ђубре, онда је сва његова књижевност смишљена само зато да направи успех.”

НВ: Ковач је, дакле, хтео да и сâм буде „олош”, попут Булатовића, човек који следи свој таленат а не идеологију друштва, али за то није имао снаге, па је завршио као политички коректан писац.

*

МК: „Национализам је облик колективних покрета – ни бољи ни гори.”

НВ: Ово је било некада, док пљување по националистима није било предуслов признавања пишчеве величине.

*

МК: „Слободан је само усамљен човек, човек који све мрзи.”

НВ: Од свих култура, Ковач мрзи само српску, значи: није слободан.

*

МК: „Мржња је једина права креација. Човек је и створен да мрзи. Мрзети Створитеља, мрзети Оца је сасвим природно. (...) Мржња се мора неговати као лепа особина својствена добрим људима!”

НВ: Штета што ово Ковач говори 1972, а не деведесетих, јер би у сусрету са бројним НВО научио шта се сме рећи, а шта не.

*

МК: „Волим писце који презиру ангажоване писце.”

НВ: Нисам приметио да Ковач баш нешто воли оне који критикују *ангажованог писца* Киша.

Исак Црногорски: „Tres bien! **Кажите нешто конкретно!**”

М. Ковач: „Муда, драги мој. Муда!”

НВ: У *Часу анатомије*, писци који се позивају на „муда” (као синоним за таленат) – попљувани су од његовог узора, Данила Киша. Просто је невероватно како се брзо Ковач од представника мудате литературе претворио у антимудног борхесовца!

МК: „Писање, затим, схватам као ругање. То је врста светогрђа.”

НВ: Зашто би онда од „светогрђа” били изузети Данило Киш или Мирко Ковач? Има ли ишта осим политичке коректности што би спречавало преиспитивање књижевних домета било ког писца?

Као што се види из наведених одломака, Ковач је не само следио већ и плагирао Булатовићево схватање књижевности. А када је Кишова слава засенила Булатовићеву, Ковач се одрекао Булатовићеве поетике и почео да заступа Кишову (засновану на идеји хуманистичког ангажмана, са критиком нације као неизбежном мантром), представљајући нам то као његов сопствени проналазак?! Тако је Ковач у свом схватању литературе превалио пут од Булатовићевог до Кишовог епигона. Но, ни преузимање поетика Миодрага Булатовића и Данила Киша Ковачу није било довољно, па је у својој последњој „стваралачкој фази” папагајисао Давидову политику антисрпства и то нам продавао као естетику. И у томе је Ковач био доследан, увек се као писац китио туђим перјем, а перјану робу је увек узимао из Београда, па чак и кад се одрекао Србије и одселио се из ње.

Наравно, није Ковач једини писац који је једну поетику заменио другом. Не говоримо овде о томе, већ о чињеници да је Ковач своју стваралачку поетику прилагођавао ономе што је у датом тренутку било политички подобно. У тренутку када су сви светски медији даноноћно слали слику о Србима као једином народу који угрожава мир на планети, Ковач је „храбро” ускочио у већ наручени наратив и без имало ризика, на крили-

ма политичке коректности, убирао књижевне награде, шепурећи се при том као интелектуалац који разобличава заблуде национализма (српског, и ниједног другог). И док је у години 1972. тврдио да национализам није ни бољи ни гори од других колективних покрета, касније ће ово мишљење променити и постати дежурни критичар Србије и српске културне сцене.

Ако је у младости Ковач под утицајем Булатовића флертовао са „црним таласом” (што је у периоду комунизма било провокативно), његово потоње приклањање поетици Данила Киша представљало је избор без имало ризика. Није на одмет сетити се да Булатовић као писац није био вођен никаквим идеалима; Киш је, пак, хтео да нас убеди да он пише не само из естетских већ и дубоко моралних побуда. Док су наши писци себе приказивали у најлепшем могућем светлу, Булатовић је био једини који је за себе рекао: „Ја сам олош”, другим речима: неко коме су историја и морал, узвишене идеје и лепо понашање само повод за подсмех. Зато се на њега данас нико и не позива, јер је свима јасно да Булатовић није веровао ни у један политички концепт, нити је икада, за разлику од Киша и Ковача, писао књижевна дела како би задовољио очекивања оних који одређују границе политичке коректности. Иако је давао националистичке изјаве у време распада Југославије (а ко није?), Булатовић није био шовиниста. Док наши писци нису смели да прекораче зону београдске Славије, он је већ годинама живео у Словенији и био ожењен Словенком. Док су наши писци упознавали Запад кроз трачеве у кафани „Москва”, он је годинама живео на Западу, откривајући не само сјај него и беду тамошњег живота, стварност засновану на манипулацији и криминалу, о чему је писао пре многих других писаца, не само наших већ и западних. Оно што је у његовом делу изгледало као потрага за ексцентричним, данас се открива као дубоко реалистично, чак пророчко. Док је Киш откривао већ откривене истине о стаљинизму, Булатовић је сликао време које долази: епоху потпуног обезличавања, лишену сваке вредности која би могла да осмисли живот. И што је још важније, он није нудио лек (идеологију) којим се наша цивилизација може излечити. Демонизам у његовом делу није својствен одређеној групи или погледу на свет, већ нешто ванвремено и универзално.

Идентитет као ноћна мора

При сваком покушају одређивања сопственог идентитета, Ковач пада у неку врсту хистерије. Тако ће се овај аутор више пута смејати етничком одређењу идентитета, али ће нас истовремено подсетити да је по оцу Хрват, по мајци Црногорац, а да га је, кад је био беба, дојила жена муслиманка. Човек се пита: кога на овој планети интересује етничка припадност не само његових родитеља већ и његове дојиље? Али то је тема коју Ковач напросто не уме да остави, падајући у све већу фрустрацију што се њоме више бави. Ову своју личну грозницу (која би, осим њега, могла занимати још једино његовог психијатра – ако га има), он нам представља као хуманизам највишега ранга. Наравно, свестан је и Ковач да идентитет није само чињеница генетике, националне припадности, већ зависи и од језика, верског опредељења, културних афинитета, психе, географије и многих других чинилаца. Но, иако покушава да се огради од свођења идентитета на феномен националне припадности, управо Ковач своди идентитет на националност. Он истиче да је више пута мењао исказе о припадности „(...) јер нисам прихватао *иденџиџеџи* као нешто статично, па сам више пута конструирао своју *’еџниџку биоџрафију’*” (246, под. НВ). Али, ако је идентитет нешто много шире од етничке припадности, чему онда „*конџструирање еџниџке биоџрафије*”? Није ли ово доказ да Ковач у одређивању идентитета управо етничкој припадности даје привилеговано место? Ако се идентитет временом неминовно мења јер „није нешто статично”, зашто Ковач те промене објашњава у категоријама етничке припадности? Ако је етнос само део идентитета а не његова суштина, зашто се онда Ковач бави превасходно етносом?

„Да ме нису још од раног дјетињства стално запиткивали што сам, чији сам, од које лозе и каквих коријена, вјеројатно бих с мање отпора прилазио тематици којој посветих дјелић простора у овом рукопису. Још као дјечак, на путу до школе, знали су ме старији пресрести и питати чији сам. Мислим да никад нисам точно одговорио. Најчешће бих одбрусио: ’ничији’, ’не знам’, ’свој’, ’заборавио сам’, али нисам то чинио као намћор, него прије као враг који се изругује такву запиткивању. Често сам измишљао и неким радозналцима као своје родитеље наводио имена писаца које сам читао. ’Ја сам Пушкинов син’, рекао бих и довео знатижељника у незгодну ситуацију.” (247)

Ковачеве муке, дакле, почеле су још у детињству када су га одрасли питали „чији је”. Наивни пролазници мислили су да имају посла са дечаком, а нису ни слутили да су налетели на мондијалца у кратким панталонама, просветитеља какав се још није видео у нашим брдима. Како Ковач описује оно што би требало колико толико бити стварно, јер ради се о сећањима на један период његовог живота, а не о фикцији? Елем, да би Ковач био мондијалани враг, пролазници морају бити „неуки радозналци”, који ни у својим зрелим годинама нису схватили оно што је Ковач докторирао још као беба. Па кад им дете Ковач каже да је „Пушкинов син”, они остају шокирани јер међу њима нема никога ко је чуо за Пушкина?! Пушкина је у нашим крајевима читао само малиша Ковач.

Има и других бисера на тему Ковачевог идентитета у овој књизи. Неки злоћудни људи су по кулоарима подметали невиноме Ковачу да је Јеврејин? О чему се ради? У Израелу се појавила антологија „младих београдских прозаика жидовских коријена”. (243) Поводом ове антологије, Ковач каже:

„Никад нисам дознао како сам се доиста нашао у томе зборнику, али нисам тој погрешци придавао никакво значење, јер и већих је погрешака било у вези са мном, па ником ништа. Филип Давид савјетовао ме је да то не демантирам, 'то је још само једна варијанта твога неухватљивог идентитета', али је Данило Киш тај зборник састављача доживио као озбиљан гаф, па је инсистирао да то демантирам, чак смо се и спорјечкали, то је била једна од свега пет несугласица за свих 25 година пријатељевања. Ја сам сматрао да то мора учинити састављач *Зборника*, али је Киш био упоран да и ја судјелујем у демантију, чак је у томе припомагао и нашао новинара београдског *Рейоршера* који ће ми у једном интервјуу то питање поставити и дати ми прилику да се изјасним.” (243–244)

Дакле, не подмећу докони Срби Ковачу по кулоарима да је Јеврејин – како је он то испрва тврдио, већ се он из петних жила труди да то буде, па је, у циљу задобијања новог идентитета, спреман да се посвађа чак и са својим вишегодишњим пријатељем и књижевним идолом, Данилом Кишом. Сцена коју Ковач описује као да је искочила из неке комедије Јована Стерије Поповића или Бранислава Нушића (комедиографа који су највише волели да сликају људе који, зарад славе и друштвеног статуса, мешетаре својим пореклом и идентитетом). Овде се просто не зна шта је смешније: да ли православни Киш, који Ковачу „квари” да постане Јеврејин, или Ковач који би по сва-

ку цену да буде Јеврејин, упркос томе што и сâм признаје да је међу писце јеврејског порекла залутао грешком антологичара?

Но, колике су шансе не само Ковача, већ и Данила Киша да од врховних ауторитета (државе Израел) буду признати као Јевреји, говори нам следећа информација коју је Ковачу посредовао стручњак за јеврејска питања, Филип Давид:

„Филип је донио из Београда једну посве нову и изненађујућу причу, пропраћену уобичајеном наљепницом да је 'из поузданог извора'. (...) Опет је ријеч о сахрани Данила Киша. Овај пут је као стављена точка на све двојбе око тог покопа. Према тој верзији Данило је за свог боравка у Израелу, у ожујку 1989. изразио жељу да буде покопан у Израелу, али то му није услишено јер његова мајка није била Жидовка, па кад је тако, онда је писац из дишпета одлучио вратити се мајчиној вјери и црногорским коријенима.” (74)

Па, ако је овако како из „поузданих извора” тврди Филип Давид, зашто онда господин Давид већ годинама води кампању против православне сахране Данила Киша, приказујући православце као крадљивце туђих душа? Ако смо из поузданих извора сазнали да се јеврејство одређује *само њреко ејиноса и релиџије мајке*, просто је невероватно да се Филип Давид ниједном није замислио над природом таквог културног модела? Но, вратимо се Кишу. Ако је овај писац – како Давид поуздано зна – постао православца из ината (јер му нису ни дали да буде Јеврејин), зар не би критика Кишове православне сахране, с много више разлога, могла бити упућена на јеврејску него на српску адресу? Замислимо да Србија оспорава право припадности неком јеврејском писцу само зато што му мајка није Српкиња, или зато што није православна. Ах, како би се Давид расписао о томе. Настрадао би барем милион „паланчана” због погрешног културног модела.

Наставак Ковачевог филозофирања на тему идентитета (244) је толико бесмислен, да не кажем комичан, да заслужује читање „ред по ред”:

МК: „Морам ли доиста бити што ми је рођење одредило, зар се не може из властите коже?”

НВ: Може, како да не, али онда као Јеврејин ваља служити у израелској војсци неке три године, а фина душа, Мирко Ковач, не воли да ратује.

МК: „Зар се морамо повиновати, помирити, поклекнути пред том чињеницом да ти је непознат нетко одредио судбину?”

НВ: Не морамо се помирити, али се посезање за новим идентитетом (у овом случају јеврејским) показује као немогуће. Где је онда критичко промишљање о онима који нам ускраћују нови идентитет, враћајући нас у родни етнос?

МК: „Може ли се остати у истој кући идентитета с онима који су у име тога починили злочине?”

НВ: На примеру Ковача – очито да не може, зато се припадност проклетим Србима мења за припадност онима који се поносе Јасеновцем и протеривањем стотине хиљада Срба из Хрватске.

МК: „Можемо ли мирно прихваћати да нас други свODE на једну димензију? Дакле, из малопријашње моје приче проистјече да ја не могу бити Жидов, јер сам нешто друго.”

НВ: Баш као што ни ја (писац ових редова) не могу бити Банту црнац или Еским, јер сам нешто друго. Због чега се проглашавам великим мучеником коме би требало доделити Нобела, због претрпљених болова. Наравно, под условом да „мученик” Мирко Ковач нема ништа против тога.

(Коначна верзија текста „Мирко Ковач:
Писање или носталгија”, објављеног у:
Небојша Васовић, *Полемике и њорирети*,
Задужбина Николај Тимченко, Лесковац;
Београд: Altera Books, Београд,
2015, 133–167)

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Небојша Васовић је дипломирао на Филолошком факултету у Београду, на групи „Југословенске књижевности са општом” 1978. године. У Београду је радио као слободни уметник: писац, уредник, књижевни критичар. Магистрирао је 1992. на „Новом Калифорнијском колеџу” у Сан Франциску (програм: Poetics). Живи у Торонту (Канада) од марта 1988. године. Аутор је следећих књига:

Поезија:

Сируна/Сушон, Просвета, Београд, 1983.

Со лично, Видици, Београд, 1986.

Бразил, Матица српска, Нови Сад, 1986.

Песме за децу и калуђере, Матица српска, Нови Сад, 1989.

Пердиго, КЗНС, Нови Сад, 1991.

Гоні у жиџу, Матица српска, Нови Сад, 1991.

Музика рода, Нолит, Београд, 1992.

Талмуд и ја, БИГЗ, Београд, 1992.

Седам чунова, БИГЗ, Београд, 1995.

Посечене су шуме, Народна књига, Београд, 2003.

Ни љубави ни хлеба, Повеља, Краљево, 2006.

Изабране њесме, Повеља, Краљево, 2011.

Нека, хвала, Културни центар Новог Сада, 2014.

Голицач џабана, Пресинг, Младеновац, 2018.

Есеј, критика, дневници:

Поезија као изванумишће, Рад, Београд, 1983.

Пројив Кундере, Браничево, Пожаревац, 2003.

Лажни цар Шћейан Киш, Народна књига, Београд, 2004.

Дневник I, Народна књига, Београд, 2004.

Contra Kundera, La Cabra Ediciones, Ciudad de Mexico, 2012.

Зар ојейи о Кишу?, Конрас, Београд, 2013.

Полемике и њорјирейи, Задужбина „Николај Тимченко”, Лесковац/ „Алтера”, Београд, 2015.

Евројски давийељи из нашеј сокака, Бернар, Београд, 2016.

„ТРЕЋА СРБИЈА. Одабрана места“

КРАТАК УВОД

После четрнаест година, учинило ми се да књигу „ТРЕЋА СРБИЈА. Одабрана места“ не вреди прештампавати у том облику, у коме је прелиминарно публикована, већ делимично прекомпоновану и са једним неизбежним освртом. Током пролећа, као и толики други људи (*од шесдесет и њеић њодина*, био сам у кућном строгом притвору — карантину). Пошаст Коронавирус била је – код нас – гора од Хитлерове окупације; и вероватно је много старијих људи и наших вршњака помрло од туге и некретања, а не од некаквог фантомског вируса.

Да нисам многе дане и ноћи посветио припреми нових бројева листа „Заветине+“, и *џреради књије* „ТРЕЋА СРБИЈА. Одабрана места“ (публикованој у оквиру дигиталног издања мојих дела као 20 књ., 2006)**, ко зна како бих и сам прошао! Елем, испунио сам те мучне ноћи и дане писањем, освртањем, које ће, можда — надам се — савременици и будући разумети више, него прву верзију споменуте књиге (ако не буду чиповани!).

Уочи 70.-ог рођендана, крајем јуна 2020.

* грађанско име МИРОСЛАВ ЛУКИЋ, 1950.

** Вечити чудесни коренови [Електронски извор] : дела : сабрани радови у 22 тома, Лукић, Мирослав, Врста грађе - рачунарски CD-ови и DVD-ови, Издање - 1. некомерцијално изд., Издавање и производња - Београд : Академија алхемије, 2006, Језик - српски, COBISS.SR-ID - 144752396

ДРУКЧИЈЕ (Прологомена)

Треба истражити шта је то прва, друга, трећа, четврта или шеста Србија, да би се дошло до појмова који нешто објективније значе. Време је да се тај често коришћен израз „друга” замени изразом *Друкчија Србија*, различита од оне какву памтимо од пре неколико година.

И Србија би, разуме се, требало да постане друкчија, да изражава свој потенцијал, различитост и богатство различитости. Комунистичка, неокомунистичка, тзв „демократска” Србија, тобож „прогресивна”, требало би да се помери и крене према вредновању и превредновању, али у суштинском смислу.

Кад год сам помињао **другу Србију**, мислио сам на ону *трађанску Србију*, ону *нейознају*, *сйваралачку Србију*, коју су *безбожници* и сви њихови следбеници одавно отерали са јавне сцене и скоро из свих важнијих институција српског друштва, мислио сам на нешто непознато, што декларисани и пронон-сирани заточници тзв. (њихове) „Друге Србије” (на челу са Р. Константиновићем чије оде и панегирике једном „мајстору историје”, тј. „црвеном краљу” и диктатору, труковане у Тешиневој „Књижевној речи” и данас чувам, као доказ о доследности и својеврсном каријеризму), кад год сам помињао „другу Србију”, мислио сам на друкчију, **неједноумну**, непознату Србију.

Друга, непозната Србија, у којој *није зјаснуо жар живе традиције*, него се провлачи и код необразована човека као танка црвена нит, песничко је и религиозно поднебље, али из тога не треба извлачити никакве политичко - расне програме, јер такво нешто никад добро није донело. *Традиционална култура је овде или прецењена или сасвим пошцењена, и то није учинио народ.* То су учиниле тзв. учене главе. Најчешће професори, скрибенти, ауторитети. Таквима никад није било јасно да философија происходи, као Минерва из главе Јупитерове, из поезије, религије, неугасле живе традиције. При том увек треба рећи да *жива традиција није само фолклор*, да је сложен феномен, поготову на Балкану, и посебно у североисточној Србији, где су као суседи или измешано вековима живели Срби, Власи, Цигани - да се не присећамо давне прошлости, оне од пре два миленијума.

Када су се многи заборављени и ишчезли народи са својим језицима и обичајима овде измешали као карте у шпилу. Повест или историја није ништа друго радила до мешала карте пред неку нову партију. Потомци памте, велика већина, то мешање карата, игре, победе и поразе, рецке, а о било којој карти у игри појма немају. Тиме се не бави ни философија; тајнама се бави поезија и религија. У *ризницама живе традиције* сачувало се понешто, понеко златно зрнце. У оријашком обичају *дубочких Русаља*, Великих и малих, сачувао се редукван спомен на елеусинске мистерије, које су овде вероватно донели јелински рудари испирајући злато у Пеку, и не само у Пеку. Само биће *Лейоџе - хераклиџовско ЈЕДНО, КОЈЕ СЕ У СЕБИ РАЗЛИКУЈЕ*, било је прво пронађено у поезији и религији. Грци су дочекали да процвета цвет, који је недостајао свету.

БЕСКРАЈНО - ЈЕДИНСТВЕНО.

Песнички и религиозни народ живео је са небом и са земљом у истој љубави и узвраћеној љубави, живео је јединствено са елементом у којем се креће, био је по својој природи и у себи самом јединствен, па је вечну лепоту чини се искусио лако. Исто то смо налазили по планинама североисточне Србије, у кућама необразованих људи, и то нас је од младости привлачило. Привлачили су нас и *најнезнајнији људи који живе са небом и са земљом у истој љубави и узвраћеној љубави*. Привлачила нас је њихова народна уметност, поезија и религија. У суштини, привлачило нас је ПРВО ДЕТЕ ЉУДСКЕ ЛЕПОТЕ, БОЖАНСКЕ ЛЕПОТЕ. Уметност.

(Због тога смо сањали да управо у тим областима једнога дана саградимо *Музеј живе традиције*.) Да ли ће и када бити заснован Музеј древне културе, који би имао истовремено и српски и панбалкански карактер, сам Бог зна?

За такво нешто потребна су два капитала: капитал знања, компетенције и капитал новчани.

Налазећи се негде у близини средишта, географског и митолошког центра Балкана, Звижд и Хомоље представљају једну област, која је стицајем околности, била као нека врста природног резервата, у којем се сачувало много тога аутентичног и древног. Да ли је природа овог поднебља богата или сиромашна? Она је од оне материје, једне једине, од које је сва васиона...

Хомољски моџиви, велика смотре народног стваралаштва североисточне Србије (покренута пре часописа *Расковник*), била је згодна прилика да се публикује један зборник, или повремена публикација, у којој би било објављено, оно што се певало на смотри и тако сачувало. Много тога аутентичног је било показано на смотри народног стваралаштва... Песма и умотворине, које до данас представљају највиши креаторски, стваралачки акт, како рече Исидора Секулић, српску *чејвришу димензију*... На великој смотри народног стваралаштва, ево, већ тридесет и шест година приказују се јединствене ствари, садржаји. Колико је од свега тога сачувано на магнетофонским и филмским тракама, грамофонским плочама и на други начин? Тачније: колико је свега тога, што је уз мало више напрезања и настојања могло бити сачувано засвагда на једном месту, неповратно нестало? Да би могли да се упознају, сви они који живе на Балкану, потребни су сусрети, семинари, смотре, симпозијуми, попут оних у Сврљигу, али и другде; зборници су добра ствар. *Алманах за живу традицију, књижевност и алхемију*, покренут 1998. године, једно је од места и начина за упознавања како древне културе, тако и њених заточника. Размишљајући о Музеју живе традиције или Немогућег Ратара, о терену и месту где би био подигнут, од почетка сам мислио на Багерску пустињу. Амбијент Кучева, Звижда, Багерске пустиње (Шевички басен), имао је и има у мојој визији, изазовни погодни простор. Багерска пустиња би се, временом, могла пошумити и преобразити у велики и леп Ботанички парк - Карпатум. Мислио сам и о другим локацијама, у другим крајевима. Па ипак, било би лепо и корисно да камен темељац будућег Музеја живе традиције буде постављен у околини Кучева... Због чега баш овде? Због очувања откопаног, показаног и приказаног фонда народног блага на јединственој смотри народног стваралаштва минулих деценија. Да ништа не буде прецртано, заборављено. Није никад касно схватити: једно је откривање и показивање богатства народне културе у најопштијем смислу речи, а друго је начин њеног неговања, тумачења и очувања. Елем, скупљање, чување и тумачење народних умотворина препуштено је појединачним покушајима и настојањима...

Већ од почетка 2001. године крстаримо друмовима Србије уздуж и попреко, севером, истоком и југом; понајвише се задржавајући на југу; на планинама и пределима који имају

своју древну арому и чекају свога сликара и песника. Чинило се да су ти путеви што воде кроз високу светлу папрат и букве, снег и одблеске, некако искрснули из заборављеног предања. Ти путеви су нас водили прекрасним пределима, до воденица поточара, чија су врата закатанчена, до престонице корњача и до древног и малог ивањског гробља над којим доминира стари и стамени горун, до запуштене гробљанске капеле у којој нађосмо живу корњачу. Видели смо горштаке, дрвосече са старим немачким теретним војним камионом и борове срушене, препречене преко пута у близини Власова; видели смо Србију са висине, са планина; и она иако тужна и снуждена има своје непознато и прекрасно лице, које се осмехује кад се путује Моравом, римским или царским друмом према Нишу... Случај комедијант доводио нас је у немогуће ситуације. Захватили смо живу воду из запретаних ИЗВОРА уз помоћ - алхемије... Или ако више волите, уз помоћ јединог светлог путоказа - истинске и живе традиције и народног стваралаштва..

Грци ће уметницима великога формата увек бити незаобилазни и важни; њихова уметност и њихова религија су ИСТИНСКА ДЕЦА ВЕЧНЕ ЛЕПОТЕ - ДОВРШЕНЕ ЉУДСКЕ ПРИРОДЕ. То је било схваћено у првој половини 19. века. Хердерлин је схватио. Преко тога се временом прешло, можда и стога што Нова Европа није могла до краја да разуме Стару Европу. Јер многима није било јасно, ни данас није јасно, како то да један песнички и религиозни народ, буде истовремено и философски народ? Рационалне букагије ометају сазнање, пре свега поимање Нове Европе последњих неколико векова.

Какве везе има хладна узвишеност философије, тј. науке, са жаром песништва, тајнама религије? Ту је застала Нова Европа, која је нова само по имену. Човек никада неће бити сит од сувог хлеба разума, чак и кад је добронамерно пружен, јер у њему потајно влада жудња за насладом за божанском трпезом. Грци су то знали, показали, доказали. Поезија и религија су почетак и крај те науке коју називају философијом. Знали су и пастири и лаутари у Звижду и Хомољу. Знају свирачи на бршљановом и багремовом листу. Овде се може уживати у лепоти и у подмлађивању. У уметности се божанствени човек подмлађује и понавља себе. Он жели да осети самога себе, зато ставља насупрот себи своју лепоту. Тако је човек дао себи своје богове. Јер на почетку су човек и његови богови били ЈЕДНО,

онда када, сама себи незнана, беше вечна лепота... Отварајући 37. по реду Смотру, која није само вашар већ и ризница народног стваралаштва и имагинације, и радост за многе, *јодсејио* сам на хиљаде присутних: Наук будућности неће бити силне науке, већ вероватно, наук о древним људима - алхемија.

„Алхемија је оно древно знање које учи о свесном исцртавању милости, ирчки харис, латински траја. То је злато које је зајрејено и измешано у свейу, дружим речима аша. Алхемија ово златно дивство зајрева, издваја, чисти, ослобађа, учвршћује. Алхемија је нећавање и култи који хинду мий назива дућкање јушера у океану млека. То је праделатност коју одавају бојови: дућкање је мешање океана млека да би се издвојио јушер - аша, злато, чисто дивство. То је основно уверење које стоји иза сваког дела праделовања.”

Ако један народ жели да се подмлађује, то неће моћи уз подршку политике, или повећања наталитета. Неће се народ подмлађивати уз помоћ економије великих, светских сила, већ уз помоћ уметности, колико националне и самородне толико и светске! Уз помоћ – алхемије.* Како и зашто? Знала је Стара Европа, знали су Грци. Зна обичан свет који живи са небом и земљом у истој љубави. Знао је и понављао Хердерлин...

Из једног есеја из 2005.

* Стваралачка иницијатива – **Заветина, Портала | Сазвежђа 3.** - Да, више од деценију и по, Сазвежђе 3 садржи преко сто педесетак отворених прозора, отворених на светској, планетарној мрежи. Кроз њих се може погледати далеко далеко уназад, далеко далеко унапред, далеко високо, још дубље дубоко!

Шта је то што привлачи тако широку и разнолику публику, и посетиоце Портала? Неофицијелност, недвосмислен став?

Сазвежђе окренуто звездама и обнови, ренесанси, отварајући врата и прозоре који су у Србији, али и на Балкану, чврсто забрављени, ради на д р у к ч и ј е м. Доказујући да се може опстати на друшћим и алтернативном, мобарском и древном науку. Постоје две станице на којима возови уметности не касне... Сазвежђе 3, или Виртуелни музеј Сурбита, у ствари је једна од најсигурнијих станица у пустињама данашњице, са које можете да се отиснете у један на први поглед замршени нови свет – свет у настајању. (2019)

НЕПРОЦЕЊИВО БЛАГО – последње поглавље споменуте прве верзије (тј. КРАЈ) — као увод у читање овој коначног издања

Оно што почиње одавде, то је амбис *Једне немоћне књије*. Какав је то амбис и каква је то књига? Једна, она једна једина коју сваки писац, ако је позван, треба да напише. То, драги моји, није мода!... Мода, према речима Антуна Густава Матоша, није ту, да открива, већ да сакрива, није пронађена толико за повећање лепоте, колико за сакривање грдобе... Многи ће погрешити ако ову књигу, и ове нужне ограде, буду читали, као неку врсту овереног “доказа”; као убедљиву потврду обистињена ауторових слутњи - такви ће промашити. Писац моли осетљиве читаоце, данас и сутра, да ову књигу читају са извесном дозом стрпљења и разума, тј. онако како је и написана... Да је читају - другим речима речено - *не читајући сами себе, само из себе*, да је читају полако и, понављам, стрпљиво, како се иначе и освајају унутрашње житнице... И онда ће странице ове књиге оживети као визије пророка Језекиља... Јер писац се усудио вођен својом мишљу да изађе на широко поље, пуно заблуда и илузија.

Београдски Сајам књига (2000) био је више него тужан; сусретао сам многе на сајму, песнике и романописце, есејисте, издаваче; нису било говорљиви; и нико није личио на описане ждрале и борове, на ветар и на слободне капи воде. У њиховом ћутању је било много самообмана и обмана многих. Нико од њих није био сличан пари која се слободно пење у незнане висине, нити леду који поново пада у незнане дубине.

На сајму сам купио први роман једног од наших најпознатијих песника у поодмаклим годинама, и прочитао га. Након што сам прочитао тај роман, почетком новембра, путовао сам на север и на југ Србије (Звижд, Црна Трава); чинило ми се да јесен никад не беше тако прекрасна као те године. “Природа је спремна сваког минута да се заврши: она је показала лепоту. Но човек још није спреман - лутка увек последња излази из гардеробе”...

Заиста је, верујем, тако. Природа је учинила на мене много дубљи утисак од романа једног песника! Тај роман је солидно написан; али природа је исписана лепшим рукописом, калиграфским...

Видео сам братство према природи на планинама, на Радану, и на другим горама; лепо и најбоље школовање за братство према људима. Видео сам како се Сунце рађа, јер сам лежао на спрату новоподигнуте куће (стара је нестала у пожару); Сунце ми је било друг, као што су ми *звезде биле свайшови, и несаница*. И видео сам кроз бакарно лишће крошње кров мале сеоске капеле на оближњем сеоском гробљу. Славни мртви нису ми пржили табане, нити су ми славни живи пржили теме. Осетио сам како човек може да се издигне из овога пакла, који је наш живот и наша историја. Гледао сам кроз прозор у Сунце, у небо, у мали водопад потока у дворишту мога домаћина. Видео сам како се сунце диже над планине у даљини и како обасјава све кртичњаке на пропланцима у близини; чинило ми се да су огрејане кртице почеле да весело рију земљу, и многи пропланци изгледали су као да играју... Тад сам помислио на све оно што сам у животу прочитао, на многе књиге, на многе песнике и књижевнике, мртве и живе, и увидео сам да су многи међу њима у својим торбама носили телескоп и микроскоп. Сетио сам се оних који су посматрали све штетне ствари кроз телескоп, а све корисне кроз микроскоп. *Много је фарисеја међу њесницима и књижевницима; они од својих ђомајала и најрава нису видели оно што се мојо видети јолим оком*. Било је то буђење, можда баш онакво какво је потребно човеку данас? Устао сам из кревета, обукао се и пожурио преко дворишта уз брег; чуо сам како галопира земља, “вечно трудна кобила, без узде и вође”. Пожурио сам до једног извора на Радану, који клокоће; извора смарагдног и питког, на коме се пре хиљаду и четири стотине година напајао Јустинијан; јер нисам хтео да будем, као многи људи, гњида у гриви земље, нисам хтео да будем један од оних који се тетурају у својим смешно кратким судбинама, дремљивости, сањивости. Покушавао сам да се ослободим седла живота, гравитације тела, гравитације душе, гравитације свога Ја и гравитација суседних Ја, док су около грактале хиљаде хиљада невидљивих врана; и чинило ми се да се дрешу древна веза између човека и неба, док сам пратио црвени огањ на небу... Прелив воде је отицао кроз сочну траву, отицао, светлуцао, титрао; везивао свест, и развезивао. Сновао је душу, жуборио, сновао, и свест преоравао, испуњавао смарагдима и топлином...

“И онда ми је пала на памет једина одговарајућа мисао за овај тренутак: па скините маску са мог лица, данас или су-

тра. И живима се могу скидати маске с лица, само се оставе отвори за дисање кроз нос”, вели споменути песник у свом првом роману (стр. 132 - 133). Када сам га послушао и скинуо му маску са лица - књижевно познанство се завршило...

Мода, сујета и лаж на овим просторима ширили су се као епидемија.

Идеја за ову књију јавила се пре више од десетак година, када сам написао и прву ствар која је овде штампана, али, ево, књига се објављује тек 2006. године, не онаква, каква је могла бити да сам додао још неколико текстова, осим ових.

Кад су цветале дивље руже и дозревале трешње у Хо-мољу представља рад, писан крајем деведесетих минулог века.

Идеје о Трећој Србији прелиминарно су штампане у ч. *Трећа Србија* (21- 26: јануар - јун 2006, стр. 3 - 41). На крају тога текста стоји: “Наставља се у следећем броју”, али ја нисам био баш сасвим сигуран у то, и то из више разлога. — Ако је први текст у овој књизи нека врста недовршеног кратког романа о игуману Козјег Светилишта и његовим пријатељима, други је нека врста непотпуног инвентара *изв. идеја о Трећој Србији*. Сам наслов је патетичан, јер тако мало има идеја о Трећој Србији. Најјасније и најсажетије је идеју о Трећој Србији формулисао не неки књижевник, социолог или политичар, већ *шаховски велемајстор Драгићин Шаховић*.

Дакле, постојали су и постојаће *зайиочници* Треће Србије, која је и данас у густој магли. И постоји, да тако кажем, *ор-іан* те Треће Србије - часопис **Трећа Србија**, који објављујемо о свом руву и круву.

Некоме ће се можда учинити да је *гајио*, у споменутој панорами размишљања о првој, другој или трећој Србији, можда превише места неким личностима које то не заслужују?

Једно је друга Србија Димитрија Туцовића и Радомира Константиновића, мондијалиста и тзв. Милошевићевих опозиционара; *друіо је друіа Србија Михаила Лукића*, рецимо.

Треће је друічија Србија ђесника визионара.

...Четири, пет,
пре тога три,
зрна пасуља
- откотрља се из чиније за испирање.
То су душе нечије...
Кад су ово земљиште одузимали
да зидају ову зграду;
кад су га одузимали од месних сељака
чинили су то крвнички...
Видео сам (ту бежу кукурузи.)
пролазећи Ибарском магистралом у јесен 1969.
Сад је читаво насеље.
Пеку ме очи: од читања, зурења у екран компјутера.
Једно зрно се откотрљало
испод судопере.
То је душа, можда, најстаријег власника
земље на којој кувам. Сува ребарца, пасуљ
и друге тужне помисли.
Разговарам са зрнима пасуља,
као праисторијски народи Балкана.

*Имам право да се сећам,
јер ја нисам само ја,
ја сам сви они пре мене,
и онај први човек,
док плоћем суво ребарце
ја сам њећински човек.*

Свет постоји на бездушности и забораву,
несвет на бесмртности душа...

...Тањир се загњурио у воду
и каже - каже нешто за шта нема реч
ни у једном речнику, ни у једном језику
Киша и вода имају своје гласове
Руже и јорговани, и брегови
Сваким делом света влада
неки од знакова Зодијака
Боје ђавола су жута, плава и црвена.
Ђаво је воденом усном нешто рекао.
Да тражим нечитку историју!

Нашао сам једну пештеру,
сећање преплетено са сенима, дрвећем,
брегом и једном каменом литицом.
Тањир: не ђаво, збори.
Изокренут и празан.

*

Небеска Србија се прејела свега и — испарила. А прва Србија је сазнавши за то, такође умрла. А она што припада САН-у, УКС и Бетону, умрла је сама од себе.

Н. В. је написао књ. “Лажни цар Шћепан Мали” и – чинило се - бацио перо. Нога и Јосића су предложили за академике (да су их стварно и примили, сачувај боже како би се узохотили!). Доктор Батут почетком јесени поново виђен у друштву *најпознатијеј цитирајора у Панчеву* и околини! А онај што му се ишло на ћабу на Дедиње, оклизнуо се на кору од банане, сломио врат и умро. И многи који су тамо ишли на ћабу, *Ћадићи*, и они су помрли од неке опаке заразе. Све сјајни типови, а никако да ухвате корен!

(...)

Крајем октобра 2006.

ИНТЕРМЕЦО

Да ли сам ја то написао? И ко би то штампао, тада, када је било написано?

ДРУКЧИЈЕ или **ДРУГАЧИЈЕ**, у Србији није омиљено, као **Исто**.

Осврт којим се отвара ово издање написан је помало старински и био је намењен отварању велике смотре народног стваралаштва „Хомољски мотиви“. Требало је да Мотиве отворимо ондашњи председник Србије Б. Тадић и ја. Председник је био допутовао у Кучево, али је због нечега — не знам чега? — морао да пожури према Зајечару. Нисмо се упознали, и можда је боље што је испало тако?

Расправа која се у Србији водила почетком трећег миленијума о првој, другој и трећој Србији није стигла до плодне синтезе; ширу јавност је збуњивала, чак и у најзанимљивијим покушајима.

(„...У доба старог режима увредило се уверење о постојању две Србије. “Прва Србија” била је, грубо узев, она владајућа, углавном ауторитарна, милитаристичка и ксенофобична. “Друга Србија” била је потиснута у опозицију, углавном демократска, миротворна и проевропска. И то није била сасвим нетачна слика.

Међутим, о Србији након 5. октобра успоставила су се суштински различита схватања. За интелектуалце који ових дана не престају да нам објашњавају врлине садашње владе као и врлине ванредног стања (а они су, да ли сасвим случајно, управо припадници наше “мисионарске интелегенције”), у Србији се након 5. октобра ништа суштински није догодило, осим што су Прва и Друга Србија замениле места у односу на власт. Друга Србија је, дакле, сада она владајућа, демократска, проевропска и прогресивна, док је Прва Србија прешла у опозицију, као ауторитарна, криминална и изолационистичка. Истина, ту постоје и извесни “ренегати изворног ДОС-а”, али су се они својим легализмом и национализмом толико искомпромитовали да, управо ових дана - разобличени и раскринкани - убрзано политички нестају, стапајући се са недемократском и неевропском Првом Србијом.

Постоји, међутим, и једно другачије виђење данашње Србије, виђење које ни мени није сасвим страно. По њему, у Србији се, након 5. октобра, десило оно што се дешава и у свим другим демократским порецима. Демократске и проевропске снаге разлучиле су се у два крила, потпуно природна и једнако потребна сваком демократском систему. Она се међу собом веома разликују, али су оба демократска и оба европска. Прво крило (које можемо назвати и Новом Првом Србијом) више је лево, друго крило (које можемо назвати и Новом Другом Србијом) више је десно; прво је више радикално-реформаторско, друго је више опрезно и конзервативно; прво је више активистичко, друго више скептичко; прво је више револуционарно, друго више легалистичко; прво је више грађанистичко, друго више национално; прво је више атеистичко, друго више религиозно; прво је гласно и о свему има мишљење, друго је тихо и нерадо се изјашњава чак и о стварима о којима се мора проговорити; прво хоће акцију са што мање расправе, а друго мисли да треба више пута измерити пре него што крене да се сече; прво сматра да старо углавном не ваља, док друго мисли да све ново не мора бити боље од старог; прво сматра да се морамо ухватити у коштац са горућим проблемима (2001. и 2002. то је била економија, 2003. то је постао криминал) макар привремено запоставили нека поља и неке вредности; друго тврди да се ниједно важно питање не сме решавати науштрб других (рецимо, економија на рачун демократије, или борба са криминалом на рачун људских права и правне сигурности); прво ве-

рује да су дуготрајне рђаве мере искварили народ, и да се, осим поправљања установа, и обичан грађанин мора поправљати – убеђивањем, образовањем, па и извесном силом; друго сматра да је довољно поправити постојеће друштвене установе па да добре особине нашег човека дођу до изражаја; прво жели да од грађанина Србије створи европског човека, друго жели да га пусти да слободно живи у складу са његовим ваљаним обичајима који нису ништа мање европски него у других народа; прво говори о пробитачности, рационалности и животу у благостању, друго о моралу, осећањима и начелима...

Може нам се више допадати једно или друго крило. Може срцу да нам буде ближе Нова Прва или Нова Друга Србија. Али, и једна и друга опција животно су неопходне Србији, тек обе дају пуноћу и снагу нашем државном животу. *А оно што најмање смемо да радимо је да било којој од њих две Србије одричемо демократски и европски карактер (што можемо једино некадашњој Првој Србији, која је данас заправо изумирућа Трећа Србија, све мање важна и све мање њређења).* Ма колико то звучало страшно нашим “енергичним” и “борбеним” реформаторима и њиховим интелектуалним секундантима и идеолозима (произашлим по правилу из брозовско-комунистичке леве традиције), конзервативизам и политичка десница су једнако демократски и једнако европски као и реформизам и политичка левица. И левица и десница, и реформатори и конзервативци, и наша Нова Прва и она Нова Друга Србија потребне су како би српски политички живот био стабилан, трезвен и успешан. И једни и други саставни су део модерног демократског процеса и модерног демократског система. У једном времену можда боље одговоре нуди једна, у другом друга опција. Али, у сваком времену морају да постоје и једна и друга Србија....“
— одломак из *Одговора Пойову и Дерееи Слободана Анђионића*

Да ту станем, и одговорим на постављена питања. Господин Антонић је донекле у праву, али понекад – а то се види данас, петнаестак година доцније – говори из неке предрасуде, професорске, публицистичке, која није јасна ни мени, а тек неупућенима!? (Подвукао сам то сумњиво место курзивом!) Очигледно је да Г. Антонић има једну предрасуду о Трећој Србији, која наводно изумире, а коју у ствари покушавају да угуше *оне њреве две Србије*.

Нико о Трећој Србији није писао реално, у свим тим „расправама“; а оно што сам ја писао и написао, у то време, нико не би штампао, у Србији, осим наше *Треће Србије*. То не треба да доказујем, само констатујем...

Крајем марта 2020.

ИДЕЈЕ О ТРЕЋОЈ СРБИЈИ

Када сам овај текст (знатно дужи у рукопису), читао једном од сарадника ч. *Трећа Србија*, слегао је раменима и рекао да га подсећа на *речник неке официјелне Србије*. А ја сам упитао: колико Србија има? Једна, две, три, четири, пет, десет? Доиста, колико Србија има?

Она на земљи, она под земљом, она на небу? Јесења, зимска, црвена, црна, бела? Шарена? Загранична? Сарадник ми је предложио да погледам садржај емисије *Пешичаник* Б92 **Трећа Србија**, емитоване 12. маја 2006. (цитирајући ми речи Г- ђе В. Пешић: “Идеологија нам је црква, а држава нам је Удба и то је оно што ми данас имамо — подвукао Б. Т.— *Па онда иише у Полиџици - еио, неко бира као своју ђолиџичку личност Милошевића, неко бира Зорана Ђинђића, свако ђрема свом укусу, све су ђо наши...,*)*

* Ја мислим да ова блокада коју смо већ доживели, да она неће ђако лако да оде, ми не знамо када ће Ложа да одлучи да испоручи Младића, кад ће се она смиловати на нас. Ови који су ђолиџичари су неогђоворни и зађо кажем, без обзира ђиђо ђо није моја омиљена сђранка, увек ђохвалим некој ко уради неђиђо добро. И ево, кажем, Ладус је добро урађо. Наша нађа је да увек ђосђођи неко ко ће неки чворић да крене да одврђе. Ако је ђо сада Ладус и ако ће зђођи ђоа можда да ђадне влада, нека буде Ладус, немам ниђиђа ђрођић. Добро је ако би он заврђео неки ђочак. Он је ђо сад ђокренуо, е сад, ко ће ђу да улеђи, ко ће ђу да ђомаже, е ђа, баш да видимо...”)

“Јер ми немамо више газду, ви не можете да сматрате да је Коштуница газда. Можда он и јесте, али није важно, просто није важно, чак и ако кажу, ето, он одлучује и за кафе куварице, али нама се чини да он не одлучује. Можда ни Милошевић није баш о свему одлучивао како смо ми мислили, али није било важно, јер ми смо мислили да он о свему одлучује. Једном сам Коштуницу који није тај, описала преко слике оне мафиозо банде, где имате келнера као јединог који се види у сали. Е онда дође неки полицијски инспектор, па са келнером нешто поприча, тражи да га овај споји са оним тамо у трећој соби. А има и некаква друга соба, где стоје неки грозни ћелавци, орангутански онако изгледају, а у трећој соби, у некој великој фотељи седи тај главни и око њега сви онако наоружани. И сад тај успева да стигне до тог главног газде. Е, ја имам утисак да наша држава на тако нешто личи, мени Коштуница личи на тог што је келнер у првој соби. Он значи прима наруџбине, а ми не знамо ко седи у оној фотељи у трећој соби.

Ја овако као мали Ђокица замишљам да у тој фотељи седи можда Јовица Станишић или шта ја знам, Аца Томић, није важно да ређам некаква имена. Значи, тај главни седи ту, а око њега су Брана Црнчевић и та сива групација, која од почетка вуче конце.

Е сад, због тих у тој трећој соби нама се чини да ови у ресторану нису главни и одговорни за све. И онда зашто би нам се Коштуница обратио лично, ако је тачно да је он само у тој келнерској соби. Не, него онај тамо саопштава шта има преко Коштунице, а Коштуница чита написани текст.

Ја препознајем да је ово о чему говоримо доста веродостојно и због тога што видите да постоји једна конструкција политике.

То можете врло добро да видите ако читате НИН и ако читате главне дневне новине, а то је Политика. Та конструкција политике се види у томе што кажу - ко је измислио ту прву и другу Србију, нема прве, нема друге. Прва, то је та милошевићко-радикалска, и друга Србија тежи ка стварању неке цивилизацијске државе, то је ова грађанска. *И ђо су ђе две Срђије, али не, они кажу не, не ђосђоје две Срђије, има ђрећа Срђија!* (подвлачења су наша - М. Л.) Ако читате Политику и ако читате НИН и онај скаредни чланак о Латинки Перовић, како кажу *мајци грује Срђије*, ви просто останете потпуно згнанути - о чему тај прича. То је један полицијски начин, то су неки гласови који њему говоре. Ја бих могла да схватим да неко неће да каже своје име, ако жели да вам каже неке важне чињенице, али ово што нас две фантазирамо о томе шта се овде дешава - зашто би то неко радио анонимно.

У једном делу тог текста требало је да се препознамо ми из те друге Србије и видимо ко је тај шпијун. За аутора текста сам помислила да уопште не постоји, ја сам мислила да је он једно из-

Погледао сам наравно споменути разговор; преписао понешто у бележницу. Што је, најважније, схватио сам добро-намерни приговор сарадника нашег часописа. *Скрајтии свој дуи чланак.* В. Пешић је у *споменутој емисији изнела досија за-нимљивих ствари.*

* * *

И тако, претражујући на интернету прилоге о другој или трећој Србији, евентуални радозналац, може да прочита врло занимљиве ствари.

На пример:

“Сви смо били сведоци понашања појединаца ових дана, једни су се показали једанаестог други дванаестог дана овог месеца...

Размишљао сам о томе и увидео да дефинитивно постоје две Србије, квази-националистичка и квазидемократска, репрезенти су показали своје право лице...

Мене занима шта се десило са нормалном Србијом? На страну екстреми, који нас овде преплављују сваког дана, зашто су нормални у мањини? Зашто је тако мало оних који су задржали људскост приликом коментарисања два покојника? Почећу да мислим да смо заслужили све што нам се издешавало, изгледа да добар део овог народа, нажалост, није за боље...” пише 15. 3. 2006. извесни регистровани корисник Елвин (регистрован 29. јануара 2006, на Веб презентацији *Форум Крсћарице*).

мишљено име. Па су ми онда рекли - не, не, тај постоји стварно, радио је на Б92. И онда је он то сложио тако да покаже да ето, имамо то грађанско, то је нешто екстремно, пазите, либерална идеја је нешто екстремно, а исто тако и неки радикали, и то је нешто екстремно. А онда, у том истом НИН-у видите интервју са Мајом Гојковић која говори да је она отворила изложбу о Енди Ворхолу, да је она урбана националсткиња, да ће Запад прихватити радикале. И ви видите да ту постоји некаква, не прва и друга, него некаква трећа Србија, као да су они у ствари направили једну концентрациону владу, а да ми то не знамо.

Ма, готово да слушаоце Пешчаника не треба да подсећам да је одмах после убиства Зорана Ђинђића била предложена концентрациона влада и да је то нека врста готово опсесије Коштунице. Без обзира што се неком чини да социјалисти нису у влади, видите да су они једнако као било који други коалициони партнер позвани на ону партијску славу, када нам је објашњено да се на слави прича само о слави, а не о хапшењу Ратка Младића.

Значи, приведени су у ту концентрациону владу социјалисти, радикали су стално ту негде. Коштиничина идеолошка прича је таква да он јесте нека варијанта те исте приче, онога што су радикали, а радикали су само практичнија варијанта те узвишене црквене идеологије. Значи, ту су они, ту је приведена и Демократска странка, тако да ако погледате, јесте, они су некако направили договор. Нема никог од њих који каже - па да ли смо ми у стању да направимо некаку српску државу, не мислим сад наравно српску у неком етничком смислу. Ниједан од тих политичара нема уопште такву визију нас самих, ни Борис Тадић, он ће вероватно да се појави у Сава центру 13-ог, где ће да се бори против црногорске државе. Али да вам кажем, то ми нешто и не би било тако страшно, али ми је страшно што нема артикулације било какве државе. Значи, ја се борим против хрватске државе, против црногорске државе, против босанске државе, али ја кад бих имала и у минимуму ту артикулацију неке своје државе, чини ми се да би се одмах цела та наша загонетка претворила у прах и пепео. Ми смо набедили коначно и Милошевића, и ја спадам у те, да је план био велика Србија. Али они кажу - боже нас сачувај, ми никада нисмо правили никакву велику Србију. И силно су доказивали на том Хашком трибуналу, позивали сведоке, да они никад нису имали идеју велике Србије. Па добро, реци нам бар да си хтео велику Србију да направиш! Изгледа да они никад ништа од свега тога не праве...”

Одговара му регистровани корисник Форума Крстарице на тему *Две Србије*, који се представља псеудонимом *Опанак*:

“Добро се питаш, и ја се питам, ово ће да траје, стаће само незнам када, али мора стати. / Деобе су се само наставиле, а трају и пре нас, иду са колена на колено, који усуд је над нама. Шта ми остављамо својој деци,.....”

Овако пише извесни регистровани корисник Андреавк:

“...а шта си очекивао кад имамо власт која зарад својих интереса, или туђих, свеједно, ради ово што ради... осуђује без суђења, подстрекава насиље и поделе у земљи... па онај блентави министар иностраних послова прича како га је Милошевић јурио да га убије а министар полиције каже нема основа за такве тврдње... и шта ће онда народ него да се позива на једног кад тражи линч а на другог кад га брани... па кад се на то додају сви они којима су други увек криви зато што су губитници али их нико не слуша па се лече по форумима стварно се може стећи такав утисак ма победићемо ми поштени...”

“*Ноћна мора*”, регистровани корисник Форума Крстарице, овако вели:

157

“Проблем је рекао бих у нашој искључивости и нечему што се зове “инат”. Људскости одавно немамо и то је сваком јасно...

Децо, прочитајте “Луча микрокозма” “ - каже ПАЦ-ПАЦ регистрован корисник учлањен: 24.09.2004. - и видећете да постоји само једна Србија. *Ово што се види и нуди је марксистичка курвештија*. Србија је Мајка, ово остало је јаловштина...”

“Постоји Елвине и трећа Србија, каже лидер Банед. Постоји али не може да дође до изражаја, јер то је грађанска, цивилизована Србија. С обзиром на то да није медијски а ако хоћеш и форумски интересантна о њој се мало говори. Чини ми се да је и боље тако.

Док се различите сјодобе намећу у свим видовима екстремизма, ова, Трећа Србија не оштерећена и слободна живи, ради, дише...

И кад се ослободимо окова прошлости, стега партијске припадности, самодовољности и политичара који су на овај или онај начин оптерећени наслеђем бивших режима.... Свануће и овде. Када овако крене тема, лепо и лагано, са уважавањем и поштовањем онога кога не видиш али га видиш кроз слова и текст, мени мило, па да је десет Србија ја осећам онда ону једну једину, Мајку Србију.” (Опанак, 15. 3. 2006)

Овај се увод одужио, и ми још увек немамо ни приближне представе: шта је и где је прва, или друга, или трећа Србија? Ко је ове ствари убацио у јавни живот и зашто?

Поред мноштва чланака, есеја, осврта, разговора, размишљања о другој или трећој Србији, појавиле су се и неке књиге о Другој Србији.

* * *

Мирослав Лукић: ДРУГА СРБИЈА: *L'AUTRE SERBIE*. Приповетке. Београд, Заветине, 2003, 108 стр. Дужи резиме на француском као додатак књизи. Друга Србија. (1) њен заштитни знак: Храст Запис. (Легенда на стр. 4 испод посвећеног дрвета с. Мишљеновца.) Књига почиње аутентичним црквеним летописом, а наставља се прозама ДРУГА, НЕПОЗНАТА СРБИЈА (Према сведочењу Михајла С. ЛУКИЋА, писара, Перићевог ученика)

Уводом

“Тачније је, децо моја, рећи: заборављена Србија. Потиснута. Салашарска. Бачијарска.

Вечна...

На Паљевинама су Лукићи, пре деобе, имали читав потес: шуме, пашњаке, ливаде. Приликом деобе, свакоме је запало по неколико хектара. Мој отац Станко заменио је неке парцеле на Паљевинама за ливаде крај Пека; дао је више, добио мање, квалитетније. Мом оцу су биле *важне Паљевине*, имање на планини, иако су биле далеко од Мишљеновца (два сата хода) и не нарочито плодне, ваљда због прошлости - тамо се родио?

Паљевине нису давале ни два пласта сена, ни десетак џакова овса.

Биле су далеко, на крају сеоског атара. Ех, имало је да се пође, и пречицом и наоколо! Могуће да то беше 1935. године. Враћали смо се са Паљевина, мој покојни отац Станко, мој старији покојни брат Живота и ја. Код салаша Јовице Девиног. Сусретнемо неког Вла из Рановца *без десне руке*. Застанемо; попушише цигаре и попричаше мој отац и тај Вла, као стари пријатељи. Кад Вла оде кроз бучину према Каони и среској вароши, Станко вели: “То је онај човек који је као војник био на стражи у Двору и није дао Апису и осталим официрима пучистима да убију последњег Обреновића 1903. године. Један од пучиста му је сабљом одсекао десну руку до лаката... А кад је извршен преврат и кад су се прилике средиле, краљ Петар Први је наредио да се том војнику додели као награда пензија, ЗБОГ ВОЈНИЧКЕ РЕВНОСТИ...”

Ето, то је *џа друџа* - заборављена, нејознаџа Срџија која има на хиљаде својих лица. Тај пут за Паљевине, завојит, просечен кроз бучину непрегледну; мирис горуновог лишћа, мирис дувана усред шуме. Волови. Пуна кола сена...

* * *

У књизи, **Дуг поглед уназад** (Београд, 2002, Заветине: Мобаров институт, 72 стр.; 34. књ. опуса **Уметност махаго-нија**), објављен је, при крају, невелик, текст *Трећа Срџија*, који, баш зато што је, најширој јавности, остао непознат (књига објављена у симболичном броју примерака), вреди да пренесем овде у главним цртама.

“Верујем да постоји Бог, знам да постоји Истина и Судбина. Ова последња је понекад задата и, чини ми се, у вези са Проклетством. Никога нећу давити историјом Србије, поготову не “поплавом историје”. Поплаве су пошасте, поплаве су трагичне.

Историја Прве Србије од најранијих дана, од Трибала до успостављања Душановог царства, до пропасти тога царства, до ропства под Турцима, до убиства Карађорђа и убиства краља Александра Обреновића, није светла.

После 1903. године Прва Србија је кренула према Другој Србији, која није на небу, већ на земљи, али је опет историја, поплава догађаја, трагичних, спречила да се усправи - Друга Србија; тако да је Друга Србија, коју су крајем другог миленијума многи призивали као спас, остала више пука химера, згажена влат траве.

*Друџа Срџија је остџала зајонеџка, више неостџварени сан и илузија, која, можда, може џостџаџи зџиља једној дана, кад сваки њен џраћанин џреузме своје џреме одџоворностџи на своју душу. Ако се то догоди, родиће се **Трећа Срџија**, која ће свету показати златне ризнице оне Друге, придављене и углавном непознате Србије.*

Док ово пишем, Трећа Србија је понајближе метафори и далеко од Идеала.

Спомињем ту старинску реч, јер добро је да постоји Идеал о једној будућој земљи и њеној истинској Култури, да би се уз помоћ њега превалило макар две трећине пута према нечему што сада изгледа као призивање фатаморгана и химера.

Верујем у Трећу Србију, која неће бити савршена као ред на гробљима, која неће бити само на гробљима, већ и изван гробаља, колико на земљи толико можда и на небу, која ће уравнотежити земаљско и небеско, јер је то услов опстанка, постојања, чувања огњишта вечности живота. Проживео сам век

у оној Србији која полако зараста у дивљину и атавизме, себичност и бескрајну тугу.

Бог нас као народ и као појединце није послао на овај свет зато, да тугујемо, да радимо у корист своје штете и пропасти, већ да се радујемо и да цепамо чворове и пањеве, да крчимо ову прашуму која напредује. *Један од мојих књижевних јунака веровао је да данас козе моју мноћо више да учине за овакву несрећну и шљужну Србију од свих њених љаширића, како оних љо службеној дужности, љако и оних мноћих лицемерних. Међутим, у овој земљи сада не мекећу више козе, мекећу — шкарљи, књижевници и фарисеји, бирократије, фушери свих врсти, љрамзиви и бездушни...*

Они које наједанљућ телале о Другој непознатој Србији, они јој као црв подгризају корен. *Друћа Срдија још љосићоји, једино, Боћу иза леђа, у резерваћима, као мале скуйине Индијанаца. Друга Србија је претрпела бродолом близу обале, и остаци тога брода сабласно виरे из модрих амбиса...*

Мора и океани имају своје стрвинаре - ајкуле, и *Друћа Срдија има своје вамљире и вамљировиће.*

Понекад ноћу, док хуче сове, по полуопустелим селима, у помрчини, Србија делује сабласно због невидљивих и притајених крвопија.

Писао сам све књиге, које су ушле у **Опус УМЕТНОСТ МА-ХАГОНИЈА**, свестан близине и Силе тих ноћних немани; Србија их се није ослободила. И неће их се ослободити у догледно време уз помоћ руље и оних који носе трговима и раскршћима њених насеља транспаренте са крупним натписима ДРУГА СРБИЈА, и нуде слаткоречива обећања, хлеба и игара.

Сви треба да засучу рукаве и да се окупају у зноју лица свога од понедељка до петка, не једну, него десетине година, да би почела да се помаља (*макар визија*) — Трећа Србија.

Свако треба да ради најбоље што може, одбацивши од себе као гнусну помисао да се без напора може стећи богатство преко ноћи, постати богаташ и Рокфелер за неколико месеци!

Свако треба да чува сваког другог од зла у себи... *Јер ова земља у којој живимо живољом који је мучење и љонижење је на самом руду љройасићи.*

Нисам ни сибила ни пророк. И најобичнији човек види да смо дотерали цара до дуvara...

Никада нисам имао утопистичке амбиције. Никада нисам помишљао да будем ни лидер, ни вођа, ни шеф партије, министар, председник владе, саветник шефа државе. Од основне школе писао сам песме, пишем их повремено и сада. Пишем, наравно, и друге ствари. *Нисам залућао у књижевности и не сањам да љобећнем од оноћа чиме се давим деценијама.* Стваралаштво је моја судбина.

Писаћу, ако бог да, до последњег даха. Нашој култури и књижевности су у минулом веку учињене неописиве штете разне пошаста опустошења захваљујући онима који су залутали у књижевност и културу, прочули се као књижевници, сањајући да се домогну близине власти и сигурних ухљебија и синекура, за шта је вероватно најбољи пример један од њих, коме и данас иду на ћабу и по мишљење. *Мали је био човек, још безначајнији йисаи, али у обавезној школској лекџири њему је дајо йремноћо йросџора.* Не само њему, него и многима другима, још безначајнијим од њега.

Србија мора коначно да се суочи са собом, да сруши многе своје лажне миџове и кумире, Поџемкинова села. Да да йраву наду онима који још увек нису найусџили своја йолоуџусџела села, да би многе варошице и йрадови живнули, да би се коначно на найаћеним људским лицима, йрошараним усеченим борама, йојавили осмеси. Јер, ако се то не догоди ове или следеће године измoждена Србија ће постати Геријатрија.

Већ сада је наша земља један тужни Геријатријски завод...

Наши стари, не сви, они најбољи, говорили су лепо о љубави. Беху то мученици добре наде, што су се као јато белих голубова окретали у колу око Небесне Светлости, молећи се Богу и за нас.

Позивам вас, знани и незнани, да се џиркамо: дуџа је џирка за доџром наџом. Позивам вас да се решимо јуначки на џирку, да бацимо све варљиве наде йод ноџе и џазимо йо њима као йо оџалом лишићу.

Мноћо је йрејона до йраве наде, браћо и сесџире; и смрџи је једна од йрејона. Но онај који има йраву наду, он их све йрескаче, йрескаче и смрџи, и јури за својом наџом.

Две су моје наде: Трећа Србија, коју ће донети на раменима Мученици велике љубави, молећи се Богу за све нас. Они што су познали љубав јачу од смрти, и што се моле љубави за нас.

(...)

Стварао сам да бих створио себе, да бих прогледао и познао, и зарадовао се радошћу којом се само ангели могу радовати. Љубав ме је водила тамо где живот почиње да бива тросунчано сијање.

Дуг је пут био док нисам почео да сагледавам у себи вечиту девојку, и превечног сина девојачког, и дух голубињи.

Био сам и остаћу мученик велике љубави, и знам да је и највеће моје страдање мање од љубави моје. Свака моја љубав земаљска доносила је страдање, веће од те љубави. Јер ја сам се заљубио у оно што је дуже од времена и шире од простора.

То није ова земља и оваква. *То није ова култура и ова књижевност оваква.* То је Трећа Србија, чија ме визија опседа.

Та земља није само на небесима.

Та земља није нестајање.

Ја трчим за добром надом и зато се више не бојим смрти.

Ја знам да ћу и на другом свету имати пуне руке и одморно срце.

Мислио сам да на крају испричам тајну настанка свих књига које су ушле у Опус УМЕТНОСТ МАХАГОНИЈА; то би било сувишно. Ту тајну ће отпечатити љубав, већ је отпечаћује. Нису потребни мемоари, ни сторије како су настале поједине књиге. Такве намере води себичност, сујета. Мени је важнија љубав: нека ме она води кроз све кршеве и олује, као и друге своје љубимце што вуче к себи... - 11. јуна 2000.”

* * *

Сведочење пок. Илије Мољковића

162

- ...То нису ни мало охрабрујуће ствари. Да закључим. Многима се може чинити да је политика о томе одлучивала. Ма, напротив! То су одлучивали културни, културнији посленици. Књижевници!

Д(рагиша). К(алезић): Да, тако је!

И. М.: О том начину неписања, односно прећуткивања одлучивали су културнији посленици. Не никакви политичари. Они су послали своје поверљиве људе на одређена уредничка места и пошто у њих имају поверења, они се тиме више не баве. Дакле, нису одлучивали о кризи у култури, о кризи у књижевној критици политичари него људи из културе и то је најжалосније од свега, што се мене тиче. И зато ја, наравно, никад нећу да се помирим док то не докажем и доказаћу!....(Часопис **Трећа Србија**, 8 - 10/2003/2004. Писма читалаца и сарадника, стр. 4, писмо *М. Вакмана*, Мољковићевог пријатеља; извештај са прве књижевне промоције једне Мољковићеве књиге, у његовој 65 години!)

*

„Веома поштовани Мирославе Лукићу, доказао је ТО Илија Мољковић својим дићем, целокупним својим животојом и делом.

И то остјаје за наук и ђамћење и као ойомена мислећим ази-
ланћима и добровољним издејлицама из свејрисућне кулћур-
не жабокречине...Остјаје још једно џићање - од коћа се и зашћо
још увек дежи и шћја је са џим Илијиним доказима?

Докази су у Мољковићевим књјама; џреба их џоново чийајћи,
ойрезно и џрезвено. Било би добро да се џонеки од Мољковиће-
вих есеја и џекстова - џрешћамћјавају. Ви сћје, колико сам џри-
мейћио, не само у ТРЕЉОЈ СРБИЈИ, нећо и у друћим књижевним
часојисима које објављујетће, жићосали, џоследњих џодина, лице-
мерје кулћурних џосленика и џрехове џзв. Официјелне књижев-
не крићишке. Вероватћно сћје, и сами као џисац, чийаваој једној
ојуса, осетћили на кожи шћја значи - џрећушћивање и џноран-
ција. Нелажне писце и истинословце, овде не воле. Дрући су у
моди... Мећућим, не џреба клонући, џосустћајћи, џобедиће ис-
ћраћа истћина, дубоко у то верујем... Шћо се мене лично џище,
ја ево исћуњавам на овај начин дуј џрема једном срјском џис-
цу, коме су лаж и мисћификације били сћрани. Добро је шћо
сћје џокренули часојис —ТРЕЉУ СРБИЈУ, да барем нејде цури
исћина. Истћо џако, хћео дих да Вам скренем џажњу и на још
једној џосленика јавно изћоворених речи, изћоворених на крају
џромоције књје џок. Илије Мољковића. Реч је о шаховском ве-
лемајстору - Драгутину Шаховићу, човеку изузетћне елоквенције
(џо обрзовању - џрофесор је свејске књижевностћи), личностћи
од инћејрићетћа моралној, Мољковићевој џознаника и џрија-
шћља, коме нису биле џоћредне фанфаре и свејлостћ џозорнице
да би, у краћком али сушћински дубоком обраћању џрисућни-
ма, изрекао нешћо шћо ми се за сва времена урезало у сећање.
Наиме, видно исћровоциран несувислом, џровокаћивном оја-
ском једној од, мени нећознајћој саћоворника (никад нисам
сазнао ко је у сћвари џај човек), - исћровоциран сумњичењима
да је националисћа и неанћажован, имајући у виду да има вели-
ки ућлед и значај у јавностћи...

Шаховић: Ево, већ ме класификују иако је то, јеби ћа, џреживља-
вање. Ал нема везе. Ојћкуд ко шћо зна, шћја је мој џорив и џако
даље. Нико то не зна, наравно...

Анонимус (Н. Н.): Ко џе класификује, нишћја џи нисам рекао...
Дрући Н. Н.: Ајде, ћући, дре! (Након тоћа у џрилично џросћра-
ној сали моћла је да се чује мува.)

Шаховић (мислећи на Сизифов џосао Илије Мољковића, али се
не обраћајући дирекћно џему): Али, он се бакће џиме, џише
редакцијама. Ја најисах само једно једино џисмо џакозваном
лисћу ДЕМОКРАТИЈА, који ваљда не излази више, їде објас-
них врло ојћмено, чак уојћредљавам џлеоназам, врло ојћмено,
у једном сћућцу објасних нашу џолићичку сћћуацију а она је
ојћриликe оваква: За 50 - ак, 60 - ак џодина, све су сами леви-
чари. Пошћо се манипулише термином двома Србијама, а обе

су, то је мој закључак, комунистичке, па ваљда постоји нека трећа Србија која никада до речи није дошла! И једну Србију преводи Иван Стамболић, још увек, а групу људи с Мораве или Нишаве, дакле, они који немају падеже, а који су тренутно на власти. Али уостали то не значи да нису исти и да не би носили нокиш који су они претходни носили.

Ошуда мој термин који никад по новинарима није заживео јер није уледао светлости дана - НОКШИРОСТАЛГИЈА! Нокиро-стиалија, не зато што нису хтели носити нокиш него што су, једноставно, били закинути. Реч је о двома Србијама, левичарским, комунистичким, али трећа никада на ред није дошла да било шта каже...

Трећи Н. Н.: А, извини, да ли уостали постоји та трећа Србија? Ти си још о томе...

Шаховић (прекидајући непознато) :... Наравно да постоји!

Док ја постојим као јединка, као јединка са нишким акцентом, као јединка, ако постојим, дакле, постоји и трећа Србија! Немогло мислити да сте довољно заимали и заимали!...

*

Надам се да ми нећете замерити збој једној коментара? Не желим да вас убедим да је шаховски велемајстор Шаховић антиципирао појаву часописа ТРЕЋА СРБИЈА; само с поносом истичем да сам и ја становник те Ваше треће Србије.

Подсећам да је постојин Шаховић четири године пре Вас рекао једну дубоку истину, коју, ево, хвала Боју, изражава ваш часопис.

Довољно је да у Србији данашњој има само та три становника те Треће Србије, али ја сам дубоко уверен да их има много више, и дај Боже да до неких од њих, до многих допре Ваш часопис, који није само Ваш, већ је живи орган једне другачије, друге Србије, Треће Србије...

Полиитичка превирања крајем 2000-те, испојавило се, донела су само привидну клиничку смрт оне 2 левичарске Србије...

Сва дешавања после изв. истоокиодарске револуције, до данашње дана, су под влашћом нове демократије на културној и политичкој сцени у знаку нокиросталгије, пометане кукавичјеј јајаша.

Шта се остварило од обећања?... Две левичарске Србије пошискују ону Трећу, која постоји и у сновима визионара, али и у часопису који објављујете. Издржите! Не пристијајући на шајкање у месту.

Ваш часопис помера ствари са мртве плоче... Верујем да ће то бити схваћено врло брзо...

Примите срдчан поздрав

22. октобар 2003.

Милан ВАКСМАН (Часопис Трећа Србија, 8-10/2003/2004. стр. 4-5)

Постоји она Србија којој је *вођа завршио њамеи*, и која је предуго спречавала другу и трећу Србију.

Постоји Србија *инаиџа и кукавичлука*. У једном тренутку, Србија је могла добити лидера, и добила га је, кажу, у лику З. Ђ. Међутим, убрзо је овог прагматичног државника усисао са сцене левак погубне политичке мат(р)ице и струје, који има обележје *йовремене ейидемије*.

В. Пешић овако разрешава енигму Ђинђићевог убиства, у једном од већ наведених разговора на Б92.

“...Ми смо већ много пута причали о убиству Зорана Ђинђића. Ја, ето, имам своју теорију о томе, о тој органској, племенској визији тог српства и тог бића које се супротставља идеји државе. Зоран Ђинђић је то веома добро разумео и писао је о томе и веома добро је знао шта је држава, а шта су, он је то звао филозофски, природне телеологије, знаци природне сврховитости, у шта је убрајао, значи, не само црквену, чисту идеологију, него и те природне телеологије које се увек стављају изнад закона, о чему је исто писао. И кад је он постао премијер, и ми смо добро разумели да се први пут појавио неко ко хоће да заиста говори из корпуса државе, а не из корпуса племена, што наравно не значи да је таквим људима неважно шта се са Србима дешава. Није реч ту о чистунству, реч је ту о конституционалности, како се ми конституишемо, тако да је Зоран Ђинђић то веома добро разумео.

Ми смо видели како он мења наше обрасце саморазумевања - ко смо ми и шта смо ми, да он почиње убрзано да ствара ту државу.

Јесте ли видели како се он брзо договарао са Ђукановићем, он није причао шта ће бити претварањем Срба у Црногорце, није се он бавио том причом, он се бавио једном функционалном, оперативном причом - ми морамо што пре да изађемо из тога и да некакав државни кров направимо, али ако Солана инсистира, дај да се договоримо да то буде сада некаква прича, па да идемо даље, да стигнемо до тога.

Он је отворио и питање Косова пред смрт, зато што је видео да не може у Европу без тога да зна која смо ми држава, тако да је убрзано почео да решава и те проблеме. Сви су гракнули, па откуд сад то питање, али он је видео, он је то узимао као функционално питање, не као идеолошко. Али сада су нас оплавили да не можемо ни о чему другом да разговарамо. Они

су нам све то вратили у смислу тог органског, националистичког, идеолошког питања, па кукају како нам је тешко, ужасно нам је тешко, па Црна Гора, Косово, ено Република Српска, ено тужба. Значи, они сада иду у ту кукњаву како је организам са свих страна поново нападнут. Не, Зоран је имао потпуно другу политику. Е сад, пошто су њега убили државни органи, то сви знамо, који су увек вођени овом идеологијом, то су српска Удба и српска тајна војна служба, е, наравно да су они на страни оних који су га убили, зато што није он убијен због не знам чега, него зато што је мењао нашу парадигму, он је ударио у срж онога што неко други упорно хоће да ми будемо.

Значи, ту се главна битка водила и морам да кажем – ми смо поражена страна у тој борби, ми смо ту битку убиством Зорана Ђинђића изгубили. Они који су га убили, вратили су се на власт и они сада владају како су и хтели да се влада. Зоран Ђинђић је ту страдао, он је друкчије дефинисао шта Срби треба да раде и шта су њихови примарни задаци, а они су нас вратили на тај исти образац и ми сад живимо један период пост-ђинђићевог убиства, у којем нема новог лидера. И сад, ту је један део нашега очаја, где је нови лидер, немамо ми нове лидере. И немамо новог лидера, него имамо службе које су га убиле, оне су за то најзаслужније и оне су ту власт преузеле. И поставиле су некакве гарнитуре неких шарених људи, ових, оних, шта знам, скупили с колца и конопца.

Наравно да је ту Коштуница централна фигура преко те идеолошке оријентације.

Али та служба, видите, она памти некаква своја искуства, она неће баш сасвим радикале. Ја ћу и то да вам објасним зашто, зато што те службе које су убиле Зорана Ђинђића и које су на страни његових убица и зато имамо толике проблеме са тим суђењем, па не смемо ни да мислимо како ће то да се заврши – они неће да се Србија потпуно затвори, зато што они хоће да Србија што дуже остане нешто између Европе и тог фантазма који они зову Истоком, који ће се дићи и стати на своје ноге, када ћемо ми можда добити некакву нову шансу. Они неће да затворе врата према Европи, ево зашто, зато што су они сабрали једно искуство - ако бисмо ми потпуно затворили врата према Европи, ако би они нас тотално блокирали, зато и верујем да ће они на крају некако да предају тог Младића, онда ће овде да се врати 5. октобар.

Знате, ако се ми потпуно затворимо, ако они одиграју Милошевићеву политику до тоталног затварања, па чекајте, они знају да ни једна донација, ни један кредит онда не стиже, ништа, само дугови, па ми ћемо онда да будемо скрљани. Онда ће поново да се једе оно коријење, ми ћемо бити смождени.

Е, они неће да нас врате у ту ситуацију да ми будемо тоталан кавез, него та врата држе мало одшкринута, па их онда затворе, одшкрину и тако даље, значи да будемо нешто између, да чекамо оне боље дане, да они продуже своју владавину, да њихови пријатељи богаташи обављају посао, да се та расподела, што каже Глигоров, одвија до краја под њиховим окриљем. Немају они више те резерве које је Милошевић имао да ломи, јер они знају да те резерве више не постоје, све смо ми то поломили у кафани, све су чаше поразбијане. Тако да они неће то прекинути с Европом, али ми ћемо се јако натезати са тим у једној квазидржавној творевини, у којој постоји само извршна власт, службе, где нема суда, какав суд. И поново шта радимо, решавамо наше национално питање! Како га решавамо - преко тих делова, руке, ноге, али ни у примисли нема тога да ми кажемо да хоћемо да створимо наш државни кров, а то се заиста појављује као услов нашега опстанка...”

* * *

ДА ЛИ ЈЕ МОГУЋА ДРУГАЧИЈА СРБИЈА (по књижевнику Филипу Давиду)?

167

„Термин “друга Србија” био је од самог почетка Милошевићеве владавине заштитни знак под којом су се окупљали противници новог режима. “Друга Србија” се најједноставније може дефинисати као сушта супротност Милошевићевој Србији. То је Србија ослобођена ксенофобије, идеолошке ригидности, национализма, манипулације, стереотипа и предрасуда. Србија у сагласности са свијетом али и са собом, гдје се живи слободно, без страха, у којој нема материјалне биједи и духовне скупљености.

Још седамдесетих година два значајна, по свему изузетна писца, Данило Киш и Радомир Константиновић указивали су на велике опасности ускогрудог национализма, опасности патријархалне свијести и ограниченог мишљења. Киш је национализам назвао “тоталитарном идеологијом кича и баналности”, колективном и појединачном паранојом”, а Константиновић у свом бриљантном есеју о “философији паланке” доказује како страх од свијета, митоманија и духовна ускогрудост на крају доводе до специфичне врсте нацизма. Мултиетничка Србија у којој једну трећину становништва чине они који нијесу етнички Срби, може опстати једино као демократска држава. Но, власт и већи дио српског политичког естаблишмента у први план и као суштински проблем поставили су питања такозваних националних интереса, док је остваривање слободног и

демократског друштва остало у другом плану, више као реторичко питање.

Разбуктавање национализма, замјена аргументованог дијалога говором ужарених емоција изазвали су неспокојство и стрпљењу код мањинских група и појединаца, постали узрок великих напетости између различитих етничких скупова. А тамо, гдје већина не штити мањину, него се појављује као стварна и потенцијална пријетња безбједности и сигурности мањине била она етничка, политичка или вјерска, нема, нити може бити стабилне државе, ни стварне лојалности свих њених становника.

Дакле, један од главних предуслова “друге Србије” је ослобађање од предрасуда које подижу беде међу људима. Исто тако, ослобађање од страха. Не само од једног облика страха, него од многих. У садашњој Србији постоји страх за личну сигурност, ако се другачије мисли од званичног мишљења, страх, ако се исповиједа друге вјере, ако се припада другој нацији, страх од бијеле, од будућности.

Други предуслов остварења другачије Србије је супростављање параноји која се исказује у различитим облицима “говора мржње”. Два најприсутнија облика параноје које власт производи, подржава и шири преко медија под својом контролом јесу о постојању међународне завере против Србије и о неистовишљеницима и политичким супарницима као о “издајницима”, “унутрашњем непријатељу”, “петој колони”.

У “другој Србији” биће незамисливо да се било која партија изједначава са државом, и да у то име појединци присвајају државна добра, материјалне и духовне вриједности које су својина свих. Та “друга Србија” сигурно неће бити оно, што је данашња - “велики бувљак”, велико црно тржиште на којем владају закони јачега, закони мафије и крупног криминала, гдје је најјефтинија, а истовремено најбезвреднија роба људски живот.

Из свега произилази да је борба за другу, другачију Србију заправо борба против једног одређеног, изманипулисаног начина мишљења које је ушло у свакодневни живот, у институције културе, економије, политике, као отров испунило друштвени крвоток. Ту нема ни брзог, ни безболног излечења. Излечење може доћи само са промјеном начина размишљања, са схватањем ситуације у којој се налазимо, супростављањем штетним митовима, заблудама, илузијама, неистинама.

За то супростављање потребно је каткада жртвовати професионалну каријеру, лични мир, сопствено добро, ради опште доброби, прихватити живот на маргини, одрећи се сопствене сигурности. Данас, у ситуацији разрушене, декомпоноване земље, уништене економије и перспективе развоја, у Србији

изолованој од спољнег свијета, са мутним и нејасним осјећајем кривице и одговорности за страдања и за злочине почињене у њено име, још негдје у дубини тешког слома и општег пораза тиња мисао о великим и неопходним промјенама. Али ту мисао, ту тежњу ка другачијој Србији званична пропаганда назива издајством, јер vele да свако издвојено или супростављено мишљење нарушава неопходно јединство домовине.

Најгоре од свега је мирeње са постојећом ситуацијом апатије, депресије и моралне равнодушности. На рушевинама данашње Србије преостаје само нада у једну другу Србију, бољу и просперитетнију, толерантнију, са угледним мјестом у Европи. То у овоме часу изгледа као недостижни циљ, али то је циљ којем се мора тежити. Када не бисмо у такву Србију вјеровали, сваки труд, сваки отпор, сваки говор, све оно, што испуњава наш живот и даје му смисао, постало би безвриједно.

“Издаја” Томаса Мана. — Године 1943. подстакнут актуелном њемачком ситуацијом Томас Ман је писао о опасним режимима који примјењују методе безграничног заглупљивања и лагања. Ману је замјерено да оваквом директном и бескомпромисном критиком напушта своју књижевну естетику засновану на иронији и дистанци. Велики писац је на то одговорио како се у тренутним околностима “бранилац чисте књижевности сам себи чини жалосним, јер је политичка борба у садашњим условима на тренутке значајнија, важнија и достојнија постовања од цјелокупне поезије”. Режим је Мана оптужио за издају. Ханс Магнус Енценсбергер, много година касније, у “Прилогу теорије издаје” пише о неизбјежности такве издаје.” За логику овог појма прије је пресудно то, што под извјесним историјским околностима “свако може постати издајник”. Ријеч је, разумљиво, о пропагандном жаргону режима, о “издаји” под знацима навода, о извртању смисла тога појма, а у ствари о побуни против постојећег, неподношљивог поретка ствари, против монопола над материјалним и духовним добрима, против насиља над истином.“ (Преузето из “Вијести” Подгорица, 26. јул)

* * *

Трећа истина - Трећа Србија.

“И сам сам обузет истином — пише *Миодраг Мркић* (2003). — Пишем је као истина, Истина, ИСТИНА. Авај! - КАКО ДОЋИ ДО ИСТИНЕ? Можда се она напреже да до нас дође? Можда смо се негде загубили у том тражењу?

Ако уопште има писаца данас код нас у Југославији који траже истину или које Истина тражи, онда је то Мирослав Лукић. Ис-

тина је једноставна, проста, људска истина - што значи истина “човека” као друштвеног бића.

Лукићева је активност уопште у **превредновању**. Експлиците он се највише у својим радовима не песничким залаже за опште етичко, морално превредновање друштва и пре свега превредновање у књижевности, песништву. Директно, практично кроз примере он то чини а не кроз овештале фразе.

Одмах рецимо, и то пребринимо и овде, *да се ја и Лукић у основном, да кажемо јрубо, у филозофско-социолошким сѿварима не слажемо*. Па, наравно не слажемо се ни у питању религије. Али се слажемо у кључном - превредновање, превредновање... у свим правцима и видовима.

Лукић хоће, можда кратко речено - истину. Поштено, искрено, отворено, јасно, људски он говори оно што мисли да би рекао истину.

Наравно. Искреност не гарантује истину али је један од предуслова...” (Миодраг Мркић: ДЕЛА МИОДРАГА МРКИЋА. И рукописи који се први пут објављују. 3. Рукопис: СЕНКЕ БУДУЋНОСТИ: Фрагменти о Мирославу Лукићу, Београд, 2003)

* * *

Да ли се ова два писца – професор Мркић и Филип Давид – приближавају тој другачијој, заборављеној, потиснутој – Трећој Србији — Трећој истини о Србији? Или понављају нека општа места?

Давид има свог Кумира (Р. Константиновића, једноумца и наметача), Мркић не крије да има свога Ђавола, о којем је написао не мали број страница и табака... Какав је био учинак тзв. *Београдској крући*? Је ли ту било више истине и побуне, критичности, и приближавања „трећој истини“? Је ли „Друга Србија“ *Друјосрдијанаца* – некаква алтернатива, нешто што је боље од свега за Србију?

Друја Србија је мојућа, а Трећа, изгледа не, зато што је земља још увек ОКУПИРАНА, упркос тобожњих (више козметичких) демократских промена.

* * *

— Да ли је Београдски круг био утопија

У суботу, 7. децембра 2002. године, “десет година после”, у Центру за културну деконтаминацију одржана је промоција књиге Београдског круга “Друга Србија”. Књиге које су својев-

ремено, десет година пре, приредили *Иван Чоловић* и *Аљоша Мимица*

„Друга Србија” и „Интелектуалци и рај”, појављују се у библиотеци “Сведочанства” Хелсиншког одбора, под заједничким насловом „Друга Србија десет година после”, приређивач је Аљоша Мимица, а предговоре су исписали *Лашинка Петровић* и оснивач Круга *Радомир Констијанчиновић*.

Како многи овај догађај, промоцију зборника “Друга Србија” у времену преправљања историје у складу са и даље владајућим националистичким концептом, сматрају битним, ево уводног слова једне “од истих аутора”.

“Поштовани људи, Прво, не знам тачно како да вас ословим, због тога што ословљавање у нашем јавном говору са “госпође и господо”, “даме и господо”, “браћо и сестре”, “колегинице и колеге” је до те мере злорабљено, те у овом тренутку просто не приличи да употребим ниједну од ових речи које су “изгубиле невиност”. Најдраже бих вам рекла “другарице и другови”, али ни то не смем да учиним. Не зато што то можда ви не бисте хтели, већ зато што ја, по задатим правилима Београдског круга, немам право да колективизујем ниједно од ваших појединачних мишљења.

Друго, настојаћу да тачно назовем овај скуп. У сваком случају то је промоција књиге “Друга Србија” у издању Хелсиншког одбора, онда је то скуп, или сесија, како се то у Кругу звало, суботом, затим је ово ритуал, затим је ово могуће и седница, заседање, скупштина, али дозволите ми да ово назовем заседањем Малог и Великог већа Београдског круга. Тако смо једном назвали управна тела Београдског круга по угледу на природу и устројство Дубровачке Републике, што значи - рес публика, а самим тим и отвара принципе за које смо се залагали са искуством које је једном изборила и Француска револуција. Чини ми се да је то нешто више или нешто другачије од онога што се данас и овде подразумева под демократијом.

Рецимо да се радило и о слободи, братству и једнакости, често о законима који су пречи и јачи од политике.

Дакле, драге пријатељице и пријатељи слободе, била је ствар избора учествовати, један од основних напора био је заштите “другости”, па отуда међусобна емпатија и тада, пре десет година, и сада.

Дакле, ова промоција није лишена нечег тако ретког - свечаности.

Треће, ако сагледамо где се налазимо, где сада седимо, видимо да се налазимо у простору квадратуре круга. Ако се у квадра-

туру круга упише идеограм човека, онда се добија, вама свима добро познат, Леонардов цртеж који је извориште и увориште готово свих звезда. У квадратури круга или “у духу места”, како би то рекао Богдан Богдановић, уписане су и развијене многе ваше идеје, као што је и одавана почаст онима који више нису међу њима. Са ужасом и жаљењем констатујем да такву почаст нисмо могли да одамо Ивану Стамболићу, ни за то, као ни његова породица, нисмо имали прилике.

Да ли је Београдски круг био утопија? Ако прочитате готово све текстове из ове књиге можете видети да су се најалост, многе антиципације и анализе оствариле у смислу “рђаве бесконачности”. А “Друга Србија” унутар остваривања “рђаве бесконачности”, ако не постоји, то није аргумент против ње. У овом часу сећање није питање сентимента, већ темељног односа према континуитету у једној култури. Културни дисконтинуитет је један од највећих злочина чији један представник сада седи у Хагу. Зато је сећање, незаборав, толико битно, јер је то траг који у драми коју смо играли, “О Немачкој”, Херман Брох формулише као захтев: Покажите немачке демократе и покажите противнике нацизма и Немачка ће бити спасена.”

Зато је важно да се увиди, а зато је потребна воља (Брох), шта је и како, упркос свему, и тада и сада, постојало.

Шта сте рекли и шта сте написали сви знате, или се барем сећате. Ако сте понешто релативизовали или заборавили на то ће вас подсетити гностичко мајсторство и онтолошка анализа речи и ћутања предговарача овог зборника Латинке Перовић и Радомира Константиновића. Када се Центар за културну деконтаминацију зачињао у Кругу. Миладин Животић умео је да пита моју младу колегиницу и редитељку Ану Миљанић, која ме је научила да је оно што смо радили имало смисла, и мене “Децо, када ће да почне она ваша приредба. Увек, пред сваки почетак, па и пред отварање “Модерне”, као културног модела, наслоњеног и на европску традицију и на традицију Круга говоримо “Е, сада ће да почне приредба.

Док сам пре неко вече гледала гурање и тискање на отварању Меркатора, који је некоћ био уобичајена, нормална радња, још једном сам се питала, и поред свих ваших одговора како су само успели да унеобиче стварност и уобичаје злочин, злочин свакојаког разарања.

А када “већ нацртани” портрети из наше стварности почну да дефилију, наравно да то не могу да опишем боље од Бихнера “за њих је држава представљала спекулацију, а револуција занат.” А република?!...” — (Текст Б. Павићевић, објављен у листу Данас.)

Алтернатива. “Друга Србија” у Италији. Београдска Република, бр. 145, доноси следећи текст:

”Крајем маја појавила се у Италији, код миланског издавача Селене, једна веома лепа и вишеструко значајна књига. Њен наслов је: “L’Altra Serbia” и представља избор текстова из зборника Друга Србија и Интелектуалци и рат, насталих на основу раних сесија (1992-93) Београдског круга.

Књигу је припремила, уредила и брижљиво однеговала Melita Richter Malabotta, социолог из Загреба, која већ готово две деценије живи у Трсту. Предговор је написао Предраг Матвејевић, а као поговор, односно мост ка италијанском читаоцу стоје у књизи још три текста: Paolo Faki, професор филозофије језика са Универзитета у Трсту, насловио је свој прилог: “Друга Србија и друга Европа”, Нино Рекуперо, професор савремене историје са Миланског универзитета пише под насловом “Хвала Београдском кругу”, а Klaudio Venca, професор савремене историје из Трста и главни уредник часописа Жерминал, већ у наслов свога прилога (“Плуралистички и критички оријентисан круг”) ставља оне карактеристике Београдског круга које је препознао читајући текстове чланова тог кружока.

“Ова је књига била неопходна. Она скида мрљу са образа. Кочи настојања и страсти оних који демонизују Србију говорећи: ‘Сви су исти’. ‘Балкан је такав’. ‘Сви се међусобно мрзе, кољу једни друге’. Овај рат није облатио само образ Србије.” То је уводни пасус из предговора Предрага Матвејевића, који последње две године ради као професор јужнословенских књижевности у Риму, а тамошњој читалачкој публици познат је пре свега по књигама и идејама о Медитерану. Матвејевић је у предговору (објављеном иначе и у једном од мајских бројева Ферала разрадио тезу коју је изнео одмах чим му је Мелита Рихтер понудила да напише увод: Београд је одувек имао космополитског духа, неминовно се у њему морао појавити отпорским, националистичким идејама владајућег естаблишмента. “Пробајмо замислити педесетак немачких, руских, италијанских или шпанских интелектуалаца који тридесетих година у време фашистичких режима, заједнички пишу и објављују књигу протеста. Какав би то значај имало! Истини за вољу, режим у Србији је мекши и подношљивији, али зато ништа мање подао”.

Италијанска културна средина примила је књигу на сличан начин: као сведочење о стварном дисидентству које постоји у Београду, а о којем се у Италији мало, или тачније - ништа не зна. То је став који се чуо на више презентација књиге: у Месини на Сицилији (где је присутних било чак седамдесетак слушалаца!), на сајму књига у Трсту и у једном малом културном кружоку у Дуину, у околини Трста.

Мелита Рихтер Малабота почела је да припрема ову књигу још пре две године, односно одмах пошто су књиге Београдског круга стигле у њене руке. Схватила је да и њеној новој домовини, Италији, треба представити ове гласове неслагања, личне храбрости и морала. Тек што је завршила рад на књизи: Балкански конфликт, Европска интеграција, коју је заједно са Клаудиом Венцом и Паолом Факијем уредила и објавила у Трсту, она је приступила припремању књиге о односу српских интелектуалаца према рату. Много труда и љубави уложила је не само у превод текста (у чему је имала и два сарадника, од којих се један и не усуђује да потпише своје преводе јер је пореклом из Хрватске, па се боји да би потпис на преводу могао нашкодити његовој ужој породици која тамо живи), него и у писање уводног текста, а затим и коментара, објашњења уз имена, појаве, наслове који се у текстовима спомињу, а који без објашњења не би италијанском читаоцу ништа значили. Када је књига објављена, Мелита је са истим жаром наставила да је представља, као што је претходно припремала (можда ваља додати да су не само сви прилози и преводи рађени апсолутно бесплатно, без иједне, макар и симболичне лире надокнаде, него је све те различите рукописе у компјутер унела и за штампу приредила госпођа Марта Грубер, такође без новчића надокнаде).

Породица пријатеља Друге Србије ницала је сукцесивно, како је пројекат растао, како се повећавао број преведених прилога.

Мелита увек наглашава како јој је жао што није могла превести све прилоге из обе књиге, али то у датим околностима збиља није било могуће.

Реакција штампе била је бржа и по књигу веома повољна: Већ прве седмице по објављивању књиге, Мелита је имала интервју за први програм радио-РАИ у трајању од готово једног сата. Ил Манифесто је књизи посветио готово целу једну своју страну, *La Gazzeta deol Sud* један дугачки стубац, а тршћански *Il Piccolo* је изврстан осврт Маура Манзина објавио истог дана када је на главном тргу Трста, у оквиру манифестације “Гутенбергов трг”, књига тамо и представљена. Информације о књизи донели су и словеначки дневни лист у Трсту, Приморски дневник, те лист италијанских анархиста *Germinal*.

Према усменим информацијама, и за јесен се предвиђа представљање књиге у Верони, Венецији и Мантови. А за време презентације књиге у Месини више пута је цитиран текст Филипа Давида; како се подударило да је истих дана код једног тршћанског издавача изашао превод Давидове књиге Записи из мрачних времена, добила сам у задатак да Филипу Давиду пренесем жарку жељу трибине “Обелиск” из Месине на Сицилији да на јесен буде њихов гост. Жеље обичних људи и обичних

читалаца очито имају више слуха за Другу Србију него разни европски званични преговарачи; али зар то није права мисија интелектуалца, зар читалац обични није увек први адресат оних који пишу? (Марија Митровић)

(.....)

* * *

Даље: преглед текстова о Другој Србији. - Часопис Време бр. 785, рубрика пошта, Коракс, Прва и друга Србија, пише Љубиша Рајић. (<http://www.vreme.com/cms/view>) "Осам тачака о случају Коракс"; "Глава у Пешчанику, други пут"; "Време" бр. 782-783. Београд.

"У два текста у броју од 29. 12. 2005. Драгољуб Жарковић об-разлаже зашто више нема Кораксових карикатура у "Времену" и шта мисли о реакцијама на њихово укидање. Као уредник једног недељника који је приватно, а не јавно власништво, он има пуно право и да исказује своје политичке ставове и да "Време" уређује онако како жели, али нека ми ипак буде допуштено да се не сложим са његовим образложењем.

У веома прљавој и примитивној политичкој култури Србије Кораксове карикатуре, Индексово Радио позориште и хумор с којим је Отпор кренуо значили су неописиво много, јер су, бар у појединим тренуцима, били једине светле тачке које су, чак и када је све деловало безнадежно, уливале ведрину и да-вале веру у неки пристојан живот после живота под Милоше-вићем, пре свега разголићујући то бешчашће и примитивизам. Од свега тога, данас су остале само Кораксове карикатуре. Ако оне нестану, нестаће једно веома важно средство не само по-литичке и културне борбе већ и политичког просвећивања. Друго је питање да ли Коракса треба заштитити од њега самог, од расипања његове генијалности у илустровању дневних, по-некад ефемерних догађаја, како то Жарковић каже. Као главни уредник "Републике", учествовао сам у објављивању две збирке Кораксових карикатура, и када бих данас правио нови избор, неупоредиво бих више његових карикатура изабрао него што бих изабрао текстова из "Времена". Ипак, не пада ми на памет да тражим да Жарковића некако заштитимо од објављивања оне четири петине текстова у "Времену" који се баве дневним, понекад заиста ефемерним догађајима, и који су, не баш тако ретко, прилично лоше написани. Сви знамо у каквим условима раде независни медији и радујемо се што уопште успевају да нешто остваре.

Треће, реч је о односу грађана и медија према властима. Да ли власт треба само критиковати или и хвалити за оно добро што

ураде? Не видим ни један једини разлог да кондуктера похвалим зато што ми је издао карту, да лекара похвалим зато што ме је прегледао или да мене неко похвали зато што сам одржао час или испит; сви ми за то примамо плату, и наша је обавеза да свој посао урадимо како треба. Обавеза је владе да влада добро и у корист свих грађана, и то би требало да се подразумева као нормално стање. Када то не чини, треба је критиковати. Рад једне владе не треба процењивати према ономе шта је урадила, него према ономе шта није урадила или није хтела да уради, а могла је.

Негативну оцену заслужује чак и за оно што је урадила добро само зато што је то морала да уради: Да нема сталног притиска споља, ниједан ратни злочинац не би био изведен пред суд, да није било притисака и споља и изнутра, деца би данас у школама учила креационизам... Наравно да је ова влада урадила и један број добрих ствари, чак понешто зато што је то сама хтела, али да ли треба да их хвалимо зато што су урадили оно због чега постоје?

Четврто, да ли је у Србији данас црно-бело као пре?

Чињеница је да Коштуница није исто што и Милошевић, али да је Милошевићев опстанак зависио од труда ДСС-а, он би и данас владао: ДСС је био најпасивнија опозициона странка током Милошевићевог времена. Данас између њених политичких схватања и схватања нпр. радикала нема неке битне разлике, *ДСС је не само сиречио лустрацију, него је и њедводник рехабилитације* и активног укључивања Милошевићевих кадрова у све поре државе и друштва, он невиђеном брзином клерикализује друштво, Српску православну цркву фаворизује преко сваке мере, даје активну подршку клеро-националистичким организацијама, уводи начело партијске подобности ништа мање него у Милошевићево време, на све начине кочи менталну модернизацију друштва.

Пето, да ли и даље постоје Прва и Друга Србија? И те како постоје. Прву Србију су чинили ратни профитери, врх војне, полицијске и остале државне бирократије, политичари из СПС-а, ЈУЛ-а, СРС-а, ССЈ-а и сличних странака, врх СПЦ-а и сличних организација, разни ратни злочинци. Колико видим, већина њих живи сасвим мирно, они и даље чине економску елиту и знатан део политичке елите, воде главну реч у многим областима и уопште су углавном онде где су и били. Оно мало њих који су у затвору, ту су скоро искључиво због притисака споља и притисака јавности.

Постоји и Друга Србија, она која се борила против прве зарад будућности ове земље и њених грађана, само што је сада неупоредиво мања и слабија. Многи некадашњи опозициони политичари прешли су у Прву Србију чим су постали власт, а

приклонили су јој се и многи интелектуалци. Некима је у Другој Србији изгледа било само тело, а не и душа (прелазак Бојане Лекић на БКТВ), неки су лични интерес ставили испред општег (Петар Луковић и Соња Бисерко подржавају Пинк, Милош Васић прима Карићеву награду и издаје књигу код Миличка Мијовића), неки размишљају опортунистички (Ненад Прокић сматра да су се и радикали променили набоље), неки немају више довољну дистанцу према тој Првој Србији (у “Данасу” пишу Ратко Марковић и Драган Симеуновић) и тако редом.

Многи из Друге Србије су дигли руке од свега, иселили се из земље, повукли се у ћутање или осећај да су изневерени, да је огромна позитивна енергија након преврата од 5. октобра протраћена и да ништа нема сврхе. Али то не значи да је Друга Србија сасвим нестала. Докле год буде постојала она прва политичка Србија, постојаће и мора да постоји и ова друга, њој супротстављена политичка Србија. Докле год има лоше власти, постојаће и они који сматрају да није довољно добра она власт која је најмање лоша од могућих. И бориће се да се та власт промени.

Можда сам престрог, можда не схватам довољно добро нове околности и потребу да будемо флексибилнији, али ако сви треба да се утопимо у ту Прву Србију са њеним ратним профитерима и ратним злочинцима зарад неке мутне идеје о српској саборности, неког државног интереса који формулишу ти исти профитери и злочинци или због лицемерја тзв. светске заједнице, молим да задржим своје право да у томе не учествујем.

И да ми дан почне Кораксовом карикатуром зарад менталног здравља.”

* * *

ТРЕЋА СРБИЈА. (Пон. 19/06/2006 - Политика, 18.06.2006;
Страна: А12) Војислав Јанећкић.

“Ваљало би да се организују групне и масовне посете месту на коме вечно почива Слободан Милошевић. Такође би било сасвим zgodно да седнице српског Парламента/Владе почињу са “Даме и господа посланици/министри, Слободан Милошевић је стварно умро!”. А не би било лоше да том реченицом, уместо уобичајеног “Поштовани гледаоци, добро вече...” - почињу и ТВ дневници на свим српским телевизијама. На тај начин ће се, ваљда, сви коначно уверити да нема разумних разлога да се настави епоха Слободана Милошевића и да је, вероватно одавно, настало неко ново политичко доба земље којом навелико

идеолошки тумарамо у бескрајно дугим паузама између два изборна дана.

У таквом добу, у коме насупрот некадашњем медијском монополу једног режимског РТС-а и једне режимске “Политике”, сада постоји море мање-више неутралних медија, ваља пре свега испрофилисати нову, ововремену политичку комуникацију. Да би се комуницирало на нов начин, било би такође згодно ововременим бирачима дати и неку нову политичку понуду, пошто су се речени бирачи мало променили. Те особе, наиме, нису више вољне да сатима или кличу Вођи или шљапкају по лапавици да би Вођа пао. Сада је много више драгоценог времена потребно одвојити за тражење лаког кеша, акцијских продаја, новинске, телевизијске и сваке друге забаве, те свих осталих модерних, конзументистичких облика спајања краја са крајем и прелажења никад дуже дистанце између првог и првог у месецу. О реалном и хвале вредном непостојању Вође и емоција које је потребно зарад њега издвојити и да не причамо.

А каква је нова политичка понуда коју поменусмо и која треба на нов начин да комуницира са фактички новоформираним бирачким телом? Па никаква, да скратимо причу. Заробљено у непродуктивном простору између политичког популистичког примитивизма са једне и страха од тог примитивизма са друге стране, оптерећено инатом према Западу или наивности спрам истог, те укотвљено у недефинисаном безбојном центризму владајуће “с коца и конопца” интересне коалиције, политичко тржиште Србије најближе је стању неодржаваног јавног тоалета: не мирише лепо и у њега се улази само из крајње нужде и потребе.

И ником не пада на памет да повуче воду кад се окористи историјом.

Овако гледано, наша одскора умањена и ускоро вероватно још мало више умањена земља заиста има две јасно подељене политичке групације, тј Две Србије. Али *то нису оне које су до сада дефинисане од стираног кога тог: реч је о односу према њонуди и њошражњи. Једна Србија још увек њрејознаје да се на сиромашној стираначкој њијаци може нешто њробрати и њазарити, другој Србији не њада на њамети ни да се уваћи за њеџер.* Да ових других не би било још много више но што их је сада, помоћи ће само јасна свест преосталим гласачима инспирисаних политичких лумена да је у Пожаревцу, недалеко од Београда, сахрањен Слободан Милошевић, те да је заједно са њим или сахрањено или само што није у раку отишло - све оно што смо од њега научили, било да смо били за или против како покојника и свега што је за време њега сада мртвог тада успешно оживело.

Лака нам, дакле, нова земља, ма колико у њој тих Србија било.

Е да. И Тито је исто одавно умро, па би ваљало и то разгласити. Али то је нека друга тема. Да не претерујемо са шокантним информацијама. - Стручњак за маркетинг”

* * *

РЕПУБЛИКА, Година XVIII (2006), 1. јун - 31. јул 2006.

- Велика Србијица. - Оде и Војводина! - на уснама грађана Србије прва реакција на вест о резултату референдума у Црној Гори. Словенија је држала Хрватску, Хрватска Босну и Херцеговину, Босна и Херцеговина Македонију. И то је била Југославија. Сваким погрешним кораком власти у Србији несвестан страх код грађана се претварао у крвожедне акције. Чак и криминалци су у себи носили, више од свих осталих, параноидни страх да сутра не постоји јер се земља руши као кула од карата јер неко није схватао да иза борбених поклика и позива властољубивих политичких лидера на заједничку државу свих Срба стоји само страх од политике коју они не разумеју и која је и сувише компликована за њих. Политичке борбе за интерес сваког грађана као камена-темељца државе, социјалне грађевине финих односа као паукових нити у којима пљачка и гушење људских права једнога руши све. Нажалост, то још увек не разумеју они који се ослањају на оружје и силу. Освета творца друге Југославије је много страшнија. Свако ко пожели туђе остаће без игде ичега! -Т. Б. Л.

* * *

Вреди прочитати у истом броју РЕПУБЛИКЕ на тему Треће Србије и подужи запис *Кеш, колица, около ђечење*, који започиње овим речима:

Престаћу да користим Дивљи запад као метафору за Србију, не забавља ме више. Облепљена потерницама за посланицима, на којима се плаћени револуционари ценкају од 3.000 до 15.000 евра, сувише личи на шпагети психоделију да би било смешно, пише Иван Златић.

Или ово: ...Неко је то много добро смислио - Србија ће ући у европске и атлантске интеграције ако што шареније запакује колико се није променила од времена клања, силовања, пљачке и шверца; ако мафијаши буду кохабитирали, уместо да се рокају по улицама, Београд ће бити мирнији од сваке светске престонице у којој бесни рат кокаин (...); ако грађани буду гледали само свој џеп, а народни посланици их заступали у ценкању, Србија ће бити једна велика породица у којој се зна ред, старији слушају, а млађи пазе.

Недавно сам налетео на занимљив податак да се у земљама развијеног запада, колики год проблем имале са криминалом и тероризмом, преко 80% убистава, силовања, малтретирања, деси у породици.

Штавише, кад би се искоренило породично насиље, у затворима би остао понеки смотани банкар, корумпирани министар или генерал-серијски убица...

* * *

Нова српска политичка мисао, 14. јул 2006. - Јован Базић: Друја Србија - шта је то, у ствари?

„Већ у неколико бројева НИН-а расправља се о “другој Србији”, са различитих идејних и политичких становишта.

Међутим у свим написима изостаје неколико важних одреница: *йорекло синџаіме друја Србија, ко су њени ѿворци, шта се йод ѿіме йодразумева, како је она йрерасла у једну од доминантних националних концепција крајем XX века?* (подвукао М. Л.)

Политичка концепција о решавању српског националног питања под називом “друга Србија” настала је у време распада Југославије (СФРЈ) почетком деведесетих година XX века и она је најпотпуније дефинисана у књизи Миленка Марковића Српско питање између мита и стварности (1997). Сам израз друга Србија потиче још с почетка XX века и њега је први употребио Димитрије Туцовић у време великих радничких демонстрација у Београду, током децембра 1910. године. Он је тада указивао на буржоаску и пролетерску Србију, при чему је пролетерску Србију означио као друга Србија, која је у непомирљивом сукобу са буржоаском Србијом. Касније, у комунистичкој идеологији и политици често се истицао сукоб између хегемонистичке и пролетерске Србије, чиме се увек стајало на страну пролетерске Србије, како би се сузбијале националне тежње српског народа и смањио његов утицај у Југославији. Све је то кулминирало током Другог светског рата, великим поделама међу Србима на четнике и партизане, распламсавањем грађанског рата, а потом и све већим дезавуисањем националног идентитета и етничке целине српског народа. Након Другог светског рата, дошло је до федералистичког преуређења Југославије, при чему су дефинисане федералне јединице (републике) и утврђене границе мимо етничких и других релевантних критеријума. А потом, у Србији су *створене йокрајине и йроіашене нове нације расцејом српској етничкој сјабла*.

У време и након распада Југославије (СФРЈ) јавља се, у низу многих политичких концепција, и једна од мондијалистичких

концепција, шире позната као друга Србија, која је дефинисана као “демократска алтернатива”. Друга Србија, настала је на идејним и политичким основама мондијализма, као и на критици српског национализма. Њени зачеци могу се запазити у јавним иступањима, након Осме седнице ЦК СКС, дела београдских интелектуалаца из либерално-демократског покрета, који се развијао као опозиција режиму још од студентских демонстрација шездесетих година (Небојша Попов, Весна Пешић, Миладин Животић и други); као и неких интелектуалаца из Савеза комуниста који су били противници националне политике Слободана Милошевића, особито Миленко Марковић и Душан Јањић, познати као дугогодишњи критичари “националистичких појава у друштву”. И једни и други имали су значајну улогу у обнови вишестраначког система у Србији, *нарочито у оснивању невладиних организација*. Њима је заједничко схватање нације као искључиво грађанске заједнице и *давање примања интернационалном у односу на национално*. До дефинитивног распада Југославије, и извесно време и након тога, борили су се за Југославију и у њу веровали.

У решењу српског националног питања, заговорници друге Србије полазили су од права на самоопредељење, али се оно, уместо нацијама, признаје само републикама, које се схватају као “политичко-правни израз суверенитета народа”. По њима, право на самоопредељење имају само Срби у Србији, а Срби у Хрватској могу рачунати на неки облик аутономије, док Срби у Босни и Херцеговини могу имати статус једног од три конститутивна народа независне државе Босне и Херцеговине. Да би се остварила концепција друге Србије, истицано је, потребно је да се режим у Србији одмах одрекне своје националне политике - да заустави рат и призна новостворене државе на југословенском простору. Након тога, потребно је извршити демократску смену власти како би се Србија ослободила санкција и међународне изолације, а потом успоставило демократско друштвено-политичко уређење, на принципима људских права и грађанских слобода, тржишне економије, парламентарне демократије, развоја пријатељских односа са суседним земљама и укључивања у међународне организације и интеграционе процесе. У таквој, “демократској и просперитетној Србији”, заговорници друге Србије сматрају да би се и проблем Косова лако решио, јер би политички представници Албанаца на Косову пристали на преговоре с демократским властима Србије. А, у Војводини би се постојећа аутономија освежила новим садржајима, којима не би била доведена у питање територијална целовитост Србије. У вези са унутрашњим уређењем Србије, у овој концепцији доминира регионални приступ, па има и идеја да се она организује као федерација.

Политика друге Србије нарочито је истицана на скупу представника “друге Хрватске” и “друге Србије” у Тухељским Топлицама, августа 1993. године (видети: Миленко Марковић: Сусрет друге Хрватске и друге Србије, у књизи “Српско питање између мита и стварности”).

“Друга Србија” је типична мондијалистичка концепција решавања националног питања која је, у суштини, анационална и пацифистичка. Њу чине идеје и концепти о грађанској парламентарној држави и безусловном миру, а национално питање се своди само на етничку, културну и духовну димензију. Главни политички субјект у овој концепцији јесте грађанин с неограниченим политичким слободама и правима, а такве слободе кореспондирају с неограниченим слободама светског тржишта које пробија државне границе и, уз пратећу политичку и војну моћ, успоставља поредак ограниченог суверенитета држава, а на глобалном плану - нови светски поредак. Такав поредак води владавини великих светских компанија и апсолутној доминацији једне суперсиле у светској политици.“

* * *

Одговор Појову и Дерети Слободана Анђионића.

„Двострука мерила свагда су очаравајућа. Када ви, или ваши пријатељи, годинама пратите писање и наступе других овдашњих интелектуалаца, када их поименице анализирате и групишете у одређене категорије, и када покушавате да утврдите њихов могући утицај на политику, а тиме и њихову јавну одговорност – посао који се, рецимо, у “Републици” здушно и успешно обавља већ читаву деценију - онда је то “смела научна анализа”, “интелектуална критичност” и “грађанска одговорност”. Али, шта ако се неко усуди да сличној анализи подвргне и вас саме? Тада се одмах присетите бројних методолошких проблема (које вам је до тада било непристојно и помињати) - од проблема контекста, до проблема типологизације интелектуалних кругова и њихових гласила. Тада прошлост намах постаје вредна памћења па се и ви опсетите Шуварева “Бијеле књиге” (која можда и није сасвим рђава с обзиром да су њени јунаци управо главни ликови ваших анализа?), тада одмах завапите “то је поновно прављење списка” и “нећемо мешање науке и политике”. Тада одједном поново постају важни и мотиви (зашто то неко ради), и “фрустрираност”, и интелектуална блискост, и политичке симпатије, па и - извори финансирања.

Да, заиста су занимљива та двострука мерила. По њима, све док је неко критички настројен само према старом, ауторитарном режиму и њему блиским интелектуалцима, он је ваш радо виђен сарадник и саговорник, њега позивате и цитирате, он може да буде угледан социолог и аутор књиге која се, по озбиљ-

ности приступа, “издваја... из малобројних књига, обиља публицистичких и преобиља новинских текстова” (“Република”, фебруар 2003, бр. 302-3, стр. 30). Али, шта ако тај исти случајно поверује у ваше позиве на “отвореност”, “критичку анализу”, “даља истраживања” и “дијалог”, па своје истраживачко занимање усмери и на вас саме? Онда ће он не само убрзо бити оптужен за “кик-науку”, “денунцијацију” и “дисквалификацију”, него ће већ у првом наредном броју “против-стихије-страх-мржње-и-насиља” месечника (март 2003, бр. 304-305, стр. 64), о себи да чита чланак под речито толерантним и љубазним насловом “Аналитичар-спискација” у ком се, ваљда као посебан допринос атмосфери толеранције и дијалога, са њиме расправља тако што се јавност, између осталог, подсећа и на звуковну подударност речи “аналитичар” са речју - “анални”!?

Али добро, ми се не разликујемо само по схватању пристојности, која се ваљда има задржати и онда када нас неко повреди или разгневи (није ли управо то њен смисао?). Ми се разликујемо и по схватању смисла јавне расправе чија сврха ваљда није да се опонент јавно понизи и уништи (не разумем како бих другачије могао да протумачим поруку господина Миљенка Дерете о дубокој води и даљењу?), већ да се одређене тврдње или сопствени ставови прикажу јавности на што јаснији и аргументованији начин. Ми се разликујемо и по схватању поштовања опонента, јер има нас који верујемо да ниподаштавањем опонента и ми сами бивамо унижени, а да се непоштен борбом (“књижевничким сплеткарењем”) потцењује не само опонент већ и публика. (Као одговор на такве захвате збиља је каткад довољна и по једна реченица. Дакле: не, нисам отказивао гостовање ни у каквим емисијама; и не, нисам се шалио што неко са мном неће да расправља - већ што то чини тамо где не могу да одговорим; и не, никада нисам извршио мисаони масакр над др Војином Димитријевићем; и не, нисам српски националиста *par excellence*; и тако даље.)

Али, све ове разлике можда и нису толико значајне колико ми се чине дубоким разликовања која постоје у нашем схватању српске друштвене стварности. Неке од тих разлика публици су већ јасне, али о једној је свакако добро још нешто проговорити. Реч је о питању броја, односно демократског карактера данашњих “Србија”.

У доба стијораја режима уврежило се уверење о постојању две Србије. „Прва Србија” била је, грубо узев, она владајућа, у главном ауторитарна, милитаристичка и ксенофобична. „Друга

Србија” била је пошиснућа у ојозицију, улавном демократиска, мирошворна и проевројска. И то није била сасвим нешачна слика.

Међушим, о Србији након 5. октобра усјосћавила су се суштински различита схватања. За интелектуалце који ових дана не пресјају да нам објашњавају врлине садашње владе као и врлине ванредној сјања (а они су, да ли сасвим случајно, ујраво припадници наше „мисионарске инетелигенције”), у Србији се након 5. октобра ништа суштински није догодило, осим што су Прва и Друга Србија замениле места у односу на власт. Друга Србија је, дакле, сада она владајућа, демократиска, проевројска и пројресивна, док је Прва Србија прешла у ојозицију, као ауторитарна, криминална и изолационистичка. Истина, то постоје и извесни „ренејати изворној ДОС-а”, али су се они својим леализмом и национализмом толико искомиромитовали да, ујраво ових дана - разобличени и раскринкани - убрзано политички нештају, сјајајући се са недемократиском и неевројском Првом Србијом.

Постоји, међушим, и једно друјачије виђење данашње Србије, виђење које ни мени није сасвим сјаано. По њему, у Србији се, након 5. октобра, десило оно што се дешава и у свим друјим демократиским порецима. Демократиске и проевројске снаје разлучиле су се у два крила, поштинско природна и једнако пошребна сваком демократиском систему. Она се међу содом веома разликују, али су оба демократиска и оба евројска. Прво крило (које можемо назвати и Новом Првом Србијом) више је лево, друјо крило (које можемо назвати и Новом Другом Србијом) више је десно; прво је више радикално-реформаторско, друјо је више ојрезно и конзервативно; прво је више активистичко, друјо више скејтичко; прво је више револуционарно, друјо више леалистичко; прво је више грађанистичко, друјо више национално; прво је више атеистичко, друјо више релијозно; прво је ласно и о свему има мишљење, друјо је тихо и нерадо се изјашњава чак и о сјаварима о којима се мора пројоворити; прво хоће акцију са што мање расјааве, а друјо мисли да треба више тоја измерити пре неја што крене да се сече; прво смаја да сјаано улавно не ваља, док друјо мисли да све ново не мора бији боље од сјаарој; прво смаја да се морамо ухватити у кошјац са јорујим проблемима (2001. и 2002. то је била економија, 2003. то је постао криминал) макар привремено зајосјавили нека поја и неке вредности; друјо тврди да се ниједно важно ијање не сме решавати науширб друјих (рецимо, економија на рачун демократије, или борба са криминалом на рачун људских права и јравне сијурности); прво верује да су дујојајне рјае мере исквариле народ, и да се, осим појрављања усјаанова, и обичан грађанин мора појрављати - удејавањем, образо-

вањем, ња и извесном силом; друго смайра да је довољно попра-
вљени постојеће друштвене усјанове ња да добре особине на-
шег човека дођу до изражаја; прво жели да од грађанина Србије
створи европског човека, друго жели да ња постоји да слободно
живи у складу са његовим ваљаним обичајима који нису ништа
мање европски него у других народа; прво говори о природно-
сти, рационалности и живој у благодати, друго о моралу,
осећањима и начелима...

Може нам се више догађати једно или друго крило. Може срцу
да нам буде ближе Нова Прва или Нова Друга Србија. Али, и јед-
на и друга оција живојно су неопходне Србији, тек обе дају
поноћу и снагу нашем државном живоју. А оно што најмање
сметом да радимо је да било којој од ње две Србије одричемо
демократски и европски карактер (што можемо једино нека-
дашњој Првој Србији, која је данас заправо изумирућа Трећа
Србија, све мање важна и све мање претеча). Ма колико што зву-
чало старио нашим „енерџичним“ и „борбеним“ реформатори-
ма и њиховим интелектуалним секундарцима и идеолозима
(произашлим по праву из брозовско-комунистичке леве тра-
диције), конзервативизам и пољитичка десница су једнако де-
мократски и једнако европски као и реформизам и пољитичка
левица. И левица и десница, и реформатори и конзервативци,
и наша Нова Прва и она Нова Друга Србија поједне су како би
српски пољитички живој дио стабилан, презвен и усјешан. И
једни и други саставни су део модерној демократској процеса и
модерној демократској системи. У једном времену можда боље
одговоре нуди једна, у другом друга оција. Али, у сваком време-
ну морају да постоје и једна и друга Србија (подвукао Б.Т.).

Желети данас да Србија остане без једног од ова два своја
демократска крила - а то је управо оно о чему лакомислено
маштају и за шта се упорно залажу “Данас”, “Република” и “По-
веља” - значи обогати демократију у Србији, гурати је у хаос
јакобинске фазе револуције (тај стално прижељкивани “6. ок-
тобар”!), фазу која се тешко може завршити другачије до крва-
вим термидорским обрачунама са “народним непријатељима”,
“реакционарима”, па чак и - “умерењацима” (не, напади на
“екстремну умереност” никако нису овдашњи изум, све се то
- до најбизарнијих детаља, до истоветних назива, до идентич-
них оптужби - већ одиграло у Француској пре двеста година).
То одрицање демократског и европског карактера свакој дру-
гачијој Србији осим “нашој”, то монополисање револуције (тј.
Пројекта модернизације и европеизације Србије), тај страх од
поштених избора као јединог демократског коректива револу-
ције, тај размах идеолошке и личне нетрпељивости преко сваке
границе друштвене пристојности - све то налазимо у корену
наше “мисионарске интелигенције” и њене идеологије. (Јер, она
презира овдашњи народ не зато што га познаје, већ зато што

се испоставља да је обичан човек далеко сложенији од њених књишких и геометријских представа о људима и народима. Да тај народ већином хоће да гласа за њене политичке миљенике, да хоће да безусловно прими њене идеје, да хоће да иде за њом не питајући ништа, да видите како би намах постао добар и вредан, модеран и европски.)

Жао ми је ако сам својим размишљањима било кога лично повредио или узнемирио. Али, нисам сигуран да ми је жао ако су повређени нечији монополи и сујете, нечије површности и идеолошке заслепљености, нечије политичке амбиције и материјалне повлашћености... И још нешто. Када одбијам тврдњу да је највећи проблем данашње Србије српски национализам, то не значи да сам српски националиста; када браним право на постојање скептичне и конзервативне Србије, то не значи да сам члан ДСС- а и Коштуничин потајник; када протестујем што српска полиција испитује притворенике тако што им ставља пластичне кесе на главу и пушта их да се гуше док све не признају (саопштење Амнесту Интернационал-а, “Данас”, 4. април 2003, стр. 14), то не радим зато што сам криминалац и наркоман; када ми је одвратно што колумниста “Данаса” (20. март 2003, стр. 7) о Цеци Ражнатовић пише као о - дословце - “паланачкој курветини” (!) то није зато што сам љубитељ турбо-фолка. Све то, а и друго, радим само зато што верујем да Србија, ма каква прошлост била за њом, већ у овом тренутку заслужује елементарну демократију, елементарно поштовање људских права и – елементарну пристојност...”

* * *

На њушевима и распућима наше народне историје многе смрти вребају нашу душу из заседа, лукаво сјремљених и вешто маскираних, пише Ј. Поповић у есеју Ускрс и српски бесмртници. Како ћемо их савладати, ако не вером у бесмртност и силом Бесмртног? Ко то нашу народну душу мудро води и премудро проводи кроз безбројне заседе и неприметне замке? - Несумњиво свети Сава и његов бесмртни дух. А у њему и преко њега - васкрсли Богочовек.

Поповић је последње деценије свога живота проживео у својеврсном изгнанству, у једном манастирском егзилу. Овај монах је знао због чега је наша народна душа послата у свет...

За светог Саву Србија је била запад на истоку и исток на западу.

Пакао није под земљом, већ на земљи. Хаос садашњице је једна од слика пакла.

- Што се звижди данас?

- Данас коме се звижди? Звижди се Коштуници, Динкићу, Лабусу, овој влади неспособној, пре свега се звижди Демократској странци, требали би да буду овде, да они са Чедом буду предводници.

- Реците ми, чију терасу тражите?

- Бака Олгину, можда је жена умрла. Нећете ми веровати, ја сам члан Демократске странке.

- А ја од 12. марта сам мислила да морамо да шетамо.

- И не бих веровала да ћу још увек да држим пиштаљку.

- Немој против Демократске странке стално.

- Не против Демократске странке, али не могу да верујем да нису са нама, не могу да верујем. Зашто да не, шетаћу ја још, још дуго, богами.

- Ми као хоћемо да уђемо у Европу, а они нам као не дају.

- Како теби ово изгледа данас?

- Па, супер, носталгија удара, одлично.

- Колико ти имаш година?

- 25.

- Мислиш да ћемо ми још дуго овако шетати?

- Не знам, ако треба што да не.

- Где си нашла пиштаљку?

- Од републичког МУП-а, од 5. октобра, трофеј.

- То сте скинуле пандурима?

- То је трофеј.

- Добра им је, јака је та њихова.

- Што се звижди? Звижди се Војиславу Коштуници и Влади Републике Србије. Шта им фали

- Памет пре свега.

- Јеси ти био 5. октобра овде?

- Да.

- И да ти је неко рекао да ћеш пет година касније да хо-
даш поново?

- Шест година, не бих му веровао, сваке године се хода, човече, докле више. (...)

(...)

- А шта мислите о овим људима што нас гледају како ми ходамо?

- Знате шта, то су ти људи, то је та убијена Србија. С тим људима кад бисте сели и онако мало интимно попричали, објаснили, рекли им неколико здравих резона, ја верујем да би они почели да се радују и да мисле као и ми. И они ће полако да приђу, прићи ће, само им треба објаснити и то на један леп начин, без лагања, што рече млади Јовановић Чеда, истину, па сад они нека одлучују. Али у сваком случају на једном тасу је оно што хоће већина овог народа, и то баш та већина која је убијена, разочарана и доведена дотле да не зна где да се окрене.

- Је ли ово Зоранова Србија?

- Па, ја мислим да је ово Зоранова Србија, можда би била и боља да је он остао жив. Највећа је грехота ових политичара данашњих што су га убили физички. Ако су хтели и могли, морали су да га убију политички, али они то нису могли и једино им је остало да га убију физички, јер он је био човек који се рађа једном у сто година. Али он је био та машина и то му сад признају сви.

Штета од убиства З. Ђ. је непроцењива, кажу. Србија је то схватила на сахрани бившег премијера. Србија то данас живи...

* * *

Драинчева свеска са ознаком **ДОКУМЕНТАЦИЈА I**
(Истргнуто из књиге *Нечистија Србија I*, Едиција Заветине,
Београд, 2006 — Вечити чудесни коренови) - **Чишћење**
Аугијевих штала српске Куће и књижевности.

*„...Заишћо іробове мноіих іесника и философа, іолиіи-
чара и іреіородиіеља, никаква сила неће моћи да сііасе од за-
ііішавања луііајућих ііаса?“*

* Ова књига ће покушати да одговори на ово једноставно и тешко питање. “Оно у чему оскудева наш век, СПЕЦИЈАЛНО ОВДЕ, на овој географској ширини, у свим манифестацијама живота то су личности. Мрске копије замениле су оригинале”, Написао је ове речи Драинац, у рукопису насталом највероватније 1937 / 38. године и сачуваном “захваљујући Слободану Радивојевићу, новинару из Ђуприје, који је до Драинчеве свеске са ознаком ДОКУМЕНТАЦИЈА I дошао док је службо-

Драинац разоткрива нитковлук демократа - писаца опорних речима:

„Демократију наших њисаца никако нисам могао разумети: они, који тако јасно тврђљаху о једнакости, слободи и браћинству, у њивама животи, на делу, беху сви од реда аристократије...”

Насликао је праву климу свога времена.**

Драинац је видео далеко - до Сахалина, и иза Сахалина!***

вао у Лесковцу”, према сведочењу приређивача Г. Тешића (који је овај рукопис учинио доступним прекасно, много година касније” - Књижевне новине, 655/30. септембар 1982). Покушавајући да уђе “у социологију уметности, оне марксистичке понаособ”, песник је видео: “Огромна беда (чему то крити!) зјапи у њој. Пораз, прохтев наше жеље, јер се ништа не може формулисати и све су филозофије и поетике света мрачне на ивицама амбиса, које први ветар суновраћају у бездан...” Драинац говори из дубоког стида пред чињеницом скривања истине и бујања корова лажи и удворица. Из живота и његових гнусоба. “Његове гнусобе, флоскуле, подлости и издајства стиде се да открију, да не би тиме своје лешине у гробу учинили гладнијим него што су. Они су сви непорочни, правични, чедни, дарежљиви, издашни према сиротињи и спремни за разумевање и живот да жртвују. Нико се од њих не би усудио да анализира наслаге траума у подвесном свету, да са болних места скида кору и да приказује своје монструозности, гађења на свет и околину, опаке деструкције које спавају у њиховим телима поред толиких нежељених бацила...”

* Овај Драинчев текст је држан далеко од јавности деценијама, због његове важности и далековидности. Овај трагични песник и интелектуалац, није био следбеник, ничији, до својих најдубљих уметничких нагона; он је волео “више илузорне далековидости, које постају слатка храна за човеков дух, него тренутне и пролазне стварности, које вулгарни односи међу људима и промене сахрањују без жаљења и са цинизмом”; био је антиципатор! *Антиципирао је оно што је надолезило и што ће доћи.* - Драинац пише своју свеску у време, *када се у московским душеубкама врши масакр над југословенским комунистима, Србима по рођењу...* Речи су за овог песника имале фатално дубоки смисао; он је презирао једностраност и безличност. Прве, зато што су, како је писао, “змије : они расипају најгорчи отров светом”. Друге, зато што “безлични људи, као и друштво, не могу ништа паметно да створе”, осим пактове са клановима, котиријама и масонским ложама. Песник се ругао и спрдао, с пуним правом, са “демократизмом наших писаца”. Бољи аналитички пресек времена није дао ни један други српски писац или интелектуалац. Одлучивши се на суштинску исповест, Драинац немилосрдно шиба једностране, безличне људе, лицемере. Речима које имају фатално дубоки смисао. “Оне су у мојим ушима одувек одзвонале унутрашњошћу људи: Нисам могао да глумим аграмерске племиће, као М. Крлежа, макар и у смислу разоткривања кад са њима нисам никад друговао и чији ми је начин живота сасвим стран. Нисам могао као Ђ. Јовановић, прво да проповедам “начело безобзирности” као препородилачку полугу философских и социјалних стремљења, а после, из заседе у име “стварности и објективности” да засипам свет пљувачком. Таква врста морала не лежи у мојој природи. А, међутим, формализам М. Ристића, потпуно се може схватити са становишта његове друштвене позиције, у којој сиреалистички стихови и шкотски замкови играју улогу још од првог намесништва под Обреновићима...”

** “У једној морбидној клими у којој биљка суверене мисли никако не успева, почев од начина живота на који нас нагони поднебље и специфична географска опредељеност до политике и културе, свет трабаната и плагијатора, свет рептилија и робова постаје провидно јасан и разумљив. Сем народног епа, у коме је револт против робовања, херојска борба за право живота, све је остало имитација, били у питању ждрероне Доситеј Обрадовић и Вељко Петровић, или Никола Пашић и Живко Топаловић. Нашег човека остале су да шибају вековне непогоде: непоштовање његове слободе! Хтео сам да покажем да један човек треба да буде слободан, макар се то својство схватило највећим духовним отровом нашег времена...И ја могу да кажем да сам спасао баналности револт и гађење, и да сам створио неке уроне у поезије покрета и експлозију мишљења. Поетска стања која кулминирају витализмом; елементи од којих се компонује права поезија...”

*** Његов отпор је изворан, исконски, кобан. “...Непримањем свих тих транзитираних идеја и догмова, одбацивањем чак и њихових рефлекса на своје мисаоне преокупације, zaloжио сам се за човеково право на израз, живот и слободан дах. (...) Другим речима, борећи се за интегралну човекову слободу, и своју у првом реду, не значи да сам тим фактом био глув и слеп пред стварним чињеницама овог века, у ком је човекова слобода, са становишта економско - политичког, једна фиксација. (...) Ја свету носим једну реч и она се зове СЛОБОДА. Она је јача од љубави коју сам заменио мржњом и дубља од свих теорија по којима је човек анђео и слабак као млеко. Она није хришћанског порекла ни утопијска: она је право на живот. (...) Научили су, квази из моралних разлога, да књижевник изражава само оно што треба да улепша његово богињама или сифилисом издедено

Зашто су и под којим условима Срби ушли у социјализам?

Шта се Српском народу заиста догодило? Зашто је први пут у својој историји прихватио као свога господара туђинца, једну од најконтроверзнијих личности овог века, контроверзнију и од лажног цара Шћепана Малог, пробисвета туђе вере и нације?

Војника који је у првом светском рату, као аустроугарски официр, ратовао против Краљевине Србије и био за то одликован? Коначно, зашто Срби, ако већ нису хтели своју националну династију, ако су хтели за вођу и владара туђинца, нису одабрали компромисније, повољније решење? Зашто је Гаврило Принцип пуцао у надвојводу Фердинанда? Чему толике жртве Првог, и Другог светског рата? Зар Срби нису могли, своју сулуду и неразумну потребу за вођом туђинцем да реше практичније и раније, без милионских жртава и ужаса два светска рата, избавивши аустроугарског надвојводу за свога цара 1914. године, а не аустроугарског каплара 1945. године?...

Српском народу је била потребна ИСТИНА.

Одувек му је једино и само она била потребна.*

Јер да је Српски народ знао истину о великом балканском опсенару и “мајстору историје” педесетих или шесетих година XX века, сигурно је да би себи поставио ово неизбежно питање: историјско, морално и политичко, нехеројско и суштинско...

(...)

Од како пишем, мислим, осећам, шта сам могао да видим? Дрво живота, које се смањило у трн на друму, те убада и себе и друге.

лице. Књижевник је постао свештеник уместо истражни судија. Он се преобразио у симбол, место у бакљу истине. Литература је постала полигон растопљеног ума по коме пливају свете рибе које се зову уметници, препородитељи човечанства, у ствари овејане лажовчине, гнусни мистификатори, одвратни провокатори, бестидни трговци бедом људског рода и свих човечанских светиња, мрачне незналице и животне микроманије. Једна војска препређених глумаца, који, за добре паре, глуме револуционарна херојства и искреност, антиалкохолност, морал јазаваца, шију и маријана, исправност времена и напредних идеја - спасоносни лешинари, у савари који човечанство премештају као глупо крдо бивола из једне баруштине у другу, из тамнице у тамницу...”

* Зашто нема написане убедљиве и истинољубиве књиге о титоизму? Зато, поред осталог, што написати такву књигу, значи, написати књигу о - полтронима и удворицама. Одрасале су генерације у клими коју је формирала страва, цензура, и слика која је скоро свуда доминирала: Главна улица, школа и фабрика носили су Војино име. У свакој учионици школе висила је Војина увеличана слика. У разним позама... Сваки уџбеник почињао је његовом сликом и неком од његових ‘мудрих’ изрека... Природно је што су успешни људи, многих фела и професија, сви који су направили успешне каријере у титоизму (наравно, и уметници), годинама после Војине смрти, мислили са извесном носталгијом о титоизму и социјализму; неприродно је, што су многи од њих успели да се пресуку и постану тобожње “демократе”, да баце праšину у очи јавности.

Пламен небески урођен у блато, нити светли нити се гаси. Нико није призивао лепоту и богочовечански реализам у госте; многи су сурвани са горе високе, постали сапутници крвницима и безбожницима. Па и моји пријатељи... Сви су и сви смо били препуни обмана и греха... Дрво живота и дрво познања постало је трн на друму, постало је дрво злочина, глу- пости, леденог мрака.

Многи су се нашли на трпези одсутног Домаћина, те нису певали никоме другом до себи и својим залагајима...

Ни судбина ни карактер нису ме припремили да будем чистач Аугијевих штала српске, југословенских и других сло- венских књижевности; немогућа су велика чишћења и спре- мања и бесмислена као ш м и н к а њ е м р т в а ц а : смрт почисти редом све што треба...

* * *

“КОМЕНТАР УЗ ДВЕ БЕЛЕШКЕ на крају

Негде при крају часописне верзије романа *Доктор Смрт*^{*} постоје две сликовите реченице^{**} тачне у много чему. Из тих *окруја прашине и паучине Србију неће извући йоџомци до- минајџора џиџџоизма, ниџи некакав хуманизам и демократи- зам срџских йисаца, већ, хоћу да верујем, неке грује личности, које џек сџасавају, као независне и светџске*. Да таквих лично- сти има у најмлађој генерацији, да ће их бити све више, можда показују и *две белешке* на крају споменутог романа. Прву^{***} је на-

191

* ч. УМЕТНОСТ МАХАГОНИЈА, 7-9 / 2002 - 10 - 11 / 2003, стр. 175 – 178)

** ...Живи а мртви, ето шта притиска Другу Србију, као сметови снега. Јер такви се хране, као и вампири, свежом крвљу. На насиљу је од Каина до Ирода, од Наполеона до Хитлера и Стаљина, са- грађена кула уметности илузионизма, - пут који води у ћорсокак. Оруђе немоћних, пут немоћи, ето шта је Србију, скренуло са њеног древног, сељачког друма. Крв. (...) - стр.156 ... Друга Србија говори вапајима из округа прашине и паучине, док њени најгрлатији песници, помодни арлекини, трче за четвртим. Право име тога четвртог је - Непостојећи. Никада нисам написао да ми имамо великих песника. - стр.157

*** Ауџобиоџрафска белешка ауџора ове сџорије. - Писац ове књиге рођен је 1959. године, кад НИН-ова награда за роман године није додељена, подно Јухора. Прве четири године провео је уз бабу и деду (сељаке, због развода родитеља). Са балкона дедине куће, као мали, видео је одблеске сунца у реци у даљини. То је она мутна и велика река, највећа у Србији, на којој су етаблирани српски писци доказивали свој патриотско - књижевни салто мортале. Мајка ми је шесдесетих го- дина отишла трбухом за крухом у Шкотску, тамо је и мене повела у шестој. Од очуха сам научио енглески пред полазак у основну школу, а касније и немачки и француски. Док сам ишао у средњу школу, учио сам португалски, руски и грчки. Мој очух је сматрао да треба да студирам славистику, али ја сам, на инсистирање моје мајке, уписао стоматологију. И завршио сам је. Школске распусте сам проводио код бабе и деде у Србији, подно Јухора, све док нису помрли. Некако у то време умро ми је и очух. Узео сам његово презиме, ради успомене на њега, јер је много више за мене учинио, него мој отац рођени. Радио сам мало као стоматолог у Енглеској. Никад нисам мислио да ћу бити писац. Ни преводилац, упркос томе што поред српског говорим и пишем на још седам језика. Пу- товао сам као средњешколац у завичај мога покојног поочима, у Ирску, на Исланд; пропутовао сам

писао јунак романа, другу његов млађи колега — рецензент.*

Средоземље; видео сам Француску и Мароко, као студент, Египат и Мадагаскар; Русију и Јапан, САД, Бразил и Канаду. Црњански је певао о Суматри, а ја сам по њој корачао. Живот и судбина су ме упућивали на здраве зубе, а не на литературу. Читао сам у оригиналу Шекспира, Бајрона и Шелија; Џојса; Марсела Пруста; Пастернака; Фокнера и Елиота, Вириџију Вулф и друге писце. Повремено сам читао и САБРАНА ДЕЛА Вука Караџића, бесумње највећег српског писца, од почетка до данас. Други српски писци су ми били досадни, нећу да им набрајам имена. Поседовао сам у својој библиотеци скоро све историје српске књижевности и све су биле - претенциозне и проблематичне. Све је прегазило време, чак и ону кратку историју професора Петковића... Читајући понеке од књига савремених српских писаца, још тамо у Шкотској, повремено, почео сам и сам да пишем, онако за себе. Написао сам неколико књига, али ни једну нисам покушавао да објавим. Ово је моја прва објављена књига. Када је моја мајка добила пензију, одлучила је да се врати у завичај, у Србију, подно Јухора, у опустели дом покојног деде и бабе. У најгоре време. Крајем деведесетих. И ја сам одлучио да се вратим, после бомбардовања Србије, 1999. године, али вратио сам се тек почетком 2001. године. Купио сам стан у ширем језгру Београда и отворио у њему зубарску ординацију. Нудио сам београдским часописима одломке из мојих написаних књига, под мојим именом и презименом мамог правога оца, али никад ништа нису објавили. То јест, први мој рад је објавио уредник часописа ЗАВЕТИНЕ Плус улиџа и то под псеудонимом. Заинтересовао сам се за уредника, тј. нашао у библиотеци неке од његових романа и књига песама; подстакли су ме, не само да пишем, него да почнем и да их преводим на енглески, немачки и француски. Дакле, почео сам откривати да имам и дара за преводиоца. Имам припремљених и преведених неколико избора песама и романа... Не очекујем никакве награде у овој земљи. Молим Бога да моја мајка што дуже поживи; викенде проводим са њом подно Јухора... Чиме ће се завршити моје писање? Чиме се може завршити *ако не Бојом и бескрајношћу*? Прикован за земљу, сваки човек криком шаље своја болна питања у космичке сфере, поноре и пећине, рупе у облацима, и - ниоткуда еха, одјека. Одасвуд навиरे и нагрђе на човека ћутање, мукло и готово подмукло. Видео сам трагедију српске књижевности 19. и 20. века, а посебно трагедију писаца припадника тзв. демократске линије, овејаних богоборца. У делима и најдаровитијих, таквих, видео сам, стигло се, донде докле је стигао човек прикован за земљу, за једно раздобље. Мало је међу њима Христових људи. Оних који су у Божјем ћутању налазили речите одговоре на своје муке и болове... Ја од таквих немам шта да учим, нити сам икада и покушавао. Ето, то сматрам најважнијом чињеницом своје биографије. - *Крајем фебруара, 2003.*

* ...Све чешће, као млад човек, помишљао на Италију, на Ибериско полуострво (Шпанију и Португал), Шкотску и прекоокеанска путовања. Свет треба пропутовати, стране језике треба учити, учити. И научити. Момке годину две дана старије од мене мобилисали су пре неколико година; неки од њих никада се нису вратили свом дому, граду, нити су икад видели оно што је требало да виде. Треба видети и Швајцарску, Гренланд и Норвешку, краљевину Данску - својим очима. Треба чути дивне мелодије других народа, прочитати добре књиге на језицима на којима су и написане. Треба видети Бразил и Аргентину, Сибир и Суматру... Треба видети много добрих филмова... Не ово смеће, које сервирају по биоскопима и на телевизији. *Овде*. Треба многе и многе сате провести у Кинотеци. Да бисте разумели другог, ма ко он био, треба да знате како осећа, мисли, говори. Без знања страних језика и без путовања, без непрестаног употпуњавања сазнања, нећете моћи да разумете стварност ни других, ни ону у којој живите. Најстрашније је ако сте млад и осуђени на неку врсту својеврсног заточеништва. Многи су били у прилици да напусте своју родну земљу, или су то учинили силом прилика, али не верујем да они мрзе своју земљу, и не наговарам их да се враћају. Писац ДОКТОРА СМРТИ — како каже у својој аутобиографској белешци — вратио се у Србију после 2001. године. Написао је књигу, толико актуелну, да ће се дићи велика прашина. Пре свега због начина на који он доживљава стварност Србије. То није књига са тезом, Доктор Смрт није супростављен само Доктору религиозне медицине. Аутор је написао оно што сматра важним у својој биографији. Доктору Смрти су супростављени, на једној страни, Бог и природа оне Друге, потиснуте Србије, а на другој, нетипична биографија непознатог писца. Бог и природа оне Друге Србије, иле природе уопште, нису вулгарни; не смеју се мизерији палогоа и пропалога. Иза *Доктора Смрти* - стоји много тога, пре свега *групи њорјреј раздојника, веишот маниџулајора и грабљивца, који је градио и ојимао бездушно од све ојале деце, јер њеова су љад и жеђ били велики и љре сјјуања у љушину историје, а и у љренујку када се ванреган роман љорао*. Овај роман *зајрејашује, одушевљава, најјре љуљивом лејотом, а зајчим разумевара српске сјварности*. Његов аутор, иако је младост провео у Шкотској и Енглеској и тамо стекао образовање и диплому, није постао Енглеz. Не прави се Енглеz. Не забија главу у песак, као ној, не заобилази тешке теме, као тзв. овдашњи велики писци, које он етикетира као *Флоберове љајајаје*. Зашто је писац изабрао као главног јунака своје књиге једног доктора религиозне медицине, а не психијатра, или неког другог доктора, рецимо, неких егзактних наука? То је тајна писца. Ову књигу не треба препоручивати. Зашто? Па, ко је прочита, схватиће. А ко је прочита па не схвати, нек чита шећерлеме и постмодернистичке и друге вечне претенденде. Један од наших нових уредника је пре неколико година написао предивну књигу о *вечним љрејенгенџима и љройалим љисцима Балкана и Србије*, који су проглашени великанима. Понеке од њих, писац овог романа, детаљније расветљава, понекад анатомски, уметнички надмоћно... Српски књижевни часописи одавно не објављују овакве књиге, нити ће у

Та књига је - то ће временом бити признато - својом жестином *ошворила дуго очекивани њуи њревреждовања у српској књижевности и култури*. Та књига је показала шта је све **опоганило** и **унеређило** Србију 20. века. Напади на ову књигу су отпочели *окаснило* и *погмукло*.

Ти напади су дошли из очекиваног правца, од промашених амбициозних људи, и очајника.* Из маловарошког света.**

Превреждовање се *не може зауставити*. Не могу га зауставити непозвани. Јер нови живот и ново време траже нову савест за истине до сада прећуткиване. Нека тако буде!”

* * *

скорије време. Они су навикли, као и *жрдебад*, на чекање коцке шећера. Калигула је свога магарца поставио за члана сената; и овде сањају, одувек су више о томе сањали - да буду постављени. Ми не знамо да ли ће овај аутор наставити да пише и написати још неку овакву књигу? Можда и хоће? Читајући ову књигу у рукопису, ослобађао сам се страха, индивидуализма, скептицизма, жалових мисли, и мислио сам слободније о далеким путовањима, и земљама које сам побројао. Зато сам био први у уредништву да је објавимо, одмах, и у целини, а не у наставцима. Читање ове књиге је и спасоносно, да не кажем лековито, јер ју је писао и написао даровит човек, стоок, изванредног слуха. Писац има уши - добре очи за историју и српску стварност....

* Видети о томе више у књ. **Мирослав Лукић: ПОСЛОДАВАЦ КЕОПС I**, Едиција ЗАВЕТИНЕ, 2006. (Вечити чудесни коренови; Дела)

** Дух је господар обновљења, подложен је реинкарнацији. Велики дух је неуништив... / Југословенски и српски официјализам, шта је то? Маловарошки свет. Највећа заслуга југословенске револуције је формирање маловарошког света, омасовљење тога света... Маловарошки свет се шири као поплава и преплављује много тога, чак и енигме, другу Србију. / Ево наше философије: ми смо немодедни, скрајнути, на сувом; око нас тече мутна река маловарошка, са клобучима пене.../ Ми не припадамо ником другом, до себи, земљи друге Србије, **другачије**, која се трује неодређеношћу хладног негодовања, због поплаве свега и свачега, чију ће тортуру подносити најмање онолико колико је до данас протекло времена од октобра 44. Тај период је дуг и понеком човеку ће се учинити дужи од полустолећа! То је раздобље теже од стене, камене громаде, снежне планине, која ће сама себе повући у провалију и непостојање, кад за то дође време. Страшно је што све чешће видимо како многи пропадају, и што нико више не може ништа учинити да заустави тај процес и спасе барем понеког од погибелног утапања... Свега се бојимо: кретања, разговора, оних Бодлерових проклетница, радосних мртваца и трулежи у друштву, и љубави према лажи, и охолости, и љупких сутона, духа наметачког и болне нестрпљивости, насртљивости. / Које ово све пишемо? Евентуалним читаоцима, непознатима? Дружњем поколењу које ће једном доћи? Или оном вршњаку, луталици, што се у сутон пење каменим ногоступом у висину, где је камен обрастао маховином; или ђаку-пешаку што силази са планине низ брег плав од процветалих јоргована? / Или онима што верују да је могуће изједначење живота и уметности? Живот и уметност су две сасвим различите ствари по пореклу, циљ је њихово изједначење: да уметност постане живот, а живот уметност. Јер то је оно највише у постојању... — Објављено у часопису ТРЕЋА СРБИЈА 11 - 15/ 2004 - 2005, стр. 7- 8, у оквиру *Уводне напомене „часописа за нове иницијативе“* (бр. 1 - 3, припремљеног за штампу далеке 1973. године).

**Слике су парадигматичне. Трећа Србија је — у магли.
Далеко.**

Прелиминарна верзија књије „**ТРЕЋА СРБИЈА. Одабрана места**“ (публикована у оквиру дигиталног издања мојих дела као 20 књ., 2006) — како рекох на почетку — садржала је две целине:

I. КАД СУ ЦВЕТАЛЕ И ДОЗРЕВАЛЕ ТРЕШЊЕ У ХОМОЉУ (5 — 104), и

II. ИДЕЈЕ О ТРЕЋОЈ СРБИЈИ (107 – 158).

Моја је жеља да се *то издање убудуће ирештамава у овом облику*, прерађеном у време чувене Короне — сутра или прекосутра, тј. — изричито — *кад ме не буде овде...*

Идеје о *Трећој Србији* јавиле су се у годинама када је бескрупулозна актуелна политика н о р к ш и р о с т а л г и ч а р а - да употребимо израз споменутог шаховског велемајстора - Драгутина Шаховића, повукла Србију у *амбисе иројасији*.

Трећа Србија нигде није подробније дефинисана, описана, па ни на страницама ч. *Трећа Србија*. Појмовима *и́рва, дру́га, и́рећа* Србија манипулише се.

На један начин о трећој Србији мисле и говоре политичари, на други начин визионари и мудри и побожни људи. Да би ствари испливале на видело, треба ићи даље...

* * *

Што се тиче приватног књижевног часописа **ТРЕЋА СРБИЈА*** (који сам штампао неколико година, — у нашој селској кући сачувани су дупливати свих шт. бројева). Часопис је излазио од 2002 – 2006. Изашло је преко 22 броја. Наслов, тј назив овог часописа „преузела“ је — пет година доцније, 2011 — *једна и́олијичка „дружина“*, пардон странка, без пардона!**-

**Никога од тих особа и оснивача, нисам никада срео, ни упо-

* Трећа Србија : нови приватни књижевноуметнички часопис, Врста грађе - часопис, Издавање и производња - Београд : Мирослав Лукић, 2002-, Језик - српски, ISSN - 1451-3536, COBISS.SR-ID - 104802060

** Трећа Србија — Богата Србија је бивша политичка странка у Србији. Настала је 2015. године припајањем организације Трећа Србија странци Богата Србија регистрованој од 2011. године. **Трећа Србија — Богата Србија**

Трећа Србија деловала је од 2012. до 2015. године као удружење грађана, а настало је на оснивачкој/изборној скупштини одржаној 13. октобра 2013. у Београду, издавањем из Покрета за живот — Двери. За првог председника странке изабран је Александар Протић, који је био члан и продуцент музичке групе **Београдски синдикат**, а за његовог заменика Мирослав Паровић, тада шеф одборничке групе изабран са листе Покрет за живот Двери — Мирослав Паровић у Новом Саду, који је потом 22. марта 2014. на Генералној скупштини ове организације са 29 година изабран за другог

знао. Недавно сам сасвим случајно прочитао ко је у ствари, по сопственом признању, „дао“ „име и идеју“ (02.06.2015.)*

* * *

И Е. Кустурица је — попут споменутих псеудо — „Трећесрбијанаца“ — „преузео“ назив једне од књижевних награда коју смо ми у „Заветинама“ основали и додељивали - „Дрво живота“** (почев од 2001., па на даље).

председника Треће Србије као најмлађи лидер једне политичке партије у Србији. Први пут на изборе, изашла је у Земуну 2. јуна 2013. године, и на свом првом одмеравању политичке снаге освојила око 2% гласова. Избори 2014. први су парламентарни избори на којима је ова странка учествовала самостално. Од тада до данас учествује активно у политичком животу Србије. Јула 2015. Мирослав Паровић као председник **Треће Србије — Богате Србије** користећи овлашћења искључује из партије генералног секретара са којим одлази неколицина чланова. [1] Услед потребе за прилагођавањем савременим трендовима у европској политици одлуком органа партије 17. децембра 2016, донете су одлуке о промени начина унутрашњег организовања, када је прерасла у Народни слободарски покрет. [2] Термин **Трећа Србија** задржан је као назив политичке платформе **Народног слободарског покрета**.

Извор: тзв. **ТРЕЋА СРБИЈА** <https://rb.gy/qclzvg>

>>>>> Даље (извод)

Народни слободарски покрет истиче пет кључних политичких задатака као основе свог политичког деловања: Успостављање владавине права, Србија као војно и политички неутрална држава, Успостављање концепта српског културног простора, Заузимање аутогеноцида, Уништење мафије, НСП је настала је из политичке странке Трећа Србија-Богата Србија одлуком скупштине те партије од 17. децембра 2016. да даљи рад и организациону структуру прилагоди идеји модерног европског покрета. Главни орган покрета је председништво. На челу председништва је Мирослав Паровић, а поред њега су ту још и Мироје Јовановић, адвокат; Марко Теслић, предузетник; Бори-вој Раשו, песник и политиколог и проф. др Ненад Крстић, редовни професор Филозофског факултета у Новом Саду. Парламентарна је у АП Војводини, као и у неколико градова и општина у Републици Србији. у АП Војводини, Граду Новом Саду, Граду Сомбору и Општини Смедеревска Паланка су у власти са странкама окупљеним око Српске напредне странке. У Граду Шапцу, као и у Општини Сечањ су у опозицији. НСП има сарадњу са Народном мрежом, Владана Глишића и Покретом Заветници, као и са бројним локалним групама грађана.

Извор: Веб сајт **Народни слободарски покрет** <https://rb.gy/qgite>

* „Фајгељ: Трећа Србија није направљена у Вучићевој кухињи, већ у мојој дневној соби. Андреј Фајгељ је претходно образложио зашто је дао оставку на место директора КЦНС, а остао у политици и то у странци, како је рекао - „са најгорим публицитетом“. „Да оперем Трећу Србију од клевета. На лаж да смо корумпирани фотељашки одговорили сам оставком. Остала је још једна клевета: да смо Вучићеви људи. Ево мог одговора. Ми нисмо Вучићеви људи, ми смо нови људи. *Трећа Србија није направљена у Вучићевој кухињи, како неки шврце, већ у мојој дневној соби.* Ја сам јој дао име и идеју. (подвукао Б. Тукадруз) Кажу да је Трећа Србија коалициони партнер СНС у Новом Саду. Али за хајку која је довела до моје оставке СНС је имао боље партнере: ДС, ЛСВ и Нову странку. Скандал и срамота је што се СНС спојио са ДС у политичко чудовиште ДСНС. Народ је гласао за промене, а добио је повратак жутог картела и његове идеологије, радикалније него икад. То се најбоље види у култури, где је спроведена права етничка чистка. Један по један, из министарства и установа културе уклоњени су сви доносиоци одлука који су имали било какав српски предзнак. Најбољи пример кадрове политике ДСНС је Ласло Блашковић, који је на чело Народне библиотеке доведен да настави уништавање националног блага које је у време ДС започео Сретен Угричић...“

Извор: Паровић: Трећа Србија се ограђује од Фајгељевог изјаве, Нови Сад, 02.06.2015. | 12:16 > 13:03 <https://www.021.rs/story/Novi-Sad/Vesti/109736/Parovic-Treca-Srbija-se-ogradjuje-od-Fajgeljeve-izjave.html>

** **Награда Дрво живота** је награда коју додељује Заветине. Додељује се оним књигама и ауторима који афирмишу, актуализују или проблематизују феномен изгубљене древне науке, спектар живе традиције, књижевности и алхемije, без обзира на жанр (поезија, роман, есеј, огледи и др.) ... Видети више <https://rb.gy/ohmjfe>

Видети још: Kustendorf: Nagrada "Drvo života" Aleksandru Berčeku 21.01.2018 <http://rs.n1info.com/Kultura/a358415/Kustendorf-Nagrada-Drvo-zivota-Aleksandru-Berceku.html>

Видети и: „...МОКРА ГОРА - Једанаесто издање Међународног филмског и музичког фестивала Кустендорф завршено је у недељу увече свечаном церемонијом доделе награда, а Златно, Сребрно и Бронзано јаје припале су младим ауторима: Ракану Мајасију из Палестине за филм "Бомбона", Самеху Алау из Египта за "15" и Николи Вучинићу из Црне Горе за остварење "Лумпен". Сусрет бу-

Оба примера су врло очигледна потврда како ова врста „преузимања“ могу постати временом све уобичајенија, и некако по укусу Власти и мондијалиста, дакле и Друге Србије.

П.С. — Често су коментари у нашим тиражним дневним листовима, који су временом „по-жутели“, бољи и убедљивији од самог чланка. Таквих коментара, није било ни у „Новостима“, ни у „Политици“, где је, изгледа Е.К. „заштићена икона“? У чему је ствар? У књижевном листу „Заветине+“, осврнуо сам се на ту симптоматичну праксу покушаја „преотимања“. Све је отишло, како народ вели – дођавола!

* * *

НЕИЗБЕЖАН ОСВРТ

Одабрана места

196

ПРВОБИТНА ФИГУРА ИЛИ Поводом ЗАБОРАВА

Нема веће даљине од заборавља, написао је Милош Црњански. Хајде да пламичком одличних прича осветлимо ту таму! (Васа Павковић, априла -маја 2006 у Београду, у предговору књ. Девет заборављених приповедача, Едиција Браничево, Пожаревац, 2006, стр. 7)

Показује се да је српска књижевност истовремено невероватно конзервативна и заборавна.

Писац који се једном, обично за свој живоџа, није уписао у њив. канон српске књижевности има мало шанси да, у будућности, његово дело буде њрочиџано. А још мање вредновано на њрави начин.

Неки њисци су џоџа свесни на време, оџуда „џреџу“ и рукама и ноџама да се, рецимо, уџишу на лисџу доџиџника НИИ-ове. Будућности им се се онда чини извесниџом.

Друџи њисци, они којима до џоџа није сџало, или се наџонски џаде разноразних „џџара“ на књижевној сцени своџ времена, џисци који су жанровски друџачиџи (не смем да кажем ориџиналниџи) или који инџиџионалниџе џриџаџају неким друџим џараџиџа-

дуџих и остварених, наџаутџичниџих аутора данашњице у режиџи Емира Кустурице био је један од наџупечатљивиџих до сада, глумцу Александру Берчеку приреџен је моџан омаџ и доџељено “Дрво живота”, док је Србиџа и овог јануара била узбудљиви епиџентар филмске уметности“ — Вечерње новости, Н. ЈАНКОВИЋ | 21. јануар 2018. 23:40 | ...https://rb.gy/x9hoaw 02.06.2015.

Коментар уз чланак понедељак, 22.01.2018. у 09:19 , Александру Берчеку уручена награда „Дрво живота“, у Политици: „џа маџја пре 2 године : Nagrada za buduće uloge! He,he. Moze se se Kusturici! “ima se, moze se”!Jos kad bi placao svojim parama!“ https://rb.gy/dwptpd

ма знања, чак и важним, и при томе су врхунски њени пред-
ставници, немају у српској књижевности и њеној канонској па-
радими никакве шансе. Или су им шансе изузетно мале...

Итд.

Ако је тачан овакав начин резоновања/закључивања, ако је заснован на стварима и аргументима о којима се углавном ћути, онда је **тзв. српска канонска књижевност** паклено место, а њени творци, саучесници и подујирачи, дејтонски подујирачи програмираној заборава.

Службени Гласник је не тако давно громопуцателно најављивао нову књигу Д. Ђ. као “наставак најимпозантнијег и најзначајнијег дневника у српској књижевности”!!!! (У шућем веку). Док се **такве књиге штампају и намећу по сваку цену** са највиших места - *колико друћих бићнијих и релевантнијих рукописа чами у ћами, на ћаванима, у подрумима, у мемљивим архивима и библиотекама!?*

недеља, 02. октобар 2011.

*

197

МАРТ 25, 2009. Ко је кумовао „Трећој Србији“? На ово питање може послужити као поуздан одговор *писмо једној читаоца (Ваксмана)* штампано у **Трећој Србији** — у књижевном часопису који је излазио неколико година у Београду као *независни и приватни књижевни часопис*. Поновимо. *Датуми не лажу.*

Савременост потискује прошлост, чак и ону најближу. Политика, та чорба закувана од ко зна чега, учествовала је у том *пошискивању, скрећању пажње*. Појавила се, ту скоро и политичка партија „Трећа Србија“ – *партије су ницале као ђе-чурке*. Јављали су се и нови часописи, али не оним интезитетом као када је краљ Петар Први постао владар Краљевине Србије. Излазио је и часопис „Трећа Србија“, коме је кумовао – индиректно – један Нишлија, *шаховски велемајстор* и човек који је завршио светску књижевност...

*

... И тако даље. И томе слично

Ехеј, ви што тобож паметујете и не видите даље од носа! Па ми још увек, ни овог 1. фебруара 2016. године нисмо мрдули даље од Једноумља, ни изашли из лавиринта титоизма и разноразних политичких ујдурми! Упоредите ове новинске и друге чланке. Будите строги према свима. Према заговорницима и заточницима Прве, Друге, Треће, Четврте и Пете Србије. *Верујем у Вас изван њартијија - ви сјте највећа њартијија у Срдији*, и не може нико више - надам се - да вам продаје шило за огњи-ло!

Узгред, часопис “**Трећа Србија**” који сам до пре неколико година, штампао о свом руву и круву, *више не излази!* Стид ме је од свих *Ваксмана овој свеји* који су веровали у идеју наше “Треће Србије”, коју тако кроз вицeve и анегдоте *цинка онај њи-саи*, кога је радо штампала “Политика” — која *никад није била оно за штиа се издаје*. Стидим се, не знам зашто, и те “плагиијаторске” партије, која је свој назив украда од једног часописа, и од једног шаховског велемајстора родом из Ниша.

Доказ – датуми. Читајте старе новине и часописе (како саветује песник Н.В.), како би сте сазнали *јраву истиину*.

Прва, друга, трећа и четврта Србија: Бургије...

Четврта Србија

Након штио је истиекао њрвоборачки сјаж учесника Пејтоок-џобарске револуције, у ојштицај је њуштиена -ништиа мање револуционарна! - мисао/директивна о њосиојању Прве и Друге Срдије. Које се имају разликовајти колико и Шестиа личка од Прве њролејтерске. И онда се закојтрљало зайенављено брдљање о ња-џириотизму и џајкунизму, о национализму у кешу и џлобализму на лизини. Удари врлина на величину, хуманизам на ренесансу, хриштиансјтво на џрађансјтво...

Авај, њоказало се како је све џо умовање о „две Срдије”зајраво само неуштиено ламентирање над чудесном и злехудом суддином „сурчинској” и „земунској клана”. Ејто вам џе фамозне њодвојености коју њартијски ровокојачи њокушавају да реше њосиављањем коликојтолико јасне демаркационе линије. Не здој мојућих џредеја, већ да се њодела џлена не би изродила у вајтро-мејтну џарайану.

Неки су њокушали да џу једначину са две нејознајте и мнооооо нула реше џако штио су њочели да зајоварају некакву надсин-

шезу, која би помирила својишће српске националне интересе - нејажном кийарских чиновника расејане из тирезора народних данака Девичанских и Кајманских острва. Тако се родила дајколика басна о Трећој Србији”.....” — Зоран Ђирић
Објављено у Политици, 01. 11. 2007.)

Одмах, по објављивању чланка З. Ђ., тј. истог дана, Миросав Анђелковић:

”Далеко је ово од максимума јосјодина Ђирића. Бледо и анемично. Данашње јмурно време учинило је своје. Но, Боже мој, биће још лејихдана”.

Затим извесни Милосав Божић:

” Тако је, Зоране, једни су правили све друштвено, а сада ови оће све правити, само је слијило и код једних и код других, не виде да нема наследника. дали ће јосле нас срба најово јросјоре населиши шийтари или кинези, и то се не зна. амерички премијер најављује да ће Иран да изазове нуклеарни рај, ја онда се не зна ко ће преживети и који ће јросјори биши јуси. Срби су расјурени ја молим оне који преживе сјрашни рај да се скује са свих сјрана и васкрсну Срдију...”

Један читалац, истог дана, у истом електронском издању П. пише (“Ратоборни Лала?”):

199

„Милосав Божић: ти браће даде најбољи коментар на ћирићев текст чак би ти и премијер’ биш јозавидео, има ћирић да буде цео дан и сујрадан врло јоносан на шебе”. Друи јак чијалац истог дана коментарише Ђирићев текст овако:” Каже Тоша баш лејо тише овај Зоран а Мишунка јресјавао је две Србије а кад одлеи Косово онда ће јисати о Пејој Срдији...”

Коментар ППЗ

Ђирићев текст је објављен у шобож озбиљној рубрици “Погледи” — шта друго да се каже до: према свецу и тропар!

Неустрашив писац, који се толико острвио на Личке и Пролетерске дивизије, добитник је НИН-ове награде за којешта, коју су установили јодрејаша споменутих партизанских дивизија; не да пише бледо и анемично, него трабуња; гађа мртве шупљим лончићима; дрка лончиће. "Ако је желео да забави фукару вицеима, онда је у томе успео!"

Ако чланкописац не прави разлику између Прве, Друге и Треће Србије, о којима, по свему судећи, јојма нема, онда је шийичан далиониста. Далтонизам овог чланкописца, творца синтагме о некаквој Четвртој Србији

(„У Четвртој Србији нема ћоравих кућија, али нема ни ћорак. Нема више боемској нехајиа, брачне неурачунљивостии или класне бесловесностии. Уместо њоиа, на делу је њеданјина ликовидација у чији систѐм ни реформисани Јочић не може да љро-никне. Остјало му је само да реферише Воји и НАТО-удавача-ма како је нейрикосновеном народном вољом, акција „Садља” сјонјаним љредумишљајем љрерасла у акцију„Приушивач”..... / Затио ми, љосле свеја реченој, љреостјаје само да вас ујийаам за ваше сјайиисјичко здравље. Дакле, граи моји љайирнајии акционари, да ли сје већ изабрали своју Србију? Ако још нисје, боље љожурише љре нејо шјо Четвртја Србија изабере вас.”)

има идеолошке и политичке корене и предрасуде. Боље би му било да је ставио своју капу на колена, па да се капи изругивао.

Овај човек не уме чак ни да се руга - Првој и Другој Србији; а када се руга некаквој Трећој или својој Четвртој Србији, коју представља као лажно умовање и ујдурму “партијских ро-вокопача”, онда је много гори од тих које би желео да критикује, али није томе дорастао!

Шја овај осредњи људлицсја — јунак нашеј времена шј. љзв. књижевне љранзиције, зна о Трећој Србији?

Шта он то вредно спомена написа и где о њој ? Овај списатељ по укусу издавача Прве и Друге и Четврте Србије, можда и Шесте, и Миличка, међу последњима је у јавном и културном и књижевном животу Србије, који би смео и мојао да дели ма коме љацке. Само забун-човек, и јефтино новинско пискарало, неће да види разлику између Прве и Друге и Треће Србије. Ђ. би да критикује “запенављено брбљање о патриотизму и тајкунизму”, национализам и мафијашке кланове, тзв. добитнике српске транзиције, партијске комесаре и ровокопаче, “транзицијске губитнике” и актуелне властодршце - али то чини врло невешто и окаснело. При том, цинизам овог чланкописца је рудиментаран и фељтонски...

*

О томе шта је, и шта би могла бити, **Трећа Србија**, могло би да се види у књижевном часопису „Трећа Србија”, који издаје већ неколико година Г. М. Лукић - без ичије новчане помоћи! Дакле, и без шјајне љомоћи државе, као и шјајкуна и мафијаша. Да ли је, можда, права мета споменутог чланкописца Г. М. Лукић, односно књиж.часопис “Трећа Србија” (до сада изашло преко двадесетак бројева!)?

На ЦД Вечити чудесни коренови: ДЕЛА : Сабрани радови у 22 тома, Г. М. Лукића штампан је, као мотто, следећи одломак:

„Друџа Србија сабира се уз шљивовицу, нагу и јорчину. Блајињава је од лиће, муља и њоводња Необичне лажи. Али, умиће се она... На својим изворима”. Ове речи су, у ствари, истргнуте из Лукићеве трилогије У друштву пустињских лисица — Народна књига Алфа, Београд, 2005, 326 стр. - Библ. Напукло огледало, стр. 105.)

Лукић зна да је *ијекућа срјска лиџератиура „велика жабокречина - више од ђедесетј ђодина”*; а део те жабокречине је и Г. Чланкописац. Једноставно. Г. Ђ. део је “необичне лажи”, коју вешто и надмоћно раскринкава Лукић... Нападајући тобоже мафијаше, овај *јисац се јрави луд, ијј. није му јасно ко ја је до дана данашњеја шјамјао и најрађивао! Он у сушјини брани срчано савремено лицемерје, као њошјење.*

Демоне Необичне лажи нису измислили књижевни часопис “Трећа Србија” ни агилни сарадници овог часописа, ни сам Лукић. Европа појма нема шта је у ствари данашња Србија, као ни умишљени чланкописац и ругалица. Могу да лажу колико год хоће, различити; могу да се камуфлирају; камуфлирање је овде у моди *њоследњих двадесетјак ђодина!* Међутим, све је то узалуд:

„Исјина, а њо значи живој и умејносј ђе њобедити, њојискивати и њојиснути њејомериву Необичну лаж” (М. Лукић, наведена трилогија, стр. 107)

[Књижевни часопис **ПОСЕБНА ПОРОДИЧНА ЗАВЕТИНА**, бр. 5-6/2007, стр.80-83. Издавач: **Заветине** — Мирослав Лукић), 11000 Београд: Раковица.]

(.....)

*

НОВИБУСУР – Новине будућности „Сурбита“ : (00378)
Кључ за одвртање зарђалих шрафова

Четвртак, 26. новембар 2015.

На Светог Јована Златоустог (Божићне покладе)

ХОЋЕ ЛИ „СРБИЈА“ САВЛАДАТИ АЖДАЈУ?

Уместо уобичајеног увода у овај број (СПЕКТРА), прештампавимо једну песму песника који је платио животом одмах по комунистичком ослобођењу Београда, једног од најбољих преводилаца Шекспира, доктора *Светислава Стефановића*. Песма је преузета из књиге *Бунтовне џесме*, које је сакупио и штампао независни истраживач Стефановићевог живота, дела и заоставштине, проф. *Предраг Пузић*. (Светислав Стефановић БУНТОВНЕ ПЕСМЕ. Приредио *Предраг Пузић*. - АРТАС, Нови Сад, 2005.)

На иконама, у прошлом броју **НовиБуСура**, Св. Ђорђе убија аждају. Данас, трећег дана Аранђеловдана, шта преостаје нама, многима у Србији, који читамо *ове и оне новине, или вестии и остјало са друштвених мрежа, са неверицом*: до, да се молимо Христу Богу да Србија савлада аждају...

Слобода говора и политичка поезија, за аутора који је платио главом, 1944. године, беху нешто неизбежно и природно... *И можда су баш зајто, јо тој унутрашњој јојћреди душе, неки најчистији лиричари у исто време и најјаснији јолићички јесници* (пише Стефановић у: Светислав Стефановић: “О политичкој поезији (поводом прославе Змајевог)” Српски књижевни гласник, НС, 1929., књ. 28, 198-204.; прештампано у књизи “Писци као критичари пре Првог светског рата”. — Грађа: Српска књижевна критика, књ. 12) прир. Предраг Протић, Матица српска - Институт за књижевност и уметност, 1979., 181-187.

Политичка јоезија скоро је јсихолошка нужност (...) Говорећи другом приликом о Змајевим политичким песмама, ја сам, мислим, успео да оправдам и да подвучем значај његове политике поезије, указујући на скоро психолошку нужност код најчистијих лиричара: Шелија, В. Блејка, Хајне, и других, да се изразе и у политичкој песми. Зато ћу овде само указати на тај говор, напомињући да је Змај и у тој области, и поред тог што је и његова политичка поезија, као и свих осталих политичких песника, често највише пригодна и везана за пролазне

људе и догађаје, често више партијска, чак и партизанска, него политичка и социјална, но увек народњачка и слободарска, дао обрасце највишег стила, такве који далеко прелазе значај пригоде и пролазне теме за које су везане. Питање политичке поезије није, уосталом, питање њеног квалитета него питање и оправдање факта да су се баш велики и највећи светски лиричари одавали и политичкој поезији.* *Заблуда школске естетике* (...) - Познато ми је, друже Стефановићу, да сте ви својом патриотско-политичком поезијом давали тон борби предратне националне омладине, па ме изненађује да Богдан Поповић није у својој Антологији новије српске лирике изнио ни једну огледну пјесму из те области вашег књижевног рада!" Добро сте опазили! Ја сам о политичкој поезији написао један есеј поводом Змајевог прославе. Заиста, код нас се политичкој поезији не придаје она важност каква јој се придаје у осталом културном свијету. Недић је чак стајао на становишту да су политичке пјесме "политички памфлети и уводни чланци у стиховима", а молим вас, нема ли новинарских чланака у којима има више инспирисане, праве и чисте поезије, него у читавим збиркама пјесама? Избацивање тзв. политичке поезије изгледа ми једна заблуда школске естетике, једно узалудно покушавање поетске теорије да се наметне поетској стварности." - Запитао сам га да ли је, заиста, једна од многих његових политичких пјесама, "Дођи вихоре", била дала повода Черини да покрене револуционарно гласило "Вихор". Потврдио ми је. "А, ето, и ви сте прихватили то име!" Очито радостан, погледао ме је својим благим али мисаоним очима, и заронуо - осјетио сам - мислима у прошлост... Па ми је причао, све онако, тихо, без узбуђења, али с призвуком благодарности, како су нарочито далматински културни радници много и топло писали о њему: Марко Цар, Анте Петровић, Милан Беговић, Рикард Николић... Дуго, дуго онда ми је причао о својој дјелатности на пољу национално-револуционарног буђења предратне омладине. У Народној Одбрани заступа свом упорношћу начело да свако средство оправдава циљ. Пјеснике идентификује са атентаторима; пјесници морају бити увијек будни, лансирана је парола о "будним пјесницима". Кроз Митриновићеву Босанску вилу кличе "За Југославију"!!! Констернацију и запрепаштење је побудио тај његов револуционарни конспираторски поклич у редовима "вјерних". Већ тада, у предратној Србији, он бијаше један од ријетких Србијанаца који бијаху против политичке концепције о Великој Србији, а поборник Велике Југославије, чак и након рата, по уједињењу, и у Радикалној странци имао је упорнога противника (...).**

* "Код друга дра Светислава Стефановића" (интервју, аутор Љубидраг Гарчина), Вихор, И/25, дец. 1937., 6.; Стефановић је 1937. члан Љотићевог Збора, Вихор је био зборашко гласило за Далмацију (излазио у Сплиту), а оно "друже" било је уобичајено међусобно ословљавање међу припадницима Збора.

** Svetislav Stefanović: "O Jovanu Jovanoviću Zmaju", Pravda, XXIX/10373, 21. 09. 1933., 2. (U daljem tekstu Stefanović ukazuje na svoj članak iz SKG.)

Насилницима

Хайсиће, њројон'ће, на слободу лајће,
То је дужности свију њобеснелих њаса;
Мучиће и кињ'ће, харајће, ал' знајће
Да одмазда може њасићи свакој часа.

Вама срам доноси и ваш образ њрља
Блајто којим свејлосић њокрили сиће хиће,
А она и даље блистиће без мрља
И идеал бићи свих њрађана смели'.

У шамници мрачној њордој Акројола
Рођена је слава мудроја Сократија,
Где власничка „њравда“, надутиа и хола,
Баџила ња беше срамно, из инаџа.

На сиџрашној Голіоџи, крај расиџеџој Христија,
У циркусу римском, измеђ' дивљих звери
Пуџиџених на народ, чија мис'о чистија
Беше њовод сраму да се њадно џери.

У шамници и на дивљачкој ломачи
Где Јован Хус задње дројио је часе,
На коџу њде хајдук, од челика јачи,
Исмеваџе њредлој да се срамом сијасе,

Рађала се њрва свејлосић дољих дана
И њрви зачеџак обновљених наџа
Да ће, њосле крви и њрозних мејдана,
Доћи доба Правде, Љубави и Раџа.

А дворови ваџи, у злајџу и свили,
Пуџиурни салони, њозде, венџи, слава,
Свечане носилџе, ауџиомобили
И храмови „свеџи“ и „сређна“ држава,

Тријумфални луџи, задужџине ваџе,
И називи вечно наџмени и џлуџи,
Свеџиџиџеџи, који зџој злајџа се клаџе,
Коџкарнице срамне и судови скуџи;

Све ѿо шѿо је вама лейо, свейо, часно,
Над срамом и ѿдом шарени је вео,
Исѿина се ѿамо не сѿомиње ѿласно,
Ний' се чује ѿовор искрен или смео,

Већ се само клања, савија и ѿмиже,
Кукавички дриће и ѿдлачки ласка;
Лаж за лажју ѿада, срам срамотѿу сѿиже
А све ѿдло скрива хийокрийска маска.

Слушајѿе нийкови, „велики и славни”,
Слушајѿе, удице ѿо милосѿи Боѿа,
Глас ѿовесѿи сѿроѿе из времена давни'
И вайај из ѿруди народа овоѿа,

Слушајѿе!... Ал' вама ѿи ѿласи не ѿде,
Од зурла се ваших и не чују они.
Свеједно! Већ звоно Исѿине, Слободе
И Љубави људске на узбуну звони!*

* [1] Republika, VII/79, 04. 10. 1923., 1-2.; "Protiv tiranije"..., 80-82.

МОЖДА ЈЕДИНО МОГУЋИ КРАЈ НЕВЕСЕЛЕ ХРОНИКЕ О ТРЕЋОЈ СРБИЈИ?

Београд, 30. август 2000.

Усамљени брест у 25 дидлиофилских примерака или одломци из усйомена једној књижевној лејионара

У сийуацији сам да Вам йошаљем йримерак йшек објављене књије Усамљени бресй, у 25 дидл. йримерака. Књију коју Вам шаљем смайрам биyyном: збой ййоја је уйраво и ойййочело објављивање мојих рукойиса баш њом. Она је важна колико мени, ййолико и људима сродној сензидилийеййа, и онима који йокушавају да схваййе, у целини, шййа ја ййо радим, шййа хоћу? Ја сам ййу књију найисао ко од шале; друйи ййисци, йа и они највећи (ако ййаквих има, осим на сййраницама сййройо конййролисаних новина) би се ййрезнојили. Такву књију је мојао найиса-ййи - књижевни лејионар.

206

Наравно, реч је о метафори. Правник сте по образовању, и верујем да знате да римски лејионари за време активне службе нису имали право да се жене. Али кад истекне рок од 20 - 25 година, добијали су од државе земљу, стоку, робове и семе за усеве. Њихова насеља су се налазила поред већих римских логора и поред путних станица. Они су, поред ратне службе, радили још на оправци путева, мостова и војних утврђења, стално будни и опрезни. Осматрали су сваки могућ покрет непријатеља преко Дунава... Живим у погрешно доба, међу погрешним људима. Не кукам; не жалим се; нису мени савременици криви што је тако; нису ме они направили. Уистину, прошле 1999. године била је тридесетогодишњица мога књижевног залетања, ако рачунамо да сам прву стихове објавио 1969. године. Тога се једино сетили моји најближи. Више од тридесет година, баш зато што сам живео и радио у Београду, могу сам да видим – свашта - изблиза. Не, нисам од оних људи који секу грану на којој седе. Критички сам писао о Црњанском, поводом главне теме моје књиге - односа мита и метафоре). Ја сам имао прилике да се, као истраживач, песник и антологичар, заиста суочим са свим нашим књижевним билансима. Знам шта су

Потемкинова села; разумем и меру времена; али сам настојао да ме никада нико не преведе жедног преко воде. Захваљујући и другим „књижевним легионарима”, тј. њиховим рукописима и књигама, које су ми слали, видео сам да су се поједини, па и Ви, запутили у једном добром правцу, у правцу језгровитости, која је, волео бих да сам у праву, резултанта оног невидљивог, неизрецивог мукотрпног стваралачког развоја. Не знам да ли сте прочитали нешто од песничких рукописа, које сам Вам слао; не помишљам да тражим од Вас да о њима напишете нешто; а ако Вас све то буде подстакло, не журите! Прочитајте прво Усамљени брест, може бити од користи у проницању моје стваралачке тајне. Ако некое, многима, до сада није било јасно да сам ја творац једног позамашног скривеног опуса, са појавом Усамљеног бреста хоће. Срећнији наслов и метафору, верујем, нисам могао наћи за писца који се не уклапа ни у једну владајућу књижевну групацију.

Ако бих уопштено рекао да радим на подизању урушених вредности, и као песник, есејист и романописац, то не би било сасвим тачно.

Док су споменути (и нарочито неспоменути!) писци били живи, наравно и Селимовић, ипак је постојала извесна тежња ка веома високим књижевним покушајима и залетањима. (...) Постојала је ипак извесна илузија књижевног живота; који је био велика бара у којој су велике рибе јеле мале. (....)

Нарочито се виде оне жабе, које су дигле ноге да буду потковане. Критичари им у томе зорно помажу, новинари плаћеници и ини. Ми књижевну критику и немамо још у правом смислу речи, ако то људи не разумеју данас, разумеће око 2100. године.

...Са згражавањем пратим покушај *накнадне канонизације Киша*: чине то људи који су га плували, оспоравали. Прелистао сам једну студију о Кишу; невероватно! Познавалац *стварносне прозе*, ужасне и бесмислене кованице, која скрива суштину, тј. да је споменути “правац” само дериват соц. реализма, вулгарног позитивизма, тешко да се може снаћи у тумачењу Кишовог дела. Сви смо ми смртни људи; понекад судбина уграби понеке превремено; и природно је када се прибојавамо таквих ствари. Киш није стигао, ја (надам се, хвала Богу) - јесам, плативши то скупом ценом: стигао сам да објавим *Усамљени брест* и да будуће спасем неспоразума, а и да понеком сав-

ременику олакшам, надам се, увид у властите стваралачке бездане. (...)

...Скерлић, о коме ја никада нисам имао илузије, био је много већи човек од њих: радио је самопрегорно и даноноћно и зато је тако брзо сагорео... Дипломирао сам на катедри за југословенске и светску књижевност; и скоро три деценије радим као професор; доста година и као библиотекар; мене садашње стање наше књижевности растужује, али у часовима очајања, ја се радо прихватим Пушкина, Достојевског... и других несумњивих величина... Ми истински великог светског књижевника још нисмо имали; Караџић се томе највише приближио; Попа је имао велику шансу, али је уместо даноноћног рада, сувише флертовао са алкохолом, искушењима власти и неодговорношћу спрема властитог талента ... Никога међу живима нема ко би могао бити књижевни идеал; Павловића и Попу сам упознао изблиза; дошла им је глава сујета... Прављење компромиса... Многе треба заборавити. Имамо педесет година иза себе и, можда, ако Бог да, још четврт столећа пред собом. То је мало времена да бисмо се заваравали, одлагали, толерисали КЊИЖЕВНУ ЛАЖ. Све што се десило последњих година, врви од књижевних неистина; *књижевним људима није лоше*. Нема пара, али за њихове књиге и путовања у свет се увек нађе...

Извињавам се због дужине писма; све Ви то боље знате и можда изоштреније видите од мене, јер живите у месту где Вас фреквенција не може збунити. Ја сам, одавно срушио многе мостове за собом ... (...)

Верујући да је све оно догде забележено - индиректно и директно - одговорило на нека од постављених питања, не могу да не приметим следеће: *Да би се одговорило на то каква нам је данас савремена књижевност; постоје ли књижевне категорије, колико их је; око чега се окуљају; какав им је домет; имамо ли ми уопште књижевну елићу - пошребно је многа више људоро, али пре свега – да се искрено и истинито погледа у стварност и развалине наше књижевне живоје*. Те теме, саме по себи, заслужују посебан темат. Приметио бих да се у нашем друштву и нашој литератури отеже са процесом превредновања, зато што је лаж дража од истине, зато што је лаж комфорнија.

„Бетоњерци” критикујући Д. Ћосића, као *оца нације и оца прве Србије*, не описују нити дефинишу шта је то прва Србија. Проклета авлија?...

Иако се чини да „бетоњерци” живе на оштрици мача и да су се сви атоми бића њиховог претворили у очи неуспављиве и да су дорасли *преиспитуивању генералној културној модела који су литератūra и научни, публицистички јавни дискурс изградили у последњих двадесетак година* (како сами веле, значи од 1986 до данас - а зашто не од 1946. до данас? или: од 1936.?), ипак, да сачекамо неко време. Они мисле да се мора бетонирати проклета авлија, потписујући себе *Редакцијом Бетона*.

„Бетоњерци” су у два своја културно-пропагандна комплета „опалили” по личностима које су својеврсни феномен новосрпског бетонског фундаментализма и официјелизма. Исто то је, коју годину раније, учинио својим огледима о три витеза рестаурације (Д. Ћосићу, М. Булатовићу и М. Бећковићу) и М. Мркић, проф. књижевности у пензији, али вест о томе није могла да се пробије кроз дебели бетон наше српске инертности. Бетон те јавности, те културе, тог јаловог официјализма је напукао, јер ни бетон није вечан! Мркић је видео да је дошло време за превредновање и учинио је покушај превредновања. Но, превредновање је процес, мало дужи и сложенији...

(...)

„Човек је свуда, свуда су његови крици, његов бол и његове претње. Међу толиким окупљеним створењима нема више места за зрикавце. Историја је јалова земља где врес не расте. Међутим данашњи је човек изабрао историју и није могао ни смео да јој окрене леђа. Али место да је потчини, он из дана у дан све више пристаје да јој буде роб. И ту издаје Прометеја, тог сина ‘смелих мисли и лака срца’, пише Албер Ками 1946. године у есеју „Прометеј у паклу“. Сетио сам се ових речи размишљајући о другој, друкчијој Србији, која би била у сагласности са светом али и са собом, а то значи да би се у тој земљи живело слободно, без страха, где не би било материјалне беде и духовне скучености... Србија је уморна од њихове Друге, Треће или Четврте Србије.

И још увек није друкчија, нијма је нашла седе. И своје изражавање.

Зашто је то тако и докле ће то потрајати?

Сиоран је сит културе и историје крикнуо у једном тренутку (као млад човек, подсећам): „Историја се мора превазићи.“ Сиоран је наслутио да се „превазилажењем историје до-

стиже надсвест, која одлучујуће делује код спознаје вечности. Надсвест нас води у област где све антиномије, противуречности и несигурности овога света немају више никакву вредност, где не знамо да ли живимо или умиremo. Они који се хватају за вечност, чине то због страха од смрти. Једини дубљи смисао спознаје вечности јесте да нас наведе да заборавимо да ћемо умрети.“ Колико су тзв. заговорници „друге Србије“, па и треће, четврте, превазишли историју? Није ли њима историја важнија од вечности? Како је њихово учешће у историји?

И Сиоран и Ками слично мисле о историји; *да ли је то случајно?* Наполеон је знао да постоје „само две силе на свету: сабља и дух. На крају ипак увек дух побеђује сабљу.“ Наши, а нарочито *намењени писци и филозофи*, то не знају. Навели смо конкретни пример (Р. Константиновић). Наполеон се највише на свету дивио *немоћи силе да сазда нешто*, а многи су се српски писци обрुकали за сва времена дивећи се једном диктатору.

Овако описује, представља Албер Ками један паланачки свет (реч је о Орану): „Симпатична наивност овог трговачког света протеже се и на рекламу. Чitam рекламу једног оранског биоскопа, која навештава неки трећеразредни филм. Запажам придеве ‘раскошан’, ‘велелепан’, ‘изванредан’, ‘чаробан’, ‘потресан’ и ‘огроман’. Најзад дирекција обавештава публику о великим жртвама које је морала да учини да би могла да јој прикаже ово задивљујуће ‘остварење’. Међутим цена карата неће бити повећана.

Било би погрешно мислити да је то одраз јужњачког смисла за преувеличавање. Аутори ове дивне рекламе управо дају доказа о свом психолошком смислу. Треба победити равнодушност и дубоку апатију која се јавља у овој земљи чим треба изабрати између два филма, два заната, и често, између две жене. Људи се одлучују само када их на то натерају. А реклама то добро зна. И она ће узети америчке размере, јер има исте разлоге и овде и тамо да буде огорчена...” итд.

Тзв. „друга“ и „трећа“ Србија треба да се ослободи много чега, али пре свега своје идеолошко-политичке искључивости, својих предрасуда и анахроних диктата, и наметачких покрива.

Тзв. „друга Србија“ је скривала *Настасијевића и Винавера*, скоро пола века, или их давала на кашичицу, док су у исто

време труковани томови и томови наметаних и самозванаца! Данас, када су доступне, макар и окасно, верзије и верзије појединих проза Настасијевића, види се, може се проверити, да су, и оне као такве, деценијама склоњене у неком буцаку, уметнички делотворније од многих извиканих приповедача и романсијера, угураних чак у наметачке псеудо-историје српске књижевности. Није друга и друкчија Србија у пригодним историјама књижевности, као што ни година и век нису у календарима, како би рекао Настасијевић. Србију је отровала тзв. официјелна и наметачка књижевна критика! Србију је отровала историја. Србија већ деценијама грца *под тирејом просечности*, која „осигурава себи трајање свим средствима“. Шта је данас САН? Или СКЗ? И шта би могле бити? Какво је једно, а какво друго удружење српских писаца? Зар није мало много два удружења за једну тако малу и тужну земљу као што је наша?

(...) Свима су пуна уста прогреса, напретка, демократије, а да ли се и где Србија враћа самој себи? Зашто у СКЗ важе једни аршини за једне писце, а други за друге? Погледајте све наше познате и најпознатије писце, који су познати и заборављени баш по ономе клишеу који им је дао неки ужурбани и умишљени, амбициозни новинар тиражног дневника. *Да би се сглекло име у књижевности у изв. другој и тирејој Србији није више неопходно писати добре књије. Довољно је да сје најисали књију о којој ће писати на сав јас вечерња и жућа шћамја, на којој ће славни писац моћи да сјава!* Колико је славе у Србији на тај начин, без сумње неправедно, стечено?

Али Србија мора да одговори на толика друга питања. Па и на питање праведности, макар и правда не била потпуна, јер изгледа да је таква немогућа. Оног тренутка када је Србија поставила историју на престо уместо Бога, кренула је према нечему варварском и несвом. И она је још увек на том путу.

Таква Србија онемогућује саму себе, ону бољу, друкчију.

Не припадам никаквом историјском духу, пре свега зато што сам уметник. Припадам онима који би да измене Србију, свет. Не поричем то право и другима, па и тзв. „историјском духу“. Подсетићу вас на Kamiјеву мисао, која ми је одувек била блиска, да уметник „по некој обавези своје природе, познаје сопствене границе, док их историјски дух не познаје. Зато је крај овог другог тиранија, док је страст оног првог сло-

бода. Сви они који се данас боре за слободу, боре се у крајњој линији за лепоту.“ То је Ками написао и објавио 1948. године. Зар то није актуелно и поучно и данас?

Представници *Друкчије Србије* могу да се позову на ове Камијеве речи, као и на могућност избора, почев од Одисеја: „Одисеј може да бира од Калипсе између бесмртности и земље домовине. Изабрао је домовину и смрт са њом.“

Друкчија Србија позива на признање незнања, одбацивање фанатизма, поновно читање и разумевање, граница света и људи, вољених лица и лепоте, где ће моћи да се придружи синтези и старим Грцима...

07.01.2019. 17:42 (Шведска).

* * *

АНЕГДОТСКА КЊИЖЕВНОСТ

или и данас популарни — актуелни виц ...

212

БРАНКО ЋОПИЋ: Мењао би чланство у САНУ за магаре

Писањем се стичу и слава и хонорари, - прича Бранко Ћопић, - али уверио сам се да је и то пролазно.

Налазио сам се у Сплиту када сам предложен за редовног члана Српске академије наука.

Одмах сам сео у авион и пошао за Београд да сазнам резултате гласања.

Одједном, авион се у ваздуху запалио. Уплашен, погледао сам доле да одмерим висину и тада приметим једног сељака како спокојно јаше магарца.

Није чуо кад сам му викнуо:

„Дај ти мени то магаре, а ја ћу теби чланство у Академији...“

Бранко Ћопић (Хашани, Босанска крајина, 1. јануар 1915 — Београд, 26. март 1984) је био српски књижевник. Био је члан Српске академије наука и уметности и Академије наука и уметности Босне и Херцеговине. Преузето. *Крајкословље*

Неколико месеци је трајала тзв. ПАНДЕМИЈА утери-вања страве у кости; а случај је удесио да видим једног славног академика и песника, грлатог у своје време, у недостојној улози, *йрейлашеної дедушке* који кука. Некад сам веровао да је храбар човек и добар српски песник; и та слика, тога човека и песника, не напушта ме ни овог тренутка. Обичан народ се бунио

против увођења ванредних мера, полицијског и војног надзора Срба, а тај уплашени академик се сакрио у рупу, као уосталом и на стотине других. Дефиловали су у неслободним медијима само – *куйљени на овај или онај начин уметници. Блебетјајући смеће по укусу њихових наредбодаваца*. Видели смо како се престрављен народ бунио, протествовао, указивао на осиноност власти која је уз то изгубила *све обзире и сваки леиийимийиетт*. Србија је у ропству. И то је објавио један од духовника, на листијама које трају... Уверен да тзв. Трећи српски устанак није успео на једној страни због издаје, а на другој због противљења Бога... Ето, то је -нажалост, и коб Треће Србије. Трећа Србија је тамо где су многи ударени на муке и Одозго и Одоздо. И треба још само да се догоди нека велика катастрофа, куга или чиповање, рат или нешто још стравичније, али ни тада, чини ми се, наши академици не би мењали чланство у САНУ за магаре!

Ту више ни Бог не може помоћи, ни Свети Фамфилије!

Можда само неко право Чудо?

*

Разговор са Душом

Покушавао сам да разговарам са храстовима, да их питам, много тога, као и тебе душо моја, невидљива, дубља од најдубљег вира. Ко их је донео, расадио? Мали или Велики Пек из неких шума тамо на истоку, узводније? Или су их посејали облаци са запада, стравични и тешки, непредвидљиви, смртоносни, доносећи поплаве које не слуте на добро, већ на неку врсту библијског потопа.

Ишао сам да питам и онај храст у суседном селу — белег памтивека у нашем завичају — крај кога смо крајем лета одлазили на ходочашће у манастир, и који ми се чинио највеће дрво на свету тада, иако можда није напунио ни шесто педесет година, да ли се он сажалио, и послао обнову, и испомоћ угроженој природи и брестовима, низводно, низ реку?

Ни са њим нисам умео да разговарам, пре непуне две деценије, као што не умем ни са тобом, Душо моја.

Неки велови су се испречили између мене, и храстова и брестова, и Душе.

Између Винчанаца Печана и мене.

Између камених скалпела Винчанаца рабровских и римског малтера усред кукуруза данашњих власника, усред не-прегледних сунцокрета...

Сањао сам снове које не разумем. Маштао о немогућем, и поново сањао снове који су обременили моју душу. Патио сам, као и богови, и моја ми памет, а ни Јунгова, није била од помоћи, јер мени је било потребитије нешто друго - божја памет, пошто сам се обрео у свету који се насукао, на један предиван спруд, који је набујали Пек уз помоћ симулираних и навођених облака, могао да понесе и пренесе, ко од шале, за неколико часова из Доњег Звижда у Црно море...

Да ли си ми ти, Душо моја, на свој начин, говорила, да почнем од храстова, винчанских скалпела, и римског малтера, камених секира и других алатки древних људи, Лепенаца?

Да ли богови пате, као што данашњи човек заиста пати, зато што је човек допустио њихову муку? Због незнања нашег? Огромног?

Уочи Петровдана, 2020.

Бела Тукадруз
(Мирослав Лукић, 1950)

ИЗЛОЖБА ВАСКРСЕЊА

ПОСЛЕРАТНО ДОБА

Ја сам им био цео свет.
Живели смо.
О, живели смо.
Погача тамна,
хлеб тамни.
Било је ведро време то.
Био сам им све.
Живели су.
Било је тихо око нас.
Леја цвећа у туђој башти
било је много.
“Не бери цвеће”.
Био сам тих.
Аероплани над двориштем
летели ниско.
Бацали летке.
Преподнева била светла.
Падала киша око поднева.
Замрачила све: и небо, и дрвеће,
и прозоре гладне к томе још исплакала.
Поподнева отежала од мириса грашка
и светлих петунија усред влажне жести.
С вечери ишло се по хлеб.
Редина дуга веселих људи.
Испод дланова ко дуња у јесен
мирисало печено тесто.
Затварали се капци на кућама.
Месец по крововима шетао.
Легах крај њих, оца и матере своје.
Био сам им све.
Уморни испод сенки собних завеса
тихо су дисали.

Изнад мене, прекрстивши ме рукама,
молитву низ усне спуштали.
Ујутро крчаг с млеком у прозору је стајо.
Свежина смиља,
светли свод јутарњи.
И круг се дâна настављао.
У кругу томе све сам им био:
свет, маслачак, игра и труд,
јаблан изнад салаша,
липа у црквеној порти и
бреза кад жиле тока једном
попустиле су
и чудо што над живот гробни
ко последње слово
спустило се.
У пустоши,
у крзну мрака светломодра
видех потом ребра плавет
милих сени
руке пуне шкриња жарких
алат дела људског што издела ме
за леју тиху
под обраним сводом
што захвата ме сада,
струји и велича и враћа
кроза сва бића
земљиној тежи, киши,
преображењу и - свему.

ПОНОС

Поносам сам што сам читао најбоље писце свога времена и што сам и сâм, написавши бројне књиге, живео презрен, не спознавши нити иједан тренутак признања. Писање ми беше мој пут према библиотеци с десницом што држи перо попут бодежа. Нити данас, на крају пута, не доживех славу. Бејаш тек бунар од зоре до вечери над којим као клатно стајаше надвијено ведро чисте воде. Можда је Божја промисао са мном била та чиста вода која не оставља трага али уме да памти. С годинама нарушено ми памћење чува она уместо мене све до правремена алги и корала, риба и бизона, из те ране зоре бивствовања храни крвну ми сродност са звездама и прахом земним, и са писањем одјека ствари и обамрлих сенки.

Београд, 19. новембра 2019.

СРЕД ЛЕТЊЕГ ПОЉА САЊАХ НОЋ СНЕЖНУ

Сред летњег поља ког заодевало је сунце врелином својом, са плавим небом дуж ока Васељене, на прашњавом путу, сањах ноћ снежну. О, како би лепо било да сада салинци санки клизе према јаблановима и буквама оним, да вејавица заопшијава њине голе гране, да опака пустош коју волим свом душом својом надамном влада. Ишао бих ка кући својој, ка капији и прозорима својим где топлота и благост блиских мојих претпразничким радом се закупа. О, вејавице, вејавице, колико ми значиш! И како бих се склонио у вихоре твоје без међа и ишао равницом мојом ка вејама небеским где никад никог нема. Само се близина Бога и родитеља сања и близина деце ако их се има. Под скуте свега оног што је бело ићи! Под шибље и трску завејану и на лед речни стати, у даљи другу обалу погледати и саоницама реку прећи. Па у пустош се упутити тамо кроз маглу снежну у непознате двери зова непознатог. Циљ није стићи, но ићи како се било где и иначе и вазда иде. Ал' са белином, белим путем и са белом Васионом могуће је Бог бити, димњак од куће, прозори на кући, топло вече крај пећи кад снатри се смрт и Бог и оно што је било. Пролеће тада може да дође кад процвета другачија белина дрвећа и шибља и воља баханткиња која живот на поље ново изгони „где све раст је и мена“ и води бескућност куд' сања зимских нема и где безбожно влада време светине зле, бљештавост гадног сунца, нескривеност муке тавне и сплиће се тако претеће и немушто к'о јаук звоника богомоље у лето.

ИЗЛОЖБА ВАСКРСЕЊА

Живот човечији, и поновна доб живота после смрти, гроб, и корак, пролећна маска у јесен и глас славуја пред адвентски *Adaggio*, писање наде и писање шпанско нада*, и месец рујни над саливеном зором, на бојном пољу са копљима и пеном срчане наде: „Избећи ћу ја то“, „избећи ћу ја то“. Ал' спушта се рука са копљем на ме, нека бол одсањана давно пење се ка грлу и клечи пред очима мати, набујала воља да се живи још мало и одсања свет чији крај за мене је дош'о.

Све то и јесте трен, и ја у њему, и тренуци дуги којих не бејаш дело но тек припрема за оно што одбијало се од сваког мога сата и што никад мени није у пуноћи дошло к'о цвет кајсије нити плод трешње, но к'о лист свели са шапатам у Сибиру, да ништа и неће доћи нит би долазило икад, само се приближавало да не дође једном, некад.

То и тако изложба је једна Васкрсења многих, бројних Већа срна и месеца у шуми на коју снег пада, авети позорнице једне где се плаче и пени, грца и страсно стење зарад Васкрсења што никад се неће настанити у нама, но биће само протекли дан и детиње сузе, протекли дан и рад и мрак, и гласање чедноверних срна о нама на крилу шуме што покрива је вечни лед и снежни прах.

Нови Сад, 29. новембар 2019.

* Reč „nada“ na španskom znači „ništa“. Prim. B.T.

НЕПРИЗНАТА ПОЉА ТРУДА

Све моје написане књиге непризната су поља труда.
А кад подигнем очи к' небу и погледам даље у маглине
звезда - то - свеједно ми је. Гомила искри и гомила људи
- та баштина Бога без знаног разлога и циља - позната је.
Неиспуњена нада, урлик пригушен брзо, Фрушка Гора и Бранко,
Лондон и Црњански, печална чињеница сеоба и пада - и томе,
рад делања, препустити се зар? Камен стрми што силази на Саву
и Дунав крај Калемегдана, племе за које пишем не обмањујем
заветом праха и сања, но детињу разборитост нудим зарад
непризнања оног што је дато, а бачено псима. Ничија зрелост
икад то поправити неће! Узалудности су намет Божјег гнева
и чистоте ствари што непотребно сјаје једанпут к' о звезде а онда
уруше се у благост свемирну и на скуте безузрочних људских
послова и дана падну.

Нови Сад, 30 новембар 2019.

ЕВАНЂЕЉЕ НА АУКЦИЈИ

Први пут, други пут, трећи пут - продато!
Сада је моје. И једно, и друго, и треће и четврто.
Баш су се раширила по души. Не обећава ни једно ништа више
од друга три али је код једног прича о Апокалипси тако уверљива.
Сва четири сам купио само због ње како бих од тога
штива нешто научио пре него што одем са овог света.
Прочитах га и закључих да нуди једну лепезу могућности
или бар један набор лепезе више од других. И прича
о Васкрслом није лоша али њу да протумачим
требаће ми времена. Провераваћу је када се нађем у
другачијим околностима од ових у којима се сада
налазим. Фина, баш фина, мала прича о нади и о нади и да бити
рођен никако не може бити узалудан догађај и да се
углавном исплати родити се. Није ми само јасно да ли
ће се Апокалипса догодити пре или после нашег Васкрсења.
Не знам да ли су се зналци тих божанствених ствари
међусобно усагласили: Васкрсење или Апокалипса
- када - ко пре или после једно другог и шта ако се оба
збивања догоде истовремено? Ко ме се приклонити? То,
додуше, не би знали многи. Видећу. За сада читам
Јованово Еванђеље, оно је тако бајковито. Снег напољу
пада а ја га читам до касно увече. Споља на прозор
куцка ми једна грана. Ветар кроз ноћне даљи цичи и фијуче.

МОЈ ПОСЛЕДЊИ ЖИВОТ

Цео живот сам дао за свој последњи живот,
списао имање, кућу и окућницу, прозоре поклониио
небу, огњиште, травке око куће, жито са њиве
распродао, димњак на кући, парче небеса над кућом
и виноградом, коначно, прилегао на лишће у шуми и затворио очи.
Јеж један прође крај мене шушкајућ' спокојно и лисица тиха
омириса ми скуте и продужи даље. Имах облаке горе над собом,
врло мало мисли и онолико живота што ми преостао је и последњи је
у борби за ваздух, за чашу воде, за шалицу млека, за хлеб који
пред очима лелуја се у сну.

Основа основе, милост времена и ватре непоткупљив је
темељ ствари. Пред оком имање Христове шталице и поука њена,
колевка, отац и мати и даљи који те вуку босог ка радости даха
и гледања неба - то, даровање је свето. Иконица јоште као компас
за душу у часу слабости и застрањења. И никакве књиге стог' ти не требају.
Књигу своју написаћеш самом себи, приповест о задатости и испуњењу
тога како си живео и како је дошло, после свега на путу, до последњег
твог живота у светлости Васељене без помоћи Ђавла и несреће ствари.

CIP – Каталогизација у публикацији,
Народна библиотека Србије, Београд

82+3

БРАНИЧЕВО : часопис за књижевност и
културу / уредник Александар Лукић. - Год. 1,
бр. 1 (1955)- . - Пожаревац : Центар за културу
Пожаревац, 1955- (Бор : Терција). - 24 cm

Два пута годишње. - Прекид у излажењу од
2000-2003. год.

ISSN 0006-9140 = Браничево

COBISS.SR-ID 7978498

